

**Р. НАБИЕВА
Ф. ЗИКРИЁЕВ**

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

Китоби дарсӣ барои синфи 11

Нашри сеюм

**Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон
тавсия кардааст**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2016**

ББК-74.26.Я72

М-80

М-80. Р. Набиева, Ф. Зикриёев. **Таърихи халқи тоҷик.** (Китоби дарсӣ барои синфи 11). Душанбе, Маориф, 2016, 288 саҳ.

Муқарризон: доктори илми таърих, профессор Абдуфаттоҳ Шарифзода, омӯзгорони мактаби миёнаи таҳсилоти умумӣ У.А. Нормухаммадов ва М. Мирзоев

Истифодаи иҷравии китоб:

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали соли таҳсил	Охири соли таҳсил
1					
2					
3					
4					
5					

ISBN 978-99947-1-345-5

© Маориф, 2016
Моликияти давлат

САРСУХАН

Тарбияи ватандӯстӣ тарбияест, ки дар натиҷаи он шаҳрвандон Ватани худро дӯст дошта, баҳри пешрафти он содиқона меҳнат мекунанд. Яке аз омилҳои муҳими тарбияи ватандӯстӣ ва ба камол расонидани ҷавонон дуруст ба роҳ мондани омӯзиши фанни «Таърихи халқи тоҷик» мебошад.

Ба шарофати соҳибистиқлол гардидани Тоҷикистон омӯхтани таърихи Ватан ва мақоми он дар ҷомеа торафт афзун мегардад. Дар ин ҳусус Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст: «Агар кас гузаштаи аҷдоди худро надонад, инсонӣ комил нест! Ин хитоби сода, вале дар айни замон ҷиддӣ бузургони илму адаби мо аз қаъри асрҳо ба ғӯш мерасад ва ҳушдор медиҳад, ки аз таърихи миллату сарзамин, расму русум ва дину оини худ мудом воқиф бошем. Воқеан, таърихро хотираи инсоният меноманд. Пас ҳар фард бе омӯзиши таърихи кишвари худ аслу насаб ва маърифати бумиву зотиашро пойдору бегазанд нигоҳ дошта наметавонад, аз решаи хеш дур ё канда шуда, ба вартаи гумномӣ ё фано қадам мениҳад ва ба таъбири имрӯзиён, манкурт мешавад. Ба ифодаи дигар, агар инсон таърихи гузаштаи худро наомӯзад, табиист, ки аз роҳи тайкарда, дастовардҳои сиёсӣ фарҳангӣ ва бурду бохти мардумаш ноогоҳ монда, чун махлуқе одамсурат, вале бепарво, бемаъсулияту бенишон умр ба сар мебарад...

Имрӯз мардуми кишвар ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотироти таърихӣ хеш беш аз пеш ниёз дорад. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои ваҳдати комили миллии қорҳои бузургеро ба анҷом бирасонем»¹.

Дар асару мақола, суҳанрониҳо ва паёмҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, алалҳусус дар китоби бисёрҷилдаи «Тоҷикон дар оинаи таърих», концепсияи нави тафаккури таърихӣ пешниҳод гардидааст. Ба туфайли ин концепсия шохроҳе муайян карда шудааст, ки шаҳрвандонамон таърих ва фарҳанги қадими хешро омӯхта, сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсӣ худро дар асоси анъанаҳои муфиди аҷдодӣ баланд ва ғанӣ мегардонанд.

¹ Эмомалӣ Раҳмон. Сарчашмаи худшиносии миллии // Б. Ғ. Ғафуров. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна. Китоби яқум. – Душанбе: Ирфон, 1998. – С. 1-5.

Имрӯз ҳар як хонанда вазифадор аст, ки бо кумаки омӯзгорон таърихи Ватанро аз нигоҳи нав омӯзад. Дар рафти омӯзиш бояд, пеш аз ҳама, ба омилҳои зерин: аз худ кардани таҷрибаи муфиди таърихӣ, таҳлили объективонаи мушкилиҳо, камбудииҳо ва қавраҳои дар гузашта, равшан донистани вазифаҳои имрӯза ва ояндаи давлати Тоҷикистон диққати махсус дода шавад.

Маълум аст, ки қарни ХХI дар миқёси ҷаҳон ва дар назди шаҳрвандони ҷумҳуриямон масъалаҳои ҷиддӣ мегузорад. Барои ҳалли онҳо шаҳрвандони асри навин бояд таърихи худро хуб дониста, дорои фарҳанги баланди умумӣ, ахлоқи ҳамида, ватандӯст, башардӯст, меҳнатдӯст, боодобу хушахлоқ, муборизи роҳи арзишҳои умумибашарӣ бошанд.

Хонандагони муҳтарам бояд бидонанд, ки баъзе саҳифаҳои таърихи халқамон ҳанӯз дуруст таҳлил ва таҳқиқ нашудаанд. Масалан, таърихи қарни ХХ-и халқи тоҷик гуногунранг аст. Баъзе саҳифаҳои он то алҳол норавшан, баҳсталаб буда, камбудииҳо ҷиддӣ дар ҷома руҳдода таҳлили амиқи худро наёфтаанд. Аз ин лиҳоз ҳангоми таълиму тадрис ба масъалаҳои зерин диққати махсус додан лозим аст: сабақҳои таърихии ҷазодиҳии сиёсии солҳои 30-юм ва баъди ҷанг; сабақҳои солҳои тӯлонӣ дар Тоҷикистон рушд накардани саноати вазнин; диққати лозима надодан ба ободии мавзӯҳои кӯҳистон; дар сохтмон, шаҳрсозӣ самаранок истифода нашудани меъморӣ миллӣ (хусусан наққошӣ, қандақорӣ); дар соҳаи кишоварзӣ дуруст истифода нашудани захираҳои об, аз байн рафтани навҳои самараноки маҳсулоти кишоварзӣ, аз ҷумла қорводорӣ ва ғайра.

Китоби дарсии «Таърихи халқи тоҷик» барои синфи 11 дар асоси барномаи таълимӣ, ки ҳайати Мушовараи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон онро тасдиқ кардааст, солҳои 1945–2016-умро дар бар мегирад. Китоб аз ду фасл ва даҳ боб иборат мебошад. Фасли якум хонандаро ба масъалаҳои давраи азнавбарқароркунии хоҷагии халқ, масъалаҳои муҳими Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 50-80-ум шинос хоҳад кард.

Фасли дуюми китоб ба давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар ин фасл мавзӯҳои зерин: шароити таърихӣ ва раванди ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон, ҷанги шаҳрвандӣ, сулҳу ваҳдат дар сарзамини тоҷикон, гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, мақоми фарҳанг дар тарбияи шаҳрвандон, робитаҳо бо тоҷикони

бурунмарзӣ, инчунин мақоми Тоҷикистон дар ҷаҳони имрӯза таҳлил ва ҷамъбаст шудаанд.

Дар охири ҳар боб баъзе сарчашмаҳо, намунаҳои тестӣ (санчишӣ) ва саволу супоришҳо оварда шудааст.

Барои ҳаматарафа донишҷӯи таърихи навини хеш ба хонанда инчунин тавсия карда мешавад, ки ба омӯхтани сарчашмаҳо диққати махсус дода, бо ҷойҳои таърихӣ, сохтмонҳои калони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз наздик шинос шавад.

Азбаски китоби «Таърихи халқи тоҷик» бо ҳаёти имрӯзаи ҷумҳурӣ пайвастагӣ дорад, ба хонандагон тавсия карда мешавад, ки аз матбуоти даврӣ ва барномаҳои радио ва телевизион низ самаранок истифода баранд.

Дар назди хонандагони синфи ёздаҳ вазифаҳои омӯзиши таърихи давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон истодааст. Донишҷӯи масъалаҳои назариявӣ ва амалии таърихи ҷумҳурӣ ба хатмқунандагони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ имконият медиҳад, ки дар пешравии Ватан бевосита саҳм гузоранд.

Дар роҳи аз худ намудани таърихи халқи тоҷик хонандагон объективона ба мушкилиҳо дучор мешаванд. Ин душвориҳо хусусан, дар вақти омӯхтани масъалаҳои ташаккули миллати тоҷик, сохтгори давлатдорӣ, иқтисодиву, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, бурду боҳти даврони Шӯравӣ, гузаронидани сиёсату иқтисодию иҷтимоии Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон ва ғайра дида мешаванд. Хонандагон бо ёрии амалии омӯзгорон метавонанд душвориҳои дар роҳи омӯхтани таърихи Ватан рӯйдодаро ҳал намоянд.

Умедворем, ки китоби дарсии пешниҳодшуда сифати таълимро беҳтар мегардонад.

Боварии комил дорем, ки бо мустаҳкам гардидани сулҳ ва ваҳдати миллӣ, Тоҷикистони соҳибистиклол ба таҷрибаи таърихӣ хеш ва комёбиҳои илму техникаи ҷаҳонӣ таъям намуда, дар қарни XXI ба музаффариятҳои бузург ноил мегардад.

ФАСЛИ ЯКУМ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ
1945 – 1990

БОБИ 1.
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРАИ
БАРҚАРОРКУНИИ ҲОҶАГИИ ХАЛҚ
(СОЛҲОИ 1945 – 1950)

1. БА ОХИР РАСИДАНИ ҶАНГ ВА ОҶОЗИ
БАРҚАРОРКУНИИ ҲОҶАГИИ ХАЛҚ

Вазъияти байналмилалӣ Бо торумор карда шудани фашизм дар вазъияти байналмилалӣ ва сиёсати берунаи мамлакатҳои ҷаҳон тағйироти кулӣ ба амал омаданд. Дар натиҷаи мағлуб гардидани фашизм ва муборизаи синфи коргар бо сарвариҳои ҷизбҳои коммунистӣ дар якҷанд мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ ва Осиё инқилобҳои пролетарӣ ғалаба карданд, сохтори сотсиалистӣ ташкил ёфт. Ба ин сохтор Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ (ИҶШС), Албания, Венгрия, Булғория, Ветнам, Олмони Демократӣ, Кореяи Шимолӣ, Муғулистон, Польша, Югославия, Чехословакия, Руминия, Чин, Куба дохил гардиданд.

Ҷанг ба халқҳои ҷаҳон зарари моддӣ ва маънавӣ расонда, миллионҳо шахрвандонро нобуд гардонд, рушди ҷомеаи инсонӣ ба ақиб партофта шуд. Аз ин ҷанги хонумонсӯз, пеш аз ҳама, Иттиҳоди Шӯравӣ зарару хисороти бузург дид. Беш аз 30 миллион шахрванд ҳалок гардида, ба мамлакат зарари калони иқтисодӣ овард.

Халқҳои ҷаҳон аз ҳукуматдорони худ талаб мекарданд, ки саркардагони ҷанг чазо дода, минбаъд пеши роҳи ҷангҳои ҷаҳонӣ гирифта шавад. Моҳи августи соли 1945 давлатҳои бузурги ҷаҳон дар Конфронси Потсдам чамъ омада, фашизмро маҳкум намуда, барои чазо додан ба гунаҳкорони ҷанг Трибунали Ҷарбӣ созон доданд, ки он 1-уми октябри соли 1946 фаъолиятро ба охир расонд.

Қувваҳои сулҳҷӯӣ ҷаҳон низ созонҳои худро таъсис доданд. Аз ҷумла, танҳо соли 1945 Созмони Милали Муттаҳид,

Иттифокҳои касаба, Федератсияи занон, ҷавонон ва дигар ташкилотҳои оммавӣ ташкил ёфтанд, ки баҳри пойдории сулҳ дар ҷаҳон мубориза бурданд.

Созмони Милали Муттаҳид (СММ) дар асоси қарори Конфронси таъсисии Сан-Франсиско 26 июни соли 1945 ташкил ёфта, барои пойдор намудани сулҳ ва таъмини бехатарӣ дар рӯйи замин мунтазам мубориза мебарад. Мувофиқи Оиннома СММ аз Ассамблеяи генералӣ, Шӯрои амният, Шӯрои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, Шӯро оид ба васоят, Суди байналмилалӣ ва Котибот иборат аст. Соли 2005 мардуми ҷаҳон 60-солагии ин созмони бонуфузро ҷашн гирифтанд. Дар айни замон ба ҳаёти ин созмон қариб 200 давлат дохил гардида, Дабири кулли он Пан Ги Мун мебошад.

Дар солҳои баъдичангӣ чунин қувваҳои сиёсӣ-оммавӣ, ба монанди ҳаракати байналмилалӣ коргарӣ, коммунистӣ, ҳизбҳои сотсиал-демократӣ низ дар мустақкам намудани сулҳ саҳм гузоштаанд.

Ба ҳаёти озоишта гузаштани Тоҷикистон Ба охир расидани ҷанг ва фаро расидани ҳаёти озоишта ба Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон дод, ки бо бунёдкорӣ машғул шавад.

Гарчанде Тоҷикистон аз ҳатти фронт дур бошад ҳам, ҷанг хоҷагии онро хароб карда буд. Хусусан, ба фронт фиристодани автомобил, асп ва дигар олооти техникӣ барои давом додани нақшаҳои созандагӣ монеъ мешуданд. Дар шаҳр ва ноҳияҳои ҷумҳурӣ сохтмони манзил, муассисаҳои фарҳангӣ-маишӣ, пулҳо, каналкӯбӣ ва аз худ кардани заминҳои бекорхобида муваққатан қатъ гардида буданд.

Дар Тоҷикистон барқарорсозии баъдичангӣ хусусиятҳои хоси ҳудро дошт. Агар дар ҷумҳуриҳои ҷангдида вайронаҳоро барқарор карда, биноҳои истиқоматӣ, корхонаҳо, роҳҳо, мактабҳо, иншооти обёрӣ ва ғайраҳоро аз нав сохтан зарур бошад (зеро душман ҳамаи онҳоро ба ҳок яксон карда буд), дар ҷумҳурии мо, пеш аз ҳама, он корхонаҳоевро, ки дар давраи ҷанг муваққатан аз кор монда буданд, ба кор дароварда, сохтмони корхонаҳои нави санотати сабук, неругоҳҳои барқӣ обӣ, рушди пахтакорӣ ва чорводорӣ зарур буданд.

Бо мақсади эҳё кардани хоҷагии халқ 8-уми августи соли 1946 Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи чорумро (солҳои 1946 – 1950) қабул намуд. Вазифаи панҷсолаи чорум ба

дараҷаи пеш аз ҷангӣ расонидани хоҷагии кишоварзӣ ва саноат буд. Мувофиқи нақша маҳсулоти саноатӣ ва кишоварзӣ зиёд карда мешуд. Сохтмони корхонаҳои равшанкашӣ, неругоҳҳои барқии обӣ пешбинӣ шуда буд. Заминҳои бекорхобида аз худ карда шуда, корҳои обёрӣ дар водии Вахш Ҳисор гузаронида шуда, кишти пахта бояд зиёд мегардид. Инчунин, бояд базаи моддию техникаи истеҳсолоти хоҷагии қишлоқ мустаҳкам мегардид. Дар панҷсола ба истеҳсоли маҳсулоти сермасраф диққати калон дода, ба кор даровардани комбинати Тақоб, конҳои Олтин-Топкан, Чорукдаррон ва ғайра ба нақша гирифта шуд.

Мувофиқи нақшаи панҷсола бояд ба рушди маорифи халқ, тандурустӣ ва сохтмони манзилгоҳ диққат дода мешуд.

Дар мувофиқи нақшаи ташкилотҳои ҳизбӣ, шӯравӣ, комсомолӣ ба заҳматкашонӣ ҷумҳурӣ қайд гардида буд, ки ҳар як шаҳрванд баҳри пеш аз муҳлат иҷро кардани панҷсола бояд саҳми арзандаи худро гузорад. Коргарон ва деҳқонон аввалин шуда мувофиқномаҳо дастгирӣ намуда, баҳри иҷрои панҷсола камар бастанд.

Мардон, занон ва ҷавонони ҷумҳурӣ уҳдадорҳои шахсӣ гирифта, дар заводи фабрика ва саҳроҳои колхозӣ намунаи ибрат нишон медоданд. Сарфи назар аз душвории баъдичангӣ, кормандони корхонаҳо дар бораи пеш аз муҳлат иҷро кардани нақшаҳои истеҳсоли хабар медоданд.

Дар давраи барқароркунӣ дар соҳаи саноат низ душвории объективӣ ва субъективӣ вучуд доштанд. Аз ҷумла кадрҳои баландихтисос намерасиданд, муассисаҳои саноатӣ ба ашёи хом ва қисмҳои эҳтиётӣ эҳтиёҷ дошта, ҳавасмандии моддӣ дар сатҳи паст меистод.

Дар асоси қарори КМ ҲК (б) Тоҷикистон ва Шӯрои Комиссарони Халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 июли соли 1945 дар мамлакат комиссияҳои махсус барои дар истеҳсолот истифода бурдани иштирокчиёни ҷанг таъсис дода шуданд. Танҳо дар вилояти Ленинобод (ҳоло вилояти Суғд) соли 1947 комиссияҳо 10818 нафар ҷанговарони собикро ба истеҳсолот ҷалб намуданд, вале таъмини муассисаҳои саноатӣ бо кадрҳо бо ин роҳ ҳал нагардид. Бинобар ин Пленуми КМ ҲК (б) Тоҷикистон моҳи августи соли 1947 масъалаи «Дар бораи фаъолияти муассисаҳои саноатии ҷумҳурӣ»-ро муҳокима намуда, тавсия кард, ки ҷавонон ба мактабҳои ФЗО ва ФЗУ ҷалб карда шаванд. Аз соли 1946 то 1950 ин мактабҳо ба-

рои саноат, сохтмон ва нақлиёти чумхурӣ 8,7 ҳазор мутахассиси ҷавонро тайёр намуданд.

2. ТАДБИРҲО ОИД БА ПЕШРАФТИ ХОҶАГИИ ХАЛҚ

Сарфи назар аз мушкилиҳо саноати чумхурӣ бо техникаи нав ва технологияи пешқадам таҷҳизонида мешуд. Ба баланд бардоштани савияи маданияту техникаи коргарон диққати махсус дода мешуд. Дар назди муассисаҳои саноатӣ курсҳои барои супоридани минимумҳои техникӣ, мактабҳои таҷрибаи пешқадам, аз худ кардани ихтисоси дуҷум ва ғайра амал мекарданд. Танҳо дар соҳаи саноати бофандагӣ соли 1947-ум 3149 нафар коргар бо шаклҳои гуногуни таҳсил фаро гирифта шуданд.

Дар байни синфи коргари чумхурӣ мусобиқаи ватандӯстона ба рои пеш аз муҳлат иҷро намудани панҷсолаи барқароркунӣ авҷ гирифт. Дар натиҷа нақшаи панҷсола дар 4 солу 3 моҳ иҷро гардид. Муассисаҳои нави саноатӣ: заводи механикӣ ва таъмири моторҳо (с. 1946), фабрикаҳои дӯзандагӣ, трикотажбарорӣ дар Душанбе, заводи механикӣ дар Конибодом, комбинати истехсоли масолеҳи сохтмонӣ дар Вахш (с. 1946), заводҳои хиштбарорӣ дар Қӯрғонтеппа ва Ҳисор (с. 1948), заводи шишабарорӣ дар Ленинобод (с. 1949), Неругоҳи барқи обии Варзоби Поён (с. 1949) ва ғайра ба кор шурӯъ намуданд. Ҳамагӣ дар панҷсола 14 корхонаи нави саноатӣ ба кор даромад. Синфи коргар аз ҷиҳати миқдор афзуда, шумораи он ба 178 ҳазор нафар расид, ки нисбат ба давраи тоҷангӣ 19 дарсад зиёд буд, вале дар фаъолияти корхонаҳои саноатӣ камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Баъзе корхонаҳо нақшаро аз рӯи навъҳои истехсоли маҳсулотро иҷро намекарданд, сифати маҳсулотро беҳтар кардан лозим буд, истехсоли маҳсулоти нафтӣ низ талаботро қонеъ намегардонид.

Ҷанг ба соҳаи кишоварзӣ чумхурӣ низ таъсирашро расонда буд, зеро деҳқонони зиёд ва техникаи кишоварзӣ ба ҷанг сафарбар карда шуда буданд. Аз нарасидани қувваи қорӣ ва техникаи ҷандин сол як қисми заминҳо шудгор ва каналу ҷӯйборҳо аз гил тоза карда нашуда буданд. Ба ҷойи пахта ғалла мекоштанд. Дар солҳои ҷанг истехсоли пахта 2,6 баробар кам шуд. Хоҷагҳои пахтакор ва чорводор зарари калон дида буданд. Саршумори чорво хеле кам шуда буд.

Барои барқарор кардани хоҷагии қишлоқ Ҳукумати Иттифок ва Ҷумҳури чандин ҳуҷҷатҳо, аз ҷумла Шӯрои Вазирони ИҶШС мохи март соли 1949 «Оид ба ҷорабиниҳо доир ба тараққиёти минбаъдаи пахтакорӣ дар Тоҷикистон барои солҳои 1949-1952» ва «Дар бораи муттаҳидкунии колхозҳои хурд» (майи соли 1950) қарорҳо қабул намуданд.

Масъалаҳои рушди хоҷагии қишлоқ дар Пленумҳои февралӣ соли 1947, мартӣ соли 1949 ва Анҷумани VI ҲК Тоҷикистон муҳокима гардиданд.

Ҳукумати Тоҷикистон барқароркуниро аз мурочиат ба ҳамаи меҳнаткашони деҳот (апрели с. 1946) оғоз кард. Дар он гуфта мешуд, ки вусъат додани пахтакорӣ на танҳо кори пуршараф аст, балки воситаи асосии беҳтар намудани некуаҳволии шаҳрвандони ҷумҳури мебошад. Мурочиатнома аз тарафи меҳнаткашони деҳот дастгирӣ ёфт. Дар натиҷаи меҳнати фидокоронаи деҳқонон соли 1946 дар ҷумҳури 136 ҳазор тонна пахта ҷамъоварӣ карда шуд.

Барои аз ҷиҳати ташкилӣ ва хоҷагӣ мустаҳкам намудани колхозҳо Ҳукумати Тоҷикистон хоҷагиҳои деҳқонии ноҳияҳои кӯҳистонро ба водии Вахш кӯчонид. Соли 1945 ба водии Вахш танҳо аз ноҳияҳои ҷумҳури 1,5 ҳазор хоҷагӣ ва аз ноҳияҳои гуногуни ИҶШС зиёда аз 4 ҳазор хоҷагӣ кӯчонида шуданд. Умуман, дар солҳои 1946 – 1950 ба ноҳияҳои пахтакори водии Вахш беш аз 18 ҳазор хоҷагӣ кӯчонда шуданд.

Дар ҷумҳури ба тайёр намудани кадрҳои баландхтисоси соҳаи кишоварзӣ диққати махсус дода мешуд. Бо ин мақсад курсҳои кӯтоҳмуддат ва мактабу техникумҳо кушода шуданд. Аз ҷумла, дар Душанбе соли 1947 мактаби дусолаи ҷумҳуриявӣ барои тайёр кардани раисони колхозҳо ташкил дода шуд. Курсҳои кӯтоҳмуддатро ҳазорон ҳисобчиёну агрономҳо, мудирони участкаҳо ва зоотехникҳо хатм карданд. Соли 1950 дар ҷумҳури 2,8 ҳазор механизатор, аз ҷумла, 1,9 ҳазор тракторчӣ тайёр карда шуд, ки дар баланд бардоштани ғаёлияти соҳаҳои зироаткорӣ ва ҷорводорӣ саҳми худро гузоштанд.

Ҷумҳуриҳои бародар низ дар тайёр намудани кадрҳои баландхтисос ёрии амалӣ расонданд.

Хоҷагии қишлоқи Тоҷикистон сол то сол бо техникаи нав таъмин мегардид. Соли 1950 дар ҷумҳури 6 МТС-и нав таъсис ёфт, 3704 трактор дар хизмати деҳқонон қарор дошт. Дар МТС-ҳо вазифаи муовини директор оид ба кори сиёсӣ (с. 1947) ҷорӣ кар-

да шуд, ки дар тарбияи заҳматкашони деҳот саҳми босазо мегузошт, вале дар фаъолияти колхозҳо, махсусан дар кори роҳбарии онҳо, камбудии ҷиддӣ содир мешуданд. Аз ҷумла устави артели хоҷагии қишлоқ вайрон карда шуда, рӯзи меҳнат нодуруст тақсим карда мешуд, заминҳои давлатӣ, моликияти колхозиро медуздиданд. Дар баъзе ноҳияҳо роҳбарони колхозҳо вазифаро сӯйистеъмол карда, ба вайронкорию қачравӣ роҳ медоданд. Ин камбудии дар қарори Шӯрои Вазирони ИҶШС ва КМ ВКП (б) аз 19-уми сентябри соли 1946 «Тадбирҳо оид ба барҳам додани вайронкунии устави артели кишоварзӣ» махсус қайд гардиданд, ки мувофиқи он ҳукуматҳои маҳаллӣ бояд ин камбудии ошкор намуда, онҳоро барҳам диҳанд. Дар натиҷаи бартараф сохтани камбудии истеҳсоли маҳсулоти хоҷагии кишоварзӣ сол то сол меафзуд. Ҷунончи, соли 1947 дар ҷумҳурӣ 162 ҳ.т., соли 1948 – 202,5 ҳ.т. ва соли 1950-ум 288 ҳ.т. пахта ҷамъоварӣ карда шуд.

Соҳаҳои дигари кишоварзӣ низ рушд ёфтанд. Аз ҷумла, истеҳсоли картошка, зағир зиёд шуда, боғу ангурпарварӣ, пиллапарварӣ натиҷаи хуб доданд. Соли 1948 меҳнати кормандони деҳотро ба назар гирифта, 139 нафар пешқадами истеҳсолот сазовори унвони олий – Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ гардиданд. Дар байни онҳо А. Қосимов, П. Оқилов, Р. Расулов, С. Ўрунхӯчаев ва дигарон буданд.

Дар рӯндани ҳосили баланди пахта занони ҷумҳурӣ низ саҳми арзанда гузоштаанд. 41 нафар колхозчизан сазовори унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ гардида, қариб 1500 нафар колхозчизан бо ордену медалҳо кадр карданд. Дар байни онҳо Ҳалима Ширинова, Ҷаҳон Эргашева, Ҷоннон Ўрунова ва дигарон буданд.

Чорводорӣ ва ғаллакорӣ талаботро қонеъ намекунонданд, бинобар ин доир ба ин соҳаҳо тадбирҳои мушаххас андешидан лозим буд. Соли 1950 чорвои калони шохдор 96,2 дарсади давраи пешазчангиро ташкил медод. Барои рушди соҳаи чорводорӣ дар минтақаҳои пахтакорӣ колхозу совхозҳо аз андози ғӯшт, пашм ва пӯст озод карда мешуданд. Ҳукумат барои ин соҳа маблағи зиёд ҷудо кард. Танҳо барои сохтани биноҳо барои чорво 34,5 млн., сӯм (пули замони шӯравӣ) ҷудо карда шуд. Дар натиҷа дар Кӯхистони Бадахшон чорвои калони шохдор 3,5 маротиба, саршумори ғӯсфанд 11 ва буз 14 маротиба афзуд.

Дар натиҷаи зиёд гаштани маҳсулоти кишоварзӣ зиёда аз 500 колхоз тараққӣ карда, вазъи моддӣ ва маданияи меҳнаткашони деҳот сол то сол хуб мегардид. Тоҷикистон соли 1950 аз пахта – 1.260.400 сӯм даромад гирифт, кишоварз ҳар рӯзи аз 20 то 30 сӯм (100-150 сомони) даромад мегирифт.

Анҷумани кормандони хоҷагии қишлоқи ҷумҳурӣ, ки моҳи февралаи соли 1948 дар Душанбе баргузор гардид, оид ба рушди ҳамаи соҳаҳои хоҷагии қишлоқ қарорҳои мушаххас қабул кард. Баҳри инкишофи соҳаи кишоварзӣ тадбирҳои судманд, аз ҷумла, муттаҳид кардани хоҷагиҳои майдаи колхозӣ, мустаҳкам намудани базаи моддию техникаи хоҷагиҳои коллективӣ, тайёр кардани кадрҳо барои деҳот, аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ҳавасманд кардани деҳқононро андешидан зарур буд.

Соли 1950 муттаҳидшавии колхозҳои хурд ба амал омад. Агар соли 1949 дар ҷумҳурӣ 2685 колхоз бошад, соли 1950 миқдори онҳо ба 1314 расид. Базаи моддию техникаи онҳо мустаҳкам гардид. Аз ҷумла як қисми хоҷагиҳои коллективӣ бо қувваи барқ таъмин шуданд. Солҳои 1946-1950 дар ҷумҳурӣ 75 неругоҳи барқи обӣ ба қор даромаданд. Бо барқ таъмин шудани деҳот ба болоравии ҳаёти фарҳангӣ-маишии аҳоли ва умуман баланд шудани ҳосилнокии меҳнат ва зиёд гардидани маҳсулоти кишоварзӣ мусоидат намуд.

3. ДАР ШАРОИТИ ОСОИШТА АФЗУДАНИ МАҚОМИ ФАРҲАНГ

Дар ҳар даври замон фарҳанг ба мардум илҳом бахшида, ҳисси ватандӯстии шаҳрвандонро баланд мегардонд. Пас аз ба охир расидани ҷанг фарҳанг вазифаи худро дар шароити нави осоишта муайян мекард. Доир ба ин масъала КМ ҲКИШ якҷанд қарори махсус – «Дар бораи журналҳои «Звезда» ва «Ленинград» (14 августи соли 1946), «Дар бораи репертуарҳои театрҳои драматӣ ва чораҳои беҳтар кардани он» (26 августи соли 1946) ва ғайраҳо қабул кард, ки онҳо самтҳои асосии кори фарҳангӣ ва ғоявиро муайян менамуданд. Мутаассифона, дар фаъолияти идораҳои фарҳангӣ-маърифатӣ баъзан хусусиятҳои хосси милли ба ҳисоб гирифта намешуданд.

Маорифи халқ, илм, адабиёт, санъат ва муассисаҳои фарҳангӣ Солҳои баъдичангӣ дар кори маориф ба барқарор намудани теъдоди мактабиён, ки солҳои чанг хеле кам шуда буданд, эҳёи наشري барнома ва китобҳои дарсӣ, дар ноҳия ва шаҳрҳо таъсис додани мактаб–интернатҳо, аз таълими ҳатмии миёнаи нопурра ба таълими ҳатмии миёнаи пурра гузаштан ва ғайраҳо диққат дода мешуд.

Моҳи августи соли 1946 Пленуми XIX КМ ПК (б) Тоҷикистон масъалаи «Дар бораи чораҳои бехтар намудани кори маорифи халқ»-ро муҳокима карда, роҳҳои барқарор намудан ва инкишоф додани таҳсилоти умумиро муайян сохт. Дар ҷумҳурӣ хусусан ба мустаҳкам намудани базаи моддии мактабҳо диққати калон дода шуд. Танҳо солҳои 1949 – 1950-ум 602 бинои нави мактаб мавриди истифода қарор гирифта миқдори умумии он ба 3 ҳазор расид, шумораи талабагон бештар аз 300 ҳазор нафарро ташкил дод.

Омӯзгорони лаёқатманд дар Донишкадаи омӯзгории Самарқанд тайёр карда мешуданд. Соли 1948 Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ташкил ёфт, ки он саҳми худро дар рушди маориф то ҳол бомуваффақият мегузорад.

Ба мушкilotи иқтисодӣ нигоҳ накарда, баъди ба охир расидани чанг ба инкишофи илм, адабиёт ва санъат диққати махсус дода шуд. Олимони ҷумҳурӣ дар якҷоягӣ ва кумаки амалии олимони ҷумҳуриҳои дигари Иттиҳоди Шӯравӣ дар рушди илмҳои табиатшиносӣ, техникӣ ва гуманитарӣ чомеашиносӣ саҳм гузоштанд. Солҳои баъди чанг ходимони илми мамлакат: С. Айнӣ, Б.Ғ. Фафуров, А.М. Баҳоваддинов, А. Мирзоев, З.Ш. Раҷабов бо ҳамкориҳои олимони рус М.С. Андреев, Е.Э. Бертелс, А.А. Семёнов, В.П. Красичков, С.Ф. Олденбург, Е.Н. Павловский, А.Ю. Якубовский ва дигарон дар мавзӯҳои муҳим як силсила таҳқиқоти худро ба итмом расонданд.

Шоирону нависандагони тоҷик эҷодиёти худро ба ҷалб намудани шаҳрвандон ба корҳои барқароркунӣ, мустаҳкам намудани дӯстии халқҳо, тарбияи насли наврас ва ба ҳаёту фаъолияти зани тоҷик бахшида буданд.

*Аввалин ректори
Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон,
академик
З.Ш. Раҷабов*

Дар ин солҳо асарҳои С. Айнӣ – «Ёддоштҳо», А. Лохутӣ – «Пари бахт», М. Турсунзода – «Қиссаи Ҳиндустон», «Ман аз Шарки озод», Р. Ҷалил – «Одамони ҷовид», Ҷ. Икромӣ – «Шодӣ», М. Миршакар – «Қишлоқи тиллоӣ» ва дигар китобҳои зиёди бадеӣ аз ҷоп бароманд.

Дар даҳаи адабиёти шӯравии тоҷик, ки соли 1949 дар шаҳри Москва барпо гардида буд, ба эҷодиёти шоирон ва нависандагон тоҷик баҳои баланд дода шуд.

Санъаткорони ҷумҳурӣ низ бо фаъолияти эҷодии худ, таъби мардумро шод гардонида, сатҳи тарбияи эстетикӣ ва шахрвандонамонро баланд бардоштанд. Театри опера ва балет соли 1947 балети С. Баласанян «Лайлӣ ва Мачнун»-ро ба сахна гузошт. Муаллиф ва иҷрокунандагони нақшҳои асосӣ Ғ. Валаматзода, Л. Зоҳидова, М. Қобилов ва дигарон ба гирифтани Мукофоти давлатии ИҶШС мушарраф гардиданд.

9 октябри соли 1946 Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти (б) Тоҷикистон дар бораи «Тадбирҳои оид ба минбаъд рушди ҷаҳони санъати театри ва мусиқии Тоҷикистон» қарор қабул намуд, ки дар он чунин омадааст: «Дар як қатор пейзажҳои дар театрҳои намоишдода, ки ҳеҷ гуна аҳамияти таърихӣ ва тарбиявӣ надоранд, зиндагии шохон, хонҳо ва аъёнӯ ашроф идеализатсия карда мешавад».

Ҷарчанд имкони маблағгузорӣ барои ривҷи муассисаҳои маданият маърифатӣ маҳдуд бошад ҳам, баъди ҷанг дар ин соҳа кор дар ду самт бурда мешуд. Аввалан, клубҳо, кинотеатрҳо, китобхонаҳо ва боғҳои истироҳатӣ, ки солҳои ҷанг аз кор монда буданд, таъмир ва ба кор омода карда шуданд. Дувум, аз ҳисоби маблағҳои давлат, иттифоқҳои касаба ва бо қувваи худӣ колхозу совхозҳои биноҳои нави фарҳангӣ маърифатӣ сохта мешуданд.

Дар охири соли 1950 дар ҷумҳурӣ 971 ҳонаи маданият ва клуб, 1337 ҷойхона-қироатхона ва 4 музейи таърихӣ кишваршиносӣ амал мекарданд. Танҳо бо маблағи колхозчиён 465 клуб ва 366 ҷойхона-қироатхона сохта шуданд. Муассисаҳои маърифатӣ дар баланд бардоштани маданияти шахрвандон хизмати босазо карданд.

Дар қори тарбиявии шахрвандон ва баланд гардидани сатҳи дониши сиёсии онҳо матбуот ва дигар воситаҳои таблиғот мақоми махсус доштанд. Соли 1945 нашри рӯзномаҳои «Ҷавонони Тоҷикистон», «Сталинская молодёжь» ва «Пионери Тоҷикистон» барқарор карда шуд. Инчунин, фаъолияти маҷалла, рӯзномаҳои

чумхуриявӣ, ноҳиявӣ барқарор гашта, рушд ёфтанд.

Кори ғоявӣ-сиёсии байни заҳматкашон ба воситаи маорифи сиёсӣ ва Ҷамъияти «Дониш» пурқувват гардид. Дар коллективҳои меҳнатӣ лекторон ва агитаторон мунтазам аз рӯйи мавзӯҳои рӯзмарраю муҳим баромад намуда, саҳми худро дар таблиғи ташвиқоти вазъияти дохилии мамлакат ва ҳаёти байналмилалӣ мегузоштанд.

4. САТҲИ НЕКУАҲВОЛИИ ХАЛҚ

Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар баробари хароб кардани хоҷагии халқ дараҷаи некуаҳволии мардумро хеле паст намуд. Дар шаҳру ноҳияҳои чумхурий сохтмони манзили истиқоматӣ, муассисаҳои маданӣ-равшаннамоӣ, табобатхонаҳо, дорухонаҳо муваққатан кам шуд.

Бо мақсади аз нав рушд додани хоҷагии халқ 8 августи соли 1946 Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи ҷорумро қабул намуд, ки мувофиқи он на танҳо ба вусъат додани соҳаҳои гуногуни саноату кишоварзӣ, ба баланд бардоштани фароғияти муассисаҳои фарҳангӣ, табобатӣ, хуб намудани дараҷаи некуаҳволии халқ низ диққати калон дода мешуд.

Дар шароити осоишта дар корхонаҳо речаи муътадили меҳнат аз нав барқарор карда мешуд. Бо тарзи осоишта азнавсозии ҳаёти хоҷагӣ асосан пас аз ҷанг ба анҷом расид. Муҳимтарин вазифаи Давлати Шӯравӣ аз вазъи ҳарбӣ ба ҳолати осоишта гузаронидани ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии мамлакат буд.

Пас аз анҷоми ҷанг Давлати Шӯравӣ барои беҳтар намудани некуаҳволии халқ якҷанд тадбирҳо андешид. Пеш аз ҳама, коргарон ба рӯзи кории 8-соата, ҳафтаи кории 6-рӯза гузаронда, руҳсатии меҳнатӣ барқарор карда шуд.

Дар солҳои 1946 – 1950 нархи маҳсулоти хӯрокворӣ ва пӯшока се маротиба арзон гардид. Музди меҳнати коргарон афзуда, некуаҳволии меҳнаткашони деҳот беҳтар шуд. Давлат барои маърақаҳои иҷтимоӣ фарҳангӣ зиёда аз 3 млн. сӯм ҷудо кард. Соли 1950 нафақа ва кумаки моддии маъҷубони ҷанг қариб 70 млн. сӯмро ташкил дода буд.

Соли 1947 Ҳокимияти Шӯравӣ дар бораи бекор намудани тартиби қарточкагӣ (варақа) ба молҳои саноатӣ, хӯрокворӣ ва гузаронидани ислоҳоти пулӣ қарорҳо қабул кард.

Дар солҳои баъдичангӣ шумораи муассисаҳои табобатӣ ва шифохонаҳо (санатория) зиёд шуд, шумораи боғчаҳои бачагон, истироҳатгоҳҳои пионерӣ ҳам афзуд. Танҳо соли 1950 дар лагерҳои пионерӣ ва истироҳатгоҳҳо зиёда аз 11 ҳазор бачагон истироҳат карданд.

Ба тарбияи ҷисмонии ҷавонон низ диққат дода мешуд. Дар Тоҷикистон 63 ҳазор варзишгар ва зиёда аз ҳазор коллективи варзишӣ вучуд доштанд, ки 279-тои онҳо дар колхозҳо буданд.

Ба сохтмон ва обод гардонидани шаҳру деҳот низ диққати махсус дода мешуд. Агар солҳои 1946 – 1950 дар Тоҷикистон 418,3 ҳазор метри мурраббаъ манзилгоҳ сохта шуда бошад, пас дар солҳои 1951–1960 зиёда аз 1 млн. метри мураббаъ хонаҳои истиқоматӣ сохта шуд. Аз соли 1955 дар шаҳри Душанбе ҳаракати троллейбусҳо ҷорӣ шуда, аз моҳи ноябри соли 1959 телевизиони Тоҷикистон ба кор даромад. Дар ин солҳо ба тандурустии аҳолии Тоҷикистон ҳукумат диққати махсус меод. Колхозчиён низ манзилҳои хуб месохтанд, вале сохтмон ҳанӯз қафо мемонд ва талаботи шаҳрвандон бо манзил қонеъ намегардид. Ободонӣ ва шинонидани дарахтҳо симои деҳотро дигаргун мекард.

Радио, телефон, ҷароғи барқӣ дар ҳаёти деҳот бештар роҳ меёфтанд. Барои ободу зебо гардонидани шаҳрҳои Душанбе, Қўрғонтеппа, Хуҷанд, Кўлоб ва ғайра диққати махсус дода мешуд.

Ҳамин тавр, зери роҳбарии ташкилотҳои ҳизбӣ ва шўравӣ халқи тоҷик тавонист вазифаи муқаддаси худро дар барқарор намудани ҳаёти хоҷагӣ ва фарҳангӣ пеш аз муҳлат иҷро намояд.

Гарчанде ҷанг ба маънавиёт ва ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ зарари калон расонда бошад ҳам, шаҳрвандони ҷумҳурӣ мушкิลӣ ва камбудии ҷангро паси сар карда, бо рӯҳияи баланди ҳамдигарфаҳмӣ, дўстӣ зиндагонӣ ба сар бурда, барои пешрафти ҷомеа садоқатмандона фаъолият мекарданд.

5. ҲАЁТИ ҶАМЪИЯТӢ – СИЁСӢ

Азнавсозии ҳаёти ҷамъиятӣ – сиёсӣ дар мамлакат

Азбаски дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ демократияи сотсиалистӣ маҳдуд шуда буд, бинобар ин зарурати такмил ва инкишофи ин масъала ба миён омад. Вазъият талаб мекард, ки, пеш аз ҳама, дар фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ: шӯроҳо, ҳизб, иттифоқҳои касаба, комсомол, занон шакл ва усулҳои навини кор, ки ба замони осоишта мувофиқат кунад, истифода бурда шавад.

Дар шароити ҷанг демократияи дохилидавлатӣ маҳдуд гардида, фаъолияти созмонҳои ҷамъиятӣ марказонида шуда буд. Вазъият талаб мекард, ки дар ин қисмат тағйирот ба амал оварда, роҳбарӣ ва афкори коллективӣ барқарор карда шавад. Дар фаъолияти созмонҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ тарзи идоракунии маъмуриятчиғӣ ба роҳ монда шуда, дар баъзе мавридҳо ташкилотҳои ҳизбӣ вазифаҳои ташкилотҳои шӯравӣ ва хоҷагиро иваз мекарданд. Бинобар ин бояд ҳар чӣ зудтар сохтори роҳбарӣ ва тарзи демократикунонии ҷомеа ба низом мебаромад. Бо ин мақсад кор аз такмил ва инкишофи фаъолияти Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шӯроҳои маҳаллӣ оғоз ёфт. Пеш аз ҳама, ҳайати Шӯроҳо аз ҳисоби ҷанговарони аз ҷанг баргашта пурқувват гардида, ба демократикунонии ҳаёти онҳо диққат дода шуд. Бо ин мақсад моҳи феввали соли 1947 интихобот ба Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон ва январи соли 1948 ба шӯроҳои маҳаллии депутатҳои меҳнаткашон гузаронида шуд. Дар натиҷа шӯроҳо аз ҷиҳати ташкилӣ мустаҳкам шуда, иштироқи омма дар ҳалли масъалаҳои хоҷагӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангӣ афзуд.

Шумораи вакилони халқ дар шӯроҳо сол то сол зиёд мешуд. Дар аввали солҳои 50-ум дар Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон 291 нафар, дар деҳот ва шаҳрчаҳо 908 вакил интихоб шуда, фаъолияти самаранок нишон меоданд.

Ташкилотҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ

Ҳизбиён, ки солҳои ҷанг дар сафи пеш истода, бар зидди фашистон мубориза мебарданд, обрӯ ва эътибори онҳо боз ҳам баланд гардид.

Аз ҷанг 16235 аъзо ва номзади ҳизб баргашта, ташкилотҳои ҳизбиро пурқувват намуданд. Соли 1948 Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон аз 2323 ташкилоти ибтидоӣ иборат буда, дар ҳайати худ 31786 номзад

ва аъзоёни ҳизбро муттаҳид мекард. Солҳои баъдичангӣ бо сарвари ташкилотҳои ҳизбӣ корҳои барқароркунӣ ва тарбиявиро фарҳангӣ сурат мегирифтанд.

Дар солҳои баъдичангии барқароркунии хоҷагии халқ фаъолияти ташкилотчигӣ, илмию фарҳангӣ ва тарбиявӣ Бобочон Ғафуровро ба назар гирифта, Пленуми ҳаҷдахуми КМ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон (3-5 июни соли 1946) ӯро котиби якуми Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон интихоб намуд (солҳои 1946-1956).

Фаъолияти ҳизбӣ ва давлатии Б.Ғ. Ғафуров гуногунҷабҳа буда, ӯ чун сарвари хирадманд тавонист баҳри зудтар барқароркардани хоҷагии халқ корҳои зеринро ба сомон расонад: ба корҳои ҳизбӣ, давлатӣ ва ҷамъиятӣ ҷалб намудани беҳтарин кадрҳо; амалан баланд бардоштани мақоми фарҳанг; муътадилсозии муносибат бо сарварони ҳукумати иттифоқӣ, ба ҷумҳурӣ ворид намудани маблағ, техника ва технологияи нави истехсолӣ; кӯчонидани ноҳияҳои дурдасти кӯҳистон ба водӣ, аз худ кардани заминҳои бекорхобида ва бо ҳамин роҳ бештар истехсол намудани маводи гизой, хусусан пахта ва амсоли инҳо.

Бо ташаббуси Бобочон Ғафуров доир ба даъват намудани беҳтарин мутахассисон, олимон аз ҷумҳуриҳои бародарӣ ба мисли А.А.Семёнов, М.С. Андреев, И.С. Брагинский, Е.Н. Павловский, А.Ю. Якубовский, Д.Е. Хайтун, Б.А. Литвинский ва садҳо муҳандисон, техникҳо, духтурон ба пешравии ҳаёти иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон таъсири калони мусбӣ расонд.

Моҳи декабри соли 1948 Анҷумани VII Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон баргузор гашт, ки дар он Котиби якуми Комитети Марказӣ Б.Ғ. Ғафуров бо маърузаи ҳисоботӣ баромад кард. Анҷуман вазифаҳои навбатии ҳизб, шаклу усулҳои роҳбариро ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар шароити осоишта муайян намуд, вале то анҷумани XX ҲК дар роҳбарии ҳизб ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба маъмуриятчигӣ роҳ дода шуда, демократияи ҷомеаи сотсиалистӣ коста мегардид.

Дар солҳои баъдичангӣ ҳуқуқи Иттифоқҳои касабавӣ ҷумҳурӣ васеъ гардида, барои зудтар барқарор намудани хоҷагии халқ дар байни коргарон мусобиқаи сотсиалистиро ривоч доданд. Онҳо ба корҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маишӣ бевосита машғул гашта, химоякунандаи ҳуқуқи меҳнаткашон буданд. Моҳи сентябри

соли 1948 Шӯрои Иттифокҳои касабаи ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт, ки 108 ҳазор аъзоро дар бар мегирифт.

Мавқеи Иттифокҳои касаба хусусан дар гузаронидани корҳои иҷтимоӣ маърифатӣ афзуд. Дар тӯли солҳои 1947-1950 маблағгузори ба корҳои фарҳангии маърифатӣ ва иҷтимоӣ то 20 фоиз зиёд шуд.

Дар Тоҷикистони солҳои баъдичангӣ ҷавонон аксарияти аҳолиро ташкил медоданд. Пешравии ҷомеа ба ташкили дурусти кор бо ҷавонон алоқа дошт. Бинобар ин Анҷуманҳои VII (с. 1946), VIII (с. 1949), IX (с. 1950) комсомолҳои Тоҷикистон вазифаҳои ҷавонро дар қори тарбиявӣ ва истеҳсоли муайян намуданд. Дар панҷсолаҳои баъдичангӣ комсомолони ҷумҳурӣ дар барқароркунии инкишофи минбаъдаи хоҷагии халқ фаъолна иштирок намуда, дар сохтмони корхонаҳо, колхозу совхозҳои нав, аз худ намудани заминҳои бекорхобида ва бунёди шаҳру посёлкаҳои замонавӣ саҳм гузоштанд. Дар соли 1948 бештар аз 4 ҳазор нафар комсомолон ва коргарони ҷавони корхонаҳои ҷумҳурӣ нақшаи истеҳсолии солонаро пеш аз муҳлат иҷро карданд. Бештар аз 200 нафар комсомол ба ҳисоби соли 1951 маҳсулот мебароварданд. Навоварӣ ва ихтироҷкорӣ дар байни ҷавонон вусъат ёфт.

Занони Тоҷикистон низ дар солҳои баъдичангӣ дар барқароркунии хоҷагии халқ саҳми худро гузоштанд. Онҳо мисли солҳои ҷанг дар саноат ва хусусан, дар саҳроҳои колхозӣ қувваи асосиро ташкил медоданд. Фаъолияти ҷамъиятӣ ва меҳнатии занон ба пешравии ҷомеа таъсири калон мерасонид. Бинобар ин дар назди ташкилотҳои ҳизбӣ шӯбаҳои занон таъсис дода шуданд, ки онҳо бевосита ба ҳаракати занон роҳбарӣ мекарданд. Инчунин, дар назди КМ ЛКСМ Тоҷикистон ва комитетҳои комсомолӣ комиссияҳои махсус таъсис дода шуданд, ки онҳо дар байни духтарон қори пурсамари тарбиявӣ мебуданд.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи пурзӯр гардидани қори тарбиявӣ мавқеи ҷамъиятии занон дар солҳои баъдичангӣ афзуд. Ҷунончи, 9 нафар занони ҷумҳурӣ дар ҳайати Шӯрои Олии ИҶШС, 86 нафар дар ҳайати Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон, 700 нафари онҳо дар ҳайати шӯроҳои вилоятӣ, шаҳрӣ, ноҳиявӣ ва 2870 нафар дар ҳайати шӯроҳои деҳот фаъолият мекарданд.

Ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ дар баланд бардоштани маърифати сиёсӣ ва маданияти умумии шаҳрвандон воситаҳои ахбор ва дигар васоили таблиғотиро самарабахш истифода мекарданд. Соли 1948 Ҷамъияти «Дониш»-и ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт, ки он дар якҷоягӣ бо дигар ташкилотҳои сиёсӣ ва оммавӣ дар байни шаҳрвандон таблиғи донишҳои илмию техникӣ ва сиёсиро пурсамар гардонид.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАҒӢ

НАҚШАИ ПАНҶСОЛАИ БАРҚАРОРКУНӢ ВА ТАРАҚӢ ДОДАНИ ХОҶАГИИ ХАЛҚИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (СОЛҲОИ 1946-1950)

Вазифаи асосии хоҷагию - сиёсии панҷсола иборат аз он буд, ки дар кӯтоҳтарин муддат ноҳияҳои аз ҷанг зарардида барқарор карда шаванд, истеҳсоли саноат ва кишоварзӣ ба дараҷаи пеш аз ҷанг расонда шуда, баъдан ба андозаи нишондоди бештар рушд ёбад.

Нақшаи панҷсолаи барқарор кардан ва тараққӣ додани хоҷагии халқи Тоҷикистон, ки Шӯрои Олии Ҷумҳурӣ 8 августи соли 1946 қабул кард, қисми таркибии нақшаи панҷсолаи давлатии ИҶШС буд. Ҳаҷми умумии маблағгузорию асосӣ ба хоҷагии халқи ҶШС Тоҷикистон дар зарфи панҷсола ба маблағи 1,2 миллиард сӯм муайян карда шуд. Дар нақшаи панҷсолаи ҷумҳурӣ масъалаҳои аз нав барқарор кардан ва тараққӣ додани пахтакорӣ мавқеи намоёнро ишғол мекард. Нақшаи панҷсола дар соҳаи ривож додани чорводорӣ, боғдорӣ ва истеҳсоли зироатҳои обҷақорӣ вазифаҳои муҳимро ба миён гузошт. Ба дараҷаи зиёд механиконидаи соҳаи кишоварзӣ пешбинӣ карда мешуд.

"Тоҷикистони сурх", 8-10 августи соли 1946.

ҶАВОНОН ВА ПАХТАКОРӢ

Дар соли 1947 Тоҷикистон аз ҷиҳати ҳосилнокии пахта ба дараҷаи пеш аз ҷанг расида, пахтакориро аз нав барқарор кард ва аз ҷиҳати ҳосилнокӣ дар Иттифок ҷойи якум, аз ҷиҳати ҷамъоварию умумӣ ҷойи дуюмро ишғол намуд. Соли 1948 ба давлат ҳамон қадар пахта супурд, ки ин миқдорро бояд дар соли охирини

панҷсола месупурд. Чамъоварии умумии пахта соли 1950 назар ба супориши плани панҷсола 50000 тонна зиёд шуд.

Дар байни пахтакороне, ки ба унвони олии "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" сазовор гардиданд, бештар аз 63 пахтакори чавон буданд, 982 комсомол бо орден ва медалҳо мукофотонида шуданд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ:

Баъд аз ҷанг дар вазъи байналмилалӣ чӣ гуна тағйироти кулӣ ба вуҷуд омад?

Дар солҳои баъдичангӣ шахрвандони ҷумҳуриамон бо кадом ташаббусҳои наҷиби ватандӯстона баромад кардаанд?

Солҳои азнавбарқароркунии дар Тоҷикистон кадом корхонаҳои нав ба кор даромаданд?

Кай дар мамлакат тартиби карточкагӣ (варақа) ба молҳои саноатӣ, хӯрокворӣ бекор ва ислоҳоти нулӣ гузаронида шуд?

Дар Тоҷикистон кадом ташиклотҳои сиёсӣ чамбиятӣ амал мекарданд?

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

– Ҳаёти чамбиятию сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои азнавбарқароркунии хоҷагии халқ.

– Фарҳанги халқи тоҷик ва мақоми он дар солҳои барқароркунии хоҷагии халқ.

– Таъсисёбии ташкилотҳои байналмилалии демократии оммавӣ дар солҳои баъдичангӣ.

– Ташақкул ёфтани сохтори ҷаҳонии сотсиалистӣ.

– Академик Б.Ғ.Ғафуров – арбоби барҷастаи давлатӣ ва чамбиятӣ.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)¹

1. Баъди мағлубияти фашизм сохтори ҷаҳонии сотсиалистӣ ташкил ёфт, ки ба он кадом давлатҳо дохил мегардиданд?

А) Албания, Венгрия, Булғория, ИҶШС, Полша;

В) ИҶШС, Руминия, Муғулистон, Югославия;

С) ИҶШС, Хитой, Куриёи Шимолӣ, Ветнам;

Д) ИҶШС, Олмони Демократӣ, Куба, Чехословакия;

Е) ИҶШС, Албания, Булғория, Венгрия, Ветнам, Олмони Демократӣ,

¹ Оид ба намунаҳои тестӣ (санчишӣ) муфассал нигаред ба китоби Набиева Р. А., Зикриёев Ф.Б., Зикриёева М. Ф. Таърихи Ватан. – Душанбе, 2012, 364 с.

Куриёи Шимолӣ, Муғулистон, Полша, Югославия, Чехославакия, Руминия, Хитой, баъдтар Куба дохил гардиданд.

2. Кадом сол Созмони Милали Муттаҳид ташкил ёфт?

- A) Соли 1946;
- B) Соли 1947;
- C) Соли 1948;
- D) Соли 1945;
- E) Соли 1950.

3. Устод Садриддин Айни кадом асарҳои таърихи роиштаранд?

A) «Таърихи инқилоби Бухоро», «Қаҳрамони халқи тоҷик – Темурмалик», «Исёни Муқаннаъ» ва ғ.; B) «Тоҷикон», «Шӯриши Восеъ»; C) «Тоҷикон дар оинаи таърих»; D) «Ҳасани аробақаш», «Фуломон»; E) «Таърихи халқи тоҷик».

4. Кай Ҷамъияти «Дониш»-и ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфтааст?

- A) Соли 1945;
- B) Соли 1948;
- C) Соли 1949;
- D) Соли 1950;
- E) Соли 1951.

5. Кадом солҳо Бобочон Ғафуров сарвари Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон буданд?

- A) Солҳои 1946-1949;
- B) Солҳои 1947-1950;
- C) Солҳои 1948-1950;
- D) Солҳои 1946-1956;
- E) Солҳои 1950-1956.

6. Соли 1950 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чанд ҳазор тонна пахта чамбарӣ карда шуд?

- A) 162 ҳазор тонна;
- B) 202,5 ҳазор тонна;
- C) 190 ҳазор тонна;
- D) 200 ҳазор тонна;
- E) 288 ҳазор тонна.

7. Барои қорнамоии меҳнатӣ соли 1948 чанд нафар пешқадамони истеҳсолоти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гирифтани унвони олии «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» ноил гардиданд?

- A) 80 нафар;
- B) 100 нафар;
- C) 139 нафар;
- D) 145 нафар;

Е) 160 нафар.

8. Кадом сол Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ташкил ёфт ва аввалин ректори он кӣ буд?

- А) Соли 1952, И.Нарзикулов;
- В) Соли 1948, З.Ш. Рачабов;
- С) Соли 1950, Т.Назаров;
- Д) Соли 1951, С.А. Рачабов;
- Е) Соли 1949, И.Давлатов.

9. Кай Неругоҳи барқи обии Варзоби Поён ба кор шурӯъ кард?

- А) Соли 1946;
- В) Соли 1947;
- С) Соли 1949;
- Д) Соли 1951;
- Е) Соли 1950.

Ҷавоб ба намунаи тестӣ (санҷишӣ)

1 – Е, 2 – D, 3 – А, 4 – В, 5 – D, 6 – Е, 7 – С, 8 – В, 9 – С.

БОБИ 2.
ТОЧИКИСТОН ДАР ДАВРАИ
ДЕМОКРАТИКУНОНИИ
ҲАЁТИ ҶАМЪИЯТӢ
(солҳои 50 – 80-ум)

1. ВАЗЪИЯТИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА САҲМИ ИҶШС
ДАР МУСТАҲҚАМ НАМУДАНИ СУЛҲ ДАР ҶАҲОН

Вазъияти байналмилалӣ Дар солҳои 50-80-ум вазъияти байналхалқӣ мураккаб буд. Дар байни ду сохтори ҷаҳонӣ – сотсиалистӣ ва капиталистӣ муҳолифат шиддат мегирифт.

Халқҳои ҷаҳон, ки оқибатҳои Ҷанги дуҷуми ҷаҳонро хуб медонистанд, такрор шудани онро нахоста, фаъолияти худро барои пешгирӣ кардани он равона мекарданд. Дар сафи пеши зидди ҷанги нави ҷаҳонӣ мамлакатҳои сотсиалистӣ, ҳаракати байналмилалӣ коммунистӣ-коргарӣ, мамлакатҳои бетараф, ки ба аҳдномаҳои ҳарбӣ дохил намешуданд, меистоданд. Ин амалиётро инчунин ташкилотҳои оммавии байналмилалӣ, Федератсияи занон, ҷавонон, Иттифоқҳои касаба ва ғайра дастгирӣ мекарданд. Дар ин солҳо мавқеъ ва обрӯи Созмони Милали Муттаҳид боз ҳам афзуд. Он дар ин солҳо барои нигоҳ доштани сулҳ ва роҳ наодан ба ҷанги нави ҷаҳонӣ чораҳои мушаххас меандешид. Дар ин бора тадбирҳои зерини СММ шаҳодат медиҳанд: Изҳорот (с. 1960) дар бораи ба ҳамаи мустамликаҳо, халқҳо додани ҳуқуқи истиқлолияти миллӣ; Қарори сессияи XVI Ассамблеяи Генералии СММ (с. 1961) оид ба минтақаи бидуни силоҳи ҳастай эълон шудани қитъаи Африқо; қабули Изҳорот дар хусуси манъи истифодаи силоҳи ҳастай ва термоядрӣ; қабули Аҳднома (с. 1969) оид ба манъи ҷойгиркунии силоҳи ҳастай ва дигар навъҳои силоҳи катли ом дар зери баҳру уқёнус ва ғайраҳо.

Созмони ягонагии Африқо, ки соли 1963 бо кӯшиши 32 давлати қитъаи Африқо ташкил гардида буд, низ дар пайдории сулҳ дар ҷаҳон саҳми арзандаи худро гузошт.

Бар хилофи блоки ҳарбии Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) моҳи майи соли 1955 Шартномаи Варшава ташкил ёфт. Чунин мувозинат пеши роҳи ҷанги навро гирифт.

Мувофиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, чун узви худонашавандаи ИҶШС, сиёсати байналмилалӣ мамлакатро дастгирӣ мекард. ИҶШС ба сиёсати ҳамзистии осоиштаи мамлакатҳои сохтисийсиёсашонгуногун таъқарда, бо ташаббусҳои наҷиб баромад менамуд. Аз он ҷумла моҳи марти соли 1958 Шӯрои Олии ИҶШС оид ба манъи озмоиши силоҳи ҳастай ва водородӣ қарор қабул намуд; соли 1960 қувваҳои мусаллаҳи ИҶШС кам карда шуданд; Иттиҳоди Шӯравӣ муносибатҳои байналмилалиро инкишоф дода, бо бисёр давлатҳо аҳдномаҳо имзо кард.

Бо сарвари ИМА Аҳдномаи Атлантикаи Шимолӣ ва блокҳои дигари таҷовузқор ташкил дода шуданд. Дар тӯли 30 соли баъдичангӣ муносибати байни давлатҳои сотсиалистӣ бо сарвари ИҶШС ва капиталистӣ бо сардории ИМА боиси сар задани «чанги сард» гардид.

Дар солҳои 50-60-ум вобаста ба воқеаҳои Венгрия (с. 1956), Куба (с. 1962), Чехословакия (с. 1968) дар вазъияти байналмилалӣ хавфи «чанги оташфишон» ба амал омад.

ИҶШС инчунин мамлакатҳои аз низоми мустамликавӣ озодшударо пуштбонӣ карда, дар хомӯш намудани чангҳои маҳаллӣ саҳм меғузашт. Инро дар мисоли ҳуҷуми давлатҳои Англия, Фаронса ва Исроил ба муқобили Миср (с. 1956), ҳуҷуми ИМА, Англия ба Ироқ (с. 1958), ҳуҷуми ҳарбии Исроил ба муқобили Миср, Сурия ва Урдун (с. 1967) ва ғайра мушоҳида кардан мумкин буд.

Солҳои 50-60-ум дар рушди ҷамъиятии ҷаҳон масъалаи шикасти низоми мустамликадорӣ ҷойи маҳсусро ишғол мекунад. Дар ин давра зиёда аз 70 мамлакат истиқлолияти сиёсӣ ба даст дароварданд, вале дар аксари ин мамлакатҳои нав озодшуда ба ҷойи зулми мустамликавӣ боз шакли дигари мустамликадорӣ ба вуҷуд омад, чунки чанде аз мамлакатҳои Африқо ва Амрикои Лотинӣ қарзи империалистонро дода натавонианд ва сол то сол фоизи онҳо меафзуд.

Мамлакатҳои сотсиалистӣ принципҳои демократиро пеш гирифта, ба давлатҳои ҷавони озодшуда ёрии илмию техникӣ ва фарҳангии беғаразона мерасонданд. Танҳо бо кумаки ИҶШС 680 корхонаи саноатӣ ва дигар объектҳои сохтмонӣ қомат рост карданд. Дар натиҷаи чунин кумакҳо аксари ин давлатҳо ҳаёти иҷтимоию иқтисодии худро пурқувват намуда, ба сатҳи мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон наздик шуданд.

Давлати Шӯравӣ дар солҳои 50 – 80-ум сиёсати сулҳро пеш гирифта, дар миқёси байналмилалӣ барои кам кардани силоҳ, шумораи сарбозон, манъи озмоиши силоҳи ҳастай чанд таклифи дигари мушаххасро пешниҳод намуд, ки онҳо ба мустаҳкам гардидани сулҳ дар рӯйи замин мусоидат карданд.

Дар аввали солҳои 70-ум ИҶШС Барномаи сулҳро қабул намуд, ки татбиқи он муносибатҳои байни давлатҳои сохтори сотсиалистиро бо сармоядорӣ то як андоза муътадил гардонд. Барнома, хусусан дар таъмини беҳатарии коллективӣ дар Аврупо, кам кардани базаҳои ҳарбии хориҷӣ, барҳам додани нуктаҳои оташи чанг ва хотима додани мочароҳои минтақавӣ хизмат кард.

Ҳамин тавр, мусобиқаи таърихии ду сохтори бо ҳам зид зарурати воқеии пешгирӣ намудани сиёсати «чанги сард»-ро ба миён оварда, сабаби беҳтар шудани вазъияти байналхалқӣ гардид.

Соли 1971 мамлакатҳои сотсиалистӣ дар доираи Шӯрои ёрии байниҳамдигарии иқтисодӣ (СЭВ) Барномаи комплекси интегратсияи иқтисодиро барои 15 –20 сол қабул намуданд. Ин барнома иқтидори иқтисодии мамлакатҳои сотсиалистиро пуркуват ва мавқеи ташкилоти давлатҳои Шартномаи Варшаваро дар нигоҳ доштани сулҳ дар Аврупо то як андоза мустаҳкам намуд.

Сарфи назар аз ихтилофҳо, робитаҳои иқтисодӣ, техникӣ ва фарҳангӣ дар байни мамлакатҳои сохти сиёсиашон гуногун сол аз сол мустаҳкам мегардиданд.

Саҳми ҶШС Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон ҶШС Тоҷикистон сиёсати хориҷии ИҶШС-ро дастгирӣ намуда, саҳми арзандаи худро дар таъмини сулҳ мегузошт. Робитаҳои байналмилалии ҷумҳурӣ дар мубодилаи ҳайатҳои намояндагӣ, робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, варзишӣ ва сайёҳӣ ифода меёфтанд.

Ҳайатҳои ҷамъиятии хориҷиро созмонҳои ҷамъиятии ҷумҳурӣ, аз ҷумла Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ қабул мекарданд. Тоҷикистон хусусан бо гузаронидани моҳвора, ҳафтавора ва рӯзҳои ИҶШС дар мамлакатҳои хориҷӣ, ки дар мисоли ҷумҳурии алоҳидаи иттифоқӣ мегузаштанд, хубтар муаррифӣ мегардид. Ҷунончи, соли 1976 рӯзҳои ИҶШС дар мисоли ҶШС Тоҷикистон дар Фаронса, соли 1977 дар Ирок, соли 1980 дар Юнон, Италия, Тунис бомуваффақият гузаштанд.

Равобити байналмилалии иқтисодии Тоҷикистон низ ин солҳо дар шакли содироти маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ, иштирок дар ярмаркаҳо ва намоишгоҳҳои байналхалқии саноатӣ рушд меёфтанд. Тоҷикистон маҳсулоти ҳешро ба бештар аз 40 мамлакати хориҷӣ мефиристод, вале маблағи маҳсулоти баровардашуда бо пули хориҷӣ (валюта) ба хазинаи Иттифок мерафт ва Ҳукумати Ҷумҳурӣ онро истифода бурда наметавонист.

Нимаи дуоми асри XX дар таърихи башар солҳое буданд, ки лавозимоти ҷанги ҳастаии қатли ом бештар истехсол шуда, қисмҳои ҳарбии якҷанд мамлакатҳо бо он мусаллаҳ гардиданд. Мутаассифона, ҳанӯз ҳам хавфу хатари истифодаи он боқӣ мондааст, бинобар ин ҳалқи тоҷик ҳамеша тарафдори нест кардани чунин силоҳ буда, ҳаракати байналмилалии сулҳпарваронаро доир ба яроқпартоӣ пурра дастгирӣ мекунад.

Инсоният тарқиши бомбаҳои атомиро дар шаҳрҳои Хиросима, Нагасаки ва оқибатҳои даҳшатангези онро ҳаргиз фаромӯш нахоҳад кард. Дар солҳои «ҷанги сард» истехсол ва озмоиши силоҳи ҳарбӣ, хусусан ҳастай, мардуми ҷаҳонро ба изтироб овард. Сарфи назар аз низомҳои гуногуни сиёсӣ дар ҷаҳон, хушбахтона, қувваҳои солиме пайдо гардиданд, ки кори сулҳро дар рӯи замин таъмин намуданд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри тантанай сулҳ дар рӯи замин тадбирҳои машаххас меандешид. Дар ҷумҳурӣ Рӯзи сулҳ гузаронида шуда, шаҳрвандон талаб мекарданд, ки озмоиш ва истехсоли силоҳи ҳастай манъ карда шавад. Шаҳрвандони Тоҷикистон дар қатори дигар халқҳои Иттиҳоди Шӯравӣ зидди ҷангҳои маҳаллӣ (локалӣ) баромад намуда, талаб мекарданд, ки ҷангҳо хотима дода шуда, мустамликаҳои дар Осиё, Африқо ва Америкаи Лотинӣ буда озод гарданд.

Сол то сол мақоми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мустаҳкам намудани дӯстии байни халқҳои ҷаҳон меафзуд, ба мардуми мусибатдида ёрии маънавӣ ва моддӣ худро мерасонид. Дар коллективҳои меҳнатӣ мунтазам маъракаи ҷамъоварии маблағ, либосҳои гуногун, хӯрокворӣ ва ғайра гузаронида мешуд.

Ҳамин тавр, солҳои 50–80-уми асри гузашта Ҷумҳурии Тоҷикистон, чун узви ҷудонашавандаи ИҶШС, тавонист саҳми худро доир ба таъмини сулҳ дар ҷаҳон гузорад.

Ба туфайли гузаронидани сиёсати дарҳои кушода ҷомеаи шӯравиро ҷаҳонӣён ва мамлакатҳои хориҷиро шаҳрвандони ИҶШС хубтар шинохтанд, тафаккур ва фаҳмиши одамон тағйир ёфт. Ин сиёсат «ҷанги сард»-ро то ба ҳамзистии осоишта оварда расонид.

2. МАҲКУМ ШУДАНИ ШАХСПАРАСТӢ ВА САРШАВИИ ҚАРАӢНИ ДЕМОКРАТИКУНОНИИ ҚОМЕА

Зарари шахспарастӣ ба қомеа Солҳои ҷанг демократияи қомеаи сотсиалистӣ дар мамлакат то як андоза маҳдуд гардида буд. Пас аз фароҳам гардидани вазъияти осоишта, аз як тараф, ба қонуниятҳои шӯравӣ риоя карда мешуд, аз тарафи дигар бошад, демократия дар қомеа рушд меёфт, вале дар мамлакат шахспарастӣ авҷ гирифта, тарзи идоракунии фармонфармой-маъмури ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳалал мерасонд. Оқибатҳои манфии шахспарастӣ дар ҷумҳурии мо низ ҳис карда мешуданд. Ҳанӯз дар солҳои 30–40-ум ва аввали солҳои 50-ум як қисми шаҳрвандони бегуноҳи Тоҷикистон ба қойҳои дурдасту ноободи Қазоқистон ва Сибир бадарға гардиданд. Бо рӯйхати КГБ (Кумитаи амнияти давлатӣ) шахсони «хавфнок» аз мансаб дур ва ҳабс карда мешуданд, баъзе ходимони фарҳанг ва зиёӣён асарҳои худро ҷоп карда наметавонистанд.

Дар Тоҷикистон ходимони намоёни давлатӣ, фаъолони ҳизбию ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ба монанди Н. Махсум, А. Раҳимбоев, Ш. Шохтемур, Ч. Имомов, И. Исмоилов, С.К. Шадунс, У. Ашӯров, А.Т. Федин ва бисёр дигарон бар асари ин сиёсат, бегуноҳ ҷазои сиёсӣ гирифтанд. Ҳамчунин, дастнависҳои нодири қадимаи соҳаи адабиёт, санъати халқи тоҷик, сарчашмаҳои таърихӣ дар натиҷаи идеологияи шахспарастӣ нобуд карда шуданд.

Шахспарастӣ дар солҳои баъдичангӣ ба рушди ҳаматарафаи ҳаёти иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷумҳуриҳои иттифоқӣ низ зарари худро расонид. Масалан, гарчанде Тоҷикистон аз сарватҳои зеризаминӣ ғанӣ ва табиати он барои рушди кишоварзӣ мусоид бошад ҳам, то Анҷумани XX ҲКШ маблағгузорӣ ва азхудкунии он қаноатбахш набуд. Бинобар ин як қисми объектҳои иқтисодӣ ва фарҳангӣ сари вақт ба қор намедароманд. Ҳатто дар сохтмони манзилгоҳҳо, биноҳои маъмури замонавӣ истифодаи нақшу нигори қадимаи миллий иҷозат дода намешуд.

Сохтмони сотсиализм дар мамлакат ва хусусан ғалаба дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ обрӯ ва эътибори И.В. Сталинро боз ҳам баланд гардонд. Дастгоҳи идеологӣ бошад, барои рушди

шахспарастӣ кумак мерасонд. Вале чамъият талаб мекард, ки дар мамлакат ҳар чӣ зудтар қонун ва меъёрҳои муайянгардидаи ҷомеаи шӯравӣ риоя карда шуда, ба тарзи идоракунии коллективонии мамлакат, барқарор намудани номи неки онҳое, ки ҷазои сиёсӣ دیدанд, васеъ намудани ҳуқуқи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ эътибор дода шавад.

Тадбирҳо оид ба баргараф намудани оқибатҳои шахспарастӣ Анҷумани ХХ ҶКИШ (феврари соли 1956) масъалаи баргараф намудани парастии шахсияти Сталин ва оқибатҳои онро муҳокима намуд. Бо мақсади ба шаҳрвандон фаҳмонда додани шахспарастӣ ва такрор нашудани он Кумитаи Марказии ҶКИШ 30 июни соли 1956 «Дар бораи баргараф кардани шахспарастӣ ва оқибатҳои он» қарор қабул кард. Дар ин ҳуҷҷат сабабҳои бавҷудоии шахспарастии Сталин таҳлил гардида, роҳҳои барҳам додани оқибатҳои он пешниҳод шуданд. Ташкилотҳои ҳизбӣ, шӯравӣ ва чамъиятии Тоҷикистон баҳри иҷрои қарори мазкури Анҷумани ХХ ва дигар ҳуҷҷатҳо доир ба шахспарастӣ кӯшиш намуданд.

Маҳкум кардани шахспарастӣ ва амалӣ гардидани қарорҳо оид ба ин масъала дар ҷомеаи шӯравӣ муҳити эҷодкориро фароҳам овард, кори ташкилотҳои сиёсӣ чамъиятӣ таҳким ёфт. Дар Тоҷикистон барои барқарор кардани номи неки ходимони давлатӣ, ҳизбӣ, комсомолӣ, иттифоқҳои касаба, ки аксари онҳо ноҳақ маҳкум шуда буданд, кӯшишҳои зиёде ба харҷ дода шуд.

Барои барҳам додани оқибатҳои шахспарастӣ Ҷизби Коммунистии Тоҷикистон пас аз Анҷумани ХХ ҶКИШ бар зидди он қуввахое, ки қонунҳои давлатиро вайрон карда, молу мулки чамъиятро тороч менамуданд ва ба бюрократизм роҳ дода, усулҳои роҳбарии дастачамбӣи органҳои давлатӣ ва ташкилотҳои чамъиятиро сиёсиро вайрон мекарданд, мубориза бурд. Дар фаъолияти кумитаҳои ҳизбӣ принсипи роҳбарии коллективӣ устувор шудан гирифт, методҳои маъмуриятчигӣ барҳам дода мешуданд. Дар пленумҳои комитетҳои ҳизбӣ масъалаҳои гуногуни кори ҳизбию сиёсӣ ва хоҷагӣ гузошта мешуданд. Ҷисоботдихии кумитаҳои ҳизбӣ дар назди оммаи коммунистон беҳтар гардид, робитаи ташкилоти ҳизбии ҷумҳурӣ бо табақаҳои васеи меҳнаткашон мустаҳкам мешуд.

Комиссияҳои босалоҳият ҳуҷҷатҳои ходимони давлатӣ ва

чамъиятиро, ки чазои сиёсӣ дида буданд, бо диққат омӯхта, таклифҳои худро доир ба сафед кардани онҳо пешниҳод намуданд. Дар натиҷа номи неки садҳо шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон—Н. Махсум, А. Ҳочибоев, Ш. Шоҳтемур, Ч. Имомов, И. Иброҳимов ва дигарон барқарор карда шуд.

3. ҲАЁТИ ЧАМЪИЯТӢ–СИЁСӢ ДАР ҶУМӢУРӢ

Зарурати қабули Конститутсияи нави мамлакат

Баъд аз он ки Анҷумани ХХ ҲКИШ шахспарастиро маҳкум намуд, дар миқёси байналмилалӣ ва дохили мамлакат раванди демократикунонии ҳаёти чамъиятӣ рӯ ба пешравӣ ниҳод. Дар кишварҳои хориҷӣ муносибатҳои баъзе хизбҳои коммунистӣ, сотсиал-демократӣ нисбати ҲКИШ беҳтар гардида, сиёсати баъзе мамлакатҳои капиталистӣ доир ба ИҶШС тағйир ёфта, равобити иқтисодӣ ва фарҳангии худро беҳтар намуданд.

Сарфи назар аз мушкилӣ ва камбудихо дар солҳои 50–80-ум дар мамлакат дигаргуниҳои зерин ба амал омаданд: ҳаёти чамъиятии мамлакат демократӣ кунонида шуд; мавқеи ҳар як ташкилоти оммавӣ-сиёсӣ дар ҳалли масъалаҳои дохилӣ ва байналмилалӣ муайян гардид; дар асоси Сарқонуни Иттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ тарзи зиндагӣ, меҳнат ба роҳ монда, барои иҷро гардидани қонунияти сотсиалистӣ тадбирҳо андешида шуданд, иқтисодиёту фарҳанг рушд ёфтанд.

Бо сабаби ба амал омадани тағйироти кулӣ дар мамлакат, барои риоя намудани тартиботи чамъиятӣ ва муҳофизати ҳуқуқи инсон аз тарафи Шӯрои Олӣ қонунҳои гуногун ва Конститутсияи нав қабул карда шуд.

Барои дуруст пеш бурдани сиёсати байналмилалӣ ва дохилӣ зарурати аз нав қабул кардани Қонуни асосӣ ба миён омад. Баъди қабули Конститутсияи соли 1936 зиёда аз чил сол гузашта, дар ҳаёти дохилӣ ва байналмилалӣ ИҶШС дигаргуниҳои кулӣ ба амал омаданд. Аз ин сабаб баъди муҳокимаи тӯлонӣ Конститутсияи нави ИҶШС 7 октябри соли 1977 қабул гардид.

Ба Конститутсияи ИҶШС тақия карда, тағйироту музаффариятҳои Тоҷикистонро ба назар гирифта, 14 апрели соли 1978 Сессияи ҳаштуми ғайринавбатии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон Конститутсияи нави Ҷумҳуриро тасдиқ кард. Конститутсия

аз 10 фасл, 19 боб ва 174 модда иборат буда, хусусиятҳои хоси Тоҷикистонро дар бар мегирифт.

Дар Конститутсия омада буд, ки ҶШС Тоҷикистон дар ҳайати ИҶШС ягонагии давлати шӯравиро таҷассум карда, тамоми миллат ва халқиятҳои ҷумҳуриро муттаҳид намуда, баҳри барпо кардани ҷомеаи нав сахми худро мегузорад.

Мувофиқи қарорҳои анҷуманҳои XX ва XXII ҶКИШ, хусусан Барномаи сеюми ҳизб (с. 1961), мақоми Шӯроҳои депутатҳои меҳнатқашон аз поён то ба боло бояд тағйир ёфта, амалан баланд мегардид. Ин масъала хусусан ҳангоми аз Конститутсия бардошта шудани модда доир ба роҳбарии ҳизб дар ҷомеа ба қулӣ тағйир ёфт.

**Афзудани мақоми
шӯроҳо ва дигар
ташкilotҳои
ҷамъиятию сиёсӣ**

Дар ин солҳо дар фаъолияти шӯроҳо дигаргуниҳои зерин ба амал омадаанд: тақмили намоёндагии халқ ва равандҳои интихобот; ҳисоботи шӯроҳо ва депутатҳо дар назди интихобқунандагон; дар ҷаласаҳои шӯроҳо ошкоро ва озодона муҳоқима намудани тарзи идоракунии давлатӣ, сохтмони хочагӣ, фарҳангӣ; назорат ва натиҷаи амалӣ гаштани дархостҳои вакилон; баланд бардоштани мавқеи комиссияҳои доимии шӯроҳо; васеъ гардидани ҳуқуқи шӯроҳои маҳаллӣ ва ғайра.

Дар натиҷаи интихоботи моҳи март соли 1967 ба ҳайати 38 шӯроӣ шахрӣ ва 273 шӯроӣ деҳоти Тоҷикистон 14 ҳазор вакил интихоб карда шуданд, ки онҳо дар зиёда аз 2 ҳазор комиссияи гуногун фаъолият мекарданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки сол то сол иштироки шахрвандон дар маърақаҳои интихобот меафзуд. Чунончи, дар интихоботи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон моҳи феввали соли 1980 1.819.846 шахрванд иштирок намуданд, ки ин 99,99 дарсади интихобқунандагонро ташкил меод. Дар байни вакилони интихобшуда 26,4 дарсад коргарон, 24,4 дарсад колхозчиён, 35,2 дарсад занон ва 31,8 дарсад ҳизбиён буданд. Ҳайати вакилони даъвати даҳуми шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон то 57,9 дарсад нав гардид.

Сарфи назар аз муваффақиятҳо, дар фаъолияти шӯроҳои Тоҷикистон камбудихо низ буданд. Як қисми шӯроҳо ҳуқуқҳои худро пурра истифода набурда, ба корҳои истехсолию маишӣ таъсири лозими намерасонданд.

Мувофиқи қарорҳои анҷуманҳои XXII-XXV ҲКИШ, хусусан Барномаи сеюми он, мавқеи Ҳизби Коммунист дар давраи сотсиализми мутараққӣ меафзояд. Ҳизб ҳамчун ядрои сиёсии ҷамъият роҳбарии худро аз болои ташкилотҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ пузӯр намуда, дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ ва баяланд бардоштани дараҷаи некуахлоқии шаҳрвандон ғаёлона ширкат меварзид. Дар ҳизб кӯшиши ҷорӣ намудани услубҳои роҳбарии ленинӣ ба роҳ монда мешуд, ки ин маънои зеринро дошт: риоя кардан ба коллективизм, аз нигоҳи синфӣ ба зухуроти ҷамъиятӣ баҳо додан, бо субъективизм мубориза бурдан, дар ғаёолияти сиёсию ташкилотчигӣ яғонагии назария ва амалияро татбиқ намудан, ба Оиннома ва Барнома таъя намуда, эҷодкорона меҳнат карда, ташаббусу таҷрибаи оммаро ба ҳисоб гирифтан, таваҷҷуҳи махсус ба ҷобачогузорӣ ва тарбияи мунтазами кадрҳо додан ва ҳоказо.

Дар Тоҷикистон сол то сол шумораи ташкилотҳои ҳизбӣ меафзуд. Дар охири соли 1980 ҳайати Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон аз ҷор кумитаи вилоятӣ, 14 кумитаи шаҳрӣ ва 35 кумитаи ҳизбии ноҳиявӣ иборат буд. Агар 1 январӣ соли 1976 дар Тоҷикистон 4371 ташкилоти ҳизбии ибтидоӣ бошанд, соли 1981 шумораи онҳо ба 4855 расид. Шумораи ҳизбиён низ сол аз сол меафзуд. Агар соли 1956 дар ҳайати Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон 35124 узв бошанд, соли 1960 – 47920 нафар, соли 1970 – 84236 нафар ва соли 1980 – 106167 нафар ҳизбиён буданд.

Дар давраҳои гуногун ҳизб мунтазам аз ҳисоби занони пешқадам пуққувват мегардид. Чунончи, соли 1961 дар ҳайати Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон 9651 нафар занон буданд, ки 18,6 дарсади умуириро ташкил медоданд ва соли 1980 шумораи онҳо ба 23231 нафар (21,9 дарсад) расид.

Зери сарварӣ ва ғаёолияти бевоситаи ҳизб дар ҷумҳури қорҳои начиб анҷом дода шуданд. Аз ҷумла дар тарбияи шаҳрвандон, ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст омаданд.

Вале дар ғаёолияти Ҳизби Коммунистӣ камбудҳои ҷиддӣ вуҷуд доштанд. Аз ҷумла дар қорҳои дохили ҳизбӣ ба маъмуриятчигӣ роҳ дода, қабул ба ҳизб аз шиносӣ ва ҳешутаборӣ иборат буда, назорат аз болои рафти иҷрои қарорҳои қабулшуда суғ гардида, ташкилотҳои роҳбарикунандаи ҳизбӣ баъзан вазиғаҳои идораҳои хоҷагириро ба зиммаи худ гирифта, дар бораи иҷрои

накшаҳои истехсоли ҳисоботи бардурӯғ роҳ медоданд. Дар ин бора хуччатҳои Пленуми VII КМ ҲК Тоҷикистон (11–12 апрели соли 1961) шаҳодат медиҳад. Пленум таъкид намуд, ки баъзе коркунони роҳбарикунандаи ҷумҳурӣ аз пайи шуҳрати бардурӯғ афтада, камбудии корро рӯйпӯш карда ва обрӯии сохта ба даст овардани шуда, роҳи чашмбандӣ, фиребдихии хизб, давлат ва халқро пеш гирифтаанд.

Иттифокҳои касаба яке аз созмонҳои сернуфузи Тоҷикистон буда, солҳои 50–80-ум дар байни омма корҳои зиёди тарбиявӣ, истехсолиро анҷом медоданд. Дар аввали солҳои 80-ум Иттифокҳои касабаи Тоҷикистон аз 16 кумитаи ҷумҳуриявӣ, 2 кумитаи вилоятӣ, 154 кумитаи шаҳрию ноҳиявӣ иборат буда, 1269 ҳазор узв доштанд.

Бо ташаббуси Иттифокҳои касаба дар байни синфи коргар мусобиқа барои меҳнати коммунистӣ ва ҳаракати ихтироъкорону наоварон рушд ёфт. Онҳо дар корхонаҳои истехсоли ба техникаи бехатарӣ диққат дода, ҳуқуқи коргаронро низ мудуфия мекарданд. Танҳо соли 1986 Назорати техникаи Иттифокҳои касаба кори 40 соҳу қитъаро тафтиш намуда, истифодаи 1200 дастгоҳу мошинро барои хатарнок буданашон манъ кард. Ҳайати назорат барои хунукназарӣ ба кори техника пешниҳод намуд, ки ба 800 нафар мутасаддӣ чазо дода шавад.

Иттифокҳои касаба мунтазам барои саломатии шаҳрвандон ғамхорӣ зоҳир менамуданд. Танҳо дар солҳои 1976–1980 барои истироҳат ва табобати меҳнаткшон дар санаторияву курортҳо қариб 300 миллион сӯм сарф карда шуд.

Таҷрибаи таърихӣ нишон дод, ки агар занҳо ба кори ҷамъиятию сиёсӣ ҷалб карда шаванд, иҷрои вазифаҳои давлатӣ, истехсоли ва фарҳангию тарбиявӣ беҳтар мегардад. Занони тоҷик ба туфайли Ҳокимияти Шӯравӣ дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ баробарҳуқуқӣ ба даст дароварда, солҳои 50–80-ум мавқеашон дар ҷомеа хеле баланд гардид. Хусусан, шӯроҳои занон бо кумак ва дастгирии идораҳои давлатию хизбӣ шаклу усулҳои самараноки тарбияи занон ва духтаронро пайдо намуданд. Солҳои 80-ум дар саноат 48,3 дарсад, дар соҳаи кишоварзӣ қариб 50 дарсадро занон ташкил медоданд. Дар соҳаи маорифи халқ 49 дарсад, дар байни кормандони илмӣ 42,5 дарсад, дар соҳаи тандурустӣ ва таъминоти иҷтимоӣ 72,8 дарсадро занон ташкил медоданд.

Мутаассифона, дар кори байни занон камбудии низ буданд. Ҷунончи, барои фаъолияти занон на дар ҳама ноҳияҳо шароити

зарурӣ муҳайё карда шуда, як қисми муайяни онҳо аз надоштани ихтисос бо кор таъмин карда намешуданд. Аз 338 ҳазор нафар занони бекор 245,8 ҳазорашон дар деҳот истиқомат мекарданд. Хусусан серфарзандӣ, бо муассисаҳои томақтабӣ пурра таъмин набудан, механизатсияи нокифояи соҳаи кишоварзӣ, набудани ҷойи кор дар нуқтаҳои алоҳидаи аҳолинишин ва ғайра ба истифодаи самараноки қувваҳои меҳнатӣ ҳалал мерасонданд.

Баъд аз Анҷумани XX ҲҚИШ мақоми комсомол баланд бардошта шуд. Вазифаҳои асосии ташкилотҳои комсомолӣ аз инҳо иборат буданд: яқум, тарбияи насли наврас дар рӯи ғояҳои коммунистӣ; дуҷум, баланд бардоштани нақши ҷавонписарону духтарон дар тезондани тараққиёти иҷтимоию иқтисодии мамлакат; сеҷум, тайёр намудани ҷавонони ҳаматарафа инкишофёфта, ки дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии мамлакат фаъолон иштирок карда тавонанд; чорҷум, баланд бардоштани нақши ҷавонон дар ҳалли мушкилоти муҳимтарини ҳаракати байналмилалӣ демократии ҷавонон. Азбаски комсомол ёрдамчи ва захираи ҳизб ба шумор мерафт, бинобар ин роҳбарии ҲҚИШ ба Иттифоқи ҷавонон афзуд.

Шумораи ҳизбиён дар ташкилотҳои комсомолии Тоҷикистон мунтазам зиёд мешуд. То 1 январи соли 1986 дар комсомол 14229 нафар коммунист фаъолият мекарданд, ҳамаи котибони яқум ва дуҷуми кумитаҳои шахрӣ ва ноҳиявии комсомол узви ҳизб буданд.

Дар анҷумани XXIV комсомоли ҷумҳурӣ (с. 1987) қайд карда шуд, ки сифати ҳаёти ташкилот хеле беҳтар гардида, шумораи комсомолони коргар 30,1 дарсадро ташкил дод. То 1 январи соли 1987 дар сафҳои комсомоли Тоҷикистон 215058 нафар коргар ва 122496 нафар колхозчи буд.

Дарачаи маълумотнокии комсомолон пайваста баланд мегардид. Аз шумораи умумии комсомолони ҷумҳурӣ 60 дарсадашон маълумоти олӣ ва миёна доштанд.

Комсомоли Тоҷикистон аз лаҳзаи ташкилҳои худ моҳиятан ва табиатан башардӯстона буд. Дар сафи комсомол намоёндогони қариб 80 миллату халқият буданд. Чунончи, тоҷикон 351863 нафар, русҳо 57256, ўзбекҳо 147402, украинҳо 4933, қирғизҳо 8006, тоторҳо 8081, туркманҳо 3749 ва ғайра.

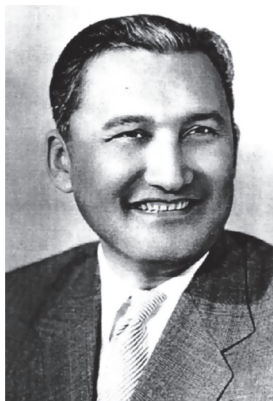
Ташкилотҳои комсомолӣ ба баланд бардоштани фаъолияти аъзои ВЛКСМ аҳамияти калон медоданд. Бо ҳамин мақсад дар ташкилотҳои ибтидоӣ бо комсомолон суҳбатҳои инфиродӣ гуза-

ронида, ҳисоботу рапортҳои онҳо дар бораи иҷрои уҳдадорихои қабулшуда, супоришҳои комсомолӣ, дар бораи баланд бардоштани дараҷаи маълумотнокӣ ва ғоявию сиёсиашон шунида мешуданд.

Бо мақсади баланд бардоштани самараи истехсолӣ ва ҷамъиятӣ ташкилотҳои ҷавонони ҷумҳурӣ дар чунин самтҳо кор бурданд: яқум, ҷавонони эҷодкорро фаъолона ба тезонидани прогресси илму техника, мусобиқаи сотсиалистӣ, беҳтар намудани сифати маҳсулот, ба сарфаю сариштакорӣ ҷалб намудан; дуҷум, ба баланд бардоштани дараҷаи фарҳангию техникийи коргарҷавонон муваффақ шудан; сеҷум, дар бобати ҳавасмандгардонии маънавию моддӣи ҷавонписарону духтарон қори муайянеро иҷро кардан.

Мавқеи ҷамъиятию сиёсии комсомоли Тоҷикистон афзуда, саҳми он дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ назаррас буд. Ҷунончи, комсомоли Тоҷикистон сарпарастии худро дар соҳтмони зарбдори умумииттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ ба роҳ монд. Дар байни анҷуманҳои ХХІІІ ва ХХІV ҳизб 13 ҳазору 89 нафар ҷавонписар ва духтар дар соҳтмонҳои қалони Иттиҳоди Шӯравӣ иштирок намуданд.

4. ТАҒЙИРОТ ДАР РОҲБАРИИ СИЁСӢ ВА ИДОРИИ ҶУМҲУРӢ

*Ходими давлатию
ҷамъиятӣ
Турсунбой Ӯлҷабоев*

Ба охир расидани Ҷанги дуҷуми ҷаҳон, фаро расидани сулҳ ва маҳкум карда шудани шахспарастӣ дар мамлакат ба саршавии раванди демократикунонии ҷомеа мусоидат намуданд. Дар Тоҷикистон солҳои 50–80-ум ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ бақуллӣ тағйир ёфта, ба пешрафти ҷумҳурӣ мусоидат менамуд.

Ба камбудихо, хатоҳои нигоҳ нақарда, баланд шудани мавқеи идораҳои давлатӣ ва фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ омилҳои муҳими пешравии ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангӣ гардид. Обрӯ ва мавқеи ИҶШС дар арсаи байналмилалӣ баланд шуда, робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангии Тоҷикистон низ бо

мамлакатҳои ҷаҳон инкишоф ёфтанд.

Дар ҳалли масъалаҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва сиёсӣ чамбъиятӣ роҳбарони ҷумҳурӣ, аз ҷумла ходими хизбию давлатӣ Турсунбой Ўлчабоев¹ низ калон мебошад. Ӯ хусусан, дар солҳои 50-ум дар тартиб додани нақшаҳои панҷсола ва ба Ҳукумати Иттифоқӣ пешниҳод кардани барномаи сохтмони неругоҳи барқи калонтарин дар Осиёи Марказӣ – Неругоҳи барқи обии Норақ ғаёлият нишон додааст. Маҳз дар тӯли солҳои 1956–1961 Т. Ўлчабоев чун иқтисоддони ояндабин ба он эътибор дод, ки дар ҷумҳурӣ бештар корхонаҳои калони саноатӣ ва коркарди ашёи хом сохта шуданд. Бо саъю кӯшиши ӯ корхонаҳои саноатӣ ва кимёвии Ёвон ба нақша гирифта шуданд, корхонаи маъдани кӯҳии Анзоб низ бо ташаббуси вай сохта шудааст.

Сохтмони Неругоҳи барқи обӣ дар Қайроққум оғоз ёфт. Дар натиҷа садҳо гектар заминҳои қорам зери об монд. Ҳукумати Ўзбекистон ба ивази заминҳои зери об мондаи обанборҳои Неругоҳи барқи обии Фарҳод ва Қайроққум 75 ҳазор гектар заминро бояд меод. Аммо онҳо як қисмашро доданду бас. Дар натиҷаи кӯшиши зиёд ва серталабии Т. Ўлчабоев 50 ҳазор гектар замини боқимонда низ гирифта шуд, ки дар заминаи он ноҳияи Зафаробод ташкил ёфт.

Барои хизматҳои бузург дар рушди хоҷагии халқи ҷумҳурӣ, ғаёлияти хирадмандонаи давлатдорӣ, бунёдгузорию силсилаи энергетикӣ саноати ҷануби Тоҷикистон ба Неругоҳи барқи обии Норақ номи Турсунбой Ўлчабоев гузошта шуд.

¹ Турсунбой Ўлчабоев соли 1916 дар оилаи деҳкон, дар деҳаи Қӯруки ноҳияи Хучанд ба дунё омадааст. Ҷаёлияти меҳнатии худро соли 1935 пас аз хатми техникуми омӯзгории ноҳияи Нав ба ҳайси муаллими синфҳои ибтидоӣ оғоз намуда буд. Аз соли 1936 то соли 1961 дар вазифаи роҳбари ташкилотҳои комсомолӣ, хизби қор кардааст. Пленуми VII ҚМ ҲК Тоҷикистон моҳи апрели соли 1961 Т.Ўлчабоевро аз вазифаи котиби якуми ҚМ ҲК Тоҷикистон озод намуда, аз сафи хизб хориҷ кард.

Солҳои 1961-1964 Т. Ўлчабоев директори совхозии «Метинтӯқай»-и вилояти Қӯлоб, солҳои 1964–1976 директори совхозии зотпарварии «Ғарм» ва аз соли 1976 то 1988 директори совхозии «Анҷумани XXIV ҲҚИШ»-и ноҳияи Куйбишев (ҳоло Абдурраҳмони Ҷомӣ) шуда қор кардааст.

Т. Ўлчабоев дар пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон, рушди соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, аз ҷумла энергетика саҳми арзанда гузоштааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари муваффақиятҳо дар кори роҳбарии сиёсӣ ва идории ҷумҳурӣ дар ин солҳо камбудихоӣ чиддӣ дида мешуд. Моҳи апрели соли 1961 Пленуми Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон, ки дар кори он котиби Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти Иттиҳоди Шӯравӣ Ф.Р.Козлов иштирок дошт, қайд намуд, ки дар фаъолияти роҳбарони ҳизб камбудихоӣ, хусусан дар соҳаҳои хоҷагии халқ, аз ҷумла пахтакорӣ, ошкор гардиданд. Дар ҷумҳурӣ инчунин, раванди номатлуб, ба монанди интиҳоб ва нодуруст ҷо ба ҷо гузоштани кадрҳои роҳбарикунанда аз рӯи ҳешутаборӣ, шиносбозӣ, авҷ гирифтани маҳалгарой ва гайра дида мешуд. Дар кори тарбиявии сиёсӣ гоҷавӣ низ камбудихоӣ чиддӣ вучуд доштанд. Дар Пленум қорҳои зидди ҳизбӣ ва зидди давлатии қардаи котибони КМ ҲК Тоҷикистон Т. Ёлҷабоев ва П. Обносӯв, раиси Шӯрои Вазирони ҷумҳурӣ Н. Додхӯдоев танқид қарда шуда, онҳоро аз қор гирифта, аз сафи ҳизби коммунистӣ бароварданд. Пленуми апрелӣ талаб намуд, ки камбудихоӣ қойдошта, хусусан қобачогузориҳои кадрҳои роҳбарикунанда, ислоҳ қарда шавад.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

ДАР БОРАИ БАРТАРАФ ҚАРДАНИ ШАХСПАРАСТӢ ВА ОҚИБАТҲОӢ ОН

30 июни соли 1956 КМ ҲКИШ оид ба шахспарастӣ ва оқибатҳои он қарори махсус қабул намуд. Дар ҳуҷҷат қайд шудааст, ки «Парастии шахсияти Сталин, махсусан дар солҳои охири умраш, ба кори роҳбарии ҳизбӣ ва давлатӣ, сохтмони сотсиализм зарари хеле чиддӣ расонд...

Мақсад аз танқиди шахспарастӣ бартараф қардани оқибатҳои зарарноки он ва мустаҳкам намудани мавқеи сотсиализм буд. Дар фаъолияти И.В. Сталин ҳам ҷиҳатҳои мусбат буд ва онро ҳизб қадр мекард ва ҳам ҷиҳати манфӣ буд, ки онро танқид ва маҳкум мекард.

Ҳизб оқибатҳои шахспарастиро бартараф намуда, барои амалиёти фаъолона ва ташаббуси эҷодқоронаи омма, барои рушди демократияи сотсиалистӣ майдони васеъ кушод...»

АРБОБИ МИЛЛАТ

28 декабри соли 1957 Коллегияи ҳарбии Суди олии ИҶШС хулосаи Прокурори генералии ИҶШС-ро дар бораи ҳукмномаи Нусратулло Махсум мувофиқи шароитҳои нави баамаломада дида баромада, мавриди баррасӣ қарор дода, онро бекор ва парвандаро ба сабаби вучуд надоштани ҷиноят қатъ кард. Бо Қарори раёсати КМ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон аз 26-уми июни соли 1964 Нусратулло Махсум аз лиҳози ҳизбӣ ҳам пас аз марг бегуноҳ доништа шуд.

Фидои миллат. – Душанбе: Шарқи озод, 2001. – С. 16.

САВОЛ ВА СУПОРИШ:

*Чаро Анҷумани XX ҳизб шахспарастии Сталисро маҳкум кард?
Кадам ходимони намоёни давлатӣ ва ҷамъиятии Тоҷикистонро медонед, ки бегуноҳ қазои сиёсӣ дидаанд?*

Моҳияти Барномаи сулҳи ИҶШС аз чӣ иборат буд?

Дар ҷумҳурӣ барои тарбияи ҷавонон ва занон кадом ташилотҳо бевоҷиба машғул буданд?

Сабабҳои 14 апрели соли 1978 қабул гардидани Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон кадомҳоянд?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Маҳкум карда шудани шахспарастии И.В. Сталин ва саршавии ҷараёни демократикунонии ҳаёти ҷамъият.

–Фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои 50-ум.

–Аз таърихи ташкилбӣ ва фаъолияти Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1. Кадам сол бар хилофи блоки ҳарбии Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) Шартномаи Варшава ташкил ёфт?

- А) Соли 1949;
- В) Соли 1952;
- С) Соли 1953;
- Д) Соли 1955;
- Е) Соли 1956.

2. Дар қадом анчумани ХКИШ масъалаи баргараф намудани парас-тиши шахсияти Сталин ва оқибатҳои он муҳокима карда шуд?

- A) Анчумани XIX;
- B) Анчумани XX;
- C) Анчумани XXI;
- D) Анчумани XXII;
- E) Анчумани XXIII.

3. Тайи солҳои 1956-1961 кӣ вазифаи Котиби якуми КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистонро иҷро мекард?

- A) Б.Ғафуров;
- B) Т.Ўлчабоев;
- C) Ҷ.Расулов;
- D) Р.Набиев;
- E) Қ.Маҳкамов

4. Қадом Анчумани ҷавонзанои Тоҷикистон махсус масъалаи тарбияи духтаронро мавриди баррасӣ қарор дода?

- A) Анчумани IV, соли 1953;
- B) Анчумани V, соли 1954;
- C) Анчумани VI, соли 1955;
- D) Анчумани VII, соли 1956;
- E) Анчумани VIII, соли 1959.

5. 14 апрели соли 1978 дар қадом Сессияи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд?

- A) Сессияи ҳаштуми ғайринавбатии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон;
- B) Сессияи даҳум;
- C) Сессияи ёздаҳум;
- D) Сессияи чордаҳум;
- E) Сессияи понздаҳум.

6. Қадом ходимони намоёни давлатию ҷамъиятӣ, ки гирифтори оқибатҳои шахспарастӣ гардида буданд, дар давраи соҳибистиклолии ҷумҳурӣ ба гирифтани унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» ноил гаштанд?

- A) А.Ҳочибоев;
- B) Ҷ.Имомов;
- C) И.Иброҳимов;
- D) С.К. Шадунс;
- E) Н.Маҳсум, Ш.Шоҳтемур.

7. Кадом сол Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ордени "Дӯстии халқҳо" мукофотонида шуда буд?

- A) Соли 1956;
- B) Соли 1959;
- C) Соли 1965;
- D) Соли 1970;
- E) Соли 1972;

Ҷавоб ба намунаи тестӣ (санчишӣ)

1 – А, 2 – В, 3 – В, 4 – С, 5 – А, 6 – Е, 7 – Е.

БОБИ 3
ХОҶАГИИ ХАЛҚИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДАР СОЛҲОИ 50-80-УМ

§ 1. НАҚШИ ПАНҶСОЛАҶО ДАР ПЕШРАФТИ
ҲАЁТИ ИҚТИСОДӢ

Асоси сохтори иқтисодии ҷомеаи сотсиалистиро моликияти давлатӣ (умумихалқӣ) ва колхозию кооперативӣ ташкил дода, он ба шарофати нақшаҳои мушаххаси панҷсолаҳо ба амал оварда мешуд. Ҳокимияти Шӯравӣ аз соли 1928 то пош хӯрдани ИҶШС дувоздаҳ нақшаи панҷсолаи тараққиёти хоҷагии халқро қабул карда буд. Таъини солҳои 1946–1990 Ҷумҳурии Тоҷикистон нух маротиба нақшаҳои панҷсола қабул кард, ки дар асоси онҳо ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ пеш бурда шудааст.

Бояд қайд кард, ки ҳар як панҷсола вазифаҳои мушаххаси худро дошт. Масалан, панҷсолаҳои панҷум (солҳои 1951–1955), шашум ва ҳафтсола (солҳои 1959–1965) барои тараққи додани хоҷагии халқӣ ҷумҳурӣ, хусусан, дар пешрафти саноат, сохтан ва ба кор даровардани завод, фабрика, комбинатҳо, неругоҳҳои барқи обӣ заминаҳои хуб муҳайё карда, дар рушди минбаъдаи ҷомеаи сотсиалистӣ дар Тоҷикистон нақши муайян бозиданд. Таъини ин солҳо бо кумаки ҳукумати умумииттифоқӣ, дастгирии корхонаҳои калонтарини Москва, Ленинград ва дигар ҷумҳуриҳои бародарӣ хоҷагии халқӣ Тоҷикистон бо техникаи нав ва технологияи пешқадам таъмин гардида, нақшаҳои истехсолиашро ҳам дар соҳаи саноат ҳам дар соҳаи кишоварзӣ бомуваффақият иҷро менамуд. Хусусан, ба туфайли нақшаи панҷсолаи ҳаштум (солҳои 1966–1970) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сохтмонҳои зарбдори умумииттифоқӣ, ба монанди Неругоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии Регар, комбинати электрохимиявии Ёвон ва ғайра ривоч ёфтаанд.

Дар солҳои панҷсолаи нухум (солҳои 1971–1975) боз чандин корхонаҳои калони саноатӣ ба кор даромада, истехсоли худро ба кор дароварда, қувваи барқ ва хусусан молҳои саноати сабукро барзиёд истехсол гардид. Ба шарофати татбиқи ин нақшаҳо Тоҷикистон аз ҷумҳурии аграрӣ ба агросаноатӣ табдил ёфт.

Аз нимаи дуҷоми солҳои 50-ум сар карда, дар ҳаёти моддӣ ва маънавии мардуми ИҶШС дигаргуниҳои ҷиддӣ ба амал омаданд, ки онҳо боиси пешрафти илм, техника, истеҳсолот ва идоракунӣ гардиданд. Ин ба инқилоби илмию техникӣ ибтидо гузошт.

Инқилоби илмию техникӣ дар қувваҳои истеҳсолкунандаи ҷамъият дигаргунӣ куллие ба амал овард. Яке аз хусусиятҳои муҳими инқилоби илмию техникӣ дар он буд, ки он ба таври васеъ ҳаматарафа ба тамоми фаъолияти эҷодии шахрвандон, меҳнати шахсият таъсири мусбат расонд.

Инқилоби илмию техникӣ дар соҳаҳои иқтисодиёт, дар минтақаҳо ва мамлакатҳои гуногун баробар рушд намоёфт. Дар мамлакатҳои тараққиқардаи индустриявӣ инқилоби илмию техникӣ бо суръат ривож меёфт, аммо дар он давлатҳое, ки қувваҳои истеҳсолкунандашон суст тараққӣ карда буданд, ба душвориҳои калон рӯ ба рӯ мешуд. Дар баъзе мамлакатҳои ҷаҳон, аз ҷумла дар Иттиҳоди Шӯравӣ, ки қонуниятҳои иқтисодиро вайрон карда буданд, барои рушди илму техника монеаҳо ба миён омаданд. Сарфи назар аз камбудӣҳо, дар баъзе соҳаҳои илму техника ИҶШС дар сафи пеш буд.

Инқилоби илмию техникӣ дар соҳаҳои истеҳсоли мошин ва таҷҳизоти гуногун дигаргуниҳои калони сифатиро низ ба вуҷуд овард. Барои ба ҳаракат овардани мошин манбаъҳои нави қувва-плазма ва офтоб кашф гардиданд. Равандҳои истеҳсоли торафт автоматонида мешуданд. Дар истеҳсолот маводди бо роҳи сунъӣ истеҳсолшуда, аз ҷумла полимерҳо васеъ истифода мегарданд. Инқилоби илмию техникӣ маданияти меҳнатро баланд бардошта, ба рушди фаъолияти эҷодии одамон таъсири мусбат расонд.

2. РУШДИ САНОАТ. КОМПЛЕКСИ ҲУДУДӢ-ИСТЕҲСОЛИИ ҶАНУБИ ТОҶИКИСТОН

Дар солҳои 50–80-ум инқилоби илмӣ-техникӣ ба он ҳидоят мекард, ки Тоҷикистон чун узви ИҶШС дар асоси техникаи нав ва технологияи пешқадам саноати худро пеш барад, зеро сарватҳои табиаташ имкон медоданд, ки дар ҷумҳурӣ соҳаҳои гуногуни саноат, ба монанди кӯҳкани, металлкоркунӣ, электроэнергетика, саноати масолеҳи бинокорӣ, хӯрокворӣ ва ғайра инкишоф дода шаванд. Хусусан, соҳаи саноати сабук, пахтадозакунӣ, равшанкашӣ,

абрешим, пойафзолбарорӣ, консерва метавонистанд бо суръати баланд тараққӣ намоянд.

Аз нимаи дуҷоми солҳои 50-ум сар карда, дар Тоҷикистон корхонаҳои нави саноати сохта мешуданд. Дар як муддати кӯтоҳ сохтмони истгоҳҳои барқии Шаршар дар дарёи Вахш ва Қайроққум дар дарёи Сир ба охир расид.

Дар солҳои 60–80-ум барои рушди хоҷагии халқи Ҷумҳурии

*Арбоби барҷастаи
давлатӣ ва
ҷамъиятӣ
Ҷаббор Расулов*

Тоҷикистон шароити хуб муҳайё гардид. Ҳукумати Иттифоқ барои пешрафти саноат ва кишоварзии ҷумҳури маблағҳои зиёд ҷудо намуд. Агар дар солҳои аввали Ҳокимияти Шӯравӣ ва солҳои баъдиҷангӣ бештар ба рушди саноати ноҳияҳои шимолии Тоҷикистон диққат дода шуда бошад, пас аз солҳои 60-ум сар карда, дар асоси барномаи махсус ба азхудкунӣ ва тараққиёти ноҳияҳои ҷанубии ҷумҳури аҳамият дода шуд. Чунки дар қисмати ҷанубии Тоҷикистон барои пешрафти хоҷагии халқ ашёи хоми зиёд, захираҳои обӣ, қувваи қорӣ вучуд доштанд ва инфраструктураи муайян низ ба амал омада буд. Бинобар ин Ҳукумати ҷумҳури Барномаи комплекси худудӣ-истехсолии Ҷануби Тоҷикистонро қабул намуд. Мувофиқи ин

барнома бояд, пеш аз ҳама, объектҳои зерин: неругоҳҳои барқи обии Норак, Бойғозӣ, Роғун, заводи алюминии тоҷик, комбинати электрохимиявии Ёвон, комбинати металлургӣ-кӯҳии Анзоб, комбинати нуриҳои азоти Вахш, роҳи оҳани Ёвон-Қӯрғонтеппа-Тирмиз ва ғайра ба қор мебармаданд. Татбиқи чунин барнома воқеӣ буда, дар Тоҷикистон соҳаҳои нави саноат бояд ба вучуд меомаданд.

Дар тартиб ва татбиқи Барномаи комплекси худудӣ-истехсолии Ҷануби Тоҷикистон Ҷаббор Расулов – арбоби барҷастаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ саҳми калон гузоштааст¹. Беш аз

¹Расулов Ҷаббор (10.07.1913, Хучанд, - 04.04.1982, Душанбе), ходими хизбӣ ва давлатии шӯравӣ, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ (с.1981). Аз оилаи коргар, узви ҲКИШ аз соли 1939, соли 1934 Институти пахтакории Осиеи Миёнаро хатм намудааст. Солҳои 1934-1938 агроном. 1938-1941 муовини Комиссари халқии зироати ҶШС Тоҷикистон. Солҳои 1941-1945 намояндаи Комиссариати халқии маҳсулоттайёркунии ҶШС Тоҷикистон, 1945-1946 Комиссари халқии зиро

бист сол Ҷ. Расулов бевосита роҳбарии ҷумҳуриро ба уҳда дошта, дар ободии Ватан, алалхусус пешрафти саноат, кишоварзӣ, фарҳанг ва илм хизмати босазо намудааст. Дар ҳамин давра Тоҷикистон чун ҷумҳурии тараққикарда шинохта шуда, соҳаҳои гуногуни саноат ба вучуд омаданд, синфи коргари миллий ташаккул ёфт, истеҳсоли пахта то ба як миллион тонна расида, як қатор муассиса ва ташкилотҳои нави фарҳангӣ бунёд шуда, амалан фаъолият нишон доданд.

Яке аз шахсоне, ки солҳои тӯлонӣ бо Ҷаббор Расулов кор кардааст, Низорамоҳ Зарифова мебошад, ки дар ҳаққи эшон чунин навиштааст: «Бо Ҷаббор Расулов солиёни зиёд кор карда, дарк намудам, ки ӯ шахсияти бузург, кордон, серталаб, саҳтгир, маслиҳатгару носеҳ ва фарди ҷонсупурдаи меҳан будааст. Зеро аз ҳар чихат шукуфой ва ободии Тоҷикистон, бунёди иншооти азими барқӣ, обёрӣ, фабрикаву заводҳо, роҳу нақлиёт, васоити шабакаҳои алоқа, пешрафти кишоварзӣ, рушди фарҳанг, маориф, тандурустӣ ва ғайра ба фаъолияти ӯ марбут аст».

Дар сохтмони Комплекси агросаноатии Ҷануби Тоҷикистон қариб ҳамаи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ бевосита саҳм гузоштанд. Ёри онҳо, пеш аз ҳама, дар сари вақт фиристодани мутахассисони таҷрибанок, ба сарпарастӣ гирифтани объектҳои фарҳангӣ-маишӣ, бо таҷҳизоти нав, технологияи пешқадам таъмин намудан ва ғайраҳо зохир мешуд.

Дар натиҷаи амалӣ гардидани барномаи Комплекси худудӣ-истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон шахрҳои Душанбе, Турсунзода, Норак, Ёвон, Кофарниҳон, Қўрғонтеппа, Кўлоб ва ғайра ба шахрҳои калони саноатӣ табдил ёфтанд. Дар давоми 29 сол зиёда аз 300 корхонаю сеҳи калони саноатӣ сохта шуда, ба кор даромаданд. Соҳаҳои нави саноат, ба монанди металлургияи ранга, кимиё, электроэнергетика ва ғайра ташкил ёфта, навъ ва ҳаҷми

роати ҷумҳурӣ буд. Соли 1946 – вазири зироати техникӣ, 1946-1955 Раиси Совети Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон. Солҳои 1955-1958 муовини вазири хоҷагии кишлоки ИҶШС, солҳои 1958-1960 котиби КМ ПК Тоҷикистон. Солҳои 1960-1961 сафири фавқулода ва мухтори Иттиҳоди Шӯравӣ дар Ҷумҳурии Того. Солҳои 1961-1982 котиби якуми КМ ПК Тоҷикистон буд. Депутати Шӯрои Олии ИҶШС (даъватҳои 2 – 10), депутати Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон (даъватҳои 2 – 10). Бо ордену медалҳои зиёд мушарраф гардидааст.

Барои абадӣ гардондани хотираи Ҷ. Расулов яке аз ноҳияҳои вилояти Суғд ба номи ӯ гузошта шудааст. Совхоз дар вилояти Хатлон, мактаби миёнаи №22 ш. Хучанд ва яке аз кӯчаҳои ш. Душанбе низ номи ӯро гирифтаанд.

маҳсулот афзуд. Танҳо истехсоли барқ се маротиба зиёд шуда, соли 1980 ба 13,6 млрд. квт. расид.

Мутаассифона, баъзе корхона ва сохтмонҳои комплекси ҷанубӣ бо сабабҳои объективӣ ва субъективӣ нотамои монданд, аз ҷумла Неругоҳи барқи обии Роғун.

3. СИНФИ КОРГАР ВА ФАЪОЛИЯТИ МЕҲНАТИИ Ӯ

Яке аз омилҳои самарнокии истехсолоти саноатӣ тайёр намудани кадрҳо ва мунтазам баланд бардоштани савияи фарҳангӣ-техникии онҳо мебошад. Агар соли 1955 дар Тоҷикистон 10 ҳазор нафар кадр тайёр карда шуда бошад, пас дар солҳои 1981–1985 танҳо дар муассисаҳои саноатӣ 258 ҳазор нафар коргарони нав ба кор шурӯъ намуданд. Соли 1985 дар Тоҷикистон шумораи кормандони соҳаҳои гуногуни саноат ба 1120 ҳазор нафар расид. Хусусан, шумораи кормандони инженерии техникии дорои маълумоти олий ва миёнаи махсус афзуд. Соли 1985 ин шумора ба 154,3 ҳазор нафар расид. Танҳо дар аввали солҳои 80-ум 35 ҳазор ҷавонписар ва духтар 76 омӯзишгоҳи техникӣ ва мактаби касбҳои техникии ҷумҳуриро хатм намуда, ба истехсолот рафтанд.

Бо мақсади самаранок истифода бурдани захираҳои меҳнатӣ дар ноҳияҳои ҷумҳурӣ филиалҳои муассисаҳои саноатӣ кушода шуданд. Дар охири соли 1983-ум 10,6 ҳазор зани хонанишин дар 78 филиал ва сеҳҳои корхонаҳои саноати сабук ба кор даромаданд.

Дар тарбия ва тайёр намудани мутахассисони баландихтисос ба мо ҷумҳуриҳои дигари иттифоқӣ низ ёрии калон расонданд. Донишқадаҳои олии Маскав, Ленинград, Киев, Тошканд ва дигар шаҳрҳо ҳар сол барои Тоҷикистон берун аз озмун 50–100 ҷой ҷудо намуда, мутахассисонро тайёр мекарданд.

Шаҳрвандони Тоҷикистон дар сохтмони иншоот низ фаъолона иштирок карданд. Ҷунончи, бо ташаббуси ҷавонон Неругоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии тоҷик, комбинати электрохимиявии Ёвон сохтмонҳои зарбдори комсомолӣ эълон карда шуданд. Ҳазорон комсомолону ҷавонон муносибати ватандӯстона нишон дода, диловарона меҳнат намуданд.

Бо ташаббуси коргарони муассисаҳои саноатӣ баҳри самаранок гардидани истехсолот шаклҳои гуногуни мусобиқа ба амал

омаданд. Яке аз ин ҳаракатҳо мусобиқа барои гирифтани номи фахрии «Зарбдори меҳнати коммунистӣ» буд. Ин ҳаракат соли 1981-ум 462 ҳазор ва соли 1985-ум 525542 касро дар бар гирифт, ки аз онҳо 156 ҳазорашон ба ин унвон мушарраф гардиданд. Номҳои аввалин ташаббускорони меҳнати коммунистӣ Анвар Эгамбердиев, Иван Стенякин, Михаил Слабоднюк, пайравони Валентина Гаганова – Анна Асланова, Валентина Щербакова, аввалин пайравони Юлия Вечерова – Мукаррама Саидова, Людмила Скрябина, Таисия Демченко ва дигарон дар саҳифаи таърихи халқи тоҷик сабт шуданд.

Ҳаракати ватандӯстонаи «Дар ҳар ҷойи корӣ – ҳосилнокии баланди меҳнат, интизом, муташаккилӣ ва эҷодкорӣ» дар байни коргарони ҷумҳурӣ хеле вусъат ёфт. Дар ҳаракати «Шаъну шараф аз меҳнат аст!» бештар аз 1500 коллектив, бригадаю звено, бештар аз 140 ҳазор коргар иштирок карданд.

Барои меҳнати пурсамар коргарзанон Розия Қурбонова, Илич Нурова, Тамара Меншикова, Бозорой Аҳмадова ва садҳо дигарон бо унвони олии "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" мушарраф гардидаанд.

Синфи коргари Тоҷикистон дар рушди прогресси техникӣ низ фаъолият нишон додааст. Дар заводи «Текстилмаш»-и ба номи Ф.Э. Дзержинский, комбинати абрешими Душанбе «Рӯзи қабули кушод ва муҳокимаи таклифҳои ихтироъкорӣ» гузаронида мешуд. Дар охири солҳои 70-ум дар ҷумҳурӣ зиёда аз 20 ҳазор коргар узви ВОИР буданд.

Роҳбарони корхонаҳо дар яқҷоягӣ бо Иттифокҳои касаба барои беҳтар кардани сифати маҳсулот мубориза бурда, нишонаҳои махсуси «Ба коргари пешқадам», «Ба бригадаи сифати маҳсулоташ аъло», «Ба сменаи сифати маҳсулоташ аъло»-ро таъсис дода буданд. Натиҷаҳои кор дар ҳар семоҳа ҷамъбаст гардида, байрақ ва нишон бевосита дар ҷойи кор супурда мешуд.

Ҳамин тавр, солҳои 50-80-ум дар натиҷаи меҳнати пурсамари синфи коргар дар Тоҷикистон саноати бисёрсоҳа ташаккул ёфт. Дар ин солҳо комбинатҳои гӯшт, рағван фабрикаи трикотаҷӣ, заводҳои "Тоҷикагрегат", "Торгмаш", "Текстилмаш", корхонаҳои яхдонбарорӣ, каннодии "Ширин", оҳану бетон, сементбарорӣ, "Тоҷикатлас", стантсияи алоқа дар Душанбе, марказҳои гармидиҳии Қайроққум, Душанбе, заводҳои хишту оҳан дар Кӯлоб, Данғара, Ёвон, Исфара, Шаҳритӯс, заводи нуриҳои азо-

тии Вахш ва ғайра ба кор даромаданд, ки маҳсулоти онҳо ба зиёда аз 50 мамлакати ҷаҳон фиристода мешуд. Хусусан, маҳсулоти алюминий, металлҳои рангаи камёфт, барқ, саноати бофандагӣ, мева дар бозорҳои ҷаҳонӣ талабгори зиёд пайдо карда буданд.

Солҳои 60–80-ум дар Тоҷикистон зиёда аз 570 корхонаи хурду калон ба кор даромаданд. Маҳсулоти умумии саноат дар солҳои 1961–1985 зиёда аз 17 маротиба афзуд. Соли 1986 маҳсулоти умумии саноати ҷумҳурӣ 31 дарсади даромади миллиро ташкил медод. Саноати ҷумҳурӣ дар миёнаи солҳои 80-ум зиёда аз ҳазор нави маҳсулот истеҳсол мекард. Дар ҳамин давра шумораи синфи коргар чор маротиба афзуд. Ҳамин тавр, солҳои 50–80-ум Тоҷикистон аз ҷумҳурии аграрӣ-саноатӣ ба давлати саноатӣ-аграрӣ табдил ёфт.

Сарфи назар аз муваффақиятҳои саноат ва сохтмон камбудҳои худро доштанд. Дар баъзе соҳаҳои саноат механизатсия ва автоматизатсияи равандҳои истеҳсолот паст буда, ҳосилнокии меҳнат намеафзуд. Фоизи исрофи ашёи хом ва сифати пасти маҳсулот, хусусан дар саноати сабук, ташвишвар буд.

Дар солҳои 60–80-ум дар шаҳрҳо ва ноҳияҳои ҷумҳурӣ сохтмони хонаҳои бисёррошона, қасрҳои фарҳанг, комплексҳои саноатӣ авҷ гирифт, вале сифати сохтмон беҳбудиро меҳост, зеро дар сохтани объектҳои фарҳангӣ маишӣ меъморӣ милли роия карда намешуд ва дар сохтмони хонаҳои истиқоматӣ бештар ба биноҳои якхелаи типӣ авропоӣ диққат дода мешуд. Ҷойивазкунии коргарон дар корхонаҳои саноатӣ, сохтмон ва нақлиёт, ба кор дар мондан, наомадан ташвишвар буда, сабаби иҷро нашудани нақшаҳои истеҳсоли мегардид.

4. СИЁСАТИ АГРАРӢ ДАР ҶУМӢУРӢ

**Баҳри
самаранокӣ
хоҷагии
кишоварзӣ**

Халқи тоҷик аз замонҳои қадим бо кишоварзӣ машғул буд. Табиати кишвар, хусусан обу ҳаво, офтоби пурсаховати он имкон медод, ки деҳқонон бо зироаткорӣ, боғу тоқпарварӣ ва чорводорӣ кирмакпарварӣ машғул шаванд.

Дар Тоҷикистон солҳои 50–80-ум ба рушди ҳаматарафаи кишоварзӣ диққати махсус дода мешуд. Аз ин сабаб дар барномаи стратегии иқтисодӣ иҷтимоӣ ҷумҳурӣ ҷойи муайяно си-

ёсати аграрӣ ишғол мекард. Бо мақсади татбиқи сиёсати аграрӣ дар Тоҷикистон чораҳои зерин андешида шуданд мустаҳкам кардани базаи моддӣ-техникии колхозу совхозҳо, идома додани азхудкунии заминҳои бекорхобида ва мелиоратсияи замин, рушди электрофикацияи деҳот, диққат додан ба кори селекционӣ, баланд намудани ҳавасмандии моддии деҳқонон ва ғайра.

Деҳқонони ҷумҳурӣ ба кашфиёти илмӣ, техника ва технологияи пешқадам таъя намуда, дар соҳаи интенсивонии кишоварзӣ саҳми арзанда гузоштанд. Мубориза барои баланд бардоштани ҳосилнокии пахта, афзоиши маҳсулнокии соҳаҳои чорводорӣ, кирмакпарварӣ, боғдорию сабзавоткорӣ, истифодаи оқилонаю самарабахши техника, ба сарпарастӣ гирифтани мелиоратсия, қорӣ намудани механиконӣ ва химиконии комплекси истеҳсолот, вусъат додани ҳаракати оммавии деҳқонон барои аз худ кардани касбҳои техникӣ вазифаҳои аввалиндараҷаи мардуми деҳот гардиданд.

Омили муҳими пешрафти хоҷагии қишлоқ бо тарзи дурусти идоракунии ва дар асосҳои илмӣ пеш бурдани он мебошад. Солҳои тӯлонӣ ташкилу таракқиёти кишоварзӣ дар ихтиёри Вазорати кишоварзии ҷумҳурӣ буд. Пленуми майии (соли 1982)-и КМ ҲКШ Барномаи озукаворӣ ИҶШС-ро қабул кард ва комплекси агро-саноатӣ ташкил ёфтанд. Дар Тоҷикистон чор комплекси агро-саноатии вилоятӣ ва 43 комплекси ноҳиявӣ амал мекарданд.

Комплекси агро-саноатӣ ба афзоиши истеҳсоли хӯрокворӣ, мустаҳкам намудани иқтисодӣ деҳот мусоидат мекард. Дар ҷумҳурӣ инчунин, иттиҳодияҳои агро-саноатӣ таъсис ёфтанд. Чунончи, дар соҳаи истеҳсоли гӯшт Иттиҳодияи агро-саноатии Ховалинг ташкил дода шуд.

Дар самарноқ гардидани хоҷагии қишлоқ ҷумҳурӣ саҳми қор-мандони илм низ сол то сол меафзуд. Хусусан, ходимони Академияи кишоварзии ҷумҳурӣ ва олимони Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шохтемур дар мавзӯҳои муҳим таҳқиқоти худро ба итмом расонданд. Танҳо солҳои 1980–1990 қор-мандони Донишгоҳи аграрӣ аз рӯи қорҳои анҷомдодашон 26 тавсиянома нашр карданд, ки 11-тои онҳо дар истеҳсолот татбиқ гардиданд. Чунончи, барои қор-биҳои қалон дар ба вучуд овардани навҳои нави пахтаи маҳиннах академики АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон Бобо Сангинов бо Муқофоти давлатӣ сарфароз қор-донда шуд.

Пахтақорони Осиёи Миёна тавсияҳои олимони лабораторияи биосенозаи пахтаи Институти зоология ва паразитология ба

номи Е.Н. Павловскийи АИ Чумхурии Тоҷикистонро, ки усули тақамули (интегратсия)-и муборизаро бар зидди зараррасонҳои хоҷагии қишлоқ қор қарда баромада буданд, бомуваффақият истифода бурданд. Бо қорӣ қардани он ифлосшавии муҳити зист якбора қам шуда, қорқарди майдонҳои пахтаи чумхурӣ ба 80 дарсад расид, ки ин ба сарфа қардани маблағҳои зиёди пулӣ имконият дод.

Олимони соҳаи кишоварзии Тоҷикистон: Б. Сангинов, Р.Г. Мустақимов, Д.Д. Қосимов, А.Қ. Гаффоров, В.Н. Литвинов, Ҳ.Д. Чумбақулов, А.А. Назаров, Н.К. Нурматов, С.П. Ломов ва дигарон бо кашфиёти худ на танҳо дар чумхурӣ, балки дар кишварҳои хориҷӣ низ маълуму машҳуранд. Мутаассифона, қанд таҳқиқоти муҳими оид ба баланд қардидани самарнокии хоҷагии кишоварзӣ дар амал татбиқ нашуда монданд.

Дар Тоҷикистон аз солҳои 50-ум сар қарда, ба тараққӣ додани соҳаи кишоварзӣ диққати зиёд дода мешуд, хусусан, майдонҳои пахтақорӣ ва боғу тоқпарварӣ васеъ қардиданд. Агар соли 1950 Тоҷикистон ба давлат 288 ҳазор тонна пахта супорида бошад, пас соли 1956 қамбоварии он ба 415,4 ҳазор тонна расид. Барои ин муваффақиятҳо Тоҷикистон бо ордени Ленин муқофотонида шуд.

Дар таърихи халқи тоҷик солҳои 50–80-уми асри ХХ қун солҳои аз худ қардани заминҳои бекорқобида ба ҳисоб мераванд. Қунончи, мардуми Кӯҳистони Мастқох дар қорамсозии заминҳои бекорқобидаи Дилварзин қорнамоии меҳнати нишон доданд. Фарзандони ин диёр Ҳоҷӣ Амиров, Наврӯз Раҷабов, Сафарбек Давлатов ва дигарон барои истехсоли пахта ба унвони "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" мушарраф қардиданд.

Дар ин давра дар сиёсати муқочират ба қамбудихои қиддӣ низ роҳ дода шуда буд. Дар вақти қучонидани аҳолии Кӯҳистони Мастқох беасос як қисми иморатҳои қамбиятӣ вайрон қарда шуданд. Ба Мирзочӯл қучонидани яғнобиён боиси қариб гум шудани забони яғнобӣ, фолқлор ва этнографияи яке аз авлодони қадими суғдиён қардид. Ҳушбахтона, ин қамбудихои қиддӣ солҳои охир ислоҳ қарда шуданд.

Меҳнатқашони чумхурӣ солҳои 50-ум дар соҳаи қорводорӣ, қаллақорӣ, боғу тоқпарварӣ, қирмақпарварӣ, обқақорӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст оварда бошанд ҳам, вале дар хоҷагии қишлоқ нуқсонҳои қиддӣ вучуд доштанд. Қунончи, баъзе хоҷагиҳо аз замин самарнок истифода намебурданд, ба паст на-

мудани арзиши аслии маҳсулот ва баланд бардоштани маданияти меҳнат диққат намедоданд. Чорводории ҷамъиятӣ ва шахсӣ бо суръати хеле суст тараққӣ мекард. Роҳбарони баъзе ноҳияҳо ва ҷумҳурӣ оид ба иҷрои нақшаҳои ҷамъоварии маҳсулоти кишоварзӣ ҳисоботи бардурӯғ медоданд. Чунин рафтор аз тарафи ташкилотҳои хизбӣ, маъмури маҳкум карда шуд.

Пешрафти соҳаи кишоварзӣ бо кадрҳои дорои маълумоти баланд алоқа дорад. Дар ҷумҳурӣ ба ин масъала низ диққати махсус дода мешуд. Танҳо Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон дар солҳои мавҷудияти худ зиёда аз 20 ҳазор мутахассиси баланд-ихтисосро тайёр карда, ба ноҳияҳои ҷумҳурӣ фиристодааст. Омӯзишгоҳҳои миёнаи махсуси соҳаи кишоварзӣ низ кадрҳои зиёдро тайёр намуда, ба деҳот фиристодаанд.

Дар солҳои 60–80-ум ба такмили ихтисоси мутахассисони хоҷагии кишоварзӣ аҳамият дода, зиёда аз 8 ҳазор кормандии роҳбарикунанда ва мутахассиси комплекси агросаноатӣ сатҳи донишҳои худро баланд бардоштанд.

Базаи моддию техникаи колхозу совхозҳои Тоҷикистон мунтазам мустаҳкам мегардид. Соли 1985 соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ дорои 36,7 ҳазор трактор, 16,2 ҳазор автомобил ва 4 ҳазор мошини пахтачинӣ буд.

5. ҲАРАКАТИ МЕХАНИЗАТОРӢ ДАР ДЕХОТ

Бо техникаи олий таҷҳизонидани колхозу совхозҳои ҷумҳурӣ дар назди пахтакорон проблемаи кадрҳои механизаториро ба миён гузошт. Табиист, ки ба ҷавонон таълим додани касбҳои механизаторӣ яке аз вазифаҳои асосии ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ гардид. Ҷавонон ихтисосҳои техникаи деҳотро зери шиори «Дар деҳот зиндаги мекуни, техникаро дон!» аз худ карданд. Дар натиҷа ҷавонписарону духтарон қисми асосии механизаторро ташкил доданд.

Бо ташаббуси хоҷагиҳои ноҳияҳои Колхозобод (ҳоло Ҷ. Румӣ), Восеъ, Мастҷох, Хучанд курсҳои механик-ронандагони машинаҳои пахтачинӣ таъсис ёфтанд. Дар байни духтарон корҳои зиёди тарбиявӣ дар бобати ба курсҳо сафарбар кардани онҳо бурда мешуд.

Дахҳо духтарони ҷумҳурӣ аз механизатори номии шӯравӣ, ду карат Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Турсуноӣ Охунова

*Механизатор,
Қаҳрамони
Меҳнати
Сотсиалистӣ
Гавҳар Пиракова*

ибрат гирифта, касби механик–ронандаро аз худ намуданд. Сарфарозгардидагон бо унвони «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» Г. Пиракова, Х. Розикова, дорандагони мукофоти комсомоли Тоҷикистон М. Қурбонова, Х. Маъруфова, Г. Рӯзиева ва дигарон аз ҷумлаи онҳоанд. Механизатори номдори ноҳияи Пролетар Кифоят Бобокалонова ташаббуси наҷиб нишон дод. Ӯ механизаторони ҷумҳуриро даъват намуд, ки ҳар сол то мавсими ҷамъоварии пахта ду нафар духтарро ба ҳайси ронандаи мошини пахтачинӣ тайёр кунанд.

Барои васеъ ва ҳаматарафа ба кори механизаторӣ ҷалб намудани духтарон Комсомоли Тоҷикистон мукофоти ба номи Зайнаббии қаҳрамонро, ки ҷонашро барои барпо кардани Ҳокимияти Шӯравӣ дар ҷумҳурӣ нисор кардааст, таъсис дод. Бо ин мукофот духтарони ғолиби мусобикаи байни механик–ронандагон, ки дар ҷамъоварии пахта натиҷаҳои аз ҳама хуб ба даст овардаанд, мукофотонида шуданд.

Ин мукофот аввалин бор ба механик–ронандаи колхоз ба номи В.И. Ленини ноҳияи Пролетар (ҳоло Ҷ. Расулов), Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Хурсанд Розикова супорида шуд. Бо ин мукофот ҳамчунин механик–ронандагон: Фариштамоҳ Усмонова, Сангинмоҳ Ғуломова (ноҳияи Фархор), Кенчагул Ҳамидова (ноҳияи Ҳамадонӣ), Муборак Қаримова (ноҳияи Хучанд), Ҳанифа Маъруфова (ноҳияи Мастҷоҳ), Гулнора Рӯзиева, Малика Қурбонова (ноҳияи Восеъ) ва дигарон сарфароз гардонда шуданд. Ин шакли ҳавасмандгардонӣ ба кори ба таври оммавӣ ҷалб намудани духтарон ба ҳаракати механизаторӣ таъсири судбахш расонд.

Бо ташаббуси кишоварзони ноҳияи Колхозобод (алҳол ноҳияи Ҷалолуддини Балхӣ) дар колхозҳои «Москва», «40-солагии Октябр» барои пахтакорон мактабҳои таҷрибаи пешқадам кушода шуданд. Дар колхозҳои минтақаи Қӯрғонтеппа мунтазам чунин шаклҳои таълим, ба мисли «Рӯзи механизатор» ва «Рӯзи мутахассис» гузаронида мешуд.

Дар ноҳияи Мастҷоҳ бо шарофати ғамхории амалии ташкилотҳои давлатию хизбӣ ба механикони комплекси шарои-

ти хуб мухайё карда шуд. Дар натиҷа ноҳияи Мастчоҳ ба яке аз базаҳои механиконидашудаи пахтакорӣ табдил ёфт.

Чумхуриҳои собиқи ИЧШС низ дар пешрафти соҳаи пахтакорию Тоҷикистон саҳми арзанда гузоштаанд. Бригадаҳои тафтиши байниҳамдигарӣ аз Ӯзбекистон ва Озарбойҷон, ки пайваста бо рафти иҷроии уҳдадорихоӣ сотсиалистӣ шинос мешуданд, ба пахтакорони чумхурӣ ёрии амалӣ мерасонданд. Онҳо на танҳо камбудию норасоихоӣ ҷойдоштаро ошкор мекарданд, балки роҳҳои зудтар бартараф намуданашонро низ нишон медоданд.

Тоҷикистон дар тӯли солҳои 60–80-ум ба яке аз базаҳои муҳими истеҳсоли пахта табдил ёфта, аз рӯйи ҳосилнокӣ ва истеҳсоли пахтаи маҳиннаҳ дар ИЧШС ҷойи аввалро ишғол мекард. Солҳои 80-ум Тоҷикистон истеҳсоли пахтаро зиёд кард. Бори аввал соли 1980 чумхурӣ ба давлат зиёда аз 1 млн. тонна пахта супурд.

6. ЧОРВОДОРӢ ВА БОҒУ ТОКПАРВАРӢ

Дар чумхурӣ ба пешрафти чорводорӣ низ диққат дода мешуд. Хусусан, аз солҳои 60-ум сар карда ба тараққиёти ин соҳаи кишоварзӣ аҳамият дода шудааст. Аз ҷумла ба тайёр кардани кадрҳои соҳаи чорводорӣ, механиконидаи корҳои ин соҳа диққати хосса дода мешуд. Ҷунончи, С. Шарифов тайёр кардани бедаро аз рӯйи технологияи пешқадам мегузаронд. Вай алафи даравшударо дарҳол ба тойҳо пресс карда, сипас дар шипанги фермаҳои ширию молӣ ғарам карда мемонд.

Дар чумхурӣ ба васеъ паҳн кардани таҷрибаи чорводорони пешқадам тавачҷуҳи махсус зоҳир карда мешуд. Дар ин бобат рӯзномаҳои «Тоҷикистони Советӣ», «Коммунист Таджикистана» нақши калон бозиданд. Дар рӯзномаҳо зери сарлавҳаҳои «Таҷрибаи чорводорони пешқадам ба ҳамаи фермаҳо!», «Ба комплекси агросаноатӣ – саҳми ҷавонон» дар бораи Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ, говҷӯшзани колхозии ба номи Ленини ноҳияи Исфара Суфро Боқиева, ҷӯпони совхозии ба номи Ю. Гагарини ноҳияи Шаҳритӯс, барандаи Ҷоизаи комсомолии чумхурӣ Гулмирзо Абдумуродов ва бисёр дигарон нақл карда шудааст, вале чорводорони ҷамъиятии аксари хоҷагиҳо бесамар ва аз ҷиҳати иқтисодӣ зараровар ба ҳисоб мерафт.

Солҳои 60–80-ум саҳми бригадаҳои ҷуворимаккапарварӣ дар мустаҳкам намудани базаи хӯроки чорво афзуд. Барои муваф-

фақиятҳои калон дар рӯёнидани ҳосили баланди чуворимакка коллективи бригадаи комсомолону ҷавонони Р. Тилоев аз совхозии ба номи К.Маркси ноҳияи Панҷакент ба китоби «Солномаи шуҳрати комсомолӣ»-и иттифоқӣ дохил карда шуд.

КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон моҳи майи соли 1986 ташаббуси наҷибии колхозҳои ба номи Жданови ноҳияи Қумсанғир, ба номи Ленини ноҳияи Турсунзода, бригадаҳои чуворимаккапарварии хоҷагии тачрибавии «Коммунизм»-и ноҳияи Ленин, колхозии ба номи Кирови ноҳияи Восеъро, ки аз ҳар гектар замин 100 сентнерӣ ҳосили дони чуворимакка рӯёндани буданд, маъқул донист. Ин ташаббусро бригадаҳои чуворимаккапарварии комсомолону ҷавонони ҷумҳурӣ дастгирӣ карданд.

Дар ин солҳо беш аз 600 бригадаю звенои хошоктайёркунии комсомолону ҷавонон кор мекарданд, ки дар онҳо бештар аз 15 ҳазор нафар писарону духтарон ширкат доштанд. Бригадаҳои комсомолону ҷавонон А. Бозоров, аз совхозии «Муъминобод-1»-и ноҳияи Ленинград ва Д. Тоҷиев, аз колхозии ба номи Ёрунхоҷаевии ноҳияи Хучанд дар мусобиқаи ғолиб баромада, бо Ифтихорномаи Комсомоли Тоҷикистон ва тухфаҳои қиматбаҳо сарфароз гардониданд.

Боғу тоқпарварӣ ҳам монанди дигар соҳаҳои хоҷагии халқи ҷумҳурӣ дар солҳои Ҳокимияти Шӯравӣ тараққӣ карда, пеш рафт. Шароити табиӣи Тоҷикистон аз водиҳои Вахшу дарёи Сир то баландкӯҳҳои Помири Фарбӣ барои вусъат додани боғутоқпарварӣ хеле мувофиқ аст. Дар бунёди майдонҳои ангур, себу зардолу шаҳрвандони дехот дар сафҳои пеш меистоданд. Бо дастони мардумии ноҳияҳои Рашт, Ҷ. Румӣ, Мастҷох, Ваҳдат дар ҳазорон гектар замин ниҳолҳои мевадор шинонда, ҳосили зиёд ба даст оварда шуд.

Комплексиҳои агросаноатии ба номи Ҷаббор Расулов (Хуросон), «Колхозчиён» (Панҷакент), «Қаротегин» (Рашт), «Файзобод» ва ғайраҳо консерваҳои хушсифати мевагӣ тайёр мекарданд. Мутаассифона, ин комплексо низ камбудии доштанд. Онҳо базаҳои калони тайёр кардан ва нигоҳ доштани меваро пайдо карда натавонистанд. Дар натиҷа маҳсулоти боғу тоқзорҳо нобуд, меваҳо исроф шуда, хоҷагиҳо зарари моддӣ دیدанд.

Барои саноати хӯрокворӣ ашёи босифат лозим буд. Бинобар ин барои ба даст даровардани меваи хушсифат аҳамияти калон дода мешуд. Боғпарварон ба илми агротехника таъя карда, бар

зидди ҳар гуна касалиҳо муборизаи қатъӣ бурда, ҳазорҳо тонна меvaro аз талафот нигоҳ меdoштанд. Аз ҳисоби дар заминҳои лалмӣ майдонҳои ангурпарварӣ васеъ карда мешуд.

Меҳнатдӯстони колхозу совхозҳои ҷумҳуриамон қариб ҳар сол нақшаҳои ба давлат фуруҳтани сабзавотро бомуваффақият иҷро намуда, садҳо тонна помидор, харбуза, тарбуз, ангурро барои аҳолии шаҳрҳои Маскав, Ленинград, Свердловск, Новосибирск мефиристонданд.

Соҳаи кишоварзии Тоҷикистон дар солҳои 50–80-ум ба тифаи ғамхории Ҳукумати Иттифок ва ташкилотҳои ҷамъиятии сиёсӣ мушкилотро паси сар карда, талаботи аҳолиро бо хӯрокворӣ ва саноатро бо ашёи хом таъмин менамуд.

Дар натиҷаи татбиқи сиёсати аграрӣ хоҷагиҳои хурди коллективӣ муттаҳид гардида, базаи моддию техникии онҳо сол аз сол пуркувват мешуд. Хусусан, бо азхудкунии даштҳои ташналаби Дилварзин, Мирзочӯл, Бешкент, Данғара, Фахробод, Ашт ва эҳёи заминҳои ноҳияҳои кӯҳистон, ки аҳолии онҳо ба водӣ кӯчонида шуда буданд, садҳо хоҷагиҳои истехсолӣ, деҳаҳои нав, шаҳракҳо арзи вучуд карда, маҳсулоти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ зиёд гардид. Тоҷикистон тавонист заминҳои обшорро ба 650 ҳазор гектар расонад, ки аз он 40 дарсадашонро заминҳои пахтакорӣ ташкил медоданд. Ҳар сол аз ин заминҳо ба ҳисоби миёна то 900 ҳазор тонна пахта ҷамъоварӣ карда мешуд.

Дар солҳои 60-ум ислоҳоти иқтисодӣ дар соҳаи кишоварзӣ гузаронида шуд, вале мутаассифона, он то охир иҷро нагардид. Дар натиҷа суръати рушди соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ баланд нашуд.

Азбаски мувофиқи тақсимои меҳнат ва махсусгардонии соҳаи кишоварзӣ Тоҷикистон бо пахтакорӣ машғул буд, ба ғаллакорӣ на чандон диққат дода мешуд. Дар ҷумҳурӣ заминҳои лалмӣ самарнок истифода намешуд.

Ҳамин тавр, сарфи назар аз муваффақиятҳо дар соҳаи кишоварзӣ душворӣ, камбудӣ ва қачравихо дида мешуданд. Аввалан, дар бисёр соҳаҳои кишоварзии ҷумҳурӣ меҳнати дастӣ баргарӣ дошт (хусусан соҳаи чорводорӣ, боғу тоқпарварӣ); дувум, на дар ҳамаи ноҳияҳо шароити меҳнату маишати деҳқонон фароҳам оварда шуда буд; сеюм, бо сабабҳои паст будани дараҷаи таҷҳизоти техникӣ ва механизатсияи равандҳои истехсолот дар бештари соҳаҳои кишоварзӣ ҳосилнокии меҳнат паст буд; чорум, дараҷаи ҳавасмандии моддӣ талаботи истехсолкунандагонро ба пурағӣ қонеъ гардонида наметавонист.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ ТОЧИКОН ДАР ОИНАИ ТАЪРИХ

Воқеан, Тоҷикистон дар тӯли ин солҳо ба кишвари зироатӣ ва саноатӣ мубаддал гашта, соҳаҳои гуногуни саноату зироат, сохтмонуну нақлиёт рӯ ба инкишоф ниҳоданд, пояҳои иқтисодии ҷумҳурӣ устувор гардид.

Саноати Тоҷикистон зиёда аз сад соҳаи саноат ва қариб 400 корхонаи азимро дарбар гирифт. Дар ҷануби шарқии ҷумҳурӣ бузургтарин корхонаҳо— корхонаи алюминии Регар, корхонаи электрохимиявии Ёвон, корхонаи нуриҳои азотии Вахш ба қор шурӯъ карданд ва иқтидори иқтисодии мамлакатро афзун гардонданд.

Асоси тавлидоти кишоварзии ҷумҳуриро заминҳои обёришуда ташкил доданд, ки онҳо ба бештар аз 650 ҳазор гектар расонда шуданд. Соҳаи асосии кишоварзӣ пахтакорӣ гардид, ки майдони кишти он зиёда аз 40 дарсади тамоми заминҳои қорами обиро ташкил дод. Солҳои охир дар ҷумҳурӣ ба ҳисоби миёна соли то 900 ҳазор тонна пахта истеҳсол карда мешуд, ки сеяки онро навъи пахтаи маҳиннах ташкил меод. Инчунин, дар ҷумҳурӣ соли то 300 ҳазор тонна ғалладона, ба миқдори зиёд картошка, мевачот, сабзавот, ангур, тамоқу, пилла, маҳсулоти ситрусӣ, маҳсулоти ҷорво ва ғайра тайёр карда мешуд.

Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён.-С. 103-104.

НУТҚИ Ҷ.Р. РАСУЛОВ ДАР МАҶЛИСИ БОТАНТАНА БАҲШИДА БА 50-СОЛАГИИ ТАШКИЛ ЁФТАНИ ИҶШС (21–22 ДЕКАБРИ СОЛИ 1972)

...Тачрибае, ки мамлақати Шӯроҳо ҳосил намуд, боварии яқин мебахшад, ки дар оилаи ягона, дар Иттифоқи Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ муттаҳид шудани халқҳои шӯравӣ чӣ гуна самараҳои бузург медиҳад.

Халқи тоҷик дар ин оилаи бародарона ба ҳамаи он чӣ ки орзу карда метавонист, соҳиб шуд, шаъну эътибори инсонӣ, ҳаёти осудахолона ва фарҳангӣ, инчунин, барои тараққиёти ҳаматарафа имконият, сулҳу амният пайдо кард...

Роҳе, ки Тоҷикистон дар солҳои Ҳокимияти Шӯравӣ тай кард, роҳест аз қафомонии феодалӣ ба ғалабаи сотсиализм, аз ҳаёти асримиёнагӣ ба қуллаҳои прогресси ҳозира.

Мо таракқиёти индустриявиро қариб аз ҳеҷ сар карда, имрӯз дар Тоҷикистон чунин корхонаҳои бузурги энергетикӣ, монанди стансияи электрикии обии Норақ, ки иқтидори он 2 миллиону 700 ҳазор киловатт мебошад ва агрегатҳои аввалини он аллакай кор мекунанд, сохтем.

Ин панҷоҳ сол барои мо мактаби ҳақиқии интернатсионализм буд, ки дар он ҳуди ҳаёт ва воқеияти ҳаррӯзаи шӯравӣ муаллимонӣ мо буданд...¹

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Солҳои 50-80-ум дар Тоҷикистон кадом соҳаҳои саноат рушд ёфтаанд? Кадом заминҳои бекорхобида солҳои панҷоҳум ва шастум аз худ карда шудаанд?

Комплекси ҳудудӣ-истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон дар хоҷагии халқ чӣ гуна нақш бозид?

Барои осорхонаи мактаб лавҳаро бо расмҳои Қаҳрамонони Меҳнати Сотсиалистӣ, ки солҳои 50–80-ум ба ин унвон аз ноҳиятон мушарраф гардида буданд, тайёр кунед.

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Комплекси ҳудудӣ – истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон.
- Иштироки занон дар соҳаи механизатсияи пахтакорӣ.
- Фаъолияти ҷавонон дар сохтмонҳои зарбдори Ҷумҳурии Тоҷикистон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1. Солҳои 50–80-уми асри XX асоси сохтори иқтисодии ҷомеаро дар мамлакат кадом моликият ташкил меод?

А) Моликияти давлатӣ; В) Моликияти колхозию кооперативӣ; С) Моликияти шахсӣ; Д) Моликияти шахсоне, ки дар истеҳсолот кор мекарданд; Е) Моликияти давлатӣ (умумихалқӣ) ва колхозию кооперативӣ;

2. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом солҳо сохтмонҳои зарбдори умумиттифоқӣ ба монанди Неругоҳи барқии обии Норақ, заводи алюминии Регар, комбинати электрохимиявии Ёвон вусъат ёфтанд?

А) Солҳои 1951-1955; В) Солҳои 1959-1965; С) Солҳои 1960-1970; Д)

¹ 50-солагии ташкил ёфтани Иттифоқи Республикаҳои Советии Сотсиалистӣ. Ҳисоботи стенографӣ.-Душанбе, 1973.-С.153-165.

Солҳои 1971-1975; Е) Солҳои 1981-1990.

3. Кадом арбоби барҷастаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ дар тартиб ва татбиқи барномаи Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Ҷануби Тоҷикистони сахми арзанда гузоштааст?

А) Бобочон Ғафуров; В) Турсунбой Ўлчабоев; С) Қаҳҳор Маҳкамов; Д) Ҷаббор Расулов; Е) Раҳмон Набиев.

4. Кадом сол Ҷумҳурии Тоҷикистон ба давлат беш аз 1 млн. тонна пахта супорид?

А) Соли 1980; В) Соли 1981; С) Соли 1982; Д) Соли 1983; Е) Соли 1985.

5. Барои ба вучуд овардани навҳои нави пахтаи маҳиннах кадом олим ба мукофоти давлатӣ сарфароз гардид?

А) Б.Сангинов; В) А.Мухторов; С) Ҳ.Саидмуродов; Д) П.Бобочонов; Е) Б.Ниёзмӯҳаммадов.

6. Аввалин маротиба мукофоти ба номи Зайнаббӣ ба кӣ супорида шуд?

А) Г.Пиракова; В) С.Бокиева; С) Ҳ.Розиқова; Д) Р.Қурбонова; Е) З.Ҳамдамова.

7. Дар давоми солҳои 50–80-ум дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чанд корхона сохта шуда ба кор даромад?

А) 300 корхонаю цех; В) 256 корхонаю цех; С) 320 корхонаю цех; Д) 270 корхонаю цех; Е) 292 корхонаю цех.

Ҷавоб ба намунаи тестӣ (санҷишӣ)

1 – Е, 2 – С, 3 – Д, 4 – А, 5-А, 6-С, 7-А.

БОБИ 4.
ФАРҲАНГ ВА ҚОРҶОИ ТАРБИЯВӢ
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (солҳои 50–80-ум)

1. ПЕШРАФТҶО ДАР СОҶАИ МАОРИФИ ҶУМҲУРӢ

Фарҳанг дар ҷомеа ҳамеша мақоми муҳим дорад ва пешрафти тамаддун бо он алоқаманд аст. Дар солҳои 50-80-ум ба пешрафти фарҳанги ҷумҳурӣ диққати махсус дода мешуд. Сохтмони маданӣ дар зери роҳбарии бевоситаи Ҷизби Коммунистӣ сурат мегирифт.

Яке аз самтҳои асосии ҳаёти фарҳангӣ мактаб ва маориф мебошад. Барои рушди он сол то сол бештар маблағ ҷудо карда мешуд. Агар соли 1953 барои маорифи ҷумҳурӣ 456,2 млн. сӯм ҷудо карда шуда бошад, пас соли 1960 маблағгузори 657,2 млн. сӯмро ташкил дод. Ба сохтмони биноҳои мактабӣ низ диққат дода мешуд. Соли 1959 дар ҷумҳурӣ 2614 мактаб, соли 1970-ум 2780 ва соли 1980 зиёда аз 3200 мактаби таҳсилоти умумӣ амал мекарданд. Мактабҳо аз ҳисоби бучети давлат ва колхозҳо сохта мешуданд. Тайи солҳои 1959–1985 дар ҷумҳурӣ 2382 мактаби таҳсилоти умумӣ ва мактаб-интернатҳо бунёд шуда, ба қор даромаданд. Шумораи хонандагон низ сол то сол меафзуд. Соли хониши 1959–1960 дар мактабҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ 433,2 ҳазор талаба мехонданд, соли хониши 1965–66 бошад, 721 ҳазор, соли 1985–86 қариб 1,2 млн. баҷагон таҳсил мекарданд. Шумораи духтарон низ меафзуд. Агар соли хониши 1960–61 дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ 166,3 ҳазор духтарон хонанд, пас соли хониши 1964-1965 шумораи онҳо ба 219,4 ҳазор расид. Аз соли 1961 то 1985 зиёда аз 1,5 ҳазор хонанда мактаби миёнаро бо медали тилло ва нуқра хатм намуданд. Дар мактабҳои олии шумораи донишҷӯён меафзуд. Агар соли 1981 дар 10 мактаби олии беш аз 74 ҳазор донишҷӯ таҳсил намоянд, пас соли 1990 танҳо дар ДМТ қариб 12 ҳазор донишҷӯ таҳсил мекарданд.

Моҳи март соли 1959 сессияи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонун «Дар бораи мустақам намудани алоқаи мактаб бо ҳаёт ва инкишофи минбаъдаи маорифи халқ дар РСС Тоҷикистон»-ро қабул намуд, ки мувофиқи он таълими хатмии 8–сола ва 11-солаи политехникӣ қорӣ гардид.

Дар татбиқи Қонуни Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (март соли 1959) шуъбаҳои маорифи ноҳияҳо хизматҳои босазо кардаанд. Масалан, яке аз омӯзгорони ҷуртаҷриба, директори мактаби миёнаи рақами 1-и ноҳияи Мастҷоҳ, сипас роҳбари шуъбаи маориф, Аълоҷии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Ғиёсов дар ноҳияи Мастҷоҳ ташаббускори ташкил намудани бригадаҳои истеҳсолии мактаббачагон гардид. Ин бригадаҳо саҳми арзандаи ҳудро дар ғани гардондани хирмани пахтаи ҷумҳурӣ гузоштанд. Бидуни мушкิลӣ ва камбудии ҷунин бригадаҳо дар тарбияи меҳнатии насли наврас нақши мусбат бозиданд.

*Аълоҷии маорифи
Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Маҳмадзоҳид
Ғиёсов*

Робитаи мактаб бо ҳаёт ба воситаи омӯзиши политехникӣ ва меҳнат мустаҳкам мегардид. Аз солҳои 50-ум дар ҷумҳурӣ мактабҳои коргарчавонон ва ҷавонони деҳот зиёд шуданд. Соли хониши 1958-59-ум 79 мактаби коргарчавонон ва 103 мактаб барои ҷавонони деҳот амал мекарданд. Алоқаи талабагон бо истеҳсолот мустаҳкам мегардид. Шумораи бригадаҳои истеҳсолии мактаббачагон меафзуд. Агар соли хониши 1961 – 1962 шумораи онҳо 129-то бошад, пас соли хониши 1964–65 ба 181-то расид. Барои кор ба онҳо 774 гектар замин ҷудо карда шуда буд, ки дар он пахта, ҷуворимаққа ва дигар навъҳои зироат кошта мешуданд. Таҳсили политехникӣ дар баробари муваффақиятҳо камбудии низ дошт. Неруи талабагони мактабҳо ба назар гирифта намешуд, баъзан кор бе нақша сурат мегирифт; баъзе омӯзгорон саводи кофии техникӣ надоштанд, техникаи пешқадами истеҳсолотро таълим дода наметавонистанд; муассисаҳои саноатӣ ва колхозҳо ба меҳнати талабагон аҳамият намедоданд. Бинобар ин аз соли хониши 1964–65 ин мактабҳо аз нав ба таълими 10-сола гузаштанд. Дар солҳои 60–80-ум дар ҷумҳурӣ дар қатори мактабҳои рӯзона таълими шабона амал мекард, ки дар онҳо коргарон таҳсил мекарданд.

Барои мактабҳои ҷумҳурӣ муаллимони баландхаттисос зарур буданд. Солҳои 1951-55 шуъбаҳои Донишкадаи педагогии Душанбе дар Қӯрғонтеппа ва Кӯлоб кушода шуданд, ки барои мактабҳо омӯзгор тайёр мекарданд. Солҳои 1950 дар ҷумҳурӣ 52 мактаби миёнаи махсус, се институти педагогӣ, институти тақмили ихтисоси муаллимон амал мекарданд.

Соли 1953 дар Душанбе Донишкадаи омӯзгории занона кушо-
да шуд, ва он соли 1957 бо Донишкадаи омӯзгорӣ муттаҳид гашт.
Соли 1956 Донишкадаи политехникии Тоҷикистон кушода шуд,
ки барои ҷумҳурӣ кадрҳои муҳандисӣ тайёр мекард. Соли 1970
дар 7 мактаби олии 44,5 ҳазор донишҷӯ, дар мактабҳои миёнаи
махсус зиёда аз 35 ҳазор талаба мехонданд. Гарчанде шумораи
омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар солҳои 90-ум 96,8
ҳазор нафарро ташкил диҳад ҳам, муаллимони ихтисоснок на-
мерасиданд. Дар баланд бардоштани савияи дониши педагогии
омӯзгорон мактабҳои таҷрибаи пешқадам саҳми босазо гузош-
танд. Танҳо соли хониши 1964–65 шумораи онҳо ба 341-го расид.

Дар солҳои 50–80-ум дар соҳаи маориф ба пурқувват намудани
базаи моддию техникии мактабҳо, таъмини сифати таълим, чопи
китобҳои дарсӣ ва барномаҳо низ диққат дода мешуд.

*Омӯзгор,
Қаҳрамони
Меҳнати
Сотсиалистӣ
Муҳаббат
Маҳмудова*

Ба мушкилиҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва камбу-
диҳои базаи моддӣ-техникӣ нигоҳ накарда, та-
лабагон ва донишҷӯён бо ёрии устодон асосҳои
илмро аз худ мекарданд. Барои меҳнати душво-
ру пурсамари худ ҳазорҳо омӯзгорон сазовори
ордену медалҳо ва унвонҳои фахрӣ гардиданд.
Соли 1968 омӯзгори мактаби миёнаи №53-и ш.
Душанбе Муҳаббат Маҳмудова ва директори
мактаби ба номи Чапаеви ноҳияи Конибодом
Ҳабиба Каримова сазовори унвони балан-
ди «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» гаш-
танд. Омӯзгоронӣ хизматнишондода Тӯтихон
Осимова ва Озодахон Қодирова ҳазорҳо
мактаббачаҳоро тарбия кардаанд.

Дар мактабҳои олии ба донишҷӯён аксаран
омӯзгорони унвондор дарс мегуфтанд. Дар бай-
ни онҳо профессорон: М. Нарзикулов, З.Ш.
Рачабов, Ш. Ҳусейнзода, Қ. Ҷӯраев, Ю. Исоқӣ, М. Эркаев, С.
Юсуфова, Д. Тоҷиев, В. Асрорӣ ва садҳо дигарон буданд, ки
шухрати ҷаҳонӣ доштанд.

2. ИЛМ ВА АДАБИЁТ

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 50–80-ум дар соҳаи илм, адабиёту санъат муваффақиятҳои калон ба даст овард. Кормандони фарҳанг дар тарбияи насли наврас саҳми худро мегузоштанд.

Рушди ҷомеа ба иқтисодиёти тараққикарда ва пешрафти илму техника вобаста аст. Бо таъсис ёфтани Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон (14 апрели соли 1951) корҳои илмӣ дар пажӯҳишгоҳҳо ва донишқадаҳои олии ривоч ёфтанд. Дар таъсиси Академияи Қаҳрамони Тоҷикистон Б.Ғ. Ғафуров ва нависандаи дӯстдоштаамон, аввалин Президенти АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қаҳрамони Тоҷикистон С. Айнӣ хизматҳои босазо кардаанд.

Академик Бобоҷон Ғафуров на танҳо ташкилотчи илм дар Тоҷикистон аст, балки зиёда аз 400 асару мақолаи илмӣ доир ба таърихи халқи тоҷик ва таърихи умумиҷаҳонӣ ҷоп карда, мактабҳои бузурги таърихнигорон ва шарқшиносонро асос гузоштааст.

Солҳои 50–80-ум дар Тоҷикистон ба рушди илм аҳамияти калон дода мешуд. Дар ҷумҳурии ва дар мамлакатҳои хориҷӣ китоб ва мақолаҳои олимони Тоҷикистон ҷоп мегардиданд. Дар АИ Тоҷикистон мунтазам конференсия ва симпозиумҳои илмӣ дар мавзӯҳои муҳим ва баҳсталаб гузаронида мешуданд.

Дар ин солҳо АИ Тоҷикистон ба маркази таҳқиқоти соҳаҳои мухталифи илми ҷумҳурии табдил ёфт. Дорусозон, хокшиносон, зилзиласанҷо, биологҳо, умуман, олимони соҳаи илмҳои дақиқ, дар собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ном бароварда, мактабҳои худро бунёд карда буданд. Тоҷикистон бо номҳои Б.Ғ. Ғафуров, Б. Исқандаров, С.У. Умаров, З.Ш. Рачабов, С.А. Рачабов, А.А. Семёнов, А.М. Баҳоваддинов, В.П. Красичков, Б. Ниёзмӯхаммадов, Аҳрор Мухторов, Ҳ. Назаров, Н. Маъсумӣ, Ҳ. Саидмуродов, Р. Ҳодизода ва дигарон ифтихор дорад. Олимони ҷумҳурии бо мақсади таҳқиқи масъалаҳои илмӣ дар қори созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ СММ, ЮНЕСКО, ОСКАР ва ғайраҳо ширкат меварзиданд. Баъзе лабораторияҳо ва донишқадаҳои АИ ҷумҳурии (Пажӯҳишгоҳи зилзиласанҷӣ, астрофизика) аз рӯйи барномаи байналмилалӣ таҳқиқот мебардоранд. Ҷадвали Менделеев боз як кристалли олими тоҷик Р. Баротов пурра қард. Дар қайҳон сайёраи Сотиболдиев кашф гардид. Олимон М. Осимӣ, У. Мирсаидов, Ю. Носиров, Б. Сангинов, П. Бобоҷонов, Ҳ. Мансуров, М. Ғуломов, А. Пӯлодов ва дигарон аз минбарҳои баланди

конфронсҳои илми байналмилалӣ бо маърузаҳои илмӣ баромад карда, соҳиби унвонҳои дахҳо маркази илми давлатҳои хориҷӣ шуданд.

Дар ин солҳо ба тайёр кардани кормандони илмӣ диққат дода мешуд. Агар соли 1960 дар ҷумҳурӣ 2154 корманди илм бошад, пас соли 1983 шумораи онҳо ба 8159 нафар расид. Хусусан, шумораи докторон ва номзадҳои илм афзуд. Чунончи, аввали солҳои 60-ум дар ҷумҳурӣ 33 доктор ва 433 номзоди илм бошад, дар солҳои 80-ум 208 нафар доктор ва 2811 номзоди илм ба қорҳои таҳқиқотӣ машғул буданд. Хусусан, қорӣ кардани ҷоизаҳои ҷумҳуриявӣ ба номи Абӯалӣ ибни Сино ва Ҷомсомили Тоҷикистон барои таҳқиқоти беҳтарини илмӣ ҳавасмандии кормандони илмро бештар намуд.

Дар солҳои 50-ум адабиёти тоҷик анъанаҳои адабиёти классикиро давом дода, ба мавзӯҳои ҷанг ва сулҳ бештар аҳамият меодагӣ шуд. Нависандагоне, ки иштирокчи ҷанг буданд, дар мавзӯҳои бахшида ба ҷанг асарҳо меофариданд. Онҳо имкон доштанд, ки воқеаҳои майдони ҷангро амиқтар таҳқиқ, таҳлил ва тасвир намоянд, то ки моҳияти он часорат, қаҳрамонӣ, мардонагии шаҳрвандони шӯравӣ ва сарчашмаҳои ғалабаро нишон диҳанд. Дар байни ин асарҳо тасвирҳои хотиравӣ, хусусиятҳои лирикӣ-романтикӣ эпикӣ наср мушоҳида мешаванд. Очеркҳои А. Лоҳутӣ «Меҳри Москва» (1950), повести С. Улуғзода «Навобод», романи (1950), Ҷ. Иқромӣ «Шодӣ» ба ҳамин мавзӯ бахшида шудаанд.

Устодони адабиёти тоҷик – С. Айнӣ, М. Турсунзода, М. Миршаркар, А. Дехотӣ, М. Раҳимӣ, Б. Раҳимзода, Ҷ. Иқромӣ, С. Улуғзода, Ф. Ниёзӣ, Р. Ҷалил, Ф. Ансорӣ ва дигарон дар тайёр намудан ва ба камол расондани шоирону нависандагони ҷавон саҳми арзанда гузоштаанд. Асарҳои С. Айнӣ «Ёддоштҳо», М. Турсунзода «Ҳасани аробакаш», «Садои Осиё», «Қиссаи Ҳиндустон», Ҷ. Иқромӣ «Духтари оташ», Р. Ҷалил «Шӯроб», С. Улуғзода «Субҳи ҷавонии мо», П. Толис «Тобистон», намоишномаҳои драматург Ф. Ансорӣ дар маънавиёти шаҳрвандонамон ва тарбияи ҷавонон таъсири мусбат расондаанд.

Нақши адабиёт дар баланд бардоштани савияи умумии маърифату маънавияти шаҳрвандон афзуда, шоирон ва нависандагон асарҳои нави бадеӣ эҷод менамуданд. Солҳои 60–80-ум асарҳои бадеӣ асосан аз нигоҳи реализми сотсиалистӣ, ҳизбиат ва синфиат эҷод мешуданд. Дар баробари устодони шинохта, як зумра

чавонон ба майдони адабиёт қадам гузоштанд, ки бо асарҳои офаридаашон зуд дар байни халқ маълуми машхур гардиданд. Шоирон ва нависандагони соҳибистеъдод – М. Фарҳат, М. Қаноат, Ф. Муҳаммадиев, Л. Шералӣ, А. Қаҳҳорӣ, Қ. Киrom, А. Сафар, У. Раҷаб, Ғ. Мирзо, А. Ҳаким, Ю. Ақобиров, М. Хоҷаев, Ғ. Сафарзода, Б. Расо, М. Ҳакимова, М. Шералӣ, С. Маъмур, О. Аминзода, Ҷ. Одина ва дигарон асарҳои баландмазмун офарида, хусусан дар тарбияи насли наврас саҳми босазо гузоштаанд. Қисми зиёди онҳо соҳиби ҷоишаҳои гуногуни иттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ ба номи Рӯдакӣ ва баъзе аз онҳо соҳиби ҷоишаҳои давлатҳои дигар, аз ҷумла ба номи Ҷ. Нехру гардиданд. Гузаронидани даҳаҳои адабиёти ҷумҳуриявии собиқ шӯравӣ анъана шуда буд. Тоҷикистониҳо бо дастовардҳои адабиёти Иттиҳоди Шӯравӣ ва ҷаҳонӣ шинос мегаштанд. Бехтарин асарҳои ин солҳо: «Суруши Сталинград»-и М.Қаноат, «Ҳар беша гумон мабар, ки холист»-и Ф.Ниёзӣ, «Тахти вожгун»-и Ҷ. Иқромӣ, «Фирдавсӣ»-и С. Улуғзода, «Замини падарон»-и Ю. Ақобиров ва амсоли инҳо ба ҳисоб мераванд.

3. САНЪАТ ВА МУАССИСАҲОИ ФАРҲАНГӢ

Бо ташаббус ва ғамхории академик Бобоҷон Ғафуров ҳайате аз ҳисоби санъаткорони номӣ – Фазлиддин Шаҳобов, Бобокул Файзуллоев ва Шохназар Соҳибов таъсис дода шуд, ки онҳо дар солҳои 50–60-уми асри ХХ мероси нодири классикии халқи тоҷик «Шашмақом»-ро дар ҳаҷми 5 ҷилд ба нота гирифтанд. Имрӯз ҳам санъаткорони мумтоз онро истифода мебаранд.

Дар замони шӯравӣ дар баробари рушди ҳунари мардумӣ, санъати касбии тоҷик ташаккул ёфт. Устодони санъат – М. Қосимов, С. Тӯйбоева, Т. Фозилова, А. Ҷӯраев, А. Бобоқулов, Ҳ. Мавлонова, Л. Зоҳидова, Ғ. Валаматзода, Ғ. Ғулумалиев, А. Азимова, Ш. Қиёмов дар ривочу равнақи ҳунари зебо саҳми босазо гузоштанд.

Солҳои 50–60-ум дар қатори устодони номии санъатамон як зумра чавонони боистеъдод – М. Воҳидов, М. Собирова, Ҳ. Ғадоев ва бисёр дигарон ба майдон омаданд, ки онҳо бо барнома ва асарҳои эҷодкардаашон дар байни мардум маҳбубият пайдо карданд.

Бехтар гардидани кори муассисаҳои фарҳангию маърифатӣ, театрҳои халқӣ, дастаҳои ҳаваскорони бадеӣ ва монанди онҳо ба

тарбияи шахрвандонамон таъсири мусбӣ мерасонданд.

Санъаткорони тоҷик дар ин солҳо «Гунаҳгорони бегуноҳ»-и А. Островский, «Роҳ сӯйи бахт»-и Ф. Ансорӣ, «Гвардияи чавон»-и А. Фадеевро дар сахнаҳои театрҳои А. Лоҳутӣ ва В. Маяковский намоиш медоданд. Театрҳои халқии ҷумҳурӣ садҳо намоишнома тайёр карда, дар сафарҳои хунарии худ онҳоро намоиш медоданд. Озмунҳои гуногуни санъат гузаронида мешуданд. «Бӯстон»-ҳо, гурӯғлихониҳо анъана шуда буданд. Ин озмунҳо як зумра чавонони умедбахшро ба арсаи санъат ворид сохтанд.

Санъати сарояндагӣ, навозандагӣ, театрӣ ва кинои тоҷик хеле рушд ёфт. Сарояндагони мумтоз – Барно Исҳоқова, Тӯҳфа Фозилова, Раъно Ғолибова, Акашариф Ҷӯраев, Маъруфхӯча Баҳодуров, Зафар Нозимов, Ҷӯрабек Муродов, Шумқор Одинабеков, Одина Ҳошимов, Барот Яхшиев, Хусейн Насриддинов, Лайло Шарифова, Боймуҳаммад Ниёзов, Абдулло Назриев, Иброҳим Кобулиев, Дӯстмурод Алиев ва садҳо дигарон ба дилу дидаи мардум роҳ ёфта буданд. Маҳз дар ҳамин солҳо шумораи театрҳои ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ зиёд гардид. Ансамблҳои давлатии рақсии «Лола», «Рубобчидухтарон» машҳур шуданд. Дастаҳои эстрадии «Гулшан» ва рақсии «Зебо» низ ҳамаро мафтун мекарданд. Фаъолияти театрҳои халқии ноҳиявӣ вусъат меёфт.

Ҳарчанд аз замонҳои қадим халқи тоҷик дорои хунари сирк бошад ҳам, танҳо солҳои 60-уми асри XX сирки касбии милли ташаккул ёфт. Соли 1968 бо Қарори Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ дар шаҳри Душанбе Сирки тоҷик ташкил ёфта, 22 апрели соли 1970 бори аввал барномаи мукаммали худро намоиш дод. Хунармандони сирк, дар кишварҳои хоричӣ, низ хунарнамоӣ намуда, санъати ғании халқи тоҷикро ба мардуми ҷаҳон муаррифӣ мекарданд.

Кинои тоҷик бо филмҳои «Ман бо духтаре вохӯрдм», «Қисмати шоир», «Коваи оҳангар», «Рустам ва Сухроб» гардид. Номи Б.Кимёгаров ҳамчун режиссёр дар ҷаҳон машҳур гардид. Филми «Қисмати шоир» дар кинофестивали Қоҳира (1960) ҷойи аввалро гирифт ва соҳиби ҷоизаи «Уқоби тиллоӣ» шуд. Филми мазҳакавӣ-музикии «Ман бо духтаре вохӯрдм» дар 60 мамлақати ҷаҳон намоиш дода шуда, соли 1958 дар кинофестивали мамлакатҳои Осиё ва Африқо ба ҷоизаи «Гулдони калон» сазовор гардид. Солҳои 50-ум филмҳои «Дохунда» ва «Одамони кишвари офтобӣ» ба навор гирифта шуданд.

Барномаҳои театрҳои Тоҷикистон бо намоишҳои нав бой

*Ситораи балети тоҷик
Малика Собирова*

гардиданд. Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айнӣ, Театри давлатии академии драмаи Тоҷикистон ба номи А. Лоҳутӣ намошиномаи Ғ. Абдулло «Тӯфон», операи «Пӯлод ва Гулрӯ»-и Ш. Сайфиддинов, «Шӯриши Восеъ»-и С. Баласанян, намошиномаи «Рӯдакӣ»-и С. Улуғзода, балети «Диловар»-и Ленский ва даҳҳо асарҳои дигарро ба сахна гузош-

танд, ки дар онҳо нахшҳои асосиро М. Қосимов, С. Тӯйбоева, Х. Назарова ва Т. Фозилова бозидаанд. Ҳунармандони Филармонияи давлатии Тоҷикистон, Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айнӣ – М. Собирова, А. Носирова, Л. Зоҳидова, Ҳ. Мавлонова, Л. Кабирова, А. Бобоқулов бо санъати волои худ машҳур гардиданд.

Дар таърихи фарҳанги тоҷик даҳаи адабиёт ва санъати тоҷик дар Маскав (апрели соли 1957), Фестивали умумичаҳонии ҷавонону донишҷӯён (с. 1957) дар Маскав, ҷашни 1100-солагии А. Рӯдакӣ (1958), 25-солагии ҶШС Тоҷикистон (1954) воқеаҳои бузург буданд.

Санъати солҳои 60–80-уми халқи тоҷик сифатан ва мазмунан ғанӣ гардид. Як зумра ҷавонони боистеъдод дар соҳаи ҳунари сарояндагӣ, рассомӣ асарҳои пурмазмун офариданд. Дар ҷумҳурӣ кушода шудани Театри давлатии ҷавонони ба номи М. Воҳидов (с. 1971) ва ташкил ёфтани дастаҳои бадеӣ дар назди Филармонияи давлатӣ, Кумитаи телевизион ва радио низ воқеаи муҳими фарҳангӣ буд. Танҳо дар зарфи солҳои 1981–1989 дар сахнаи театрҳо 165 спектакли нав намоиш дода шуданд, ки меҳнаткашонро дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва дӯстии халқҳо тарбия карда, баҳри мустаҳкам сохтани сулҳ дар рӯйи замин ба мубориза даъват менамуданд.

Тоҷикистон равобитаи фарҳангиро сол аз сол мустаҳкам менамуд. Робитаҳо дар шаклҳои гуногун – гузаронидани рӯзҳои Тоҷикистон, иштирок дар фестивалу конгрессҳо, мубодилаи афкор байни ходимони илму адабиёт, санъат, додугирифти

китобҳо, филмҳои хуччатӣ ва бадеӣ сурат мегирифтанд. Барои хунари воло Ҷӯрабек Муродов сазовори унвони "Ҳунарманди халқии Иттиҳоди Шӯравӣ" (1979) гардид. Ҳунарпешагон: М. Воҳидов, Г. Завқибеков, А. Муҳаммадҷонов, М. Исоева тамошобинонро мафтун мегардонданд.

Бастакорони тоҷик – З. Шаҳидӣ, Ф. Солиев, Ф. Шаҳобов, Ш. Сайфиддинов, Я. Сабзанов, А. Ҳамдамов, Ф. Одинаев, Д. Дӯстмуҳаммадов дар ҳамин солҳо ба камол расида ғаёлият мекарданд.

Ҳунари меъморӣ ва рассомӣ низ дар равнақи фарҳанги миллии саҳмгузор мебошад. Биноҳои пурҳашамати Сирк, меҳмонхонаҳои «Душанбе», «Тоҷикистон», «Кохи Борбад», чойхонаҳои «Роҳат», «Исфара», «Зарафшон», «Ором», истироҳатгоҳҳои «Ҳоча-обигарм» аз дастовардҳои хунари меъморону рассомон шаҳодат медиҳанд.

Суръати баланди пешрафти фарҳанги шаклан миллию мазмунан сотсиалистии тоҷик то як андоза хусусиятҳои миллии худро нигоҳ медошт.

Дар ҷумҳурӣ ба рушди муассисаҳои фарҳангӣ маърифатӣ диққат дода мешуд. Шумораи клубҳо, китобхонаҳо, қасрҳои фарҳанг, осорхонаҳо сол аз сол меафзуд. Агар соли 1958 дар ҷумҳурӣ 5 осорхона, 1017 клуб, 18 боғи истироҳатӣ, 818 китобхонаи ҷамъиятӣ бошад, пас солҳои 80-ум 1,6 ҳазор китобхонаи ҷамъиятӣ, 22 театру осорхона, 27 боғи истироҳати, 700 мағозаи китобфурӯшӣ, 1319 клуб, 1178 университети халқӣ, зиёда аз 800 маҳфили худғаёлиятӣ, 129 ҳазор нуқтаи радио барои шаҳрвандони ҷумҳурӣ хизмат мерасонданд.

Дар солҳои 50–80-ум матбуот низ саҳми худро дар ҳаёти сиёсии ҷамъият гузошт. Агар соли 1960 дар Тоҷикистон 7 рӯзномаи ҷумҳуриявӣ, 47 рӯзномаи ноҳиявӣ, 16 маҷалла бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ мебаромад, пас охири солҳои 80-ум беш аз 100 рӯзномаю маҷаллаҳо нашр мешуданд, ки дар саҳифаҳои онҳо ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон инъикос меёфт.

Бо мақсади рушди фарҳанги миллии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон 22 июли соли 1989 Қонун «Дар бораи ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ»-ро қабул намуд, ки он дар баланд шудани сатҳи фарҳангӣ ва сиёсии шаҳрвандон саҳм гузошт.

4. КОРИ ТАРБИЯВИИ БАЙНИ ШАҲРВАНДОН

Мақоми созмонҳои чамбиятию сиёсӣ дар кори тарбиявӣ Яке аз самтҳои муҳими ҳаёти чамбиятӣ тарбияи шаҳрвандон мебошад. Ҳар як мамлакат дар давраҳои гуногун барномаи хоси идеологии худро тартиб дода, вазифаҳои мушаххаси идораҳои давлатӣ, созмонҳои чамбиятиро дар кори тарбиявии байни аҳолии муайян менамояд.

Солҳои 50–80-ум Тоҷикистон, ки як узви ИҚШС буд, дар партави нишондодҳои ташкилотҳои роҳбарикунандаи марказии мамлакат нақша тартиб дода, дар асоси он кори тарбиявиро анҷом медод. Маълум аст, ки Ҳокимияти Шӯравӣ ба идеологияи марксистӣ таъя намуда, дар асоси он барномаи кори тарбиявии байни шаҳрвандонро тартиб дода буд. Самтҳои асосӣ ва шакли усулҳои кори тарбиявӣ дар Барномаи сеюми Ҳизби Коммунистӣ (с. 1961) равшан инъикос ёфта буданд. Дар он роҳҳои зерини тарбияи нишон дода шудаанд: тарбияи шаҳрвандон дар рӯҳияи идеалҳои марксистӣ, баланд бардоштани фарҳанги умумии шаҳрвандон, аз ҷумла тайёр кардани мутахассисоне, ки корҳои давлатӣ ва чамбиятиро уҳдабароёна роҳбарӣ карда тавонанд; ташкили тарбияи ватандӯстӣ ва интернатсионалӣ; дар ниҳоди шаҳрвандон парваридани ахлоқу одоби ҳамида, мубориза бурдан бар зидди зуҳуроти худпарастӣ, тангназарӣ ва психологияи молу мулкпарастӣ; пурзӯр намудани тарбияи меҳнатӣ, ҷисмонӣ ва ғайраҳо.

Иҷрои нақшаҳои истехсолӣ ба кори тарбиявии шаҳрвандон робитаи зич дошт. Бинобар ин ташкилотҳои чамбиятӣ ва коллективҳои меҳнатӣ бо истифодаи воситаҳои ахбор ва идораҳои фарҳангӣ маърифатӣ кори пурсамари тарбиявӣ мебуданд.

Дар корхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо дараҷаи маълумот, синну сол, хусусиятҳои миллӣ ва касбиро ба назар гирифта, шаклҳои гуногуни омӯзиши сиёсиро ташкил медоданд.

Дар назди ташкилотҳои чамбиятӣ ва шӯроҳои маҳаллӣ Шӯрои мутобиқсозӣ оид ба кори идеологӣ амал карда, барои пешравии кори тарбиявии байни шаҳрвандон тадбирҳо меандешиданд. Доир ба ташкили кори табиявӣ хусусиятҳои хоси ҷумҳурӣ ва

гурӯҳҳои иҷтимоии аҳоли ба ҳисоб гирифта мешуданд. Чунончи дар вақти ташкили қори тарбиявӣ дар байни ҷавонон ба идораҳои давлатӣ, ба кумитаҳои комсомолӣ таъяс мекарданд, дар байни бонувон шӯроҳои занон ва духтарон, байни коргарон ва хизматчиён бошад, иттифоқҳои касаба, дар тарбияи зиёиён Иттифоқи нави-сандагон, Иттифоқи рассомон, Иттифоқи бастакорон ва ғайра фаъолият нишон меоданд.

Дар қори тарбиявӣ Ҳизби Коммунистӣ шӯроҳо, иттифоқҳои касаба, комсомол, шӯроҳои занону духтарон ва дигар созмонҳои ҷамъиятӣ, воситаҳои ахбор ва идораҳои маърифатӣ кумаки амалӣ мерасонданд.

Созмонҳои ҷамъиятӣ метавонистанд барои амалӣ гардидани барномаҳои тарбиявии худ аз воситаҳои ахбор, аз ҷумла радио, телевизион низ истифода намоянд. Ташкилотҳои комсомолӣ зери роҳбарии бевоситаи кумитаҳои ҳизбӣ барои баланд бардоштани шуурнокии ҷавонон тамоми омилу воситаҳои идеологӣ – тарғибу ташвиқ, ахбори сиёсӣ, омӯзиши техникӣ ва маълумоти умумӣ, қори фарҳангию сиёсӣ ва ғайраро истифода мебарданд. Роҳи асосии қори тарбиявии байни ҷавонон мубориза барои таъсирбахшӣ ва аниқии тамоми шаклҳои тарбия мебошад, ки бо вазифаҳои сохтмони ҷомеа алоқаманд буд.

Қайд кардан лозим аст, ки комсомолҳои ҷумҳурӣ дар байни ду даҳсола муттасил нақшаи маҷмӯи қори сиёсиро тарбиявиро тартиб дода буд. Дар вақти тартиб додани нақша на танҳо тафовутҳои гурӯҳҳои иҷтимоии ҷавонон, синну сол, маълумот, ҷинс, инчунин баъзе хусусиятҳои хоси ҷумҳурӣ низ ба назар гирифта мешуданд. Ташкилоти комсомолӣ ба рафти иҷрои нақшаи комплекси қори сиёсиро тарбиявӣ мунтазам назорат мекард. Натиҷаи қори тарбиявӣ дар бюро, пленум ва анҷуманҳои Иттифоқи ҷавонон мунтазам муҳокима шуда, ҳулосаҳои дахлдор мебароварданд.

Дар ҷумҳурӣ зери сарвари Ҳизби Коммунистӣ ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар қорхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо дараҷаи маълумот, синну сол, хусусиятҳои миллӣ ва касбӣ, талаботу манфиатҳои гурӯҳҳои гуногуни шаҳрвандонро ба назар гирифта, шаклҳои омӯзиши сиёсиро муайян мекарданд.

Шаҳрвандон бо майли худ метавонистанд дар қори маҳфил ё семинарҳои назариявӣ иштирок намоянд. Бо мақсади баланд бардоштани сатҳи дониши омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ соли хониши 1962–1963 375 семинари асосҳои тарбия

амал мекарданд, ки дар онҳо 8150 нафар омӯзгорон таҳсил менамуданд. Агар дар аввали солҳои 60-ум дар шаклҳои гуногуни омӯзиш 170 ҳазор шаҳрвандони ҷумҳурӣ савияи сиёсии худро баланд бардошта бошанд, пас соли 1981–1982 шумораи шунавандгон ба 800 ҳазор расид.

Дар аввали солҳои 80-ум дар қори тарбиявии аҳоли 11 ҳазор шорех, 40 ҳазор тарғибгар, 2400 узви ҷамъияти «Дониш», 1500 рӯзноманигор ва корманди идораҳои фарҳанг саҳмгузор буданд.

Дар тарбияи шаҳрвандон мақоми созмонҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ бемайлон меафзуд. Дар назди кумитаҳои ноҳиявӣ, шаҳрӣ ва ташкилотҳои ибтидоии ҳизб комиссияҳои идеологӣ бомуваффақият фаъолият мекарданд. Ин комиссияҳо конфронсҳои назариявӣ, шабҳои саволу ҷавоб, мубоҳисаҳо, вохӯриҳо бо пешқадамони истеҳсолот ва ветеранҳои ҷангро мегузаронданд. Дар байни фаъолони қори идеологӣ оид ба тарбияи шаҳрвандон мубодилаи таҷриба ташкил мекарданд. Ҷунончи, дар назди Кумитаи ҳизбии вилояти Ленинобод Шӯрои мутобиқатсозӣ оид ба қори идеологӣ бомуваффақият амал мекард ва 15 бахшро дар самтҳои гуногуни қори ғоявию сиёсӣ дар байни омма муттаҳид менамуд. Шӯъбаи ҷавонон қори худро дар робитаи зич бо дигар шӯъбаҳои Шӯрои мутобиқатсозӣ пеш мебурд.

Созмонҳои комсомолии Тоҷикистон бо ёрии кумитаҳои ҳизбӣ мунтазам шаклу усулҳои самарабахши қори идеологӣ байни ҷавонро ҷустуҷӯ мекарданд. Масалан, маҷаллаи шифоҳии «Ҳама чизро доништан мехоҳам», ки дар шаҳрҳои Душанбе, Ленинобод, Кӯлоб, Қӯрғонтеппа ва Конибодом амал мекард, дар байни ҷавонон шухрати қалон пайдо карда буд. Дар қорхонаҳои саноатии ноҳияи Роҳи Оҳани Душанбе маҷаллаи шифоҳии «Бо ҷашмони худ» бомуваффақият қорҳои ташвиқотӣ мебурд. Дар назди Кумитаи комсомолии шаҳри Ўротеппа маҷаллаи «Мамлақати азизи паҳноварам» ташкил шуда буд. Тавассути ин маҷаллаҳо на танҳо фарҳанги сиёсӣ ҷавонон баланд мегардид, балки мунтазам онҳо дар бораи қомебиҳои илм ва техника дониш меандӯхтанд.

Дар қори тарбиявии шаҳрвандон ба ташвиқи аёни диққати маҳсул дода мешуд. Дар бисёр заводу фабрикаҳо, қолхозу совхозҳои ҷумҳурӣ намоишҳои мавзӯҳои шавқовар гузаронида, плакатҳои ранга, стендҳо, фоторӯзномаву диаграммҳо тартиб дода шуда буданд, ки онҳо қорнамоии меҳнатиро васеъ тарғиб намуда, дар айни замон бевосита ба ҳар як қорқун мурочиат мекарданд: «Ту қорои бомуваффақият иҷро қардани панҷсола ҷӣ қардӣ?», «Ту са-

наи барпошавии ҷумҳуриро чӣ тавр пешвоз мегири?» ва ғайра. Даъватҳо, плакатҳо, транспарантҳо, намоишҳо, фотомонтажҳо, гӯшаҳои гуногун, тахтаҳои мусобика ва амсоли инҳо воситаҳои муҳимми ба кори тарбиявии коллективҳои меҳнатӣ таъсиррасон буда, барои иҷрои бомуваффақияти нақшаҳои истеҳсоли равона карда шуда буданд.

Дар маҷмӯъ, воситаҳои идеологии тарбияи мардум дар руҳи анъанаҳои қаҳрамононаи халқи ҷумҳурӣ яке аз ҷойҳои муҳимтаринро ишғол мекард. Ҷунончи, ташкил ёфтани Шӯрои собиқадорони ҷанг ва меҳнат ба беҳтар шудани сифати тарбияи ҳарбию ватандӯстӣ таъсири мусбат расондааст. Дар ин қисмат таҷрибаи ғанӣ ба даст оварда шуд. Хусусан, бахшида ба 40-солагии ғалабаи халқи шӯравӣ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар сафари умумииттифоқӣ иштирок намуда, ба ҷойҳои шуҳрати ҷангӣ рафта, оилаҳои ҷанговарони ҳалокшударо ба сарпарастӣ гирифтанд. «Солномаи Ҷанги Бузурги Ватанӣ»-ро тартиб доданд. Аз ҷониби онҳо 5027 сафару экскурсия гузаронда, бештар аз 1000 хона, гӯша ва осорхонаи шуҳрати ҷангӣ ташкил гардида, барои ёдбуди ҷанговарон, химоятгарони Ватан 600 ҳайкал ва нишонаи ёдгории сохта шудааст.

Ба амалияи кори ташкилотҳои ҷамъиятӣ эстафетаи корҳои ватандӯстона – «Хотира», «Ватани ман – СССР», ба сарпарастӣ гирифтани маъҷубони ҷанг, оилаҳои ҷанговарони ҳалокшуда, гузаронидани бозиҳои ҳарбӣ, слётҳо, намоишҳо ва амсоли онҳо дохил шуданд. Соли 1985 дар ҷумҳурӣ амалиёти умумииттифоқии «Рӯ ба байрақи Ғалаба саф кашед» бомуваффақият гузашт.

5. ТАРБИЯИ НАСЛИ НАВРАС

Солҳои 50–80-ум дар тарбияи интернатсионālӣ таҷрибаи муфид ба даст омада буд. Бо ташаббуси созмонҳои ҷамъиятии «Мо ватандӯст – интернатсионāлистем», «Дӯстиро ҷустуҷӯ дорем мо» конференсу семинарҳои назариявӣ, дарсҳои сиёсӣ гузаронида мешуданд.

Воҳӯрӣ бо намояндагони ҷавонони ҷумҳуриҳои бародарӣ, эстафетаи сулҳ ва дӯстӣ, фестивали ҷавонони Осиёи Миёна ва Қазоқистон барин шаклҳои тарбияи башардӯстонаи ҷавонон дурустии худро нишон доданд. Воҳӯриҳои ҷавонони вилояти Самарқанди ҶШС Ёзбекистон ва шаҳри Панҷакент, шаҳри Турсунзода ва вилояти Сурхондарё анъанавӣ гардида ва ҳар дафъа ба

иди ҳақиқии дӯстии халқҳо табдил меёфтанд.

Дар корхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо, мактабҳо, клубҳои «Дӯстон аз рӯи мукотиба», «Клубҳои воҳӯриҳои башардӯстона» ташкил карда шуда, шабҳои мусиқӣ, рақс, адабиёти халқҳои бародарии ИҶШС ва мамлакатҳои хориҷӣ гузаронида мешуданд. Дар Неругоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии тоҷик барин сохтмонҳои бузург ҳам «Ҳафтаи дӯстии халқҳои СССР», «Рӯзҳои ҷумҳуриҳои бародарӣ» пайваста доир мегардиданд.

Саҳми клубҳои башардӯстона дар мустаҳкам кардани дӯстии байни ҷавонони Тоҷикистон бо ҷавонони мамлакатҳои хориҷӣ баланд буд. Дар давраи «Ҳафтаи якдилӣ» зери шиори «Сулҳ ба ту, сайёраи Замин», «Ман ба суруд боварӣ дорам» озмунҳои суруд доир мегардиданд.

Бо фаъолияти самараноки Кумитаи кор бо ҷавонони Тоҷикистон (3-августӣ с. 1970) тарбияи башардӯстонаи ҷавонписарону духтарон пурзӯр гардид. Кумита дар ташкили робита ба ҷавонони мамлакатҳои хориҷӣ қори зиёдеро иҷро кард. Ҷавонону духтарони ҷумҳурӣ бо ҷавонони мамлакатҳои сотсиалистӣ робитаи зич барпо намуданд. Ин робита танҳо бо як мукотиба маҳдуд намегардид. Ҷавонони Тоҷикистон ба корхонаҳои саноатии Полша, Ҷумҳурии Демократии Олмон, кооперативҳои кишоварзии Булғория, сохтмонҳои Венгрия рафта, бо ҳаёти ҷавонписарону духтарони ин мамлакатҳо шинос шуданд.

Бо ташаббуси Кумитаи ҷавонони Тоҷикистон аз Чехословакия, Ҷумҳурии Демократии Олмон, Полша, Югославия, Фаронса, Мексика, Дания, Италия ва дигар мамлакатҳои ҷаҳон 2660 нафар ҷавони хориҷӣ омаданд.

Солҳои 80-ум бо роҳхати Бюрои туризми байналмилалӣ ҷавонон «Спутник» бештар аз 5 ҳазор ҷавонони Тоҷикистон 30 мамлақати ҷаҳонро саёҳат карда омаданд.

Созмонҳои ҷамъиятию сиёсии Тоҷикистон шаклу усулҳои самарабахши мубориза барои муҳофизати сулҳро дар тамоми ҷаҳон дарёфт карданд. Дар ҷумҳурӣ «Ҳафтаҳои сулҳ» барпо мегардиданд. Дар рафти онҳо на танҳо чорабиниҳои оммавӣ сиёсӣ, балки ба фонди сулҳ маблағҳои муайян низ гузаронида мешуд. Дар заводи фабрикаҳо, колхозу совхозҳои Тоҷикистон митингҳои зиддичангӣ, маҷлисҳо ва яқмоҳагиҳои сулҳ гузаронида мешуданд, ки дар онҳо заҳматқашон ба тарафдорӣ сулҳ баромад мекарданд.

Тарбияи меҳнатӣ Дар тарбияи меҳнатии аҳоли муассисаҳои фарҳангию маърифатӣ, клубҳо, китобхонаҳо, қасрҳои маданият, осорхонаҳо ва ғайраҳо қори муайянеро ба ҷо оварданд. Чунончи, дар назди китобхонаҳои шахрӣ ва ҷумҳурӣ мунтазам конференсҳо, муҳоҷисаҳои хонандагон, намоишҳои китоб гузаронида мешуданд, ки насли наврасро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ даъват мекарданд.

Дар корхонаҳои саноатӣ ва сохтмонҳои Тоҷикистон чунин шаклҳои мусобика тавлид ёфтанд, ки на танҳо самараи иқтисодӣ оварданд, инчунин ба тарбияи кормандони истеҳсолот низ таъсири мусбат расонданд. Чунончи, аввалин бор дар сохтмони Неругоҳи барқи обии Норақ шакли нави мусобикаи муҷовирон – «Эстафетай коргарӣ» пайдо шуд, ки он дар тамоми мамлакат паҳн гардид.

Мусобикаҳои анъанавии пахтакорони ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна ва Озарбойҷон, барои шиносӣ ба кор ҳамдигарро даъват кардани коллективҳои корхонаҳои бофандагии шахрҳои Иваново ва Душанбе низ барои тарбияи коргарон муассир ба шумор мерафтанд.

Маҷлиси фаълони идеологии Тоҷикистон, ки 30 августи соли 1986 дар Душанбе барпо гардид, вазифаҳои созмонҳои ҷамъиятию сиёсиро доир ба беҳтар намудани сифати қори тарбиявии байни шахрвандон мавриди баррасӣ қарор дод. Маҷлис нақшаи мушаххас қабул намуда, ба тарбияи меҳнатии шахрвандон тавачҷуҳ зоҳир кард. Дар партави ин тавсияҳо дар коллективҳои меҳнатии ҷумҳурӣ шаклҳои нави мусобика: «Эстафетай коргарӣ», «Эстафетай деҳқонӣ», «Беҳтар кор кунем», «Самара ва сифатро баланд бардорем», «Бе қафомондагон кор кунем» ба амал омаданд. Ҳаракати ватандӯстонаи «Дар ҳар ҷойи қорӣ – ҳосилнокии баланди меҳнат, интизом, муташаккилӣ ва эҷодқорӣ!» дар байни шахрвандони ҷумҳурӣ хеле вусъат ёфта буданд.

Бо фаъолияти созмонҳои ҷамъиятии заводи «Тоҷиктекстилмаш»-и ба номи Ф.Э. Дзержинский, комбинати абрешими ордени Байрақи Сурхи Меҳнатдори Хучанд, иттиҳодияи «Тоҷикатлас»-и ба номи 60-солагии ИҶШС, иттиҳодияҳои таҷрибавии агросаноатии «Ховалинг» ва ғайра, ки ба ташаббуси москвалиҳо пайравӣ кардаанд, бисёр коллективҳои меҳнатӣ ба ҳаракати минбаъд ҳам мустаҳкам кардани интизومي меҳнатӣ ва истеҳсоли маҳсулоти босифат ҳамроҳ шуданд.

Дар ҳаракати «Шаъну шараф аз меҳнат аст» бештар аз 1500 коллектив, бригадаю звено, қариб 40 ҳазор корманд иштирок карданд.

Ташкилотҳои ҷамъиятии деҳот дар қори тарбиявӣ расму оин, иду анъанаҳои миллиро истифода мебардагӣ шуданд. Чашнҳои Наврӯз, «Лола» ва ғайра аз ҷумлаи онҳо буданд.

Солҳои 70–80-ум дар байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ шабнишиниҳои оилавӣ, ки бевосита дар қорхонаҳо, қолхозу совхозҳо мегузашт, аҳамияти қалони тарбиявӣ доштанд. Дар доираи расму оинҳои нав: тӯйҳои қомсомолӣ, «Рӯзи таваллуд», «Рӯзи қабул ба сафи донишҷӯён» ва амсоли онҳо доир қарда мешуд. Ҳамаи ин тадбирҳо барои ба ҷавонон омӯхтани тарзи ҳаёти нав ёрӣ мерасонданд.

6. ҚОРИ ТАРБИЯВИИ БАЙНИ ЗАНОН

Созмонҳои ҳизбӣ, қомсомолӣ, шӯроҳои занон ба қори тарбияи занон, духтарон диққат дода, баҳри беҳбуди он тадбирҳо меандешиданд. Ҷунончи, гузаронидани ҷаласаҳои маҳсуси занон – пешқадамони истеҳсолот; ташкил намудани барномаҳои доим амалқунандаи бонувон ба воситаи радио ва телевизион; ба ҷумҳуриҳои бародарӣ фиристодани занон–қормандони саноат ва кишоварзӣ барои омӯхтани таҷрибаи пешқадам; мунтазам ба қорҳои роҳбарикунанда пешниҳод қардани фаълзанон ва ғайра ба баланд шудани фарҳанги умумӣ ва сиёсии занону духтарон мусоидат мекарданд. Бо вучуди ин дар қори тарбиявӣ қамбудихо вучуд доштанд. Дар ҷумҳурӣ аз мактабҳо берун мондани духтарон ва дар баъзе ноҳияҳо ҳодисаҳои гирифтани қалин мушоҳида мешуд. Як қисми соҳибқоназанони ҷавон дар қорҳои қоиданоки ҷамъиятӣ иштирок намекарданд. Ҷунончи, агар соли 1980 умуман, дар ИҶШС 51 дарсади шумораи умумии қоргарону хизматчиёро занон ташкил қарда бошанд, пас дар ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна, аз ҷумла, дар Ёзбекистон – 43%, дар Қирғизистон – 48%, дар Турқманистон – 41% ва дар Тоҷикистон – 39%-ро ташкил меоданд. Шумораи қоргарзанон аз ҳисоби тоҷикзанон, алалҳусус дар қорхонаҳои саноатӣ, қам буд. Дар қори тарбиявӣ-маънавии духтарон шӯроҳои духтарон, ки дар назди ташкилотҳои ибтидоӣ, ноҳиявӣ ва шаҳрии қомсомол таъсис дода шуда буданд, саҳми қалон гузоштанд.

Шӯроҳои занону духтарон дар иҷрои вазифаҳои худ қувваи қозибаноки ибратомӯзи занони номии корхонаҳои саноатӣ, деҳот, устодони ҳосили баланд ва говчӯшҳои пешқадамро истифода мебарданд.

Қайд кардан лозим аст, ки як қисми занони шахр ва деҳот дар меҳнати ғойадони қамъиятӣ иштирок намекарданд. Ба ин хотир бисёр шӯроҳои занони корхонаҳои саноатӣ ва хоҷагиҳои деҳқонии ҷумҳурӣ аксар вақт маҷлисҳои занонро мегузаронданд, шабнишиниҳо ташкил менамуданд, дар маҳаллаҳо ва дар ҷойи истиқомати меҳнатқашон корҳои фарҳангии тарбиявӣ мебарданд.

Ташкили мулоқот бо ветеранҳои ҷангу меҳнат, олимону ширини ҷумҳурӣ ва дигар одамони машҳур шакли таъсирбахши қори шӯроҳои занон ба ҳисоб мерафт.

Шӯрои занон бо мақсади пурзӯр кардани қори тарбияи интернатсионалии байни занон ҷунин тадбирҳо меандешиданд: мулоқоти мунтазам бо занони ҷумҳуриҳои бародар, спартакиадаҳои занон, слётҳои ҷавонзанони Осиёи Миёна, ғайризанон, наشري шумораҳои якҷояи маҷаллаҳои занон, барномаҳои телевизион, радио ва ғайра.

Шӯроҳои занони ҷумҳурӣ бо мақсади тарбияи занон дар корхонаҳо, колхозу совхозҳо ва донишкадаҳо аз шакли усулҳои гуногуни қори тарбиявӣ истифода мебарданд. Ҷунончи, дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон клубҳои «Саодат», «Бунафша», «Клуби воҳӯрии одамони қордон», «Гули бодом» ва ғайра ғайризанон мекарданд, ки ба онҳо бевосита раиси Шӯрои занони донишгоҳ Н.С. Назарова роҳбарӣ менамуд. Ин клубҳо ба тарбияи ватандӯстӣ, интернатсионалӣ, ахлоқӣ ва ғоявии занону духтарон диққати зиёд меоданд.

«Клуби воҳӯрии одамони қордон», ки ба он доктори илми геологӣ минерологӣ, профессор Д.М. Ҷедия роҳбарӣ менамуд, мунтазам қамъомадҳо, мулоқотҳо, воҳӯриҳоро бо занон-иштирокчиёни барқарор ва мустақкам қардонидани Ҳокимияти Шӯравӣ, иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ, Қаҳрамонони Меҳнати Сотсиалистӣ, қодимони илм, фарҳанг ва санъат ташкил менамуд.

Дар тарбияи занон саҳми муассисаҳои фарҳангии маърифатӣ, аз ҷумла клубҳо ва қитобхонаҳо бағоят қалон буд. Дар клубҳо шабнишиниҳои оилавӣ қазаронида, қамъомадҳои гуногун, лексия ва суҳбатҳо ташкил қарда мешуд.

Ба ин фаъолияти клубҳои шаҳри Норак «Глобус» ва «Наргис» мисоли равшан шуда метавонад. Дар он ҷо «Шабҳои дӯстии интернатсионалӣ», «Ҳафтаҳои дӯстӣ» ташкил намуда, намоишҳо ва лексияҳо гузаронида мешуданд, ки онҳо дар тарбияи ватандӯстӣ, интернатсионалиҳои оммаи занон таъсири мусбат мерасонданд. Дар қори шӯроҳои занон қорӣ намудани чунин расму оинҳои шӯравӣ, монанди никоҳи ботантана, ба қайд гирифтани кӯдакони навзод, тӯйҳои комсомолӣ, ботантана супурдани шиноснома ва ҳоказо аҳамияти калони тарбиявӣ дошт.

Солҳои 50–80-ум дар Тоҷикистон ба тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш низ диққат дода мешуд. Дар ҷумҳурӣ 36 майдони варзишӣ, 648 толори варзишӣ, 37 ҳавзи шиноварӣ, 483 майдони футболбозӣ, бештар аз 3270 майдони баскетбол ва теннис амал мекарданд.

Дар баробари муваффақиятҳо дар қори тарбиявии шаҳрвандон камбудихо низ ҷой доштанд. Аз тарафи шаҳрвандони алоҳида вайрон карда шудани тартиботи ҷамъиятӣ, интизоми меҳнат мушоҳида шуда, муносибати худбинӣ, бештар гирифтани ва камтар ба ҷамъият додан, бепарвоӣ, авбошӣ ва бадмастӣ дида мешуд. Дар баъзе ноҳияҳо ба шавҳар додани духтарони ноболиғ, аз хондану, ихтисосгирӣ маҳрум кардани онҳо ва ғайра мушоҳида мегардид.

Ҳамин тавр, дар солҳои 50–80-ум ба камбудихо нигоҳ накарда, фарҳанги халқи тоҷик инкишоф меёфт ва дар пешрафти тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми худро мегузошт. Маориф, илм, адабиёт, санъат ва идораҳои фарҳангию-маърифатӣ вазифаи муқаддаси худро иҷро карда, сатҳи маънавияти халқи хешро баланд намуда, арзишҳои умумибашариро дастраси омма гардонданд.

Ба тӯфайли фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ қори тарбиявии байни аҳоли пурзӯр гардида, иштироқи оммаи меҳнаткаш дар ҳаёти сиёсӣ иқтисодӣ ва фарҳангию иҷтимоӣ ҷумҳурӣ афзуд, вале дар ҳаёти фарҳангӣ ва қори тарбиявии байни шаҳрвандон мушкилот ва камбудихо ҷой доштанд. Хусусан, дар пешрафти фарҳанги миллӣ, мероси гузаштагон самаранок истифода карда намешуд.

Дар қори тарбиявӣ ба расмиятчигӣ ҷой дода, бештар на ба сифати маърақаҳо, балки ба миқдори онҳо аҳамият меоданд. Хусусан, авбошӣ дар байни ҷавонон зиёд шуда як қисми онҳо интизоми меҳнатро риоя накарда, қор қардан намехостанд.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

ТОЧИКОН ДАР ОИНАИ ТАЪРИХ

... Инкилоби Октябр ба мардуми мо умеду умри дубора бахшид. Халқи тоҷик баъди ҳазор соли аз байн рафтани сулолаи Сомониён боз соҳибдавлат шуда, дар харитаи сиёсии ҷаҳон арзи вучуд кард.

Инкилоб Тоҷикистонро соҳиби ҳудуд кард ва аз зери фишори бадхоҳонаш озод намуд. Барои мардум танг ҳам бошад, майдони кор ва эҷоду фаъолият муҳайё сохт. Оҳиста-оҳиста дар водихои нообод ва кӯхистони дурдаст деҳаҳо ва шаҳру ноҳияҳои обод бунёд гаштанд. Мактабу маориф ва илму фарҳанг босуръат инкишоф ёфт. Фарзандони халқи тоҷик бо мададу дастгирии бародаронаи олимони русу украин ва дигар халқҳо дар кашфи нодиртарин соҳаҳои илм ангуштнамо шуданд, вале ба назари мо, аз ҳама муҳимаш он буд, ки дар ин даврон забони тоҷикӣ аз нав ҷон гирифт ва тавассути софкориҳои адибону олимони, заҳмати пайваस्ताи зиёиён хеле суфтаву ҷолиб гашт. Эҳсоси ифтихор ва худшиносии миллати тоҷик қувват гирифт.

Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. – Душанбе, 1996. – С.17.

ЗАРУРАТИ ОМӢХТАНИ ФАНИИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

Дар тайёр намудани мутахассисони баландхатисоси фанни таърихи халқи тоҷик нақши муайянеро мебозад. Аҳамияти махсуси таълимӣ ва маърифатӣ доштани фанни таърихи халқи тоҷикро ба назар гирифта, Бюрои КМ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон моҳи июни соли 1958 оид ба омӯхтани фанни мазкур дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олий қарор қабул намуд. Бо фармони Вазорати маорифи ҷумҳурӣ аз соли хониши 1958–1959 сар карда таълими таърихи халқи тоҷик дар мактабҳои миёна ва олий ба роҳ монда шуд.

Р. Набиева. Машғулиятҳои амалӣ оид ба фанни таърихи халқи тоҷик. – Душанбе, 1990. – С.3.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Ходимони намоёни илму фарҳанги тоҷикро дар солҳои 50–80-ум номбар кунед?

Дар кинофестивали Қоҳира кадом филми Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойи аввалро гирифт ва соҳиби ҷоизаи «Уқоби тиллоӣ» гардид?

Кай Академияи илмҳои ҚШС Тоҷикистон таъсис ёфт?

Дар солҳои 60–80-ум Тоҷикистон бо кадом давлатҳои хориҷӣ робитаҳои фарҳангӣ дошт?

Асари Қаҳрамони Тоҷикистон Бобоҷон Ғафуров «Тоҷикон» бори аввал бо кадом забон наишр гардидааст?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Саҳми ҷавонони эҷодкори ҷумҳурӣ дар рушди санъат.
- Мақоми фарҳанг дар баланд гардидани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1. Дар солҳои 1961–1985 чанд нафар талаба мактаби миёнаро бо медали тилло ва нуқра хатм намуданд?

- A) 100 нафар;
- B) 215 нафар;
- C) 350 нафар;
- D) 895 нафар;
- E) 1,500 нафар.

2. Аз кадом сол таълими ҳатми 8-сола ва 11-солаи политехникӣ ҷорӣ гардид?

- A) Аз соли 1959;
- B) Аз соли 1961
- C) Аз соли 1965
- D) Аз соли 1970
- E) Аз соли 1972.

3. Асари «Сурӯши Сталинград» эҷоди кадом шоири тоҷик аст?

- A) Ф. Ниёзӣ;
- B) М. Ҳақимова;
- C) М. Шералӣ;
- D) Ғ. Сафарзода;
- E) М. Қаноат.

4. Китоби 5-ҷилдаи «Шашмақом» маҳсули эҷодии кадом санъаткорон мебошад?

- A) А.Бобоқулов;
- B) Ғ. Ғуломалиев;

- С) Ҳ. Гадоев;
- Д) Ғ. Валаматзода;
- Е) Ғ. Шаҳобов, Б. Ғайзуллоев, Ш. Соҳибов.

5. Ситораи балети тоҷик кист?

- А) Л. Зоҳидова;
- В) А. Носирова;
- С) М. Собирова;
- Д) А. Азимова;
- Е) Ҳ. Мавлонова.

6. Кадом сол Академияи илмҳои Тоҷикистон таъсис ёфт ва аввалин президенти он кӣ буд?

- А) Соли 1950, М.Осимӣ;
- В) Соли 1951, С.Айнӣ;
- С) Соли 1952, Ғ.Раҳимов;
- Д) Соли 1953, А.Семёнов;
- Е) Соли 1954, У.Мирсаидов.

7. Кадом муаллимаҳои хизматнишондодаи Ҷумҳурии Тоҷикистон сазовори унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ гардиданд?

- А) Б.Ҷалолова, З.Азизова; В) М.Маҳмудова, Ҳ.Каримова; С) К.Ҷӯраева, М.Эркаева; Д) С.Юсупова, М.Ёқубова; Е) М.Каримова, З.Олимова.

8. Филми мазҳақавӣ-муסיқии «Ман бо духтаре воҳӯрдӯам» кадом сол ба ҷои «Гулдони калон» сазовор гардидааст?

- А) Соли 1956;
- В) Соли 1957;
- С) Соли 1958;
- Д) Соли 1959;
- Е) Соли 1960.

9. Дар солҳои 80-ум чамбӯяги «Дониш» чанд нафар узв дошт?

- А) 2400;
- В) 2500;
- С) 2600;
- Д) 2700;
- Е) 2800.

Ҷавоб ба намунаи тестӣ (санҷишӣ)

1 – Е, 2 – А, 3 – Е, 4 – Е, 5 – С. 6-В, 7-В, 8- С, 9-А.

БОБИ 5.

ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ ФАРОРАСИИ БУҲРОН ВА ОҒОЗИ БОЗСОЗӢ ДАР ҚОМЕАИ ШӢРАВИ

1. ФАРОРАСИИ КАРАХТӢ ВА ПАСТ ШУДАНИ САТҲИ ХУДФАӢОЛИЯТИИ ТАШКИЛОТҲОИ ЧАМЪИЯТИӢ СИӢСӢ

Ҳарчанд дар солҲои 70-ум ва нимаи аввали солҲои 80-ум дар мамлакат пешравиҲои назаррас ба амал омада бошанд ҳам, вале дар ҳаӢти сиӢсӢ, иқтисодӢ ва фарҳангӢ камбудиҲои ҷиддӢи дида мешуд. Ин давра дар таъриҲи Давлати ШӢравӢ бо номи "карахтӢ" Ӣ айӢми "рукуд" маълум аст. РавандҲои манфӢ дар соҲаи сиӢсӢ, иқтисодӢ-иҷтимоӢи ва ҳаӢти маънавиӢ вучуд доштанд.

Бештари зухуроти манфӢ на аз сохтори сиӢсии мамлакат, балки аз тарзи идоракунӢ бармеомад. Мувофиқи Конститутсияи мамлакат Ҳизби КоммунистӢ ядроӢи сиӢсӢ ва пешбарандаӢи ҷамъият ба ҳисоб мерафт, ки он ба буҲрон кашида шуд. Сохтори идоракуниӢи Ҳизбро бюрократизм фаро гирифта, дар услуби идоракуниӢи он камбудиҲои ҷиддӢи ба амал омаданд. Масалан, аз идораҲои боло ба ташкилотҲои ибтидоӢи фармон меомад, ки чанд нафар мард ва Ӣ зан ба сафи Ҳизби КоммунистӢ қабул карда шаванд. Азбаски ба вазифаҲои калони ҲизбӢ, давлатӢи ва хоҷагӢи асосан аъзоӢи Ҳизб пешбарӢи мешуданд, шахсони белаӢқати мансабпараст ҳам бо ҳар роҳ ба Ҳизб дохил шуда, соҳиби мансаб мегаштанд.

Дар роҳбарии Ҳизб ба ташкилотҲои ҷамъиятӢи низ камбудиҲо дида мешуданд, яъне мустақилиӢи онҳо ба назар гирифта намешуд. Ҷунончи, танҳо баъди дар КумитаӢи Марказии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон маъқул доништани рӯзнома пленуми КМ ЛКСМ Тоҷикистон баргузор мегардид. Ҳамин тавр, торафт мустақилӢи ва фаӢолияти ташкилотҲои ҷамъиятӢи паст шуда, роҳбарии ҲизбӢ меафзуд.

Дар мамлакат қонуниятҲои сотсиалистӢи вайрон гардида, гунаҲкорон ба ҷазои ҲизбӢ маҳдуд карда мешуданд Ӣ ба дигар қор меғузарониданд.

МушкилотӢи миллӢи, аз ҷумла ба ҷойи муқимиашон баргардонидани тоторҲои Қрим, туркҲои месхетӢи ва ғайра торафт тезтунд мегардид. ВоқеаҲои охири солҲои 80-ум дар ҷумҳуриҲои назди Балтика, Қафқоз, Молдавия, хусусан, Вилояти Мухтори Кӯхистони Қаробоғи Ҷумҳурии Озарбойҷон низ гувоҳӢи меоданд,

ки дар муносибатҳои миллӣ чораҳои таъҷилӣ андешидан зарур аст. Дар Тоҷикистон низ соли 1989 дар сарҳади ноҳияи Исфара бо Боткенти Қирғизистон дар ҳалли масъалаи замин нохушиҳо руҳ доданд. Ин воқеаҳо ташкилотҳои давлатию ҳизбиро вазифадор менамуд, ки ба ҳалли масъалаҳои миллӣ диққати махсус диҳанд.

Ҳарчанд мувофиқи Конститутсияи ИҶШС ва Барномаи сеюми Ҳизби Коммунист (соли 1961) ҳукуқи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ васеъ ва ба онҳо дар ривочу ва ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ мустақилият дода шуда бошад ҳам, дар амал баъзан манфиатҳо ва ташаббуси ҷумҳуриҳои шӯравӣ дастгирӣ намеёфтанд.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон захираҳои об хеле зиёданд, вале барои самаранок истифода намудани онҳо, аз ҷумла, ташаббуси ҷумҳури оид ба истифодаи захираҳои оби дарёи Зарафшон дар обшор намудани заминҳои бекорхобидаи ноҳияҳои Истаравшан ва Гончӣ аз тарафи Ҳукумати умумииттифоқӣ дастгирӣ намеёфт.

Дар соҳаи фарҳанг низ зухуроти бюрократӣ, расмиятчигӣ нисбат ба фаъолияти ҷумҳуриҳои иттифоқӣ мушоҳида карда мешуд. Ҷунончи, бе иҷозати Москва ҳеч гоҳ дастаҳои хунарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кишварҳои хориҷии дуру наздик, ба монанди Афғонистон, Эрон, давлатҳои араб, сафар карда наметавонистанд. Баъзан гирифтани иҷозатнома барои сафари ансамблҳои рақсу суруд ва театрҳои драмавӣ на ин ки моҳҳо, балки солҳо тӯл мекашид.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон шумораи ҷавонон, алалхусус занон зиёд буда, қисме аз проблемаҳои онҳо солҳои тӯлонӣ ҳал намегардид. Хусусан, ҷавонони беиҳтисос наметавонистанд бо кор таъмин гарданд ва шумораи бекорон сол то сол меафзуд. Як қисми ҷавонзанони маҳаллӣ низ бо ҳамин сабабҳо маҷбур буданд хонанишинӣ кунанд.

2. ВАЗЪИ БУҲРОНӢ ДАР МАМЛАКАТ

Сарчашмаҳо шаҳодат медиҳанд, ки ҳатто суръати пешрафти иқтисодиёт хусусан, ҳосилнокии меҳнат дар солҳои 70-ум нисбат ба соли 1965 паст рафт. Мутаассифона, нақшаҳои панҷсолаҳои 9–10-ум оид ба нишондодҳои асосӣ иҷро нашуда монданд. Ин камбудии ҷиддӣ бояд дар солҳои пачсолаи ёздаҳум ислоҳ карда мешуданд, вале ин нақша низ ҷомаи амал напӯшид.

Ҳамин тавр, вазъи буҳронӣ дар самтҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва маънавӣ ба амал омад.

Сабаби ба амал омадани вазъи бухронӣ дар соҳаи иқтисодиёт аз он иборат буд, ки аз як тараф, идоракунӣ ва назорат аз болои корхонаҳои истехсолкунанда суст шуда, аз тарафи дигар, дар сари вақт ҷорӣ нагардидани техникаи нав ва технологияи пешқадам, паст шудани ҳосилнокии меҳнат, ҳавасмандии моддӣ, риоя накардан ба интизоми истехсолӣ ва ғайра ҷой доштанд.

Дар Тоҷикистон сол то сол барои сохтмон маблағи зиёд ҷудо мешуд, вале азхуд карда намешуд. Баъзе объектҳои калони истехсолӣ, аз қабилӣ нақби Анзоб, ки қисмати ҷануби ҷумҳуриро бо ноҳияҳои шимол пайваस्त мекард, аз нақша ба нақша гузаронда, баъд умуман аз рӯзнома бардошта шуданд. Муносибати хунукназарона нисбати моликияти ҷамъиятию-давлатӣ зиёд гардид, дуздӣ меафзуд. Чунин вазъият ба сатҳи зиндагии шаҳрвандон таъсири манфӣ расонда, дар маҳалҳо норозигии гурӯҳҳои иҷтимоиро ба амал меовард.

Дар соҳаи иҷтимоӣ камбудии зерин мушоҳида мегардиданд: паст шудани сатҳи ҳушёрӣ ва шаҳрвандон, вайрон кардани адолати иҷтимоӣ, инкишофи тамоюли кор накарда аз ҷамъият бештар гирифтани ва ғайра.

Дар баҳши маънавиёт ва корҳои тарбиявӣ душворӣ ва камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Аз ҷумла дар ҷумҳури ҷинояткорӣ, ришвахӯрӣ, қаллобӣ, маҳалгароӣ, ҷизпарастӣ, бадмастӣ, нашъамандӣ, дуздӣ, торочи молу мулки давлату хоҷагии кооперативӣ-колхозӣ авҷ гирифтанд.

Дар соҳаи кори идеологӣ догматизм (аҳкомпарастӣ) ва шахспарастӣ рушд ёфта, ягонагии суҳан ва амал дида намешуд.

Сохтори якҷаҳизбӣ ва якҷаҳидеологӣ, синфият, ҳизбият имконият намендод, ки гуногунандешӣ амал кунад. Дар соҳаи фарҳанг бештар ба фарҳанги аврупоӣ диққат дода, на ҳама вақт фарҳанги қадими халқи тоҷик дар ташаккули маънавиёти шаҳрвандони ҷумҳури самаранок истифода бурда мешуд.

Вазъи бухронӣ ҳаёти сиёсии мамлакатро низ фаро гирифт. Муҳимтарин масъалаҳои давлатӣ, ҳизбию ҷамъиятӣ, аз ҷумла ҳалли ихтилофҳо дар муносибатҳои миллӣ, кӯшиши бо роҳи ғайридемократӣ ҳал кардани онҳо ҷуста мешуд.

Вучуд надоштани ошкорбаёнӣ дар қабул кардани қарорҳо, риоя накардан ба қонунияти сотсиалистӣ ба сохтори сиёсӣ таъсири манфӣ мерасонд. Бар зидди Ҳизби Коммунистӣ дар мамлакат қувваҳои оппозитсионӣ торафт фаъолияти худро афзун мегардо-

ниданд. Чунончи, дар Тоҷикистон ҳаракати «Растохез», маҳфили «Рубарӯ», созмону хизбҳои гуногуни нав ба амал омаданд, ки онҳо роҳҳои тағйир додани вазъи сиёсиро пешниҳод мекарданд.

Дар сиёсати хориҷӣ низ камбудии ҷиддӣ рух доданд, ки ба обрӯи Иттиҳоди Шӯравӣ таъсири манфӣ расонданд. Масалан, даҳолат ба қорҳои дохилии Афғонистон эътибори ИҶШС-ро дар арсаи байналмилалӣ торафт паст менамуд.

Омилҳои хориҷӣ таъсири худро ба вазъи дохилии мамлакат низ мерасонданд. Аз ҷумла мусобиқаи иқтисодӣ, илмӣ-техникии ИҶШС бо Ғарб ба ноқомии оварда, торафт ҳаёти сиёсӣ иҷтимоии мамлакатро муташанниҷ мегардонд.

3. ПЕШ ГИРИФТАНИ РОҶИ БОЗСОЗӢ

Давлати Шӯравӣ, ки дар миқёси байналмилалӣ обрӯи калон дошт ва аз ҷиҳати истеҳсоли маҳсулот, рушди илму техника ҷойи намоёнро ишғол мекард, наметавонист ба гурӯҳи мамлакатҳои сусттараққикарда ворид гардад. ИҶШС, ки дорои кадрҳо, техника, базаи калони ашъи хом ва умуман табиати гуногунранг буд, метавонист дар асоси барномаи мушаххас камбудии айёми руқудро дар як муддати муайян барҳам диҳад. Бевосита ба ин масъала Ҳизби Коммунистӣ аз нимаи дууми солҳои 80-ум машғул гардид. Дар мамлакат як нақшаи стратегӣ қор карда баромада шуд, ки он бо номи "бозсозӣ" маълум аст.

Бозсозӣ дар ҷамъияти шӯравӣ аз моҳи апрели соли 1985 оғоз ёфт. Пленуми апрелии (соли 1985) Кумитаи Марказӣ таҳти сарвари Котиби генералии ҲКИШ М.С. Горбачёв қарор кард, ки дар мамлакат азнавсозии ҷамъияти сотсиалистӣ гузаронида шавад. Барномаи муфассали амалӣ гардондани бозсозӣ дар маърузаи М.С.Горбачёв «Октябр ва бозсозӣ: инқилоб давом дорад» 2 ноябри соли 1987 дар маҷлиси ботантанаи яққояи КМ ҲКИШ, Шӯрои Олии ИҶШС ва РСФСР, ки ба 70-солагии Инқилоби Октябр бахшида шуда буд, баён ёфтааст. Маърузачӣ давраҳои асосӣ, вазифа ва роҳҳои амалии бозсозиро муайян намуда, мардуми шӯравиро даъват кард, ки баҳри тантанаи бозсозӣ дар мамлакат саъю кӯшиш намояд.

Ҳамин тавр, мақсади бозсозӣ хотима додан ба вазъи бухронӣ дар мамлакат, баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар

истехсолот ва қонеъ гардонидани талаботи рӯзафзуни мардуми шӯравӣ, барҳам додани боқимондаҳои сохтори роҳбарии фармонфармоии маъмурӣ ва минбаъд рушд додани раванди демократиконии ҳаёти ҷамъиятӣ буд. Бозсозӣ мебоист ҷамъияти сотсиалистиро такмил дода, камбудӣ ва мушкилиҳоеро, ки дар сари роҳи он меистоданд, барҳам диҳад.

Дар ҳуччатҳои ҳизбӣ ва давлатӣ зарурати объективи татбиқи бозсозӣ исбот гардида, равандҳои асосии он муайян карда шудаанд. Ин ислохоти кулӣ бояд соҳаи сохтори сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ, фарҳанг, тарбия ва муносибатҳои байналмилалиро дар бар мегирифт.

Масъалаи амалӣ гардонидани стратегияи бозсозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон махсус дар анҷумани XX-и Ҳизби Коммунистии ҷумҳурӣ, ки моҳи январӣ соли 1986 барпо шуда буд, муҳокима гардид. Дар анҷуман оид ба масъалаи мазкур котиби якуми Ҳизби Коммунистӣ Қ.М.Маҳкамов суҳанронӣ намуда, вазифа ва роҳҳои татбиқи бозсозиро дар шароити Тоҷикистон пешниҳод кард. Аз ҷумла анҷуман нақшаи панҷсолаи дувоздаҳум ва самтҳои асосии тараққиёти ҷумҳуриро то соли 2000-ум муайян кард ва барои баланд шудани самаранокии истеҳсолот қарорҳои дахлдор қабул намуд.

Мувофиқи нақшаи панҷсолаи дувоздаҳум бояд ба рушд ва татбиқи барномаи Комплекси ҳудудию истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон диққат дода, сохтмони Неругоҳи барқи обии Роғун тезонда ва аз захираҳои обии ҷумҳурӣ самаранок истифода бурда, неругоҳҳои гуногунҳаҷми барқӣ сохта мешуданд.

Дар солҳои панҷсолаи дувоздаҳум (1986–1990) соҳаҳои зерини истеҳсолот: саноати мошинсозӣ, ранга ва кимиё, электроэнергетика, индустрияи сохтмон, хусусан, саноати сабук, дар асоси техникаи нав ва технологияи пешқадам бояд рушд меёфт. Ба соҳаи аграрӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда шуда, аз ҳисоби ба қор андохтани заминҳои бекорхобида ва дар асоси кашфиёти илмӣ, хусусан рушди пахтакорӣ, боғу тоқпарварӣ, сабзавоткорӣ, чорводорӣ, парандапарварӣ дар назар дошта шуда буд.

Бояд қайд кард, ки ба масъалаи баланд бардоштани дараҷаи некуаҳволии шаҳрвандон низ диққати махсус дода шуда, дар ҷумҳурӣ барномаҳои дарозмуддати «Бо озукаворӣ баландсифат таъмин кардани аҳоли», «Истифодаи самараноки захираҳои меҳнатӣ», «Манзил-93» ва ғайра қабул гардиданд.

4. БОЗСОЗӢ ВА ОҚИБАТҲОИ ОН

Дар охири солҳои 70-ум ва ибтидои солҳои 80-ум дар ҷомеаи шӯравӣ ришваситонӣ (коррупсия), дуздӣ, фиребу қаллобӣ зиёд гардида, норозигии халқро ба миён овард, одамони поку ҳалол аз қор дилхунук шуданд. Оташи норозигӣ, ранчиш, дили мардумро хунук намуд, онҳо дигаргунии зиндагиро мехостанд. Албатта, бо гузаронидани баъзе дигаргуниҳо мурод ҳосил намегардид, лозим буд, ки асоси тартибот, сохтори мавҷуда тағйир дода шавад. Дар ҳамин маврид сиёсати М.Горбачёв ба манфиати аксари мардуми заҳматкаш ҷавоб медод. Раҳна задан ба фазои нави иҷтимоию иқтисодӣ барои ҷомеаи шӯравӣ ғайриодӣ набуд. Он як силсила мушкилоти хурду бузургро ба миён овард, ки боиси баҳсу мунозираҳои тезутунд, задухӯрди ақидаҳо гардида, дар ҷамъият мавҷуд будани гурӯҳҳои иҷтимоии манфиатҳояшон гуногунро ошкор сохт. Дар мубориза, дар баҳсу мунозираҳо, ки ба доираи худ миллионҳо одамон, коммунистон ва ғайриҳизбиёнро ҷалб намуданд, барномаи бозсозӣ, ки ҳамчун барномаи азнавсозии сотсиализм пазируфта шуда буд, мазмуни мушаххастар гирифт.

Яке аз самтҳои муҳими демократикунонии ҳаёти ҷамъиятӣ ба амал баровардани ошкорбаёнӣ буд. Ошкорбаёнӣ талаб менамуд, ки рӯйдодҳои ҷомеаи сотсиалистӣ бояд ҳақиқатнигорона, холисона ва воқеъбинона инъикос шаванд. Маҳз ошкорбаёнӣ мебоист дар мамлакат муҳити нави ахлоқӣ ба вучуд оварад. Ошкорбаёнӣ дар тамоми соҳаҳо – иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маънавӣ, ахлоқӣ васеъ паҳн шуда, ғубори замони руқудро руфта партофт, ба солим гардидани фазои ахлоқии мамлакат мусоидат кард.

Ба андозаи истиқрор ёфтани принципҳои демократӣ дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва давлатӣ маҳдудиятҳо барҳам дода шуданд, дарҳои бойгониву китобхонаҳое, ки дар онҳо баъзе мавод ва нашрияҳо пинҳон дошта мешуданд, дари худро ба муҳаққиқону хонандагон боз намуданд. Мавҷи ошкорбаёнӣ даҳҳо иттиҳодияҳои ғайрирасмӣ, худфаъолиятиро ба вучуд овард, ки онҳо манфиатҳои табақаҳои алоҳида ва гурӯҳҳои одамонро ифода мекарданд.

Бояд тазаққур дод, ки имрӯз ошкорбаёнӣ, озодии сухан ба принсипи асосии демократия, ҳуқуқи ҳар як шаҳрванди озод табдил ёфтааст.

Рушди демократия тавачҷуҳи одамонро нисбати ҳаллу фасли қорҳои давлатӣ ва муҳимтарин масъалаҳои ҳаёти дохилию

хориҷии мамлакат зиёд намуд ва аз қалби онҳо ҷанги бетафовутии сиёсиро нисбати ин масъалаҳо берун кард.

Соҳтори сиёсии дар ибтидои бозсозӣ баамаломада чунин камбудӣ ва норасоӣҳои миқёсан бузургро ошкор сохт, ки онҳо амалан тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии кишварро бозмедоштанд. Ислоҳоти сиёсӣ талаби пухтарасидаи замон гардид.

Дар ҷараёни бозсозӣ маълум шуд, ки соҳтори ҳақиқии сиёсӣ дар ташкили ҳаёти ҷамъиятӣ на танҳо дар ҷорҷӯбаи қонун мувофиқат намекунад, балки асосан ба иҷрои супоришҳо, амру фармондеҳӣҳо ва дастурҳои иродавӣ равона карда шуда буданд. Эълони принципҳои демократӣ бештари мавридҳо на дар амал, балки дар суҳан боду бас.

Яке аз муҳимтарин вазифаҳои, ки бояд дар ҷараёни бозсозӣ ҳаллу фасл мешуд, барпо намудани давлати ҳуқуқбунёд буд. Дар чунин соҳтор бояд волаяти қонун дар тамоми арсаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва давлатӣ таъмин карда шавад. Танҳо дар чунин давлат озодии шахсият, ҳуқуқи шахрванд, қори муътадил ва рушди дастгоҳҳои демократӣ таъмин, риояи принципҳои адолати иҷтимоӣ таъмин карда мешавад. Ислоҳоти васеи ҳуқуқии пешбинишуда бояд ба истехком бахшидани қонуният, тартиботи ҳуқуқӣ ва ҳукумати халқӣ мусоидат мекард.

Шаҳрвандони Тоҷикистон сиёсати бозсозиро дастгирӣ намуда бо шиори «Ба панҷсолаи дувоздахум – меҳнати эҷодкорона!» меҳнат мекарданд. Мутаассифона, нақшаҳои азими тартибдодашуда аллакай дар солҳои аввали панҷсола иҷро нагардиданд. Дар соҳаи саноат ҳосилнокии меҳнат ва сифати маҳсулот низ беҳтар нагардид ва баръакс, баъзе иншооти азим, аз ҷумла соҳтмони Неругоҳи барқи обии Роғун қатъ гардид. Аллакай дар охири солҳои 80-ум дар байни ҷумҳуриҳои иттифоқӣ робитаҳои иқтисодӣ, ёрии техникӣ ва таъминсозӣ бо ашёи хом қанда шуданд.

Нақшаҳои соҳаи кишоварзӣ иҷро нашуда, барномаи озуқаворӣ, хусусан ба сари ҳар як нафар шаҳрванд истехсол қардан ва тақсим намудани маҳсулот ҷомаи амал напӯшид.

Яке аз равандҳои асосии бозсозӣ демократикунонии ҳаёти мамлакат мебошад. Бояд, аз як тараф, механизми бозғитимде барпо карда мешуд, ки мувофиқи он шаҳрвандон дар ҳалли масъалаҳои давлатию ҷамъиятӣ фаъолона иштирок карда тавонанд ва аз тарафи дигар, ҳуқуқи инсон поймол нагардида, барои ӯ фарҳанги сиёсии умумибашарӣ дастрас гардад.

Конфронси XIX (июни соли 1989) хизб қарорхоро «Дар бораи демократикунонии ҷомеаи шӯравӣ ва ислоҳоти сохтори сиёсӣ», «Дар хусуси мубориза бо бюрократизм», «Дар бораи муносибатҳои байналмилалӣ», «Дар бораи ошкорбаёнӣ», «Дар хусуси ислоҳоти ҳуқуқӣ» қабул кард, ки онҳо стратегия ва тактикаи демократикунонии ҷамъияти шӯравиро муайян мекарданд.

Азбаски ИЧШС мамлакати сермиллату халқият буд, бинобар ин конфронс оид ба ин масъала қарорҳои муҳим қабул намуд. Дар қарор, аз ҷумла ҷунин омадааст «Эҳтиёт ва афзун гардонидани он чизе, ки барои муттаҳидии ҷамъияти шӯравӣ ҷун асоси пешрафти озод ва гулгулшукуфии халқҳои ҷумҳуриҳои шӯравӣ, мустаҳкамгардонии иқтисодии ватани мо заруранд, қарзи ватандӯстӣ ва интернатионалии ҳар як шаҳрванд мебошад».

Дар консепсияи демократикунонии ҷомеа ошкорбаёнӣ мавқеи муҳимро ишғол мекард. Ошкорбаёнӣ дар ҷорҷӯбаи қонун амал карда, воқеаҳои таърихӣ бояд ҳолисона баён меёфтанд. Ба тӯфайли ошкорбаёнӣ дар коллективҳои меҳнатӣ андешаронии часурона ба амал меомад. Дар натиҷаи ҷорӣ гардидани гуногунандешии сотсиалистӣ оҳиста-оҳиста сохтори бисёрҳизбӣ ва тамоюли худмуайянкунӣ ба вуҷуд омад.

Дар мамлакат аз тарзҳои фармонфармоии маъмури даст кашида, ба сохтори нави интиҳобот ва аз рӯи масъалаҳои ҳаётан муҳим райъпурсӣ (референдум) ҷорӣ гардид. Амалӣ гардидани ошкорбаёнӣ имкон дод, ки шаҳрвандон бо асноди бойгонӣ, китобҳо ва филмҳои «махфӣ» шинос шуда, ҳақиқатро донанд. Номе неки шахсоне, ки солҳои шахспарастӣ беасос ҷазои сиёсӣ дида буданд, барқарор гардид.

Бозсозӣ инҷунин, дар ҳалли масъалаҳои байналмилалӣ ба амал омад. Мувофиқи тафаккури нави сиёсӣ роҳҳои бо мамлакатҳои сармоядорӣ ҳамкорӣ намудан ва мустаҳкам кардани сулҳ пайдо гардиданд.

Ҳамин тавр, бозсозӣ мебоист ҷамъияти сотсиалистиро такмил дода, камбудӣ ва мушкилиҳоро, ки дар садди роҳи он мешиунданд, барҳам меод, вале нақшаҳои бозсозӣ иҷро нагардид, балки торафт хусусияти он тағйир меёфт. Аз ҷумла дар баъзе аз ҷумҳуриҳои собиқ ИЧШС суҳан дар бораи азнавсозии сохтори сотсиалистӣ нафта, баръакс, роҳи рушди ғайрисотсиалистӣ пеш гирифта шуд.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

ВАЗӢИ ЧАМӢИЯТИЮ СИЁСӢ

Роҳ ёфтани гуногунандешӣ дар чомаа асосан ба туфайли сиёсати бозсозӣ дар нимаи дувуми солҳои ҳаштодуми асри сипаригашта оғоз гардида буд. Дар Тоҷикистон низ мисли дигар ҷумҳуриҳо талошҳо аввал дар масъалаҳои фарҳангӣ, пеш аз ҳама, масъалаи забони тоҷикӣ сураат гирифта, нерӯҳои сиёсӣ, ки ба зӯхур меомаданд, аз мавқеи миллӣ ва гоҳе аз назари фарҳангӣ баромад мекарданд. Дар он замон монанди ҷумҳуриҳои назди Балтика ва Молдова дар Тоҷикистон ҳам майл ба ҷониби кишварҳои ҳамзабон ва мубориза баҳри мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ ба вуқӯъ омад.

Моҳи феврале соли 1989 мавҷи эътироз ва гирдиҳамоиҳои зиёиён баланд шуд. Талаби асосии онҳо қабули Қонун дар бораи мақоми давлатӣ додан ба забони тоҷикӣ буд...

Бунёди давлатдории навин. – Москва, 2002. – С.11.

БАӢЗЕ ТАВСИЯӢОИ МЕТОДӢ ОИД БА ОМУӢХТАНИ МАВЗӢИ «ФАРОРАСИИ БУӢРОН ВА ОӢОЗИ БОЗСОЗӢ ДАР ЧАМӢИЯТИ ШӢРАВӢ»

Хонанда, пеш аз ҳама, бояд сабабҳои ба амал омадани зӯхуроти карахтиро муайян намояд. Ӣангоми таӢлили сохтор-механизми қафомонӣ бештар ба масъалаҳои зерин диққат дода шавад: иҷро нагардидани ислоҳоти иқтисодӣ; сари вақт истифода нашудани прогресси илмию техникӣ ва таҷрибаи пешқадам; самаранок истифода нашудани ашӢеи хом; суст шудани интизоми меҳнат, ғайриқаноатбахш будани ҳавасмандии моддӣ, маънавӣ ва ғайра.

Чи тавре ки маълум аст, дар солҳои 70-ум ва нимаи аввали 80-ум ҷамъияти шӢравӣ ба карахтӣ гирифтोर шуд, сифати маҳсулот бештар нагардид, ҳаҷми истеҳсолот зиёд нашуда, баръакс таљаботи мардум ба маҳсулоти саноат ва хоҷагии қишлоқ рӯз то рӯз афзуд. Дар мамлакат ба сарфаю сариштакорӣ ва хусусан ба муҳофизати молу мулки умумихалқӣ, диққат дода нашуд...

Ф. Зикриёев. Таърихи сиёсии халқи тоҷик ва ҷаҳон. – Душанбе: Маориф, 1995. – С.37.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Зухуроти қарахтӣ дар чӣ ифода меёбад?

Бозсозӣ ба мамлакат чӣ дод?

Сабабҳои тезутиндавиши муносибатҳои миллӣ дар ИЧШС аз чӣ иборат буданд?

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

– Сабабҳои ба амал омадани бухрон дар мамлакат ва пош хӯрдани ИЧШС.

– Бозсозӣ ва оқибатҳои он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

– Ҳаёти ҷамъиятию сиёсии Тоҷикистон дар солҳои бозсозӣ.

– Фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои 80–90-ум.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1. Қадом давраи таърихи Давлати Шӯравӣ бо номи "қарахтӣ" ё айёми "руқуд" маълум аст?

А) Солҳои 50-ум; В) Солҳои 60-ум; С) Солҳои 70-ум; Д) Солҳои 80-ум; Е) Солҳои 90-ум.

2. Қарахтӣ ё айёми руқуд дар ИЧШС қадом соҳахоро дар бар мегирифт?

А) Соҳаи сиёсӣ; В) Соҳаи ҳаёти иқтисодӣ; С) Соҳаи иҷтимоӣ; Д) Ҳаёти маънавӣ; Е) Равандҳои манфӣ дар соҳаи масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва ҳаёти маънавӣ.

3. Барои амалӣ гардидани гуногунондешӣ дар мамлакат чӣ ҳалал мерасонд?

А) Сохтори якҷаҳизбӣ; В) Вучуд доштани яккаидеологӣ; С) Партиявият; Д) Догматизм; Е) Сохтори якҷаҳизбӣ, яккаидеологӣ ва синфият.

4. Аз қадом сол бозсозӣ дар ҷамъияти шӯравӣ қорӣ гардид?

А) Аз соли 1979; В) Аз соли 1980; С) Аз соли 1982; Д) Аз соли 1985; Е) Аз соли 1986.

5. Саноати ранга ва кимиё дар солҳои панҷсолаи дувоздаҳум бештар дар қадом қисмати Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд таракқӣ мекард?

А) Дар ноҳияҳои шимолӣ; В) Дар Бадахшон; С) Дар ноҳияҳои ҷанубии Тоҷикистон; Д) Дар водии Зарафшон; Е) Дар ноҳияи Рашт.

6. Нақшаҳои бозсозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оё иҷро гардиданд?

А) Қисман иҷро гардиданд; В) Аз рӯи масъалаҳои ҳаётан муҳим райъпурсӣ (референдум) чорӣ гардид; С) Аз методи фармонфармоии маъмурӣ даст кашида шуд; Д) Роҳи рушди ғайрисотсиалистӣ пеш гирифта шуд; Е) Нақшаҳои бозсозӣ иҷро нагардиданд.

Ҷавоб ба намунаи тестӣ (санҷишӣ)

1 – D, 2 – E, 3 – E, 4 – D, 5 – C, 6 – E.

ФАСЛИ ДУЮМ ЧУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

БОБИ 6. ТАШКИЛЁБИИ ЧУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

1. ЗАРУРАТИ ОМУҲТАНИ ТАЪРИХИ ЧУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Дар натиҷаи тағйироти куллие, ки дар охири асри XX дар ҷомеа рӯй додаанд, Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон ташкил ёфт. Дар чунин шароит зарурати пешниҳоди концепсияи нави тафаккури таърихӣ ба амал омад. Хусусан дар асару мақолаҳо, нутқ ва паёмҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, алалхусус дар китоби бисёрчилдаи «Тоҷикон дар оинаи таърих», «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» концепсияи нави тафаккури таърихӣ пешниҳод гардидааст. Ба туфайли ин концепсия шоҳроҳе бунёд шудааст, ки шаҳрвандонамон таърих ва фарҳанги қадимаи хешро омухта, сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии худро дар асоси анъанаҳои муфиди милли баланд ва ғанӣ мегардонанд.

Хушбахтона, бо туфайли соҳибистиқлол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон, ғамхорӣ ва кӯшишҳои бевоситаи Президенти мамлакат, асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, Эмомалӣ Раҳмон дар таълими таърихи халқи хеш, аз ҷумла дар мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олий, дигаргуниҳои мусбат ба амал омада истодаанд.

Дар натиҷаи татбиқи Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (соли 1993), «Дар бораи маълумоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ» (соли 2003), Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба «Концепсияи миллии маълумот дар бораи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2002), «Концепсияи гузариш ба низоми нави таҳсилоти миёнаи умумӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (соли 2010), Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (бо тағйироту иловаҳо дар ҷаласаҳои Маҷлиси намояндагон аз 6 марти 2013 ва Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 4 июли соли 2013

қабул гардид) ислоҳоти соҳаи маориф чомаи амал пӯшида, му- тахассисони баландхиттоси ба талаботи стандартҳои ҷаҳонӣ ҷавобгӯ тайёр карда мешаванд. Имрӯз ҳар як хонанда, донишҷӯ вазифадор аст, ки бо кумаки амалии омӯзгорон таърихи Ватанро аз нигоҳи нав омӯзад.

Дар рафти омӯзиш бояд, пеш аз ҳама, ба омилҳои зерин диққати махсус дода шавад: азҳуд кардани таҷрибаи муфи- ди таърихӣ; таҳлили объективонаи мушкилиҳо, камбудииҳо ва қачравииҳо дар гузашта, равшан дониستاني вазифаҳои имрӯза ва ояндаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Маълум аст, ки қарни ХХI дар миқёси ҷаҳон ва ҷумҳури дар назди шаҳрвандон вазифаҳои ҷиддӣ гузоштааст. Барои ҳалли онҳо шаҳрвандони асри навин бояд таърихи худро хуб доништа, дар рӯҳияи худшиносиву ҳудогоҳии миллий, ватандӯсти ҳақиқӣ, меҳнатдӯст, бо одобу ахлоқ тарбия ёфта, муборизи тантанавӣ арзишҳои умумибашарӣ бошанд.

Имрӯз дар таълими таърихи Ватан, пеш аз ҳама, ба ҳалли масъалаҳои зерин бояд диққат дод: эроди омӯзгорон, хонанда- гони сершуморро ба назар гирифта, нашри такрорӣ китобҳои дарсиро ба роҳ мондан; дар асоси нақшаҳои нави таълимӣ ба ҷоп тайёр ва нашр кардани барномаҳо; ҳалли ҷопи маводи таълимӣ: ҳаритаҳо, схемаҳо, диаграммаҳо, плакатҳо, албомҳо, атласҳо, диафильмҳои диапозитивҳо, слайдҳои ҳучҷатӣ ва ғайра. Албат- та, ҳалли ин масъалаҳо на танҳо ба ҷудо кардани маблағ, балки ба ғайрату кӯшиши омӯзгорони ботаҷрибаи донишқадаҳои олии таҳсилоти миёна ва ходимони илмӣ Академияи улуми кишвар низ вобаста аст.

Барои омӯхтани таърихи Ҷумҳурии Соҳибистиклоли Тоҷикистон хонандагон бояд асарҳои илмӣ, маводи гуногуни таърихӣ ва сарчашмаҳоро самаранок истифода баранд. Ба хонандагон инчу- нин, зарур аст, ки аз маводи осорхонаву бойгонииҳо ва китобхонаҳо баҳравар шаванд. Дар ин самт воҳӯриҳо бо олимону адибон, ходи- мони давлатӣ ва собиқадорони меҳнат низ басо судманд мебошад.

Дар даврони соҳибистиклолӣ таърихнигорон, олимони ҷомеашинос ва ходимони давлатию ҷамъиятӣ мунтазам оид ба мушкилотӣ ташкилӣбӣ, хусусиятҳои хоси рушди Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон асар навишта, як зумра таҳқиқоти илмӣ нашр намудаанд. Ин адабиётро ба гурӯҳҳои зерин ҷудо кар- дан мумкин аст: монография, китобчаҳои тарғиботӣ, мақолаҳои

илмӣ, маҷмӯаҳои ҳуҷҷатҳо ва рисолаҳои номзадию докторие, ки дифоъ гардидаанд.

Бояд қайд кард, ки бидуни мушкилию душвориҳо дар мамлакат ба сифати тайёр кардани хонандагон диққати махсус дода мешавад. Дар баробари беҳтар гардидани сифати таълими фанҳои дақиқ ба пешрафти илмҳои гуманитарӣ чомеашиносӣ низ аҳамият дода шуда, ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстию байналмилалӣ тарбия меёбанд.

Хуб мешуд агар хонанда бо кумаки устодон тарзи истифода бурдани дастурҳои таълимӣ методиро омӯхта, доир ба масъалаҳои гуногуни Ҷумҳурии Сохибистиклоли Тоҷикистон маълумоти зарурӣ пайдо намояд.

2. ПОШ ХҶРДАНИ ИҶШС

Бозсозӣ, ки такмил ва рушди давлати сотсиалистиро дар назар дошт, амалӣ нагардид. Бо сабабҳои объективӣ ва субъективӣ ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ вазъи рукуд (қарахтӣ)-ро барҳам навода, мамлакатро ба бӯҳрони умумӣ овард. Дар мамлакат заминаҳои барҳамхӯрии ИҶШС ба миён омаданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ тасодуфӣ набуда, омилҳои объективӣ ва субъективӣ худро дошт. Ба омилҳои объективӣ, пеш аз ҳама инҳо дохил мегардиданд: ҳал нагардидани масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ; тезутунд гардидани фазои сиёсӣ тарбиявӣ; иҷро нагардидани ислоҳот дар соҳаи фарҳанги мамлақати сермиллат.

Ҳанӯз моҳи ноябри соли 1990 Президенти ИҶШС М.С. Горбачёв дар маҷлис ба роҳбарони ҷумҳуриҳои иттифоқӣ барномаи аз бӯҳрон баровардани мамлакатро, ки аз ҳашт қисм иборат буд, пешниҳод намуд, вале ин барномаи таъҷилӣ натавонист интизомро дар мамлакат мустаҳкам намуда, фазои иқтисодиро муътадил гардонад.

Раиси Шӯрои Вазирони ИҶШС В.С.Павлов моҳи апрели соли 1991 дар назди вакилони халқ суҳанронӣ намуда, қайд кард, ки дар мамлакат вазъияти ҳалокатовари иқтисодӣ ба амал омадааст. Пеш аз ҳама, вайрон шудани робитаҳои иқтисодии байни ҷумҳуриҳои иттифоқӣ ба пош хӯрдани ИҶШС бевосита таъсир расонда истодааст. Аз ҷумла аз бучети ҷумҳуриҳои иттифоқӣ 40 дарсади маблағҳоро нагирифта, сатҳи истеҳсолии мамлакат дар як сол 5 фоиз ва даромади миллий то 10 дарсад кам шудаанд.

Сабаби дигари пош хӯрдани ИҶШС ба ҳалли муаммоҳои муносибатҳои миллии солҳои 80-ум ва 90-ум робита дорад. Дар ин солҳо ИҶШС 15 ҷумҳурии иттифоқӣ, аз ҷумла Тоҷикистонро дар бар гирифта, дар якҷоягӣ 270 миллион аҳоли дошт ва дар миқёси байналмилалӣ яке аз давлатҳои сермиллат ба ҳисоб мерафт. Дар ИҶШС зиёда аз сад миллату ва халқият зиндагӣ мекарданд.

Дар Иттиҳоди Шӯравӣ масъалаи милли ҳалли дурусти худро ёфта бошад ҳам, иҷро нагардидани нақшаҳои ислохоти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, тадбирҳои экологӣ ва дар рафти ошкорбаёнӣ афзудани баъзе муаммоҳо ба тезугунд гардидани муносибатҳои милли оварда расониданд.

Дар миқёси ИҶШС масъалаҳои баҳсталаби ҳудудӣ ба амал омаданд, вале Давлати Шӯравӣ аз уҳдаи ҳалли ин проблемаҳо баромада натавонист. Ба ин воқеаҳои нохуше, ки дар Вилояти Мухтори Қаробоғи Кӯҳии Ҷумҳурии Озарбойҷон рух доданд, мисол шуда метавонанд. Ҳанӯз моҳи октябри соли 1987 арманиҳои ин вилоят, ки аксари аҳолии минтақаро ташкил медоданд, талаб намуданд, ки Қаробоғи Кӯҳӣ ба Ҷумҳурии Арманистон ҳамроҳ карда шавад. Оид ба ин масъала дар ҳудуди Арманистон ва Озарбойҷон митингҳо ва дар Қаробоғи Кӯҳӣ задухӯрдҳои ҳарбӣ ба амал омада, чандин нафар шахсон ҳалок ва мачрӯҳ гаштанд. Соли 1988 дар байни Арманистон ва Озарбойҷон ҳатто задухӯрди ҳарбӣ рух дод.

Ҳамин тавр, дар охири асри XX дар Иттиҳоди Шӯравӣ мушкилоти ҳудудӣ ва муайян намудани сарҳад дар байни ҷумҳуриҳои мамлакат ба миён омад. Ба ин ҳалли масъалаи ҳудудӣ дар байни ноҳияи Исфараи Тоҷикистон ва ноҳияи Боткенти Қирғизистон низ мисол шуда метавонад.

Бояд қайд кард, ки миллатчигӣ дар Иттиҳоди Шӯравӣ дар шаклҳои гуногун ба амал меомад. Масалан, соли 1986 дар шаҳри Алмаато намоиш ва митинги серодам зидди русикунонии дастгоҳи ҳизбӣ ва давлатии Қазоқистон рух дод. Ин воқеа пас аз ба вазифаи котиби якуми Ҳизби Коммунистии Қазоқистон таъйин гардидани Колбин ба амал омад.

Дар Осиёи Миёна бошад, туркҳои месхетӣ ва чеченҳое, ки солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ кӯчонида шуда буданд, ошкоро норозигӣ намуда, талаби ба Ватан баргаштанро карданд. Ҳатто доир ба баъзе масъалаҳои иҷтимоӣ сиёсӣ дар Фарғона задухӯрд байни ўзбекҳо ва туркҳои месхетӣ ба амал омад. Аз рӯйи масъалаи муносибатҳои милли, инчунин, дар Узғени Қазоқистон задухӯрд ва мочаро рӯй дод.

3. БУҲРОНИ СИЁСӢ

Дар мамлакат чандин тамоюлҳои сиёсӣ барои аз ҳайати ИҶШС баромадан ба амал омаданд. Хусусан, аз охири солҳои 80-ум сар карда, дар ҷумҳуриҳои назди Балтик ҳаракати аз ҳайати ИҶШС баромадан авҷ гирифт. Ба ин ҳаракат қувваҳои муҳолифин (оппозитсионӣ) роҳбарӣ карда, аввал масъалаи ба забони модарӣ додани мақоми давлатӣ, тадбирҳои таъҷилии кам кардани шумораи касоне, ки барои сукунат аз дигар ҷумҳуриҳо меоянд, баланд бардоштани мақом ва мустақилии сохтори идоракунӣ маҳаллӣ нисбат ба Ҳукумати умумиттифокиро талаб мекарданд.

Маълум аст, ки тирамоҳи соли 1988 дар интиҳоботи шӯроҳои марказӣ ва маҳаллии ҷумҳуриҳои Латвия, Литва ва Эстония Фронти халқӣ ғалаба намуда, февран нақшаи стратегияи худро оид ба пурра ба даст даровардани соҳибистиклолӣ ва барпо намудани давлатҳои мустақил пешниҳод намуд.

Моҳи апрели соли 1989 якчанд рӯз дар Тифлис намоишҳо барпо гардида, иштирокчиёнашон гузаронидани ислоҳоти демократӣ ва соҳибистиклол эълон намудани Гурчистонро талаб намуданд. Шаҳрвандони Ҷумҳурии Мухтори Абхазистон изҳор карданд, ки Ҷумҳурии Мухтори Абхазистон аз ҳайати Ҷумҳурии Гурчистон ҷудо карда шавад.

Бояд қайд намуд, ки баъзе ҷумҳуриҳои иттифоқӣ барои омӯхтани таҷрибаи муборизаи Фронти халқии ҷумҳуриҳои назди Балтик ва минтақаҳои Қафқоз намояндагони худро фиристода буданд.

Ҳамин тавр, моҳи ноябри соли 1988 аввалин шуда Шӯрои Олии ҶШС Эстония Эъломияро оид ба соҳибистиклолии давлатии худро қабул намуд. Чунин ҳуччатҳо дар Литва, Латвия, Озарбойҷон (соли 1989), Молдова (соли 1990) низ қабул гардиданд. 19 январӣ соли 1990 Ҷумҳурии Мухтори Нахичеван соҳибистиклолии худро эълон кард.

Анҷумани якуми вакилони халқии РСФСР соли 1990 қарор дар бораи соҳибистиклолии Русияро қабул намуд. Аввалин президенти он Б.Н. Елтсин ва ноиби он А.В. Рутской интиҳоб шуданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ нишон медиҳанд, ки сарвари ин чунбишҳо дар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ қувваҳои муттаҳидаи муҳолифин буда, ҳизб ва созмонҳои нави сиёсӣ дар Украина «Рух», дар Литва «Саюдис», дар Тоҷикистон Ҳизби

Демократӣ, Наҳзати Исломи, созмонҳои «Растохез» ва «Лаъли Бадахшон» фаъолият мекарданд. Дар Тоҷикистон ин ташкилотҳо муттаҳид шуда, ситоди «Наҷоти Ватан»-ро ташкил намуданд.

Сохибистиклолӣ дар Тоҷикистон дорои хусусиятҳои хос буда, аз рӯйи нақша ва барномаи мушаххас ба амал наомадааст. Баръакс, қадамҳои аввалин дар роҳи сохибистиклолии ҷумҳурӣ бо хунрезӣ оғоз ёфтанд. 12–14 феввали соли 1990 дар шаҳри Душанбе бесарумомониҳо рух дод, ки дар рафти он шаҳрвандони бегуноҳ ҳалок гардиданд. Он вақт як гурӯҳи экстремистон овоза паҳн намуданд, ки барои мардуми тоҷик хонаю ҷой намерасад, аммо роҳбарияти ҷумҳурӣ гӯё ба гурезаҳои армание, ки аз Боку омадаанд, хонаҳои навбунёди пойтахтро тақсим карда меода бошад. Сарварони ошӯбгар намоиши бисёрҳазораро (зиёда аз 30 ҳазор) ташкил дода иборат аз 17 нафар «Кумитаи халқӣ»-ро таъсис намуда, талаб карданд, ки роҳбарони ҷумҳурӣ Қаҳҳор Маҳкамов, Ғоибназар Паллаев ва Иззатулло Ҳаёев ба истеъфо раванд. Дар рафти ин ошӯбҳо дуздӣ, ғоратгарӣ, оташ задани иморатҳо, гаравгонгирӣ, латуқӯби шаҳрвандон низ авҷ гирифтанд. Душманон хоستانд вазъияти ҷумҳуриро тезутӯнд созанд. Дар чунин шароити таърихӣ Тоҷикистони сохибистиклол оғоз ёфт.

24 августи соли 1990 Иҷтисоии дуҷуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сохибистиклолии ҷумҳурӣ Эълومия қабул намуд. Дар моддаи аввали Эълумия омадааст, ки «Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати мустақили демократии ҳуқуқбунёд мебошад».

Бояд қайд кард, ки Эълумия чун ҳуҷҷати муҳим барои ташкил ёбии Ҷумҳурии сохибистиклоли Тоҷикистон саҳми арзанда гузошт, вале бо тағйир ёфтани вазъият дар собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ зарурат барои тақмили Эълумияи Истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал омад. Хусусан ҳодисаҳои моҳи августи соли 1991 тақозо мекард, ки баҳри ба даст овардани истиқлолияти комил ба Эълумияи соли 1990 тағйироту иловаҳо дохил карда шаванд. Дар ин бора Изҳороти Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (9 сентябри соли 1991) шаҳодат медиҳад. Дар асоси изҳороти қабулшуда Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор "Дар хусуси дохил кардани тағйироту иловаҳо ба Эълумияи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон"-ро қабул намуд. (Муфассал нигаред ба кит.: Маҷмӯи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе, 2002. ҷ.1.-С.12-13).

Ҳамин тавр, дар Давлати Шӯравӣ як чунбише ба амал омад, ки вай бо қатъият гузаронидани тағйироти ҷиддии сиёсиро дар Иттиҳоди Шӯравӣ талаб мекард. Бо ин мақсад моҳи декабри соли 1990 дар ш. Маскав Анҷумани IV вакилони халқии ИҶШС даъват карда шуд. Анҷуман тағйиротҳои куллини дар ҷамъият бавучудомада ва роҳи соҳибистиклолиро пеш гирифтани ҷумхуриҳои иттифоқиро ба назар гирифта, қарори махсус «Оид ба концепсияи умумии аҳдномаи иттифоқӣ» ва тарзи қабули онро тасдиқ намуд. Дар ҳуҷҷат ба тариқи мушаххас роҳҳои азнавсозии Иттифоқ муайян гардида буданд.

Мувофиқи қарори Анҷумани IV дар мамлакат 17 марти соли 1991 райъпурсии умумии иттифоқӣ оид ба нигоҳ доштани Иттиҳоди Шӯравӣ гузаронида шуд. Бояд қайд кард, ки аз миқдори умумии иштирокчиёни райъпурсӣ 71,3 дарсади онҳо барои нигоҳ доштани ИҶШС овоз доданд.

Бо мақсади ҳалли бӯҳрони сиёсӣ ва қатъиян муайян намудани ояндаи Иттиҳоди Шӯравӣ моҳи апрел–маيي соли 1991 дар Ново-Огарево гуфтушуниди М.С. Горбачев бо роҳбарони нух ҷумхурии иттифоқӣ оид ба аҳдномаи нави давлатдорӣ барпо гардид. Ҳамаи иштирокчиёни гуфтушунид шакли давлатдории такмилёфтаи Иттифоқро дастгирӣ намуда, лоиҳаи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақилро (ИДМ) дастгирӣ намуданд. Иштирокчиёни гуфтушунид пешниҳод карданд, ки бояд Конституцияи нав қабул шавад ва дар асоси он давлатдорӣ навинро ташкил намуда, ба сохтори интиҳобот тағйирот дохил карда шавад.

Дар санаи 20 августи соли 1991 бояд аҳдномаи нав имзо гардида, дар матбуот ҷоп карда мешуд. Нашр ва муҳокимаи лоиҳаи аҳдномаи иттифоқӣ дар ҷомеа бӯҳрони сиёсиро пурқувват ва вазъиятро боз ҳам тезутунд намуд. Аз ин сабаб роҳбарони ҳаракати «Русияи демократӣ» таклиф намуданд, ки алҳол аҳдномаи муваққатӣ танҳо ба муддати як сол имзо карда шавад. Чунин масъалагузорӣ норозигиро дар ҷомеа боз ҳам зиёдтар намуд ва якчанд рӯз то имзои аҳдномаи иттифоқӣ муҳолифин кӯшиданд, ки сиёсати ислохотчиғӣ бекор карда, Давлати Шӯравиро аз барҳамхӯрӣ наҷот диҳанд.

Дар таърихи 19 августи соли 1991 Президенти ИҶШС М.С. Горбачев гӯё бо сабаби бад шудани саломатиаш аз вазифааш озод карда шуд. Гурӯҳи ходимони давлатӣ изҳор намуданд, ки дар мамлакат ба муддати 6 моҳ вазъияти фавқулода ҷорӣ карда

шуда, намоиш ва корпартоиҳо манъ карда шаванд.

Ҳамин тавр, ба воситаи матбуоти даврӣ ва радиою телевизион эълон карда шуд, ки дар мамлакат Кумитаи фавқулодаи давлатӣ (ГКЧП) ташкил ёфтааст, ки вай муваққатан идоракунии давлатиро ба зиммаи худ мегирад. Ба ҳайати Кумитаи фавқулодаи давлатии ИҚШС ноиби президент Г.И.Янаев, сарвазир В.С. Павлов, раиси Кумитаи амнияти давлатӣ (КГБ) В.А. Крючков, вазири мудофиа Д.Т. Язов ва дигар ходимони сохтори давлатӣ дохил шуданд.

Дар изҳороти Кумитаи фавқулодаи давлатӣ (КФД) қайд карда шуд, ки вазифаи аввалиндараҷа барҳам додани бухрони сиёсӣ, иқтисодӣ, муътадил гардондани муносибатҳои миллӣ, хотима додани конфронтатсияи байни шаҳрвандон ва умуман бесарусомонӣ дар мамлакат мебошад. Бояд қайд кард, ки КФД вазифаи асосии худро дар барқарор намудани тартиботи то соли 1985 ИҚШС медид. Вале Кумитаи фавқулодаи давлатӣ дер давом накард ва 22 августи соли 1991 ҳайати он ҳаёс карда шуд. Воқеаҳои 19–22 август чараёни барҳамхӯриро тезонда заминаҳои амалии аз байн рафтани Иттиҳоди Шӯравиро ба миён оварданд.

Бояд қайд кард, ки рӯзҳои ташкилӣ ба барҳамхӯрии Кумитаи фавқулодаи давлатӣ дар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ воқеаҳои сиёсӣ рух доданд. Чунончи, 20 август Эстония, 24 август Украина, 25 август Беларус ва то охири ҳамин моҳ Озарбойҷон, Ўзбекистон, Молдова, Қирғизистон сохибистиклолии худро эълон намуданд. Ин чунин маъно дошт, ки амалан Иттиҳоди Шӯравӣ аз байн рафтааст ва онро аз ҷиҳати ҳуқуқӣ қонунӣ гардонидан лозим буд.

Воқеаҳои моҳи августи соли 1991 дар мамлакат бесарусомониҳоро пурқувват намуда, раванди барҳамхӯрии ИҚШС-ро тезониданд.

8 декабри соли 1991 дар Беловежск (наздикии Брест) сарварони Русия – Б.Н. Елтсин, Беларус – С.С. Шушкевич ва Украина – Л.М. Кравчук ҳам омада, дар бораи таъсиси Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил созишнома имзо карданд. Дар Созишнома омадааст, ки ИҚШС ҳамчун субъекти байналмилалӣ барҳам хӯрд.

18 декабри соли 1991 намояндагони ҷумҳуриҳо дар Шӯрои Олии ИҚШС изҳорот қабул намуданд, ки созишномаи Русия, Беларус ва Украина дар хусуси ташкил намудани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ба инобат гирифта шавад. Дар санаи

21 декабри соли 1991 дар шаҳри Алмаато сарони ёздаҳ чумхурӣ чамъ омада, Созишномаи Беловежскро дастгирӣ намуда, қарор доданд, ки бо ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ИҶШС фаъолияти худро қатъ мегардонад.

Дар таърихи 25 декабри соли 1991 Президенти ИҶШС М.С. Горбачёв ба воситаи телевизиони марказӣ суҳбатнома карда, изҳор намуд, ки бо ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аз вазифаи Президенти ИҶШС даст мекашад.

Ҳамин тавр, ба ивази ИҶШС Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ташкил гардид, ки ба ҳаёти он Русия, Беларус, Украина, Арманистон, Гурҷистон, Молдова, Озарбойҷон, Туркменистон, Ўзбекистон, Тоҷикистон, Қазоқистон, Қирғизистон дохил шуданд. ИДМ дар рушди муносибатҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ фарҳангии чумхуриҳои соҳибистиклол саҳми худро бояд гузорад.

Он «бозсозие», ки аз ҷониби роҳбарони ҳизбию давлатии ИҶШС бо умеди ба амал баровардани дигаргуниҳои демократӣ дар ҷамъият бояд гузаронида мешуд, ба итмом расид. Натиҷаи он пошхӯрӣ ва аз байн рафтани давлати сермиллати бузург бо номи Давлати Шӯравӣ гардид.

4. ШАРОИТИ ТАЪРИХИИ ТАШКИЛЁБИИ ЧУМХУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Қасри миллат дар ш. Душанбе

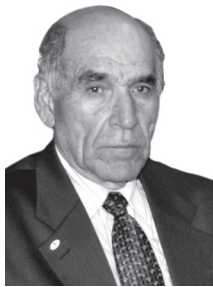
Иттиҳоди Шӯравӣ барҳам хӯрд ва чумхуриҳои он соҳибистиклол гардиданд. Тоҷикистон то ташкил ёбии чумхурии соҳибистиклол дорои заминаи мустақами иқтисодӣ, илмӣ ва фарҳангӣ буд. Вазъи моддӣ ва маънавии шаҳрвандон низ хеле хуб буд. Аҳолии чумхурӣ босавод ва дар ҳамаи соҳаҳои илму фарҳанг олимони забардаст, духтурону муҳандисони соҳибтаҷриба дошт. Захираҳои фаровони табиӣ, таракқиёти соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, аз ҷумла пахтакорӣ, соҳаҳои гуногуни саноат барои боз ҳам беҳтар намудани некуаҳолии халқ заминаи хуб ба шумор мерафтанд, вале бо пошхӯрдани ИҶШС робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангии байни чумхуриҳо, аз ҷумла Тоҷикистон бо марказ қанда шуда, вазъи иқтисодии мардум яқбора

ба пастӣ рафт. Хусусан, дар ҷумҳури маводди мавриди ниёзи мардум рӯз то рӯз кам шуда, бо сабаби аз қор мондани қорхонаҳои хурду калони саноати сафи бекорон афзуд ва торафт нархи маҳсулоти хӯрокворӣ ва молҳои саноати боло рафт. Дар мамлакат раванди ғайридавлати гардондани сарвати халқ ба тариқи стихиявӣ ба амал омад, ки дорои камбудҳои ҷиддӣ буд. Роҳбарияти ҷумҳури низ нисбати сарвати халқ безътиноӣ зоҳир намуда, хусусан, молу мулки объектҳои калони саноати ро ҳифз накард, дар натиҷа онҳо дуздианд, гурӯҳҳои сиёҳқорон дастгоҳу тезутунд мошинаҳо ро мешикастанд ва оташ мезанданд.

Баъдан ҳаёти сиёсӣ ва маънавии ҷумҳури низ хеле муташанниҷ гардид. Пеш аз ҳама, мубориза барои ҳокимият, мансаб, ки дар байни ҳизбу созмонҳо ва шахсиятҳои алоҳида ҳанӯз аз замони бозсозӣ оғоз ёфта буд, баъд аз воқеаҳои нохуши моҳи феввали соли 1990 хеле тезутунд гардид. Аз як тараф, байни собиқ Ҳизби ҳукмрони Коммунистӣ ва аз тарафи дигар, қувваҳои муттаҳидаи майдони рост: Ҳизби Демократии Тоҷикистон, ҷунбиши мардумии «Растохез», Ҳизби наҳзати ислом, созмони «Лаъли Бадахшон» ва Қозиеҳои ҷумҳури торафт мубориза авҷ гирифта, раванди бо роҳи осоишта демократикунонии мамлакат аз байн мерафт.

Ташкил ёфтани гурӯҳҳо ва маҳфилҳои сиёсии сершумор дар пойтахт ва ноҳияҳо вазъияти ҷамъиятию сиёсии ҷумҳуриро боз ҳам мураккаб мегардонид. Дар ибтидо, хусусан, маҳфили сиёсии «Рӯбарӯ», маҳфилҳо ва созмонҳои «Растохез», «Дирафши Ковиён», «Ошқоро», «Эҳёи Хучанд», «Бохтар», «Сӯғдиён», «Пайванд», «Куруши Кабир», «Зарафшон», «Ҳисори Шодмон», «Меҳри Хатлон» ва ғайра хеле фаъол буданд. Мутаассифона, созмону маҳфилҳо таҷрибаи кофии бурдани муборизаи сиёсиро надоштанд. Сатҳи фарҳанги сиёсии шахрвандон, ки дар шароити сохтори якҷаҳизбӣ ташаккул ёфта буд, дар зинаи паст қарор дошт. Бинобар ин дар аввал, хусусан насли наврас, роҳҳои муборизаи сиёсиро дуруст нафаҳмида, ба қорҳои ношоам даст мезанданд.

Бухрони сиёсӣ, хусусан бо ташкил ёфтани ду майдон – «Шаҳидон» ва «Озодӣ» дар пойтахти ҷумҳури шаҳри Душанбе тезутунд гардид. Ба воситаи баландгӯяҳо торафт шиорҳои зиддикоммунистӣ баланд садо медоданд, талаби ба истеъфо рафтани аввалин Президенти Ҷумҳури Қаҳҳор Маҳкамов ҷиддӣ гузошта мешуд.

*Ходими давлатию
ҷамъиятӣ
Қаҳҳор Маҳкамов*

Қаҳҳор Маҳкамов 16 апрели соли 1932 дар ш. Хучанд дар оилаи коргар таваллуд шудааст. Маълумоти техникӣ дошта, Омӯзишгоҳи индустриалии Душанбе (соли 1950) ва До-нишкадаи кӯҳии ш. Ленинградро (соли 1953) хатм намуда, устои смена ва муҳандиси шахтаи Шӯроб шуда кор кардааст. Аз соли 1963 то соли 1982 аввал вазифаи Раиси Госплан ва сипас муовини Раиси Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистонро ба уҳда дошт.

Қаҳҳор Маҳкамов котиби якуми КМ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон буд ва дар маҷлиси Шӯрои Олӣ 29 ноябри соли 1990 аввалин Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб гардид. Қувваҳои сиёсии опозитсионӣ ба мақоми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шудани Қаҳҳор Маҳкамовро напазируфта, хусусан ноустувории авзои ИҶШС-ро истифода бурда, барои ноором кардани ҷомеа ва ба даст даровардани ҳокимият шадидан мубориза бурданд.

Бо мақсади рӯй надодани хунрезӣ Қ. Маҳкамов ба истеъфо рафта, Қадриддин Аслонов вазифаи иҷроқунандаи президентро ба уҳда гирифт ва фармонро оид ба манъ намудани фаъолияти Ҳизби Коммунистӣ интишор намуд. Дар ҳамин вақт Раиси Комитроияи шаҳри Душанбе М. Икромов зери фишори қувваҳои рост фармонро дар хусуси кандани ҳайкали В.И. Ленин – асосгузори Давлати Шӯравӣ ва Ҳизби Коммунистӣ дар митинги се-родам қироат намуд. Чунин муносибат ва кирдор вазъиятро дар пойтахт ва ҷумҳурӣ боз ҳам мураккаб гардонид.

Бояд қайд кард, ки дар тезутунд гардидани вазъияти сиёсии ҷумҳурӣ хориҷиён низ даст доштанд. Масалан, бе таклифи расмӣ раиси шаҳри Санкт-Петербург Анатолий Собчак ва академики соҳаи физикаи ядрои Евгений Велихов 6 – 9 октябри соли 1991 ба Душанбе омада, ба ҷойи ором кардани вазъият, баръакс, кандани ҳайкали Лениро дастгирӣ намуданд. Даҳолати маънавӣ ва моддӣ ба Тоҷикистон аз ҳудуди Афғонистону Эрон низ мерасид.

Хушбахтона, кулли мардуми кишвар шароити таърихӣ фаро-хамомадаро дастгирӣ карда, якдилона пешниҳод намуданд, ки Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон барпо карда шавад. Ҳақиқат ғалаба намуд, роҳ баҳри эҳё кушода шуд, орзуи бисёрас-

*Ходими давлатию
чамбиятӣ
Раҳмон Набиев*

раи халқи тоҷик тантана кард.

Иҷлосияи ғайринавбатии Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) «Дар бораи эълон шудани Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қарор қабул намуда, рӯзи 9-уми сентябрро чун санаи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кард ва онро рӯзи истироҳат эълон намуд.

Дар изҳороти Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст, «...бо дарназардошти ҳуқуқи халқҳо ба худмуайянкунӣ ва бо дарки масъулияти сарнавишти халқҳои сокини Тоҷикистон, пайравии худро ба Эъломияи ҳуқуқи башар, дигар меъёрҳои эътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ ва Эъломияи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон, ки аз тарафи Анҷумани ғайринавбатии депутатҳои халқи Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ қабул гардидааст, тасдиқ намуда, баҳри таъсиси давлати демократии ҳуқуқбунёд, ки сатҳи сазовори зиндагиро таъмин намуда, ҳимояи шараф ва эътибори ҳар як шаҳрвандро таъмин мекунад, кӯшиш намуда, мувофиқи Эъломияи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 24 августи соли 1990 қабул шуда буд, Шӯрои Олии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро эълон мекунад».

Ҳамин тавр, дар як шароити вазнини таърихӣ, новобаста аз мушкилиҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, алалхусус рақобати мансабӣ ва ташкил ёфтани чамбияту созмонҳои мухталиф, халқи тоҷик соҳиби ҷумҳурии соҳибистиклоли худ гардид. Ин воқеа дорои аҳамияти оламшумули таърихӣ мебошад. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд мекунад, ки «Орзуи ба даст овардани мустақилияти милли амалӣ гашт. Ва дар асл чунин осон ба даст омадани озодӣ ва истиқлолро касе ҳам тасаввур надошт. Ин истиқлолият ҳаёти бебаҳои таърих буда, устувору пойдор нигоҳ дошта тавониستاني он масъулияти таърихӣ наслҳои имрӯза мебошад...

Истиқлолият волотарин ва пурарзиштарин дастоварди давлату давлатдорӣ тоҷикон дар асри бистум аст, ки нахуст дар заминаи давлатҳои навтаъсиси Иттиҳоди Шӯравӣ арзи ҳастӣ намуда, ҳамчун шакли давлатдорӣ мутамаддину пешрафта сабзид, ба камол расид ва ташаккул ёфт.

Истиқлолият шиносномаи ҳастии давлати комилхуқук ва соҳибхитиёри тоҷикон дар ҷомеаи ҷаҳонист, ки низоми давлатдорӣ, сиёсати дохилию хориҷӣ, сиёсати иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии хешро мустақилона пеш мебарад.

Истиқлолият рамзи соҳибдавлатӣ ва ватандорӣ миллати сарбаланду мутамаддини тоҷик аст, ки номаи тақдирашро бо дасти хеш навишта, роҳу равизи хосса ва мақому мавқеи муносибро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ пайдо карда, набзи давлату миллати моро бо набзи сайёра ҳамсадо месозад» (Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикистон: даҳ соли Истиқлолият, Ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. – Душанбе, 2001. Ҷ.3. – С. 666-668.)

5. ИҶЛОСИЯИ ТАҶРИХИИ ТАҚДИРСОЗ

Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон дар шароити ниҳоят мураккаби таърихӣ ташкил ёфта, ҳаёти навини худро оғоз намуд, вале дар чунин давраи ҳассос қувваҳои гуногуни сиёсӣ роҳҳои ғайриконститутсиониро пеш гирифта, гирдиҳамоии шадидро давом дода, соҳибистиқлолии ҷумҳуриро зери хавф гузоштанд.

Ҷарҷанд ба вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ Раҳмон Набиев интиҳоб шуда¹, баҳри аз байн нарафтани Ҷумҳурии соҳибистиқлол роҳи мусолиҳаро пеш гирифта бошад ҳам, гирдиҳамоиҳои ғайриқонунӣ авзои мамлакатро торафт ноором мегардонданд. Вазъият чунон мураккаб гардид, ки Р. Набиев маҷбур шуд дар арафаи интиҳоботи президентӣ ваколатҳои Раиси Шӯрои Олиро боздорад. Ва ниҳоят, 24 ноябри соли 1991 ба таври раъйпурсии умумихалқӣ Р. Набиев Президенти мамлакат интиҳоб шуд, аммо дар ҷумҳурӣ, хусусан, дар сохтори болоӣ, дар Парлумон ва Ҳукумат се гурӯҳи гуногун ташкил ёфта буданд. Гурӯҳи аввал – онҳое, ки адои вазифаи доштанд, гурӯҳи

¹ Набиев Раҳмон 5 октябри соли 1930 дар деҳаи Шайхбурҳони ноҳияи Хучанд, дар оилаи деҳқон таваллуд шудааст. Соли 1949 Омӯзишгоҳи хоҷагии кишоварзии ш. Хучанд ва соли 1954 Донишқадаи ирригатсия ва механизатсияи кишоварзии ш. Тошкандро хатм намудааст. Сипас дар вазифаҳои гуногуни хизмӣ ва шӯравӣ кор кардааст. Солҳои 1973–82 Раҳмон Набиев Раиси Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистон ва аз соли 1982 то соли 1990 дар вазифаи котиби якуми КМ ҲК Тоҷикистон кор карда, дар ободу зебо гардидани ҷумҳуриамон сахм гузоштааст. Пас аз пош хӯрдани ИҶШС ва соҳибистиқлол шудани Тоҷикистон Р. Набиев ба вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ ва 24 ноябри соли 1991 бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шуд.

дуом – така ба умеду дастгирии қувваҳои беруна ва самаранок истифода бурдани тарзи зӯроварӣ фаъолият мекарданд; гурӯҳи сеюм – онҳое, ки мавқеи бетарафиро пеш гирифта, интизори ғолиб гаштани қувваҳои муборизабаранда буданд ва мехостанд бо ин роҳ соҳиби мансаб гарданд.

Гурӯҳҳои ғайриконститутсионии ба ҷумҳурии соҳибистиклол хатарнок истеъфои шахсони олимақоми кишварро тақозо мекарданд. Дар як давраи кӯтоҳ дар Тоҷикистон раисони Шӯрои Олӣ, аз ҷумла Қ. Аслонов, С. Кенчаев, А. Искандаров аз вазифаашон сабуқдӯш карда шуданд ва оқибат неруҳои оппозитсионӣ барои пеш бурдани фаъолияти Президенти Ҷумҳурӣ Р. Набиев ҳалал расонданд. Ҳатто баъзе ниҳодҳои қудратӣ низ мақоми бетарафиро ишғол намуданд. Дар натиҷа Р.Набиев дар зери фишори гурӯҳи яроқбадастон 6 сентябри соли 1992 аз вазифаи президентӣ даст кашид ва 11-уми апрели соли 1993 вафот кард.

Ҳамин тавр, бо роҳи ғайриконститутсионӣ моҳи майи соли 1992 зери фишори саҳти муҳолифин Ҳукумати муросои миллӣ ташкил ёфт. Мутаассифона, ин ҳукумат аз уҳдаи иҷрои вазифааш набаромад ва дар мамлакат ҷанги шаҳрвандӣ сар шуд.

Мардуми бегуноҳи ҷумҳурӣ бо қатъият талаб мекарданд, ки ин вазъияти тоқатфарсо зудтар барҳам дода шавад. Дар ҷунин шароити мураккаб, ки сухан дар бораи будан ва ё аз байн рафтани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон мерафт, даъват намудани Иҷлосияи XVI Шӯрои Олӣ (даъвати дувоздаҳум) ва аз вартаи бӯҳрони сиёсӣ баровардани мамлакат вазифаи аввалиндараҷа гардид.

Дар ҷунин вазъияти ҳассос кори Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) аз 16 ноябр то 2 декабри соли 1992 дар қасри фарҳанги Арбоби хочагии ба номи Саидхӯҷа Ёрунхӯҷаеви Хучанди бостонӣ гузаронида шуд. Аз 230 нафар вакили халқ 193 нафар дар кори иҷлосия иштирок намуданд.

Рӯзномаи Иҷлосия 23 масъаларо дар бар гирифта буд. Аз ҷумла, муроҷиати Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил; дар бораи тартиби ба ҷойи истиқомати муқимиашон баргаштани гурезаҳо; дар бораи Нишон ва Парчами давлатии Тоҷикистон; дар бораи интиҳоби Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; дар бораи авфи умумӣ; дар

бораи аз мухосираи иқтисодӣ раҳо додани минтақаҳои чудогонаи ҷумҳурӣ; дар бораи ба эътидол овардани вазъияти ҷамъиятию сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайра буда, аз рӯи онҳо қарорҳои дахлдор қабул гардиданд.

19 ноябри соли 1992 Иҷлосия Акбаршо Исқандаровро аз вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ озод карда, Эмомалӣ Раҳмонро бо овоздиҳии пинҳонӣ ба ин вазифа интихоб намуд. Иҷлосия инчунин Ҳукумати нави Тоҷикистонро ташкил дод.

Эмомалӣ Раҳмон дар давраи басо мушқил, ки дар ҷумҳурӣ ҷанги бародаркушӣ ба амал омада буд, тавонист тамоми қувваҳои пешқадами сулҳпарварро дар гирду атрофи худ муттаҳид намояд. Ӯ ҳамчун сиёсатмадори варзидаву кордон дар назди вакилон суҳанронӣ намуда, қасам ёд кард, ки тамоми қувваи худро ва агар лозим шавад ҷони худро фидо менамояд, то ки дар Тоҷикистон сулҳ ва оромӣ пурра пойдор гардад. Зодаи Хатлонзамини бостонӣ дар чунин вазъияти мураккаб ба сари қудрат омад ва ба ваъдааш вафо кард.

Дар Хучанди бостонӣ вакилони мардумӣ дар Иҷлосияи XVI барои тақдири минбаъдаи Тоҷикистон, ба охир расидани ҷанги бародаркуш, ба даст даровардани сулҳ ва ҳамдигарфаҳмӣ, барпо намудани Ҳукумати конституционӣ кӯшишҳои зиёд намуданд.

Дар таърихи 25 ноябри соли 1992 роҳбари Фронти халқӣ С. Сафаров ва намояндаи муҳолифин Ҷ. Буйдоқов дар Иҷлосия баромад карданд. Эмомалӣ Раҳмон роҳбарони гурӯҳҳои силоҳдорро даъват намуд, ки ба ҷанги бародаркуш хотима дода, ватанро аз вартаи ҳалокат раҳо созанд.

Пас аз ба охир расидани Иҷлосия Ҳукумати нави Тоҷикистон кори худро дар Душанбе оғоз намуд. 12 декабри соли 1992 Ҳукумати Тоҷикистон ба шахрвандон муроҷиат намуда, нақшаи асосии сохтмони ҷомеаи демократиро муайян кард.

Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои аҳамияти таърихӣ мебошад. Вай барои таҳкими ҳокимияти давлатӣ, ташаққули Истиқлолияти мамлакат, Ваҳдати миллӣ заминаи мустақкам гузошта, дар кишвар ба раванди бунёдкорӣ оғоз бахшид ва симои сиёсии Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ муаррифӣ намуд.

Дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати 20-умин солгарди Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосии марҳалаи рушди

давлатдориамон ба тариқи мушаххас баён ёфтаанд:

«Самти якум, ҳифзи давлатдории миллӣ мебошад. Мо то имрӯз марҳалаи бисёр мураккаби эҳё ва барқарорсозии давлатдории миллии худро асосан ба анҷом расонидем ва бисёр масъалаҳоеро, ки хоси ин давра буданд, ҳал кардем. Вале масъалаи ҳифзи ин дастоварди бузург, яъне ҳимояи давлату давлатдории миллӣ ҳамчун масъалаи бисёр муҳими ҳаётӣ ҳамоно боқӣ мемонад...

Самти дуюм, ин масъалаи ҳамаҷониба баланд бардоштани маърифати сиёсӣ, ҳуқуқӣ, худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ маҳсуб мешавад. Ин масъала хусусан дар раванди ҷаҳонишавӣ ва асри иттилоотӣ аҳамияти хоса пайдо мекунад...

Самти сеюм, ба таври огоҳона муттаҳид намудани мардуми кишвар дар атрофи «Тоҷикистони соҳибхитӣ – Ватани ягонаи мо» мебошад...

Самти чорум, рушду такомули фарҳанги сулҳ ва ризоияти миллӣ ба ҳисоб меравад, ки он бояд ҷавҳари фаъолияти ҳамешагии мардуми мо бошад...

Самти панҷумро метавон сиёсати рӯ овардан ба ҷавонон номид. Моҳияти асосии ин самт аз он иборат аст, ки барои беҳбудии шароити рушди маънавию ахлоқӣ ва таҳсилу кор ба ҷавонон имкониятҳои муносиб фароҳам оварда шаванд...

Самти шашум, ҳифзи хувияти миллӣ дар шароити ҷаҳонишавист».

Орзуи халқи тоҷик дар бобати барпо намудани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ҷомаи амал пӯшид ва аз соли 1992 Тоҷикистон ба узвияти Созмони Милали Муттаҳид қабул гардида, зиёда аз 206 мамлакати ҷаҳон истиклолияти онро эътироф карданд.

Барои омӯхтани таърихи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон хонандагон бояд асарҳои илмӣ, маводи гуногуни таърихӣ ва сарчашмаҳои самаранок истифода баранд. Ба хонандагон инчунин зарур аст, ки аз маводи осорхонаву бойгонихо ва китобхонаҳо баҳравар шаванд. Дар ин самт вохӯриҳо бо олимону адибон, ходимони давлатӣ ва собиқадорони меҳнат низ басо судманд мебошад.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ САРЧАШМАИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛӢ

Имрӯз мардуми кишвар ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотираи таърихӣ хеш беш аз пеш ниёз дорад. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои ваҳдати комили миллӣ корҳои бузургеро ба анҷом бирасонем. Дар ин роҳи пуршараф чопи осори гаронбаҳои академик Бобочон Ғафуров барои барафрӯхтани эҳсоси ватандӯстӣ ва ифтихори миллӣ мадад хоҳад расонд.

Эмомалӣ Раҳмон

РАМЗҲОИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

Парчами давлатии Тоҷикистон рамзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёӣён, дӯстию бародарии ҳамаи миллатҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад.

Парчами давлатии Тоҷикистон матои росткунҷаест, ки аз се раҳи рангаи уфуқӣ иборат аст: раҳи боло ранги сурх дошта, паҳноӣ он бо раҳи поёни сабз баробар мебошад, раҳи сафеди мобайнӣ якуним баробари паҳноӣ ҳар яке аз раҳҳои ранга аст. Рӯйи раҳи сафед, дар мобайни парчам бо зарҳал рамзи тоҷи тасдиқшуда ва болои он ҳафт ситора дар шакли нимдоира кашида шудааст. Мутобиқати бару дарозии умумии парчам 1:2 аст.

Тоҷ ва ситораҳои парчам дар шакли росткунҷа ҷой дода шудаанд, ки паҳлуи амудиаш 0,8 ва паҳлуи уфуқиаш 1,0-и паҳноӣ раҳи сафед аст. Ситораҳои панҷгӯша ба доираҳои кутрашон 0,15 ва ба қавси радиусаш 0,5-и паҳноӣ раҳи сафед кашида мешаванд.

Тоҷ, ки баландиаш баробари 0,55 паҳноӣ раҳи сафед аст, дар пояш ба қавси радиусаш 1,2 бари раҳи сафед катъ мешавад. Чор унсури камоншакл, ки тоҷро зеб медиҳанд, дар мобайн бо як қисми доира оро меёбанд, ки кутри он баробари 0,2 бари раҳи сафед мебошад.

Дар Тоҷикистон санаи 24 ноябр чун Рӯзи Парчами давлатӣ кайд карда мешавад.

Дар табриқоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати бори аввал чашн гирифтани Рӯзи Парчами давлатӣ (соли 2009) омадааст: «Парчами имрӯзаи давлатӣ яке аз рамзҳои муҳими истиқлолияти миллӣ ва давлатдорӣ муосирӣ мо, таҷассумгари асосҳои таърихӣ ва рамзҳои давлатдорӣ гузаштаи тоҷикон, инчунин, ифодакунандаи мақсаду маром ва орзуву ормонҳои тамоми мардуми Тоҷикистон мебошад».

НИШОНИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

Нишони давлатии Тоҷикистон рамзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёиён, дӯстию бародарии тамоми халқҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад.

Нишони давлатии Тоҷикистон аз тасвири тоҷ ва ҳафт ситораи дар шакли нимдоира ҷойгиршуда, дар партави нурҳои офтоби аз паси кӯҳҳо бароянда иборат буда, атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шоҳҳои пахтаи шукуфон ихота кардааст. Болои чанбар бо тасмаи сараҳа печонда, ҳошиябандӣ шуда, дар қисми поён рӯйи курсӣ китоб боз ҷойгир шудааст.

Нишони давлатии Тоҷикистон ранга буда, тоҷ, офтоб, кӯҳҳо, хӯшаҳои гандум, китоб ва курсӣ ба ранги зарҳалӣ тасвир шуда, появу баргҳои ниҳолҳои пахтаи сабз, тасма аз рангҳои сурх, сафед ва сабз иборат буда, муқоваи китоб сурх мебошад.

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Санкт-Петербург, 1998. – С.51, 53.

СУРУДИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Шеърӣ Гулназар Келдӣ.
Оҳанги Сулаймон Юдаков.
Нигаред ба форзатси китоб.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Сабабҳои пошхӯрии ИҶШС дар чист?

Заминаҳои асосии таъкилибии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадомҳоянд?

Чаро Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ш. Хучанд баргузор гардид?

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

– Сабабҳои пошхӯрии ИҶШС ва оқибатҳои он.

– Таъкилибии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ва аҳамияти таърихи он.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1. Ёлғомия дар бораи соҳибистиклолии ҷумҳурии кай қабул карда шуд?

А) 24 августи соли 1990; В) 9 сентябри соли 1991; С) 19 ноябри соли 1992; Д) 6 ноябри соли 1994; Е) 27 июни соли 1997.

2. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадом сол таъкил ёфт?

А) Соли 1989; В) Соли 1990; С) Соли 1991; Д) Соли 1992; Е) Соли 1993.

3. Рамзи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадомҳоянд?

А) Суруди Миллӣ; В) Нишон ва Парчам; С) Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Д) Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон; Е) Парчам, Нишон ва Суруди Миллӣ.

4. Бо тарзи раъйпурсии умумихалқӣ кихо Президенти Тоҷикистон интихоб шудаанд?

А) Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон; В) Қаҳҳор Маҳкамов; С) Иззатулло Ҳаёев; Д) Султон Мирзошоев.

5. Кадом сол дар натиҷаи раъйпурсии умумихалқӣ Эмомалӣ Раҳмон бори аввал Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб гардид?

А) Соли 1999; В) Соли 1998; С) Соли 2004; Д) Соли 2003; Е) 6 ноябри соли 1994.

6. Дар кадом ҳуҷҷати ҳарсолаи аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон имзошуда самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор мегардад?

А) Дар асарҳои ва мақолаҳои ҷопшудаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон; В) Дар Паёмҳои ба Маҷлиси Олии ҷумҳурии Тоҷикистон фиришодаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон; С) Дар маърузаҳои Эмомалӣ Раҳмон дар назди зи-

ёиён ва ҷавонони ҷумҳурӣ; D) Дар баромади Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори Рӯзи байналмилалӣ за-
нон; E) Ба воситаи фармонҳои махсуси Пешвои миллат, Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон.

7. Аввалин Президенти ҷумҳурӣ кӣ буд?

A) Қ.Маҳкамов; B) Р.Набиев; C) Э.Раҳмонов; D) М.Икромов; E)
Ҷ.Каримов.

**8. Кай Эмомалӣ Раҳмон раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
интихоб гардид?**

A) 24 ноябри соли 1991; B) 19 ноябри соли 1992; C) 12 декабри соли
1992; D) 17 июли соли 1993; E) 1 майи соли 1994.

9. Президенти Ҷумҳурӣ ба муҳлати чанд сол интихоб мешавад?

A) 4 сол; B) 5 сол; C) 6 сол; D) 7 сол; E) 8 сол.

**10. Кадом рӯз иди Парчами Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд карда меша-
вад?**

A) 9 январ; B) 24 феврал; C) 22 июл; D) 9 сентябр; E) 24 ноябр.

11. Кадом сол ИҚШС пош хӯрд?

A) Соли 1989; B) Соли 1990; C) Соли 1991; D) Соли 1992; E) Соли
1993.

12. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадом сол ташкил ёфт?

A) Соли 1989; B) Соли 1990; C) Соли 1991; D) Соли 1992; E) Соли
1993.

**13. Кай ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон узви Созмони Милали
Муттаҳид гардид?**

A) Соли 1991; B) Соли 1992; C) Соли 1999; D) Соли 2000; E) Соли
2003.

**14. Кай Иҷлосияи XVI Шӯрои Олӣ (даъвати дувоздаҳум) шуда гу-
зашт?**

A) Моҳҳои май-апрели соли 1991; B) Моҳҳои ноябр-декабри соли
1992; C) Моҳҳои январ-феврели соли 1993; D) Моҳҳои август-сентябри
соли 1994; E) Моҳҳои июн-июли соли 1995.

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1 – A, 2 – C, 3 – E, 4 – A, 5 – E, 6 – B, 7 – A, 8 – B, 9 – D, 10 – E, 11-B,
12-C, 13- B, 14-B.

БОБИ 7. жАНГИ ШАХРВАНДӢ. СУЛӢ ВА ВАӢДАТ ДАР САРЗАМИНИ ТОЧИКОН

1. САБАБӢОИ САРШАВИИ жАНГИ ШАХРВАНДӢ

Вокеаҳои фоҷиавии аввали солҳои 90-уми ҷумҳурӣ ҳамчун саҳифаи сиёҳ ба таърихи халқи тоҷик дохил гардиданд. Ин ҳодисаҳо дар матбуоти даврӣ, китобу мақолаҳо бо номҳои «ҷанги бародаркуш», «ҷанги шаҳрвандӣ», «ҷанги минтақавӣ», «ҷанги худкушӣ» ва ғайра шарҳу тафсир ёфтаанд.

жанги бавуқӯмада сабабҳои объективӣ ва субъективии худро дошт. Аввалан, дар рафти бозсозӣ, чи дар миқёси Иттифоқ ва чи Ҷумҳурии Тоҷикистон, мушкилиҳои иқтисодӣ ба амал омаданд. Аз қор мондани баъзе қорхонаҳо, ба фурӯш нарафтани маҳсулот, сари вақт нагирифтани маош, зиёд шудани миқдори бекорон торафт норозигиро дар минтақа бештар мекарданд. Сониян, дар ибтидои солҳои 90-ум норозигии иҷтимоӣ шиддат гирифта, мардуми баъзе ноҳияҳо ба хӯрок, либос, пойафзол муҳтоҷӣ мекашиданд. Тоҷикистон аз ҷиҳати афзоиши аҳоли дар ҷойи аввал меистод, вале ба таъминот ва хизматрасонии маишӣ, тиббӣ, алалҳусус нисбати кӯдакон дар деҳот, начандон диққат дода мешуд. Сол то сол фавақӣ кӯдакон меафзуд.

Ноҳамвории тараққиёт, суйистеъмоли вазифа ва вайрон кардани қонуният дар маҳалҳо, рушди ришвахӯрӣ, дуздӣ низ норозигии халқро бештар мекарданд. Ӣамин тавр, заминаҳои воқеаҳои фоҷиавӣ пухта расида, ба сар задани он як шуъла лозим буд.

Таҳлил ва омӯзиши ҳодисаҳои баамалномада водор месозанд, ки чанд омили асосии руҳ додани ҷанги шаҳрвандиро муайян намоем.

Якум, таъсири бӯҳрони сиёсӣ, ки дар мамлакат ба амал омада буд. Хусусан, пас аз пароканда шудани соҳтори ҷаҳонии сотсиалистӣ таҳдиди барҳам хӯрдани давлати ягонаи ИҶШС рӯз то рӯз зиёд гардид, дар маҳалҳо тамоюли соҳибистиклолии ҷумҳуриҳои иттифоқӣ шиддат ёфт.

Ба сар задани ҷанги шаҳрвандӣ инчунин омилҳои зерин мусоидат намуданд: бӯҳрон дар Ӣизби Коммунистӣ ва аз сари қудрат

рафтани он; ба амал омадани сохтори бисёрхизбӣ дар ҷумҳурӣ, риоя накардан ба тартиботи ҷамъиятӣ ва поймол кардани қонунҳо; пош хӯрдани ИҶШС ва фалаҷ гардидани қорҳои идеологии Ҳизби Коммунистӣ, паст рафтани сатҳи фарҳанги сиёсии шаҳрвандон.

Дуҷум, сохтори тоталитарии бюрократии коммунистӣ, ки дар рафти бозсозии мамлакат пурра ташаккул ёфта буд, ба тараққиёти баробарии минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ мусоидат накард. Хусусан минтақаҳои кӯхистон нисбати водӣ аз ҷиҳати тараққиёти иқтисодӣ хеле қафо монданд, Ҳукумати умумииттифоқӣ дар навбати худ дар соҳаҳои иқтисодиёту иҷтимоӣ, фарҳангу маънавият ба ҷумҳуриҳои иттифоқӣ нобаробар кумак мерасонд. Дар натиҷа нақшаҳои панҷсолаҳои охири Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро нагардида, сохтмони объектҳои қалон, аз қабилӣ Неругоҳи барқи обии Роғун ва ғайра нотамо монда, дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ талаву тороч гардиданд.

Дар Тоҷикистон 70 дарсади аҳолиро ҷавонон ташкил мекарданд. Аксари мардум дар деҳот истиқомат мекарданд ва мутаассифона, бо касбу ҳунар ва ҷойи қор таъмин набуданд. Ҷунин вазъият торафт норозигии шаҳрвандонро зиёд намуд, ҳизбу созмонҳои оппозитсионӣ барои татбиқ намудани мақсади хеш кӯшиш мекарданд, ки ин ҳолатро истифода баранд.

Сеюм, дар баробари омилҳои объективӣ мавқеъ ва мақоми омилҳои субъективӣ дар руҳ додани ҷанги шаҳрвандӣ ҷойи муайянро ишғол мекарданд. Дар идоракунии давлатӣ низ камбудҳои ҷиддӣ мушоҳида карда шуда, дар сохтори номенклатураи ҳизбӣ ҳаҷми ҷиддӣ, аз ҷумла нодурустии ҷобачогузори кадрҳои роҳбарикунанда дида мешуд ва ба вазифаҳои муҳими давлатӣ таъйин шудани шахсони камлаёқат, хусусан, хешу таборчигӣ, маҳалгарой ҷой дошт.

Бояд қайд кард, ки дар ҷумҳурӣ сол то сол бо ном «модарони миллат», «падарони миллат» роҳи иртиҷоиро пеш гирифта, зери шиори «Барои фарҳанги аҷдодӣ!» тамоюли эронпарастии миллатгароиро авҷ гиронда, пояҳои сохтори сиёсии ҷумҳуриро торафт суғурта мекарданд.

Дар раванди демократикунии ҷамъият–ошқорбаёнӣ ҳизбҳои

нави сиёсӣ аз ҷумла, демократҳо ва исломиён ба майдон омаданд, ки аз норозигҳои бавуқӯъомада истифода бурда, мехостанд барномаҳои худро татбиқ намоянд. Пӯшида нест, ки ба ин қор як гурӯҳ қувваҳои хориҷӣ ҳам даст зада, дар ба амал омадан ва авҷи гирифтани ҷанги шаҳрвандӣ саҳми худро гузоштанд.

Баъд аз воқеаҳои моҳи феввали соли 1990 Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон аз пинҳонкорӣ баромада, мунтазам дар якҷоягӣ бо дигар ҳизбҳои демократӣ байни шаҳрвандон фаъолияти сиёсиро ба роҳ монд. Он аз 26 март то 17 майи соли 1992 митинги ғавқулодаро дар майдони Шаҳидон ташкил намуд, ки вай дар зери шиорҳои сиёсии зидди ҳукумат ва дастгирии ислом мегузашт. Муборизон бо митинг маҳдуд нашуда, аъзоёни Ҳукумат ва Парлумонро гаравгон гирифтанд. Дар ҷавоб моҳи майи соли 1992 дар майдони Озодӣ митинг барпо гардид, ки он мавқеи ҳокимияти конституциониро дастгирӣ намуда, раиси ҷумҳурро ғимоя мекард. Дар натиҷа дар рафти он муқовимат аввалин кушторҳо ба амал омаданд.

Бозсозӣ барои ба амал омадани сохтори бисёрҳизбӣ шароити хуб муҳайё намуд. Дар як муддати кӯтоҳ дар шаҳру ноҳияҳои Тоҷикистон созмонҳо, клубҳо ва ҳаракатҳои гуногун: «Ваҳдат» дар Конибодом, "Истаравшан" дар Ёротеппа, «Ошкоро» дар Кӯлоб, «Маърифат» дар Душанбе, ҳаракати «Растохез», маҳфили «Рӯбарӯ» ва ғайра ташкил ёфтанд.

12 декабри соли 1990 аз тарафи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон «Дар бораи Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҶШС Тоҷикистон» қарор қабул гардид, ки он барои ошкоро амал намудани ҳизбу созмонҳо замина муҳайё кард. Дар натиҷа даҳҳо ҳизбу созмонҳо ошкоро фаъолият намуданд. Ҳизбу созмонҳои нав дар вазъияте ташкил ёфтанд, ки дар ҷомеа тезутундшавии ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ва сиёсӣ ба амал омада буд. Бештари онҳо натавонистанд сиёсати дурусти созандагиро пеш гиранд. Ҳарчанд Барнома ва Оинномаи ҳизбу ҳаракатҳо ҳадафҳои нек доштанд, вале дар ташаккули ҷомеаи демократӣ, мутаассифона, саҳми худро гузошта натавонистанд. Баръакс, як қисми онҳо роҳи ғайриконституциониро пеш гирифта, мехостанд бо роҳи зӯрӣ ҳокимиятро ба даст дароварда, давлати исломӣ барпо намоянд.

Бо мақсади ҷорӣ намудани ин ҳадаф коалитсияи якҷояи Ҳизби Демократии Тоҷикистон, Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон, созмони «Лаъли Бадахшон» ва Қозии ҷумҳурӣ бо сарвари Шодмон Юсуфов «Ситоди начоти Ватан»-ро ташкил дода, вазиятро дар пойтахт муташанниҷ гардонда, заминаҳои ҷанги шаҳрвандиро ба амал оварданд.

Дар муқобили амалиёти табaddулотгарон дар шаҳри Душанбе, вилоятҳои Кӯлобу Қўрғонтеппа, водии Ҳисор ва вилояти Ленинобод баҳри мудофияи сохти конститусионӣ ҳаракати мардумӣ бо номи "Фронти халқии Тоҷикистон" таъсис доданд. Дар сарғаҳи ин ҳаракат Сангак Сафаров, Сафаралӣ Кенчаев, Рустам Абдурахимов, Файзулло Абдуллоев, Лангарӣ Лангариев, Файзалӣ Саидов ва дигар командирон меистоданд. Ҷабҳа намоёндагии миллатҳои гуногуни ҷумҳурӣ– тоҷикон, ўзбекон, русҳо ва ғайраро дар бар мегирифт.

Хусусан, вақте ки 25 март соли 1992 дар ҷаласаи Раёсати Шўрои Олии ҷумҳурӣ фаъолияти вазири умури дохила М. Навҷувонов муҳокима гардида ва пешниҳод шуд, ки ў аз кор сабуқдўш гардад, қувваҳои оппозитсия ба ин қарор эътироз карданд. Онҳо 26 март соли 1992 дар майдони Шаҳидон гирдиҳамоӣ ташкил намуданд, ки вай қариб 50 рўз давом кард. Дар рафти гирдиҳамоӣ силоҳдорони оппозитсия аввал депутатҳои Шўрои Олӣ, аъзоёни Ҳукуматро гаравгон гирифта, сипас студияи телевизион, вокзали роҳи оҳан, майдони ҳавоӣ ва дигар идораҳои давлатиро ба тасарруфи худ дароварданд.

Фармондеҳи гвардияи Президенти ҷумҳурӣ, генерал Б. Раҳмонов низ бо лавозимоти калони оташфишонӣ ба тарафи оппозитсия гузашт. Ҳарчанд Вазорати умури дохила бетарафии худро эълон карда бошад ҳам, амалан оппозитсияро дастгирӣ мекард. Бо таҳдиди қувваҳои оппозитсия раиси парлумон Сафаралӣ Кенчаев аз вазифааш сабуқдўш карда шуда, ба ҷояш Акбаршо Искандаров интихоб гардид.

Қайд кардан лозим аст, ки дар ҳайати ҳукумати навтаъсисфтаи «Мусолиҳаи миллӣ» ҷойҳои асосиро қувваҳои оппозитсионӣ ташкил медоданд. Моҳи майи соли 1992 оппозитсия амалан табaddулотии давлатӣ карда, дар пойтахти ҷумҳурӣ идораҳои калон-

ро ба зери тасарруфи худ гирифт. Раиси қонунии ҷумҳур Раҳмон Набиев аз тарафи оппозитсия гаравгон гирифта шуда, амалан ва-зифаашро иҷро карда наметавонист.

2. ЧАНГИ ШАҲРВАНДӢ ВА БА ИТМОМ РАСИДАНИ ОН

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол аз моҳи майи соли 1992-юм сар карда задухӯрди байни ду қувваи бо ҳам зид оғоз ёфт ва аз рӯзҳои аввали ҷанг ҳазорҳо хонаҳои истиқоматӣ, корхонаҳо сӯхта валангор гаштанд, гаравгонгирӣ ва қатли шаҳрвандон то-рафт авҷ гирифт. Ин амалан оғоз ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон буд. Амалиёти ҷарбӣ на танҳо дар пойтахти ҷумҳурӣ, инчунин дар вилояти Қӯрғонтеппа (июни с. 1992) ва водии Ҳисор ба задухӯрди ду қувваи бо ҳам муқобил рӯз то рӯз авҷ мегирифт.

Ҳамин тавр, муқобилати думоҳаи майдонҳои Шаҳидон ва Озодӣ ба ҷанги ошкорои бародаркушӣ табдил ёфт. Мутаас-сифона, роҳи осоиштаи ҳалли муаммоҳо қатъ гардид ва бо сабабҳои объективӣ ва субъективӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷанги шаҳрвандӣ кашида шуд. Иғвоҳои сиёсӣ ба он оварда ра-сонданд, ки дар байни шаҳрвандон задухӯрд ба амал омада, ода-мони бегуноҳ кушта шуданд. Ҳазорон шаҳрвандони ҷумҳурӣ ҷойи истиқомати худро тарк намуда, ба давлатҳои Афғонистон, Ўзбекистон, Туркменистон, Русия ва дигар кишварҳои хориҷӣ фирор карданд. Кас бовар намекунад, ки халқи тоҷики дорои фарҳанги қадима ба худкушӣ роҳ дода бошад. Ҷанг ба ҷомеа аз ҷиҳати маънавӣ ва моддӣ зарари калон расонда, боиси талафоти хеле зиёди инсонӣ гардид.

Фронти халқии Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо сарбозони Вазорати умури дохилӣ ва Кумитаи амният 10 декабри соли 1992 пойтахти ҷумҳурӣ – шаҳри Душанберо зери назорат гирифтанд. Хусусан, баъд аз иҷтисоии XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар шаҳри Хуҷанд шуда гузашт, ҷумҳурӣ роҳи ҳаёти осоиштаро пеш гирифт.

Ҷумҳурии азизи мо, Тоҷикистон, бо гуноҳи ҳизбҳо ва гурӯҳҳои ҷамъиятию сиёсӣ ба вартаи ҷанг гирифтгар гардид. Шахсоне, ки ҳокимиятро бо роҳи ғайридемократӣ, зӯрӣ соҳиб шудан мехос-танд, дар натиҷаи амалиёти нопоки худ сабабгори кушокушиҳои бераҳмонаи намояндагони халқи хеш, падарону модарон, баро-

дарону хоҳарон, тифлон гардиданд. Акнун сарвари сиёсии кордон ва корозмудае лозим буд, ки барои барқарор кардани сохти конституцсионӣ роҳбарии ин муборизаро ба зимма гирад. Чунин сарвар, ки вазъи сиёсӣ ва низомиро бояд идора карда, масъулияти таърихро ба дӯш мегирифт, Эмомалӣ Раҳмон буд. Ӯ ба таври демократӣ ва қонунӣ дар Иҷлосияи XVI Шӯрои Олӣ дар шаҳри Хучанд интиҳоб гардид ва барои аз бухрони амиқи сиёсӣ низомӣ баровардани Тоҷикистон ва рафъи хатари аз байн рафтаи давлати миллии тоҷикон нақши бузурги таърихӣ бозид.

Охирҳои моҳи октябри соли 1992 Фронти халқӣ дар муҳорибаҳо голиб омада, тавонист ташаббуси стратегии ҳарбиро ба даст гирад. 4 ноябри соли 1992 роҳи оҳан, ки ба воситаи он Душанбе ва умуман марказию ҷануби Тоҷикистон аз дигар ҷумҳуриҳо ва ноҳияҳои шимолӣ мамлакат хӯрокворӣ мегирифт, тарконда шуд. Ба ҷумҳурӣ, хусусан ба пойтахти он, торафт бесарусомониҳои иқтисодӣ ва гуруснагӣ таҳдид мекарданд. Дар чунин вазъият ҳукумати оппозитсионӣ таҳти сарвари А.Искандаров ба ҷустуҷӯи роҳҳои гуфтушунӣ барои хотима додани ҷанг шурӯъ кард. Бояд гуфт, ки мамлакатҳои ҷаҳон, хусусан ҷумҳуриҳои ҳамсояи собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, аз вазъи ноороми Тоҷикистон хеле дар хавф монда, саҳми худро дар хотима додани ҷанг гузоштанд.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон намоёндагони миллату халқиятҳои дигар хусусан ўзбекҳо, русҳо, қирғизҳо, туркманҳо, қазокҳо хеле зиёд истиқомат мекарданд. Аз ин ҷиҳат ҷумҳуриҳои бо мо ҳамсояи Осиёи Марказӣ низ манфиатдор буданд, ки ҳарчи зудтар дар Тоҷикистон сулҳ пайдор гардад.

Моҳи сентябри соли 1992 роҳбарони ҷумҳуриҳои Қазоқистон – Н. Назарбоев, Ўзбекистон – И. Каримов, Русия – Б. Елтсин ва Қирғизистон – А. Акаев дар изҳороти якҷояи худ қайд намуданд, ки барои соҳибистиклолӣ ва муътадил гардидани вазъ дар Тоҷикистон кумаки амалӣ хоҳанд расонд. Барномаи мушаххас оид ба хотима ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон 4 ноябри соли 1992 дар ҷаласаи роҳбарони ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ бо иштироки вазирӣ қорҳои хоричии Русия А. Козирев, ки дар ш. Алмаато барпо гардида буд, тасдиқ карда шуд. Аз он ҷумла пешниҳод карда шуд, ки

харчи зудтар дар шаҳри бостонии Хучанд, ки нисбатан вазъи муътадил дошт, маҷлиси навбатии вакилони халқии Тоҷикистон даъват карда, масъалаи сулҳ баррасӣ шавад.

Рӯзи 16-уми ноябри соли 1992 дар ш. Хучанд Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) баргузор гардид, ки вай қарорҳои мушаххасро оид ба хотима додани ҷанг қабул карда, роҳҳои созандагиро пешниҳод намуд. Дар ҳамин Иҷлосия сарвари нави ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон интиҳоб гардид ва дар савганди ёдкардааш чунин омадааст: «Ман оғози кори худро аз сулҳ сар хоҳам кард... Ман тарафдори давлати демократии ҳуқуқбунёд мебошам. Мо бояд ҳама ёру бародар бошем, то ки вазъро ором намоем».

Баҳри пойдории сулҳ ва татбиқи қарорҳои таърихии Иҷлосияи XVI ҳукумати навинтиҳобшудаи Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон тадбирҳои зеринро андешид: барпо намудани артиши миллӣ; барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ; аз ҷумҳуриҳои ИДМ хоҳиш намуд, ки ба минтақаҳои ҷангӣ қувваҳои таъмини амниятро ворид намоянд; аз ҳукумати Русия хоҳиш кард, ки баҳри мудолиаи яқпорчагии Тоҷикистон сарбозони дивизияи 201-ум ва қисмҳои сарҳадбон муваққатан дар ҷумҳурӣ монанд шаванд.

Дар ибтидои моҳи декабри соли 1992 бо дастгирии аҳолии қисмҳои мусаллаҳи ҳукумати қонунӣ аз минтақаи ғарб ва ҷануб ба муқобилати калон ба Душанбе ворид шуданд. Дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин қарор карданд, ки бе задухӯрди ҳарбӣ ба тарафи сарҳади Афғонистон ва аз шарқ ба мавзёҳои Қаротегину Бадахшон ақибнишинӣ намоянд. Ҳамин вақт гурӯҳи калони гурезаҳо, яъне онҳое, ки аслашон зодаи Қаротегину Помир буданд, бо оилаҳояшон аз водии Вахшу Ҳисор ва Душанбе ба минтақаҳои кӯҳистон рафтанд. Танҳо ба хоки Афғонистон зиёда аз 60 ҳазор шаҳрвандонамон кӯч бастанд. Инчунин 195 ҳазор шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар солҳои ҷанги бародаркушӣ маҷбур шуданд, ки ба Русия, Ўзбекистон, Туркменистон, Қирғизистон, Қазоқистон, Украина ва дигар кишварҳои дунё муҳоҷир шаванд.

Ба Ҷумҳурии Тоҷикистон аз як тараф, бӯҳрони иҷтимоию иқтисодӣ таҳдид мекард. Бо сабаби аз кор мондани корхонаҳо

сатхи зиндагии мардум торафт паст шуда, рӯз то рӯз сафи бекорон меафзуд, аз тарафи дигар, қатли шаҳрвандони алоҳида зуд-зуд рух медоданд.

Мутаассифона, солҳои ҷанги шаҳрвандӣ дар баъзе минтақаҳои ҷумҳурӣ идораҳои маъмурӣ аз уҳдаи таъмини оромии бехатарии мардум баромада натавонистанд. Ҳатто дар баъзе ноҳияҳои кӯҳистони Қаротегин ва Бадахшон дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин фармонфармой мекарданд. Масалан, 6 ноябри соли 1993 дар Фарм, баъд дар Ҳоит, Ҷиргатолу Тавилдара ҳокимияти муҳолифин барпо гардид. Дар ин минтақаҳо байни қувваҳои ҳукумати ва дастаҳои муҳолифин борҳо задухӯрд ба амал омада, аз ду тараф сарбозон қурбон мегардиданд. Танҳо дар минтақаи Шӯрообод 13 июли 1993 оппозитсия зиёда аз 70 сарбозро талаф дод. Дар застатаи «Ванҷ» – 100, дар минтақаи Калот (Рӯшон) зиёда аз 30 нафар, дар Барҷид (Шуғнон) 20 нафар ҷанговарон ҳалок гардиданд. Чунин воқеаҳои фоҷиавӣ дар мавзӯҳои Ҷиргатол, Тавилдара, Даштиҷум, Язгулом ва Ҳоит рӯй дода, аз ҳар ду тараф шумораи ҳалокшудагон торафт меафзуд.

Ҳаёти сиёсии мамлакатро тайи солҳои 1996–1998 инчунин амалиёти ошӯбгаронаи командири ҳарбии Вазорати мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Худойбердиев, ки борҳо ба идораҳои маъмурӣ ҳуҷум карда, ҳокимиятро гирифтани буд, низ мураккаб мегардонид. Хусусан, ҳамла ба ноҳияҳои вилояти Суғд аз ҷиҳати маънавӣ ва моддӣ хеле зараровар буд.

Ҷанги шаҳрвандӣ ҳамчун саҳифаи сиёҳ ба таърихи халқамон дохил шуда, дар рафти он на танҳо сарбозон, балки ҳазорон шахсонии одии бегуноҳ қурбон гардиданд. Шумораи ғавтидагон ба ҳазорҳо нафар расид, ки чунин талафотро халқи тоҷик дар таърихи қарнҳои охири худ намедонист. Ҷанги бемаънии бародаркушӣ ба ҳоҷагии халқ низ зарари қалон расонид. Зарари моддӣ ҷанг бештар аз 10 миллиард доллари амрикоиро ташкил меод.

3. ОҶОЗИ ГУҶТУШУНИДИ БАЙНИ ТОҶИКОН. КОМИССИЯИ ОШТИИ МИЛЛӢ

Дар харитаи сиёсии ҷаҳон ҳамчун давлати соҳибихтиёр мондани Тоҷикистон бо тантанаи сулҳ ва таъмини ваҳдат дар бай-

ни шаҳрвандони ҷумхурӣ алоқаи бевосита дошт. Аксари мардуми кишварамон манфиатдор буданд, ки дар ин сарзамин харчи зудтар сулҳ тантана ёбад. Хушбахтона, роҳбарони давлати соҳибистиклоли навбунёди Тоҷикистон низ ин тамоюлро харчониба дастгирӣ намуда, роҳҳои сулҳ ва ошти миллиро дарёфт намуданд. Ҳамин тавр, танҳо ба туфайли Ваҳдати миллий ва ягонагӣ амнияти Тоҷикистонро таъмин кардан мумкин буд.

Хушбахтона, роҳи сулҳ дар Тоҷикистон аз тарафи ҳамаи ҷумхуриҳои Осиёи Марказӣ, Русия ва мамлакатҳои ҷаҳон дастгирӣ ёфт.

Созмонҳои байналмилалӣ ҷаҳон, пеш аз ҳама, Созмони Миллалӣ Муттаҳид саҳми худро дар муътадилгардонии вазъ дар Тоҷикистон гузоштанд. Ин кор дар ду ҷабҳа ба амал меомад: аз як тараф, дар ташкили кумаки башардӯстона ба аҳолии ҷумхурӣ ва фирорӣҳои хориҷии он ва аз тарафи дигар, дар созмони намоёндагии мулкӣ ва низомӣ оид ба барқарори сулҳ.

Дар истиқрори сулҳ дар Тоҷикистон инчунин Созмони Амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), Созмони Конфронси Исломи, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) саҳм гузоштанд.

Бо мақсади таъмини сулҳ ва ошти миллий дар Тоҷикистон моҳи апрели соли 1994 гуфтушуниди байни тоҷикон оғоз ёфт. Гуфтушунидҳо дар байни ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди оппозитсия тоҷик борҳо дар Русия, Эрон, Туркманистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Афғонистон, дар шаҳрҳои Техрон, Машҳад, Исломобод, Алмаато, Ашқобод, Бишкек, Маскав барпо гардиданд. Дар гузаронидани гуфтушунидҳо ва ба даст овардани сулҳ саҳми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон хеле калон аст.

Дар роҳи таъмини сулҳи пойдор дар Тоҷикистон зарурати ташкил намудани гуфтушуниди байни тоҷикон ба миён омад, ки вай аз 5–19-уми апрели соли 1994 идома ёфта, дар 8 давра гузаронида шудааст. Дар амалӣ гардидани ин иқдоми нек сарварони кишварони бо мо ҳамсоя, аз ҷумла давлати Афғонистон – Бурҳониддини Раббонӣ низ саҳми арзандаи худро гузошт.

17 сентябри соли 1994 дар Техрон Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ, қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади

Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар дар давраи гуфтушунид ба имзо расид. Кулли шахрвандони ҷумхурӣ қабули чунин ҳуҷҷатро дастгирӣ намуда, умеду бовар ҳосил карданд, ки роҳи сулҳ боварибахшу ҷиддӣ пеш гирифта шудааст.

23 декабри соли 1996 дар ш. Маскав Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбари Иттиҳоди неруҳои оппозитсионии тоҷик С.А. Нурӣ¹ вохӯрда, бо ширкати намояндагии маҳсуси Дабири кулли Созмони Милали Муттаҳид созишномае имзо карданд, ки тибқи он Комиссияи оштии миллӣ таъсис дода шуд.

4 июли соли 1997 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон фармон баровард, ки тибқи он Комиссияи оштии миллӣ таъсис дода шуд.

Ҳайати Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) аз 26 нафар иборат буда, яъне аз ҳар ду тараф 13– нафарӣ муайян гардида, онро раиси Иттиҳоди неруҳои оппозитсионии тоҷик С.А. Нурӣ роҳбарӣ мекард. Ба ҳайати Комиссияи оштии миллӣ мансабдорони ҳукумат, олимон, инчунин, намояндагони муҳолифини тоҷик дохил шуда буданд.

Бо мақсади ба амал баровардани кор дар байни Комиссияи оштии миллӣ бо ҳукумат, гурӯҳи ҳамкорӣ низ таъсис ёфта буд, ки ба он намояндаи Созмони Милали Муттаҳид роҳбарӣ мекард.

Пас аз дар соли 1999 гузаронидани интиҳобот ба Парлумони Тоҷикистон ва иҷро гардидани талаботи Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз 31 марти соли 2000 фармон баровард, ки мувофиқи он фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ ва ҳамаи мақомоти он аз 1 апрели соли 2000 қатъ карда шавад. (Оид ба фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ муфассал нигаред ба кит.: Сайид Абдуллоҳи Нурӣ «Оштинома» (Душанбе, 2001) ва Иброҳим Усмонов «Миростроительство в Таджикистане» (Душанбе, 2006).

¹ Саид Абдулло Нурӣ 15 марти соли 1947 дар ноҳияи Сангвори Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар оилаи рӯхонӣ таваллуд шуда, аз соли 1953 дар водии Вахш зиндагӣ кардааст. Маълумоти диниро ӯ аз падар ва муллои донишманд гирифтааст. Ғайр аз фаъолияти муллоӣ ӯ аз соли 1974 ба Ҳизби ғайрилегалии Наҳзати Исломи роҳбарӣ кардааст. Барои паҳн намудани ақидаҳои динӣ ҳабс шуда, пас аз соли 1988 барои кор кардан ба Қозӣти ҷумхурӣ даъват мешавад. С.А. Нурӣ солҳои чанги шахрвандӣ пешвои намоёни муҳолифини тоҷик буда, ба Комиссияи оштии миллӣ роҳбарӣ намуда, дар баста шудани сулҳи тоҷикон саҳми арзанда гузоштааст. Аз 18 сентябри соли 1999 ӯ Раиси Ҳизби Наҳзати Исломи Тоҷикистон буд. Соли 2006 бар асари беморӣ вафот кард.

Комиссияи оштии миллӣ амалан фаъолияти худро аз соли 1997 то соли 2000-ум давом дода, саҳми арзандаро барои ба кишвари сулҳ табдил додани Тоҷикистон гузоштааст.

Гуфтушуниди байни тоҷикон 40 моҳ тӯл кашид, вале, мутаассифона, дар ин давра ҷанги мусаллаҳона хомӯш нашуда буд. Яке аз муваффақиятҳои қори комиссия аз он иборат буд, ки вай бо иштироқи бевоситаи Созмони Милали Муттаҳид (СММ), Созмони Амният ва Ҳамкории дар Аврупо (САҲА), Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ), Кумитаи байналмилалӣ Салиби Сурх (КБСС), Созмони Конфронси Исломи (СКИ) ва дигар созмонҳои мамлакатҳои ба мо дӯст, чун Русия, Афғонистон, Покистон, Эрон, Қазоқистон, Ёзбекистон ва Қирғизистон гузаштааст. Дар ин қори муҳим Созмони Милали Муттаҳид хизмати босазо кардааст. Зери сарвари СММ ҳанӯз моҳи сентябри соли 1992 «Миссияи Соммерейнис» фаъолиятро оғоз намуд. 21 январи соли 1993 миссияи нозирони СММ, 26 апрели ҳамон сол сафир Исмаи Киттани – Намояндаи вижаи Дабири кулли СММ дар Тоҷикистон барои барқарории сулҳ дар сарзамини тоҷикон ба фаъолият сар кард.

Дар натиҷаи ҷидду ҷаҳди қувваҳои пешқадам дар дохили ҷумҳурӣ ва берун аз он 27 июни соли 1997 дар ш. Маскав Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон қабул гардид, ки зери он Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, роҳбари Иттиҳодияи неруҳои оппозитсионии тоҷик С.А. Нурӣ ва Намояндаи махсуси Дабири кулли СММ Г.Д. Меррем имзо гузоштанд.

Ҷанги шаҳрвандиро, ки дар Тоҷикистон ба амал омада буд, ба се давра ҷудо кардан мумкин аст. Давраи якум – ҷанги расидани заминаҳои ҷанги шаҳрвандӣ. Ин давра аз воқеаҳои фоҷиавии моҳи феввали соли 1990 сар шуда, то 25 марти соли 1992, замоне, ки қавонони зиёд дар майдони Шаҳидон ҷамъ омада, талаб карданд, ки Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон С. Кенҷаев ба истеъфо равад, давом дошт. Давраи дуюм бевосита оғози ҷанг буд, ки аз воқеаҳои моҳи майи соли 1992 сар шуда, то декабри ҳамон сол давом кардааст. Ин давраи вазнинтарини ҷанг ба ҳисоб рафта, аз ҳар ду тараф хунрезӣ шуда, шумораи зиёди ода-

мон ҳалок гардидаанд. Давраи сеюм аз январи соли 1993 то 27 юни соли 1997 давом кардааст. Дар ин давра ақиб нишастани қувваҳои ҳарбии оппозитсия ба тарафи ноҳияҳои Фарму Тавилдара ва Помир ба итмом расида, Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон имзо шуд.

Сарфи назар аз мушкилот ва мураккабии шароити таърихии солҳои 90-ум, дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон сулҳ галаба кард. Дар Симпозиуми байналмилалии «Таҷрибаи таърихии сулҳи Тоҷикистон», ки 26–27 апрели соли 2001 дар Душанбе барпо гардида буд, қайд шуд, ки сулҳи Тоҷикистон барои мардуми ҷаҳон ибрат ва сабақи таърихӣ мебошад.

4. МУСТАҲКАМ НАМУДАНИ ЯҶОНАҒӢ ВА ВАҲДАТ ДАР ҶУМҲУРӢ

Имзо гардидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон дорои аҳамияти байналмилалӣ буда, пеш аз ҳама, барои таъмини соҳибистиклолии ҷумҳуриамон, ваҳдати миллӣ ва ба минтақаи сулҳ табдил ёфтани Осиёи Марказӣ таъсири мусбат расонд. Акнун дар рӯзнома амалан ҳал намудани масъалаҳои ҳаётан муҳимми иқтисодию иҷтимоӣ, сиёсии ҷумҳурӣ меистод ва барои ҳарчи зудтар баргараф кардани сохтори фалачгаштаи идораҳои давлатӣ, пеш аз ҳама, ҳарбӣ кӯшиш карда мешуд.

Яке аз омилҳои, ки пояи сулҳро мустаҳкам мегардонад, ба ватан баргардонидани гурезаҳо ва муҳоҷирони иҷборӣ буд. Соли 1993 теъдоди онҳо ба 800 ҳазор нафар расид.

Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як силсила тадбирҳо андешида шуданд, ки онҳо барои таъмини сулҳ ва бозгашти ҳамватанон мусоидат намуданд. Дар ин бобат қабули қонунҳои авф ва иловаҳо ба қонунҳои «Матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма», «Дар бораи озодии вичдон» ва ғайра шаҳодат медиҳанд. Воҳӯриҳои намояндагони мақомоти низомӣ ва гурӯҳҳои мусаллаҳи минтақаи Қаротегин низ ба барқарор шудани сулҳ мусоидат намуданд. Хусусан, барномаи «Ҳоки Ватан»-и радиои тоҷик ба бозгашти фирориён хизмати босазо кард.

Баъди имзо шудани Созишномаи умумӣ 27 июни соли 1997 дар шаҳри Маскав заминаи сулҳ ва ваҳдат дар Тоҷикистон амалӣ гардид. Пас аз ин воқеаи таърихӣ дар мамлакат тадбирҳои ба сохтори ҳукуматӣ дохил кардани оппозитсия, муҳолифин, ба ҷумҳурӣ баргардонидани қувваҳои мусаллаҳи онҳо, таъмини фаъолияти озоди ҳамаи хизбҳо ва ҷараёнҳои сиёсӣ, ки фаъолиятшон ба қонунҳои ҷумҳурӣ муҳолифат намекунад, андешида шуданд. Ин тадбирҳо роҳи сулҳро пойдор наму-да, ваҳдати миллиро мустаҳкам карда истодаанд.

Бояд гуфт, ки ҷанги шаҳрвандӣ ба мамлакат зарари ҳамазарафа овард. Дар ин хусус Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чунин навиштааст: «Дар натиҷа садҳо биноҳои маъмурию истиқоматӣ, дабистону кӯдакгонҳо ва деҳаҳои бутун ва-лангор шуданд. Ғоратгарӣ ва талаву тороҷ авҷ гирифт. Маҳсули меҳнати солҳо ҷамъовардаи мардум ба яғмо рафт. Зарари моддии ба ҷумҳурӣ расондаи ҷанг бештар аз 10 миллиард доллари амри-коиро ташкил дод...».

Яке аз ҷиҳатҳои мудҳиши ҷанг дар он ифода меёфт, ки тала-фоти калони инсонӣ ба амал омад. Аз тарафи қувваҳои сиёҳ шах-сонии бегуноҳ, аз ҷумла ходимони намоёни миллату давлат, илму фарҳанги ҷумҳурӣ кушта шуданд. Дар байни онҳо М.С. Осимӣ, М.Н. Назаршоев, М. Назриев, М. Шералиев, М. Ғуломов, Ю. Исоқӣ, О. Латифӣ ва бисёр дигарон буданд.

Масъалаи бозгашти гурезаҳо ва муҳоҷирони иҷборӣ кори осон набуд. Дар паҳлуи омили бадбинӣ ва қасд як силсила омилҳои дигар, аз ҷумла сӯхта шудани даҳҳо ҳазор хонаҳои истиқоматӣ, ғорат шудани техника ва молу мулк, хароб гар-дидани замини қорӣ, набудани пул иҷрои ин корро душвор ме-намуд. Кумакҳое, ки ҳукумат мекард ё созмонҳои башардӯсти байналмилалӣ мерасониданд, барои ҳалли мушкилот кофӣ набуданд. Гузашта аз он ҳанӯз роҳбарияти оппозитсия ба боз-гашти гурезаҳо ризоят надошт.

Масъалаи сулҳ дар сарзамини тоҷикон ва василаҳои ба вучуд овардани ваҳдати табақаҳои мухталифи ҷомеаи мо ба омилҳое, ҳам вобаста аст, ки ин омилҳо ба амали ҳукумат ва ҳамаи мақомҳои идорӣ вобастаанд. Дар ин асос метавон аз

корҳое ёдовар шуд, ки Президенти Тоҷикистон ва Маҷлиси Олии Тоҷикистон анҷом меоданд ва медеҳанд.

Қонуни афв имкон дод, ки садҳо нафар одамони, ҷиноятшон ба ғаъолияти иҷтимоию сиёсиашон иртиботдошта, баҳшида шаванд. Дар ҳамин қорҷӯб фармонҳои Президентро дар масъалаи ҷамъи силоҳ ёдоварӣ қардан лозим аст, ки ин раванд дар асл аз аввали соли 1993 шурӯъ шудааст. Дар асари ин амал ҳазорҳо мил силоҳ, аз ҷумла техникаи ҳарбӣ аз дасти мардум гирифта шуд. Ҳукумат барои исботи он ки давраи нав шурӯъ мешавад, яъне муқовиматнишондиҳии мусаллаҳ ба охир мерасад, моҳи март соли 1993 пешниҳоди роҳбарияти Фронти халқиро дар бораи ба анҷом расидани вазифаи ин созмон ва пароканда шудани он эълон кард.

Ба Тоҷикистон имкони татбиқи сиёсати байналмилалии сулҳ ҳам фароҳам омад. Сафарҳои расмӣ сардори давлати Тоҷикистон ба Туркия, Эрон, Покистон, Чин, ба як қатор мамлакатҳои ИДМ, иштироқаш дар нишастҳои байналмилалӣ ва суҳанронихояш дар иҷтимоию СММ дар солҳои 1993, 1994 ва 1995, эътироф шудани давлати тоҷикон аз тарафи қариб тамоми мамлакатҳои ҷаҳон яке аз намунаҳои ба вучуд омадани пояи сулҳу ваҳдат дар мамлакат мебошад.

Ҳамин тавр, бояд дарк намоем, ки нигоҳ доштани сулҳ, Ваҳдати миллӣ қарзи конституционии мақомоти ҳокимият ва тамоми мардуми Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

5. АҲДНОМАИ РИЗОЯТИ ЧОМЕА ДАР ТОҶИКИСТОН

Бо мақсади амалӣ гардидани сулҳи тоҷикон ба мардуми ҷумҳурӣ фаҳмонда додани зарари ҷанг ва зарурати ҳарчи зудтар амалӣ гардидани аҳду паймон дар байни шаҳрвандон бояд як ҳуҷҷате қабул мегардид, ки он ризояти ҷомеаро дар Тоҷикистон ба вучуд меовард.

Қариб 30 созмони ҷамъиятию сиёсии ҷумҳурӣ 9 март соли 1996 Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистонро имзо намуданд. Моҳияти ин ҳуҷҷат дар нутқи барномавии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба тариқи зайл

муайян гаштааст:

«Таъмини сулҳу субот дар мамлакат.

Ба даст овардани созгории миллӣ ва иттиҳоди ҳамаи хизбҳои сиёсӣ барои ҳалли проблемаҳои муҳимтарин дар чаҳорҷӯбаи Аҳднома.

Таҳкими Истиқлолияти давлатии ҷумҳурӣ.

Таҳкими сохторҳои демократии давлат ва ҷомеа бо мақсади эҳтироми ҳуқуқи инсон дар ҷумҳурӣ.

Маъвои умумии худ эътироф кардани Тоҷикистон, муборизаи муштарак ба муқобили қашшоқии молию маънавӣ, барои ваҳдат ва субот.

Фароҳам сохтани шароит барои рушди ҳамаҷониба ва озодонаи шахсият новобаста ба фарқи наҷодию миллӣ, динӣ, забонӣ ва мавқеъҳои сиёсӣ.

Дар чаҳорҷӯбаи Аҳдномаи ризояти ҷомеа давлат ва Ҳукумат уҳдадор мешаванд, қонунҳои таҳия ва қабул кунанд, ки ба демократикунонии ҳаёти ҷомеа ва хифзи ҳуқуқи башар ва озодии вай мусоидат намояд...

Дар навбати худ хизбҳои сиёсӣ ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ уҳдадор мешаванд, ки дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ Ҳукуматро дастгирӣ карда, ба устувор шудани соҳибхитиёрии давлатӣ, ризояти миллӣ мусоидат менамоянд, аз ҳама шаклҳои мочарочӯӣ ва фишори зӯрварона даст мекашанд».

На танҳо шаҳрвандони ҷумҳурӣ, балки давлатҳои гуногуни дунё Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистонро дуруст ҳисобида, ба ҳулоса омаданд, ки татбиқи он оромиро дар кишвар таъмин хоҳад кард. Хушбахтона, дар мамлакатамон аз моҳи апрели соли 1996 Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунад, ки вай барои татбиқи Аҳднома низ саҳми худро мегузорад. Ин Шӯро мунтазам чаласаҳои худро гузаронида, роҳҳои нав ба нави корро дарёфт намуда, баҳри сулҳу оромӣ дар ҷумҳурӣ корҳои босубот мебарад.

Дар ин қори муқаддас собиқ нерӯҳои муҳолифини тоҷик низ саҳми муносиб гузоштаанд. Масалан, 3 августи соли 1999 роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд.

Сулҳ барои Тоҷикистони соҳибистиқлол хеле гарон ва бо роҳи мушкилу тӯлонӣ ба даст омад. «Ваҳдати миллӣ, – қайд менамо-

яд Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, – бояд аз ҳама гуна ихтилофи назар, гуногунандешии сиёсӣ, манфиатҳои ҳизбӣ, гурӯҳӣ ва ғайра болотар ва дахлнопазир бошад, аҳли ҷомеа ро муттаҳид, якдил, эҳтиром ва якпорча созад».

Дар чунин шароити тақдирсоз баҳри ҳарчи зудтар аз нав барқарор намудани ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, нигоҳ доштани соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбарони ҳизбу созмонҳои ҷамъиятӣ, ходимони намоёни давлатӣ, илму фарҳанг ва собиқадорони ҷангу меҳнат бо ташаббуси наҷиб оид ба ташкили «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» баромад намуданд. Ин ташаббус аз тарафи Сардори давлатамон ҳаматарафа дастгирӣ ёфт.

Рӯзи 18 июли соли 1997 қариб 600 вакил аз тамоми ҷумҳурӣ дар Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айни ҷамъ омада «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон»-ро таъсис доданд. Вакилон якдилона Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон ро Раиси «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» интихоб карданд. Дар Оинномаи ин ҳаракат чунин қайд шудааст: «Ҳадафи асосии Ҳаракат муттаҳид сохтани саъю кӯшишҳои табақаҳои мухталифи иҷтимоӣ ва нерӯҳои Тоҷикистон дар мавриди барқарор намудани сулҳу суботи доимӣ, боварии тарафайну ризоияти шаҳрвандӣ, аз бухрон раҳо додани ҷомеа, таҳкими якпорчагии давлат ва интегратсия ба Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, устуворӣ ва вусъат бахшидани демократия, комёб шудан ба риояи ҳуқуқи инсон ва шаҳрванд мебошад».

Бояд гуфт, ки «Ҳаракати Ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» доир ба рушди ҷумҳурӣ, хусусан, дар баланд шудани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳрвандонамон саҳми босазо мегузорад.

Дар ҷумҳурӣ созмонҳои гуногун амал мекунанд, ки онҳо бо ҳамдастии «Ҳаракати Ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» фаъолияти самараноки қори тарбиявӣ мебаранд. Яке аз ин созмонҳо Фонди миллии «Шоҳроҳи Абрешим–Шоҳроҳи Ваҳдат» мебошад. Хусусан, маъракаи якуми «Қорвони сулҳу ваҳдат дар шоҳроҳи Ваҳдат» (5 – 15 июли соли 1999), ки аз ағбаи Қулма тавассути Шоҳроҳи нави бузурги абрешим гузашт ва дар он намояндагони

кариб ҳамаи шахру наҳияҳо ҷумҳурӣ ширкат намуданд, хеле самаранок буд.

Маъракаи «Корвони дуоми сулҳу ваҳдат дар шоҳроҳи Ваҳдат» аз 23 то 27 июни соли 2000 давом кардааст. Ин сафари корвон дар ду самт— яқум аз Кулма ва Исфара оғоз ёфта, ба воситаи Хучанд—Истаравшан—Айнӣ—Варзоб ва дуом, аз Мурғоб—Хоруғ—Қалъаихумб—Кӯлоб—Ваҳдат гузашта, ба Душанбе расидааст.

6. ДАВРАҲО ВА САБАҚҲОИ ТАЪРИХИИ СУЛҲИ ТОҶИКОН

Ба фаъолияти корвони сулҳу ваҳдат Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон баҳои мусбат дода, чунин қайд кардааст: «Хушбахтона, мо дар кишвари худ барои сулҳи пойдор ва ҳаёти осоиштаи ҷомеа заминаи бозғимод гузошта тавонистем, вале агар мо хоҳем, ки мамлақати мо ҳамвора тараққӣ карда, ба сафи давлатҳои пешқадами дунё ворид гардад, наслҳои ояндамон зиндагии сазовор дошта бошанд ва аз падару модарони худ ба неки ёд кунанд, бояд ҳаргиз ба ҳалалдор шудани сулҳу субот роҳ надихем ва бақову пойдории давлати миллиро пайваста таъмин намоем. Ин, пеш аз ҳама, аз дилу нияти нек, азму талоши ҷиддӣ ва меҳнати фидокоронаи тамоми шаҳрвандони Тоҷикистони азизамон вобаста аст».

Сулҳе, ки дар Тоҷикистон барпо гардид, аз ду давра иборат мебошад. Давраи яқум, аз 4–19 апрели соли 1994 оғоз ёфта, то 19–23 декабри соли 1996 давом кардааст. Бо ташаббуси Ҳукумат зери сарвари Эмомалӣ Раҳмон ва аз тарафи як гурӯҳ ватандӯстони муҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ, О. Латифӣ, А. Сатторзода ва дигарон гуфтушунид ба амал омад. Дар ин давра панҷ вохӯрӣ барпо гардида, гуфтушунид дар шаҳрҳои Маскав, Техрон, Исломобод, Кобул, Алмаато, Ашқобод, Хосдеҳ гузашта, бо ташкилҳои Комиссияи оштии милли ба итмом расид.

Давраи дуом аз 5–19 январи соли 1997 аз оғози гуфтушунид дар Техрон то 26–27 июни соли 1997 давом карда бо қабули Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти милли дар Тоҷикистон дар Маскав поён ёфт. Дар ин давра чор вохӯрӣ дар шаҳрҳои Техрон, Машҳад, Бишкек ва Маскав бомуваффақият гузаронида шуданд.

Сулҳи тоҷикон дорои хусусиятҳои хос мебошад. Вай дар ша-

роите имзо гардид, ки дар ҷумхури мазмуни демократия такмил ёфта, сохтори бисёрҳизбӣ ва плюрализми идеологӣ дар партави Конституцияи нав рушд ёфт. Ба туфайли ҳамкорихо, хусусан бо Русия, Эрон инчунин, бо дигар мамлакатҳо ва созмонҳои байналмилалӣ саъйи тоҷикон дар роҳи барқароршавии сулҳ ба муваффақиятҳои беназир ноил гардид.

Сабакҳои асосии сулҳи тоҷикон чунинанд:

– ба туфайли сулҳ хатари барҳам хӯрдани Ҷумҳурии Соҳибистиклоли Тоҷикистон аз байн рафт;

– оштии миллӣ нишон дод, ки халқи тоҷик тамаддуни ғанӣ ва фарҳанги қадима дошта, мардуми сулҳдӯст буд ва мемонад;

– сулҳ ягонагии тоҷикону тоҷикистониҳоро таъмин карда, ин сарзаминро ҳамчун муқаддасот нигоҳ дошта тавонист;

– ҳаёт исбот намуд, ки хизбу созмонҳо ва дигар ҷабҳаҳои сиёсӣ, сарфи назар аз ақида ва роҳҳои гуногуни созандагӣашон, метавонанд аҳл шуда, барои миллат ва Ватани худ хизмати босазо намоянд;

– барои хотимаи ҷанг ва тантанай сулҳ қувваҳои муқобилистодаи мамлакат бо роҳи осоишта гуфтугӯ намуда, ба созмонҳои байналмилалӣ низ така карда, метавонанд мушкилотро бо роҳи одилона ҳал намоянд;

– бояд феврал пеши роҳи мушкилоти ҷиддие, ки мамлакатро ба ҷанг тела медиҳанд, гирифта шавад. Фориғболӣ, безътиноӣ, қасдгирӣ ва бо роҳи зӯрӣ ҳал кардани проблемаҳо, хусусан мушкилоти сиёсӣ, дар асри XXI–асри прогресси техникаӣ хавф ва хатари калон дорад;

– сулҳи тоҷикон бори дигар нишон дод, ки ҷавононро аз истеъмол ва тичорати маводи муҳаддир нигоҳ доштан зарур аст. Истифодаи нашъа ва паҳн кардани он на танҳо ба саломатии шаҳрвандон зарар мерасонад, авзои ҷомеаро низ ноором гардонда, ҷангу ҷидолро ба амал меорад;

– дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ шаклу усулҳои корие (мулоқоти сардори давлат бо роҳбари муҳолифин, Комиссияи оштии миллӣ) созмон дода шуданд ва ҳуҷҷатҳои қабул гардиданд, ки ба ҳарчи зудтар хотима ёфтани ҷанг мусоидат намуданд;

– таҳлили таърихи ҷанг ва сабақи сулҳи тоҷикон бори дигар ни-

шон дод, ки хусусан, ба масъалаи тарбияи насли наврас аҳамияти аввалиндараҷа додан зарур аст. Пеш аз ҳама, ҷавонон бояд дар рӯҳияи ваҳдат, дӯстии халқҳо ва ватандӯстӣ тарбия карда шаванд.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАҒӢ

СОЗИШНОМАИ УМУМИИ ИСТИҚРОРИ СУЛҲ ВА РИЗОЯТИ МИЛЛӢ ДАР ТОЧИКИСТОН

Бо мақсади дарёфти сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон ва барҳам додани оқибати ҷанги шаҳрвандӣ аз 5 апрели соли 1994 сар карда, то ҳамин рӯз зери сарпарастии СММ Музокироти байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ давом кард. Ҳангоми ҳашт даври ин музокирот байни ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҶТ) ва Иттиҳоди неруҳои оппозитсионӣ тоҷик (ИНОТ), ки минбаъд «Тарафайн» номида мешаванд, шаш мулоқоти Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ, ҳамчунин, се машварати Тарафайн, ки дар Алмаато, Ашқобод, Бишкек, Исломобод, Кобул, Машҳад баргузор шуданд, протокол ва дигар санадҳои, ки дар маҷмӯъ Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон (Созишномаи умумӣ)-ро ба миён меоранд, мувофиқа ва имзо шуданд ...

СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ҶАЛАСАИ ЯКУМИ ШӢРОИ ҶАМЪИЯТИИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН, (9 АПРЕЛИ СОЛИ 1996)

Имрӯз аз он рӯзе, ки мову шумо «Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон»-ро имзо намудем, расо як моҳ гузашт. Ин ҳуҷҷати дорои аҳамияти бағоят бузурги таърихӣ, ки дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии кишварамон нақши муҳимро доро мебошад, дар байни мардуми ҷумҳурӣ ва дар арсаи байналмилалӣ ҳам баҳои хеле баландеро соҳиб гашт. Роҳбарону сиёсатмадорони давлатҳои гуногуни ҷаҳон ба «Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон» баҳои баланд дода, онро ҳамчун як иқдоми ҷиддитарин дар роҳи ба даст овардани сулҳу оромии на танҳо Тоҷикистон, балки умуман минтақаи мо номбар мекунанд ...

Ризояти ҷомеа мароми мост. – С.10.

ПАЁМИ
ПРЕЗИДЕНТИ ТОЧИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА
МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН

ш. Душанбе, 23 январи соли 2015

ОИД БА ҶАНГИ ШАҲРВАНДӢ

Омӯхтани сабаб ва омилҳои сар задани ҷанги шаҳрвандӣ дар кишварамон яке аз вазифаҳои муҳимтарини олимони ҷомеашинос мебошад, зеро доир ба ин масъала андешаву таҳқиқоти муътамади олимон бояд нақши ҳалкунанда дошта бошад, то ин ки ҳодисаҳои дахшатноку ғоҷабори гузашта барои наслҳои ояндаи халқамон дарси хушёрӣ ва ибрат гарданд.

Бо дарназардошти вазъи ҳассосу печидаи ҷаҳони муосир олимону донишмандони мамлакат бояд ба масъалаҳои тавсеаи мафкураи миллӣ, таҳкими давлатдорӣ ва рушди иҷтимоию сиёсии ҷомеа, иттиҳоди нерӯҳои созандаи кишвар ва ҳифзи манфиатҳои стратегии Тоҷикистон, мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм, хурофотпарастиву ифротгароӣ инчунин, таҳқиқи масоили демократикунонии ҳаёти иҷтимоию сиёсии Тоҷикистон эътибори аввалиндараҷа диҳанд.

"Ҷумҳурият", 7 март соли 2015.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Чаро дар Тоҷикистони соҳибистиклол ҷанги шаҳрвандӣ рӯй дод?

Кай Комиссияи оштии миллӣ таъкил ёфт, вазифа ва вазолатҳои он аз ҷиҳати иборат буд?

Рафти мустақкам гардидани сулҳ ва ваҳдатро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз воқиғаҳои ахбори умум самаранок истифода намоед.

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Сабабҳои ба амал омадани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистони соҳибистиқлол.

–Зарари ҷанги шаҳрвандӣ ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маънавии халқи тоҷик.

–Мақоми қорвони сулҳ ва ваҳдат дар тарбияи шаҳрвандонамон.

–Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон (9-уми март соли 1996) ва аҳамияти он.

–Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (апрели соли 1996) ва фаъолияти он.

–Таҷрибаи таърихӣ сулҳи Тоҷикистон.

–Сабабҳои таърихӣ сулҳи тоҷикон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНӢИШӢ)

1. Бесарусомониҳои соли 1990 кадом моҳ рӯй доданд?

- А) Моҳи январ; В) Моҳи феврал; С) Моҳи май; Д) Моҳи сентябр;
Е) Моҳи ноябр;

2. Бухрони сиёсӣ ба ташкил ёфтани ҷӣ гуна майдонҳо дар пойтахти ҷумҳурӣ сабаб гардид?

- А) Ҳисори Шодмон ва Меҳри Хатлон; В) Бохтар ва Суғд; С) Эҳёи Хучанд ва Зарафшон; Д) Шаҳидон ва Озодӣ; Е) Пайванд ва Рӯбарӯ.

3. Кай задухӯрдҳои ҷанги шаҳрвандӣ оғоз ёфтанд?

- А) Моҳи майи соли 1992; В) Моҳи декабри соли 1993; С) Моҳи сентябри соли 1994; Д) Моҳи июли соли 1995; Е) Моҳи ноябри соли 1996.

4. Соли 1993 теъдоди гурезаҳо ба ҷанд ҳазор нафар расида буд?

- А) 60 ҳазор; В) 195 ҳазор; С) 800 ҳазор; Д) 1 млн.; Е) 1 млн. 500.

5. Барои хифзи якпорчагии Тоҷикистон сарбозони кадом дивизияи Русия хизмат кардаанд?

- А) Дивизияи 20; В) Дивизияи 61; С) Дивизияи 201; Д) Дивизияи 16;
Е) Дивизияи 95.

6. Кай «Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон» таъсис ёфт?

- А) 9 сентябри соли 1991; В) 18 июли соли 1997; С) 20 март соли 1998;

D) 11 декабри соли 1999; E) 8 марти соли 2000.

7. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри ба амал баровардани ваҳдат ва ягонагӣ кадом созмон ҳаракати ҷамъиятӣ, хизбу созмонҳои ҷамъиятиро муттаҳид менамояд?

A) Дастгоҳи Президенти ҷумҳурӣ; B) Конфронси назариявии илмию амалӣ; C) Ҷамъияти фарҳангии тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон «Пайванд»; D) Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва «Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон»; E) Маркази ҷамъиятии иттилоотӣ доир ба қонуният ва ҳуқуқи инсон;

8. Гуфтушуниди байни тоҷикон баҳри сулҳи пойдор дар сарзамини соҳибистиклол дар чанд давра гузаронида шуд?

A) 2 давра; B) 5 давра; C) 8 давра; D) 11 давра; E) 15 давра;

9. Кай ва дар кучо Созишномаи умумии сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон имзо шуд?

A) 1 июни соли 1992 дар ш. Душанбе; B) 9 марти соли 1996 дар ш. Техрон; C) 27 июни соли 1997 дар ш. Москва; D) 8 сентябри соли 1998 дар ш. Хучанд; E) 3 августи соли 1999 дар ш. Душанбе.

10. Кай роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик С.А.Нурӣ расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд?

A) 9 марти соли 1996; B) 18 июли соли 1997; C) 3 августи соли 1999; D) 15 июли соли 1999; E) 10 майи соли 2000.

11. Кай симпозиуми байналмилалӣ «Тачрибаи таърихӣ сулҳи Тоҷикистон» шуда гузашт?

A) 26-27 июни соли 1997; B) 26-27 майи соли 1999; C) 26-27 апрели соли 2001; D) 26-27 сентябри соли 2003; E) 26-27 декабри соли 2005.

12. Кай Комиссияи оштии миллӣ таъсис дода шуд?

A) 21 январи соли 1993; B) 19 апрели соли 1994; C) 17 сентябри соли 1995; D) 23 декабри соли 1996; E) 27 июни соли 1997.

13. Кай "Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон" ба имзо расид?

A) 9 марти соли 1996; B) 27 июни соли 1997; C) 26-27 апрели соли 2001; D) 18 июли соли 1997; E) 15 июли соли 1999.

14. Кай ва дар кучо Созишномаи умумии сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон имзо шуд?

А) 1 июни соли 1955 дар ш. Душанбе; В) 9 марти соли 1996 дар ш. Теҳрон; С) 27 июни соли 1997 дар ш. Москва; D) 8 сентябри соли 1998 дар ш. Хучанд; E) 3 августи соли 1999 дар ш. Душанбе.

Ҷавоб ба намунаи тестӣ (санчишӣ)

1 – В, 2 – D, 3 – А, 4 – С, 5 – С, 6 – В, 7 – D, 8 – С, 9 – С, 10 – С, 11 – С.
12- D, 13- А, 14-С.

БОБИ 8. ИСЛОҲОТИ СИЁСӢ, ИҚТИСОДӢ ВА ИҚТИМОӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1. ЗАРУРАТИ ГУЗАРОНИДАНИ ИСЛОҲОТИ СИЁСӢ ДАР МАМЛАКАТ

Ба даст омадани соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб мекард, ки дар мамлакат, пеш аз ҳама, ислоҳоти сиёсӣ гузаронида, ҷиҳати ҳуқуқии он таъмин карда шавад. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки бе ислоҳоти сиёсӣ давлати соҳибистиклол пойдор шуда наметавонад ва чунин ҷумҳуриро ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф намекунад.

Бояд гуфт, ки аз рӯзҳои аввали дар ҳаритаи ҷаҳон пайдо шудани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ислоҳоти сиёсӣ оғоз ёфт, вале, мутаассифона, ҷанги шаҳрвандӣ то як андоза ба раванди ислоҳоти сиёсӣ ҳалал расонд ва монеа шуд.

Ба кишвари сулҳ табдил ёфтани Тоҷикистон заминаҳои хуби гузаронидани ислоҳот, аз ҷумла ислоҳоти сиёсиро фароҳам овард. Пеш аз ҳама он тағйироти куллии сиёсиро, ки ҳанӯз дар рафти бозсозӣ ва дар раванди демократикунони ҷомеаи соҳибистиклоли Тоҷикистон ба амал омада буданд, қонунӣ гардонидан лозим буд. Аз тарафи дигар таҷрибаи муфиди давлатҳои ҷаҳонро ба ҳисоб гирифта, ислоҳоти сиёсиро бо хусусиятҳои хоси Тоҷикистон бояд ба амал мебаровардем.

Баъд аз соҳибистиклол гаштани Тоҷикистон дар ҷумҳурӣ тадбирҳои мушаххас ҷиҳати ба расмият даровардани қонуну қоидаҳои ҷадид андешида шуданд. Пас аз эълони Истиклолияти давлатӣ фавран қонунҳои «Дар бораи тағйир додани номи Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон» (31 августи соли 1991), «Дар бораи интихоботи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (10 сентябри соли 1991) ва ғайра қабул гардиданд.

Дар мамлакат зарурати қабули Конститутсияи нав ба миён омад. Ин зарурат аз он бармеомад, ки шароити таърихӣ тағйир ёфта, ҷумҳурии соҳибистиклол ташкил ёфта буд. Дар мазмун ва равандҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа дигаргунӣҳои куллӣ ба амал омаданд. Сохтори сиёсӣ низ тақозо мекард, ки дар асоси қоидаҳои нав коргузорӣ ба роҳ монда шавад.

Яке аз тадбирҳои ҷиддӣ дар барпо кардани ҷомеаи нав тайёр ва ба муҳокимаи умумихалқӣ пешниҳод кардани Конститутсияи Ҷумҳурии Сохибистиклоли Тоҷикистон буд. Бо ин мақсад ва дар асоси қарори Иҷлосияи XVII Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон зери сарвари Эмомалӣ Раҳмон ҳайати нави комиссияи конститусионӣ таъсис дода шуд. 10 феввали соли 1992 гурӯҳи қорӣ бо сарвари Н. Хувайдуллоев барои тартиб додани лоиҳаи Конститутсия таъсис дода шуд. Моҳи апрели соли 1992 лоиҳаи Конститутсия барои муҳокима дар матбуоти даврӣ ҷоп гардид. Мутаассифона, ҷанги шаҳрвандӣ барои қабули ин Конститутсия имкон надод. Баъди барқарорсозии Ҳукумати конститусионӣ соли 1994 гурӯҳи қорӣ дигар лоиҳаи нави Конститутсияро барои муҳокимаи умумихалқӣ омода сохт. Конститутсия аз ҷониби шаҳрвандон пазируфта шуда, рӯзи 6 ноябри соли 1994 дар райъпурсии умумихалқӣ 87% иштироккунандагон ин ҳуҷҷати таърихро дастгирӣ намуданд.

Дар муқаддимаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд шудааст, ки «Мо, халқи Тоҷикистон, қисми ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳон буда, худро дар назди наслҳои гузашта, ҳозира ва оянда масъул ва вазифадор дониста, таъмини сохибхитиёрии давлати худ ва рушду камоли онро дарк намуда, озодӣ ва ҳуқуқи шахсро муқаддас шумурда, баробарҳуқуқӣ ва дӯстии тамоми миллату халқиятҳоро эътироф карда, бунёди ҷомеаи адолатпарварро вазифаи худ қарор дода, ҳамин конститутсияро қабул ва эълон менамоем».

Ҳар сол 6 ноябр ҳамчун Рӯзи Конститутсия дар ҷумҳурӣ ҷашн гирифта мешавад. Халқи Тоҷикистон дар асоси ин ҳуҷҷати муқаддас зиндагӣ ва меҳнат карда, Ҷумҳурии Сохибистиклолро пурқувват мегардонад.

Дар моддаи якуми Конститутсия омадааст, ки «Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати сохибхитиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад». Мувофиқи Конститутсия ҳокимият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба халқ тааллуқ дорад. Тибқи моддаи 9-и Конститутсия ва моддаи 3-уми Эълонияи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳокимияти давлатӣ дар мамлакат тавассути мақомоти қонунгузор, иҷроия ва судӣ амалӣ мегардад. Аз номи халқ Маҷлиси Олӣ ва Президент сухан гуфта метавонанд. Сохти давлатии ҷумҳурӣ унитарӣ мебошад. Тоҷикистон аз воҳидҳои маъмурии зерин иборат аст: Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо, шаҳракҳо ва деҳаҳо.

Мувофиқи Конститутсияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муҳлати 7 сол интихоб шуда, дар айни ҳол Сарвари давлат ва ҳокимияти иҷроия (Ҳукумат) мебошад. Аз ҷумла Президент ҳуқуқ дорад фармонҳои худро ба Маҷлиси Олӣ (органи олии қонунбарор) барои тасдиқ кардан пешниҳод намуда, Сарвазир ва дигар аъзои Ҳукуматро таъйин намояд. То ҳол дар Тоҷикистон се нафар – Қаҳҳор Маҳкамов (дар Шӯрои Олӣ), Раҳмон Набиев ва Эмомалӣ Раҳмон аз тариқи раъйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шудаанд.

2. МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Мақоми олии намояндагӣ, қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси Олӣ буда, ба муддати 5 сол интихоб мегардад. Маҷлиси Олӣ қонун қабул мекунад, бучети давлатиро мавриди баррасӣ қарор медиҳад, сиёсати дохилӣ, берунӣ ва муҳлати раъйпурсиро муайян мекунад. Ҳоло Маҷлиси Олӣ аз ду палата: Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон иборат аст.

Тибқи моддаи 56 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси миллӣ чунин салоҳият дорад:

– таъсис ва барҳам додани воҳидҳои марзию маъмурӣ ва тағйири онҳо;

– интихоб ва бозхонди раис, муовинон ва судяҳои Суди конститутсионӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодӣ бо пешниҳоди Президент;

– ҳалли масъалаи бекор кардани дахлнопазирии раис, муовинон ва судяҳои Суди конститутсионӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодӣ;

– ризоят барои таъйин ва озод намудани Прокурори генералӣ ба муовинони ӯ;

– амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои муайян кардаанд.

Аз рӯзҳои аввали таъсисёбиаш Маҷлиси миллии Маҷлиси Олӣ ба яке аз рӯкҳои бозғамоди мақоми қонунгузори мамлакатамон табдил ёфта, танҳо дар байни солҳои 2000 – 2015-ум чандин қонунҳои муҳимро қабул намудааст. Аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тибби халқӣ», «Дар бораи истифодаи энергияи атомӣ», «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бо-

раи вазъи ҳуқуқии узви Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси хоҷагии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва ғайра.

*Раиси Маҷлиси
миллии Маҷлиси
Олии Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Маҳмадсаид
Убайдуллоев*

Холо Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 32 нафар узв дорад.

Вазифаи Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Маҳмадсаид Убайдуллоев ба уҳда дорад¹.

Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати чорум аз 63 вакил иборат буда, доимоамалкунанда ва касбӣ мебошад.

Мувофиқи моддаи 57-уми Конститутсия салоҳияти Маҷлиси намояндагон аз:

–таъсиси Комиссияи Марказии интиҳобот ва раъйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интиҳоб ва бозхонди раис, муовин ва аъзои он бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

–ба муҳокимаи халқ пешниҳод намудани лоиҳаи қонунҳо, дигар масъалаҳои муҳими давлатию ҷамъиятӣ;

–тасдиқи барномаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ;

–ризоят ба додугирифтӣ қарзи давлатӣ;

–тасдиқ ё бекор кардани шартномаҳои байналмилалӣ;

–таъйини раъйпурсӣ;

–таъсиси судҳо;

–тасдиқи рамзҳои давлатӣ;

¹ Убайдуллоев Маҳмадсаид дар деҳаи Кирови ноҳияи Фархор 1 феввали соли 1952 таваллуд шудааст. Соҳиби маълумоти олии техникӣ ва хизбӣ буда, соли 1974 Донишқадаи политехникии ш. Харков ва соли 1985 Мактаби олии хизбии ш. Тошкандро хатм кардааст. Ӯ дар вазифаҳои масъули хоҷагӣ, хизбӣ, шӯравӣ ва дар даврони соҳибистиклолии ҷумҳурӣ муовини Раиси Шӯрои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1992–1994), муовини аввали Сарвазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1994–1996), Раиси шаҳри Душанбе (аз соли 1996 то ҳол) шуда, қор мекунад.

Дар иҷтимоӣ яқуми даъвати панҷум (17 апрели соли 2015) Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҳмадсаид Убайдуллоевро Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб кард.

- тасдиқи мукофотҳои давлатӣ;
- тасдиқи фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи таъин ва озод намудани раиси Бонки милли ва муовинони ӯ;
- муқаррар намудани рутбаҳои ҳарбӣ, дипломатӣ, рутбаҳо ва унвонҳои махсус;
- муайян намудани маоши Президент;
- амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санаду қонунҳо муайян кардаанд.

**Раиси Маҷлиси
намоёндагони
Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Шукурҷон Зухуров**

Маҷлиси намоёндагон аз 9 кумита – оид ба иқтисод, бучет, молия ва андоз; оид ба қонунияти конститутсионӣ, қонунгузорӣ ва ҳуқуқи инсон; оид ба сохтори давлатӣ ва шуғли аҳоли; оид ба корҳои байналмилалӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва иттилоот; оид ба илм, маориф, фарҳанг ва сиёсати байни ҷавонон; оид ба масъалаҳои иҷтимоӣ, оила, ҳифзи сиҳатӣ ва экология; оид ба тартиботи ҳуқуқӣ, муҳофизат ва амният; оид ба энергетика, саноат, сохтмон ва коммуникатсия, инчунин, аз ду комиссия – оид ба назорати дастур ва ташкили кор, оид ба одоби вакилон иборат мебошад.

Маҷлиси намоёндагон аз рӯи масъалаҳои дар салоҳияташ буда қарор қабул мекунад. Қарори Маҷлиси намоёндагон агар тартиби дигари қабули қарорро Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян накарда бошад, бо тарафдории аксари шумораи умумии вакилон қабул ме-

гардад.

Аз 27 март соли 2000-ум то моҳи март соли 2010-ум вазифаи Раиси Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Сайдулло Хайруллоев ба уҳда дошт. Рӯзи 16 март соли 2010-ум Шукурҷон Зухуров ба вазифаи Раиси Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати ҷорум интихоб гардид¹.

¹ Зухуров Шукурҷон 16 апрели соли 1954 дар ноҳияи Панҷ таваллуд шуда, маълумоти олиро дар Донишгоҳи муҳандисӣ-заминсозии шаҳри Маскав гирифта ва соли 1992 Академияи идоракунии Федератсияи Русияро хатм намудааст. Солҳои тӯлонӣ дар вазифаҳои гуногуни шӯравӣ, комсомолӣ, хоҷагӣ ва ба ҳайси Раиси Кумитаи давлатии меҳнат ва тайёр кардани кадрҳои коргарӣ, Вазири меҳнат ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ифои вазифа кардааст. Ӯ дар гуфтушундҳои сулҳи байни тоҷикон фаъолона иштирок дошт ва вазифаи раиси

Соли 2015 Шукурчон Зухуров боз ба вазифаи Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати панҷум интихоб шуд.

Тоҷикистон тибқи моддаи сеюми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзҳои зерин – Нишон, Парчам ва Суруди миллиро қабул намуд, ки хусусиятҳои хоси ҷумҳурии соҳибхитияро баён мекунанд. Муаллифи матни "Суруди милли" шоир Гулназар Келдӣ мебошад.

Мувофиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонуну санадҳои қабулгардида дар мамлакат кӯшиши гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ идома ёфт ва сохтори пештара барҳам хӯрда, сохтори нави сиёсии ҷамъият ба амал омад. Аз ҷумла сохтори ҳокимияти иҷроия тағйир ёфта, тарзи идоракунии президентӣ ҷорӣ гардида, ислоҳоти ҳокимияти қонунбарор ва судӣ гузаронида шуд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Сарвазир, муовини яқум ва муовинони ӯ, вазирон, раисони кумитаҳои давлатӣ иборат аст. Дар айни замон Раиси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Сарвазири ҷумҳурӣ Қоҳир Расулзода мебошанд.

Дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раисони Шӯрои Олӣ инҳо буданд: Қадриддин Аслонов (солҳои 1990–1991), Раҳмон Набиев (сентябри соли 1991 – декабри соли 1991), Сафаралӣ Кенчаев (солҳои 1991–1992), Акбаршо Искандаров (август 1992 – ноябри соли 1992), Эмомалӣ Раҳмон (ноябри соли 1992 – апрели соли 1995), Сафаралӣ Раҷабов (апрели соли 1995 – март 2000).

Ҳамин тавр ислоҳоти сиёсӣ дар Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон дар асоси Конститутсия, қонунҳои парламон ва фармонҳои Сардори давлат сурат мегирад.

Тағйироте, ки дар ҷомеа рӯй медиҳанд, сари вақт ба ҳисоб гирифта шуда, ба Конститутсия тағйиру иловаҳо дохил карда мешаванд. Дар ин бора натиҷаи раъйпурсиҳои умумихалқие, ки 26 сентябри соли 1999 ва 22 июни соли 2003 гузаронида шуда буданд, шаҳодат медиҳанд.

Маркази Ҳамоҳангсозии Лоихаҳои Барқарорсозии Баъди Ҷангро иҷро намудааст. Бори аввал 27 феввали соли 2005 аз хавзаи интихоботии Кубодиён – №31 вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шуда буд.

Дар айни замон мо иштирокчии раванди татбиқи ислоҳоти сиёсӣ дар кишвар мебошем, ки мунтазам сохтори ҷомеаи шаҳрвандӣ такмил ёфта, торафт низоми миллии давлатдорӣ поягузори мешавад.

Дар Тоҷикистон имрӯз адлу адолат, озодию истиқлол, баробархуқуқии тамоми афроди башар риоя гардида, шаҳрвандон, сарфи назар аз маҳалу миллаташон, ба сохтори сиёсии давлатдорӣ шомил мебошанд ва ин тамоюл пояҳои ваҳдату ягонагиро дар ҷумҳурӣ мустаҳкам хоҳад кард.

3. СОҲТОРИ БИСЁРҲИЗБӢ ДАР ҶУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Ҳукумати Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали фаъолиятҳои пояҳои давлатдориро мустаҳкам намуда, ҳазинаи ғоратгаштаре ғанӣ гардонида, миллати тоҷикро аз марг ва давлатро аз парокандагӣ наҷот дода, тоҷиконро ҳамчун миллати дорои забон, фарҳанг ва таърихи қадима ба ҷаҳониён муаррифӣ намуда, мақоми миллати тоҷикро дар арсаи байналмилалӣ баланд бардошта, дар харитаи сиёсии ҷаҳон давлатеро бо номи Тоҷикистон сабт намудааст.

Тоҷикистон дар солҳои соҳибистиклолӣ соҳиби Конституция, Парчам, Нишон ва Суруди миллий гардид. Пояҳо ва рукнуҳои асосии давлатдорӣ – Артиши миллий ва Қувваҳои сарҳадӣ таъсис дода шуда, устувор гардиданд. Тоҷикистон ба узвияти созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ пазируфта шуд ва бо аксари мамлакатҳои пешрафтаи дунё робитаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ барқарор намуд. Асосҳои сохтори конститусионӣ ва идоракунии давлат танзим гардида, пули миллий ба муомилот бароварда шуд, шиносномаи миллий эътироф гардид.

Танҳо дар замони соҳибистиклолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташкили сохтори бисёрҳизбӣ имкон ба вучуд омад.

Яке аз самтҳои татбиқи ислоҳоти сиёсӣ ба вучуд омадани сохтори бисёрҳизбӣ дар ҷумҳурӣ мебошад. Дар моддаи дуюми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ» (аз 13 ноябри соли 1998) чунин қайд шудааст: «Зери мафҳуми ҳизби сиёсӣ чунин иттиҳодияи ҷамъиятӣ фаҳмида мешавад, ки вазифаи асосиаш иштирок дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ба воситаи ташаккул

додани иродаи сиёсии шахрвандон ва инчунин, ба амал баровардани ҳокимият ба воситаи намояндагони худ мебошад. Мақсад ва вазифаҳои ҳизби сиёсӣ дар Оиннома ва Барномаи он, ки барои маълумоти умум интишор мешаванд, инъикос меёбанд».

Аз тарафи Анҷумани III вакилони халқии ИҶШС (март соли 1990) бекор карда шудани моддаи 6-уми Конститутсияи ИҶШС дар Тоҷикистон заминаи воқеии сохтори бисёрҳизбиро ба вуҷуд овард. Амалан ин сохтор дар тӯли солҳои 90-ум ташаккул ёфт. Шаҳрвандони Тоҷикистон дар асоси моддаи 28-уми Конститутсия ҳуқуқи ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муттаҳид шуданро пайдо карданд.

Баъди он ки Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таърихи 12 декабри соли 1990 Қонуни «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҶШС Тоҷикистон», тасдиқ кард, амалан бақайдгирии ҳаракатҳо, ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ оғоз ёфт.

Дар як муддати кӯтоҳ ба Вазорати адлия 208 ариза омад. Баъди тафтишоти Вазорати адлия ба 143 ҳизбу созмон иҷозати фаъолият кардан дода шуд. Акнун дар қатори Ҳизби Коммунистӣ Ҳизби демократии Тоҷикистон (10 августи соли 1990), Ҳизби халқии Тоҷикистон (10 декабри соли 1994), Ҳизби Сотсиалистии Тоҷикистон (15 августи соли 1996) Ҳизби сотсиал-демократии Тоҷикистон (18 март соли 1998), Ҳизби ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон (28 октябри соли 2005), Ҳизби аграрии Тоҷикистон (15 ноябри соли 2005) ва ғайра ташкил ёфта, амал мекарданд. Ҳизби халқии Тоҷикистон соли 1998 ба Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон табдил дода шуда, дар анҷумани ҳизб (10 март соли 1998) Эмомалӣ Раҳмон раис интихоб шуд. Дар Тоҷикистон сол то сол миқдори ҳизбу созмонҳо ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ зиёд шуда истодаанд. Ҳоло дар мамлакат 7 ҳизби сиёсӣ ва зиёда аз се ҳазор ҳизбу созмонҳои гуногуни ҷамъиятӣ амал мекунанд.

Ба ғайр аз ҳизбҳои ҳаракати мардумии «Растохез», ҷамъияти «Лаъли Бадахшон» низ ба расмият даромад. Мутобиқи қарори Иҷлосияи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 октябри соли 1991 «Дар бораи бекор кардани баъзе санадҳои Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаи ҳизбҳои дорои характери динӣ» дар таърихи 26 октябри соли 1991 Анҷумани муассисони

Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон баргузор гардид.

Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки агар ҳизбу созмонҳои оппозитсионӣ дар чорчӯбаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо нияти нек амал кунанд, метавонанд ба пешравию ҷумҳурӣ ёрӣ расонанд. Ҳар як ҳизб, созмон ба барнома ва оинномаи худ така карда, меҳодад ба халқи худ хизмат намояд. Қадом ҳизб, созмон баҳри ваҳдат ва рушди кишвари мо бештар хизмат мекунад, инро таърих исбот хоҳад кард.

Хушбахтона, баъди ба итмом расидани ҷанги шаҳрвандӣ ва пойдор гардидани сулҳ дар Тоҷикистон фаъолияти созандагии ҳизбу созмонҳо хеле афзуд. Хусусан, баъди аз тарафи 30 ҳизбу иттиҳодия ҷамъиятӣ ба имзо расидани «Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистон» (9 март соли 1996) дар ҷумҳурӣ заминаи хуби бунёди ҷомеаи озоду демократӣ ба амал омад.

Ташкилҳои Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (апрели соли 1996) низ дар мустақкам намудани ҳамоҳангсозии фаъолияти ҳизбу созмонҳо нақши мусбат мебозад.

Ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, хусусан, дар гузаронидани маърақаҳои сиёсӣ фаъолона иштирок менамоанд. Масалан, онҳо дар муҳокимаи тағйиру иловаҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок карда, тақлифҳои муфид пешниҳод намудаанд, дар вақти интиҳоби Президенти ҷумҳурӣ ва вакилон ба парлумони мамлакат низ хизмати арзанда кардаанд.

Дар таърихи давлатдорӣ тоҷикон бо иштироки ҳамаи ҳизбу созмонҳо бори аввал интиҳоботи парламенти касбӣ гузаронида шуд ва натиҷаи он хурсандивар аст. Ҳангоми интиҳоботи вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати панҷум) дар ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ 16 узви Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон, 3 узви Ҳизби аграрии Тоҷикистон, 2 узви Ҳизби ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон, 1 узви Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон соҳиби мандати вакилӣ гаштанд. Падидаи нав дар ҳаёти сиёсӣ ҷамъиятии ҷумҳурӣ дар парлумони мамлакат ташкил ёфтани фраксияҳои ҳизбӣ мебошад.

1 март соли 2015-ум дар мамлакат интиҳобот ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати

панчум) барпо гардид, ки дар натиҷа аз 7 хизби сиёсӣ 4 хизб мандати вакилиро ба даст дароварданд.

Бояд қайд кард, ки яке аз сернуфузтарин, фаълтарин нуруи сиёсии мамлакат Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон (с.1994) буда, қариб 250 ҳазор нафар аъзо дорад. Раиси ҳизб Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон мебошад.

Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон манфиати кулли аҳолии мамлакатро ифода мекунад. Аз барномаи ҳизб чунин хулоса бармеояд, ки вай ҷонибдори давлати қавии иҷтимоӣ буда, ба сохтмони мактабҳо, табобатхонаҳо, нуругоҳҳо, роҳсозии табобати роғони шаҳрвандон, кумаки амалӣ расондан ба пирону барҷомондагон, ятимон ва ғайра сахм мегузорад.

Ҳизб ҷонибдори барпо ва рушди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, ягона ва дунявӣ буда, тарафдори озодандешӣ, озодии сухану матбуот ва сохтори бисёрҳизбӣ дар мамлакат мебошад.

**Заминаҳо ва моҳияти
ислоҳоти иқтисодӣ**

Ҳизб ба ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ диққати махсус дода, шаклҳои гуногуни моликият, ҳаракати соҳибкориро низ дастгирӣ менамояд.

Ҳамин тавр, мавҷудияти сохтори бисёрҳизбӣ нишоҳи муҳими ҷомеаи демократӣ буда, амалан хатари тоталитаризмро барҳам медиҳад.

4. ИСЛОҲОТИ ИҚТИСОДӢ ВА ХУСУСИЯТҲОИ ОН

Татбиқи амалии ислоҳоти сиёсӣ аз бисёр бобат ба ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ алоқа дорад. Ҷомеаи соҳибистиклол ҳамон вақт пойдор мегардад, ки агар масъалаҳои асосии ҳаёти иқтисодӣ ҳал шаванд. Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки дигаргуниҳои кулӣ бе иқтисодиёти калон ба амал намеоянд.

Тоҷикистон вазифадор аст, ки ба қувваи дохилии худ таъям намуда, шаҳрвандонро бо сарулибос, хӯрокворӣ таъмин намуда, умуман, ба болоравии ҳаёти иқтисодӣ мусоидат кунад.

Маълум аст, ки иқтисодиёт дар асоси рушди муносибатҳои бозоргонии танзимшаванда амал мекунад. Иқтисодиёти бозоргонӣ ба меҳнати озод, кафолати ҳуқуқи иҷтимоӣ, эҳтироми моликият, тамоюл ба манфиати ҷамъият, соҳибкории озоду рақобати одилона асос меёбад. Маълум аст, ки сиёсати бозсозӣ ин қисмати аслии давлати собиқ Иттиҳоди Шӯравиро дигар намуда, дар тақомули раванди иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии ҷумҳуриҳои соҳибихтиёр саҳифаи навро боз намуд. Имрӯз муносибати ҷамъиятӣ, сохтори давлатӣ, роҳҳои рушди иқтисодӣ, маънавӣ ва миллӣ, тафаккур ва нигоҳи мардум нисбати арзишҳои волои инсонӣ тамоюли беш аз ҳафтдосолаи худро тағйир дода, самти навро интиҳоб намуданд, ки моҳияту мазмуни сиёсати ислоҳоти иқтисодӣ мебошад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон доир ба ислоҳоти иқтисодӣ чунин қайд кардаст: «Дар раванди ин ислоҳот сиёсати давлатии нархҳо, системаи супоришҳои давлатӣ, ба роҳи тичорат гузаштани корхонаҳои давлатӣ, даст кашидан аз монополизм, тараққӣ додани моликияти коллективӣ ва хусусӣ, авҷ додани рақобат, озод кардани нархҳо ва ба ҳамин монанд механизмҳои бозоргонӣ бояд маҳаки асосии батанзимоварандаи иқтисодиёт мешуданд. Ҳамаи ин омилҳо бо якдигар саҳт пайванд буда, бояд тадриҷан ва пайи ҳам ҷорӣ мешуданд. Дар ин кор мисли гашти донаҳои шохмот агар навбати гашти яке нодуруст сурат бигирад, бозингар бой хоҳад дод».

Ҳукумати Тоҷикистон баҳри бомуваффақият гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ якҷанд қарору қонунҳо қабул кард. Масалан, Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 январи соли 1992-ум «Дар бораи андозаи арзиши иловашуда», «Дар бораи боҷи давлатӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 март соли 1992 «Дар бораи пардохти истифодаи замин» ва ҳоказо. Ғайр аз ин қонун дар бораи моликият, кооперативҳо, соҳибкорон низ баромад, ки барои гузаштан ба бозори иқтисодӣ аҳамияти ниҳоят калон дорад.

Пас аз ба даст даровардани истиқлолият Тоҷикистон феврал ба гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ шурӯъ намуд. Аммо ислоҳоти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як шароити мураккаби таърихӣ ба амал омад ва он дорои хусусиятҳои хос мебошад.

Дар роҳи татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ дар Ҷумҳурии соҳиб-истиклоли Тоҷикистон душвориву мушкilotи зерин вучуд дош-танд:

–аввалан, бо пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ робитаҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва техникӣ канда шуда, ба иҷрои нақшаҳои хоҷагии халқ таъсири манфӣ расонид.

–дар рафти чанги шахрвандӣ ҳаёти иқтисодии ҷумҳурӣ ҳа-роб гардида, хусусан корхонаҳои саноатӣ, сохтмон аз кор мон-данд ва муассасаю хоҷагиҳои калонтарини ҷумҳурӣ вайрон карда шуданд. Бар асари чанги шахрвандӣ, хусусан, Комплекси истехсолии чануби Тоҷикистон зарари калони моддӣ дид. Як қисми корхонаҳои шахрҳои Душанбе, Қўрғонтеппаро сўзонда, дастгоҳхоро шикаста, сарваташонро ба ғорат бурданд;

–кўч бастанӣ муҳандисон, техникҳо, механизаторони таҷри-баноки ҷумҳурӣ ба дигар кишварҳои дуру наздик ва бо сабаби паст гардидани маош дар соҳаи иқтисодиёт солҳои 1991 – 2000-ум ба 2,6 маротиба кам шудани қувваи асосии корӣ оварда расонд;

–дар ибтидои солҳои 90-ум бӯҳрони иқтисодӣ авҷ гирифт-та, нақшаҳои воридот ва содироти мол вайрон гардиданд, дар Тоҷикистон хавфу хатари нарасидани маводи ниёзи мардум ҳис карда мешуд.

Ҳамин тавр, вазъияти иқтисодӣ объективона тақозо мекард, ки дар Тоҷикистон ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида шавад. Ху-сусан, имзо шудани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ошти миллӣ имкон дод, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон бевосита ба барқароркунии ҳаёти хоҷагӣ ва гузарондани ислоҳоти иқтисодӣ шурӯъ намояд.

Барои тартиб додан ва амалӣ гардонидани барномаи ислоҳоти иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ заминаҳои хуби моддӣ ва маънавӣ вучуд доштанд. Тоҷикистон дорой сарватҳои зеризаминӣ ва захираҳои зиёди обӣ мебошад. Аксари аҳолии ҷумҳуриро ҷавонон ва за-нон ташкил дода, бештари онҳо дар деҳот зиндагӣ мекунанд. Захираҳои зиёди меҳнатие, ки дар Тоҷикистон вучуд доранд, ме-тавонанд иқтисодиёти онро баланд бардоранд, вале дар ҷумҳурӣ дар роҳи рушди ҳаёти иқтисодии навин камбудӣ ва душвориҳо вучуд доранд. Аз ҷумла, танҳо 7 дарсади масоҳати Тоҷикистонро

замини қобили истифода ташкил дода, роҳҳои баромад ба хориҷ ҳанӯз маҳдуд мебошанд. Ҷанги бародаркуш низ ба гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ ҳалали калон расонд.

Дар рафти тартиб додани барномаи ислоҳоти иқтисодӣ хусусиятҳои хоси ҷумҳурӣ ба назар гирифта шуданд. Ин хусусиятҳо аз омилҳои зерин иборат мебошанд: дар Тоҷикистон нисбат ба дигар ҷумҳуриҳои шӯравӣ даромади милли ба суръати баланди афзоиши аҳоли мувофиқ набуд; дар ҷумҳурии кӯҳсори мо роҳҳои оҳан маҳдуд ва нақлиёти автомобилгард низ талаботро қонеъ гардонидани наметавонист; набудани роҳҳои дурусти нақлиёт, мавҷудияти кӯҳҳои баланд ба Тоҷикистон имкон намедоданд, ки бо давлатҳои хориҷӣ савдои муътадил барад; сарватҳои зеризаминии ҷумҳурӣ, аз ҷумла нафт, газ, ангиштсанг ва ғайра дар ҷуқуриҳои дастнорас қойгир шуда, барои истифодаи он техникаи махсус лозим буд.

Сарфи назар аз мушкилот, дар роҳи пешрафти ҳаёти иқтисодии ҷумҳурӣ имконият ва афзалиятҳо вучуд доранд. Масалан, дар Тоҷикистон захираи хеле зиёди истеҳсоли барқ вучуд дошта, барои обшор намудани заминҳои бекорхобидаю лалмӣ низ имконият ҳаст. Истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ ва рӯзҳои офтобӣ низ метавонад ба пешрафти иқтисодии мамлакат таъсири мусбат расонад. Ҳамин тавр, захираҳои калони табиӣ имконият медиҳанд, ки дар Тоҷикистон саноати сабуку вазнин тараққӣ карда, кишоварзӣ на танҳо талаботи аҳолиро бо хӯрокворӣ таъмин намояд, балки маҳсулотро ба кишварҳои хориҷӣ низ барорад.

5. БАРНОМАИ ТАРАҚҚИЁТИ ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дар ибтидои солҳои 90-ум Барномаи тараққиёти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода шуда буд. Бо фаро расидани давраи осоиштагӣ он такмил дода шуд ва дар асоси рушди муносибатҳои бозоргонии танзимшаванда амал мекунад. Ҳангоми тартиб додани барнома таҷрибаи байналмилалӣ истифода гардида, хусусиятҳои хоси рушди иқтисодии ҷумҳурӣ ба

назар гирифта шудаанд.

Натиҷаи татбиқи барнома, рафти ислоҳоти иқтисодӣ мунтазам дар ҷаласаҳои Ҳукумат, дар Паёмҳои Пешвои миллат, Президенти мамлакат ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардида, барои беҳбудии он тағйирот дохил карда мешаванд.

Иқтисодиёти бозоргонии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои хусусиятҳои хос буда, ба меҳнати озод, эҳтироми моликият, кафолати ҳуқуқи иҷтимоӣ, тамоюл ба манфиати ҷамъият, соҳибқорию озоду рақобати одилона асос ёфтааст.

Ҳокимият барои рушди озодона ва ҷамоҳангии ҷамаи шаклҳои моликият тамоми шароити иқтисодӣ ва ҳуқуқиро кафолат медиҳад. Ҳуқуқи молу мулк ва ворисӣ, баробарии ҷамаи навъу шаклҳои моликият мувофиқи Конститутсия ва қонунҳои дигар эътироф ва ҳифз мешавад.

Бояд тазаққур дод, ки марҳалаи аввали амалӣ шудани сиёсати иқтисодӣ дар ҷумҳурии мо назар ба шароити ҷумҳуриҳои дигар андаке мураккабтар аст ва хусусиятҳои хоси худро дорад. Дар Тоҷикистон ба ҳар як сари аҳоли нисбат ба собиқ ҷумҳурии даврони Шӯравӣ ду маротиба камтар даромади миллӣ ба даст омадааст. Ин сабабҳои худро дорад. Яке аз сабабҳои асосиаш дараҷаи баланди афзоиши аҳоли аст ва табиист, ки дар ин сурат истеъмолкунандагон зиёдтар мегардад. Ҳамчунин, он ҷиҳат аст, ки базаи ниғадошти иқтисодиёти ҷумҳуриамон асосан дар ашёи хом асос ёфта буд. Ба ин боз шароити вазнини кӯҳистон шабакаи маҳдуди роҳи оҳан ва дигар омилҳо зам мешаванд, ки онҳо то андозае ба тараққиёти иқтисодиёт монеъ мегарданд.

Бо вучуди ин ҷумҳурии мо дар роҳи тараққиёти иқтисодиёти худ як қатор имконияту афзалият дорад. Масалан, иқлими ниҳоят мувофику муфид барои зироаткорӣ, захираҳои истифоданашудаи замини обӣ ва ғайра. Фақат имкониятҳои истеҳсоли барқ дар Тоҷикистон метавонад иқтисодиёти онро хеле тараққӣ диҳад.

Дар Тоҷикистон қувваи корӣ зиёд аст. Дар деҳот на ҳама кас ба кор ҷалб шудаанд ва тамоюли афзоиши аҳоли онро бештар мегардонад.

Рушди соҳаи энергетика дар ҷумҳури имрӯз ва дар ояндаи наздик басо муҳим аст. Сохтмони НБО-и Роғун, НБО-и Даштиҷум

ва дигарҳо иқтисодиёти мамлакатро хеле баланд мегардонад. Ҳамчунин, неругоҳҳои барқии хурди барқиро сохта, аз онҳо ба манфиати ҷумҳурӣ истифода бурдан ва талаботи давлатҳои ҳамсояро бар ивази арзи хориҷӣ қонеъ намудан зарур аст.

Мутахассисон дар рушди иқтисоди ҷумҳурӣ, пурра азхуд кардани қони ангишти Фону Яғноб (ноҳияи Айнӣ), ноҳияи Сангвор, Назарайлоқ (ноҳияи Фарм) ва дигарҳоро зарур мешуморанд. Бояд гуфт, ки ангишти хушсифати Назарайлоқро на ҳамчун сӯзишворӣ, балки барои эҳтиёҷоти технологӣ, аз ҷумла барои истеҳсоли анодҳо дар заводи алюминии Тоҷикистон қор фармудан ниҳоят муҳим аст.

Ҳоло дар ҷумҳурӣ шаклҳои гуногуни моликият – шахсӣ, коллективӣ ва давлатӣ вучуд доранд. Ҷумҳурии Тоҷикистон тавонист пули миллии худро қорӣ намуда, хусусигардонии амвол ва бозори пулиро ташкил диҳад. Дар Тоҷикистон аз соли 1991 то соли 2005 8,5 ҳазор амволи давлатӣ шахсӣ қунонида шуданд. Қоидаҳои нави гумрукӣ ва ҳавасмандии моддии шахрвандон ба истеҳсоли маҳсулот амалӣ мегарданд. Як гурӯҳ сармоягузори хориҷӣ сармояи худро ба рушди саноати ҷумҳурӣ гузошта, дар истеҳсоли тиллои Панҷакент, маҳсулоти абрешимии Хучанд ва ғайраҳо ширкат меварзанд.

Ҳамин тавр, самтҳои асосии стратегияи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ибтидои асри XXI муайян гардидаанд. Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон сохтмони неругоҳҳои барқии оби Сангтӯда, Роғун, Помир-2, роҳи оҳани Кӯрғонтеппа–Кӯлоб, роҳи мошингарди Кӯлоб–Кулма–Қароқурум пешбинӣ шудаанд ва пурра ба қор даромадани онҳо ҷумҳурии соҳибистиклоламонро дар қатори давлатҳои мутараққӣ хоҳад гузошт.

Дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 23 январи соли 2015 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳадафҳои стратегияи мамлакат мушаххас баён гардиданд: а) ба туфайли сохтмони неругоҳҳои қалон ва бунёди қисқилаи неругоҳҳои хурди барқӣ ба даст даровардани амнияти энергетикӣ; б) баҳри аз бунбасти коммуникатсионӣ баровардани ҷумҳурӣ амалан татбиқ кардани нақшаҳои сохтмони

нақбу пулҳо, роҳҳои оҳану мошингарди ҳозиразамон, инчунин инфрасохтори нақлиёти ҳавоӣ ва алоқа; в) таъмини амнияти озуқавории ҷумҳурӣ.

Бояд қайд кард, ки дар солҳои охир беш аз 150 лоиҳаи сармоягузори ба маблағи 12 миллиард сомонӣ ва 200 лоиҳа бо ҷалби сармояи мустақим амалӣ гардидааст. Дар 7 соли оянда, яъне то соли 2020 барои расидан ба ин ҳадафҳои стратегӣ аз ҳисоби бюджет ва ҷалби сармоя сафарбарсозии беш аз 35 миллиард сомонӣ пешбинӣ шудааст.

Дар асоси Барномаи ислоҳот дар соҳаи кишоварзӣ ва хусусан барқ, Тоҷикистон бояд истиқлолияти комил ба даст оварад.

Баҳри амалӣ гардидани ислоҳоти иқтисодӣ, мақоми бонкҳо низ афзуда, сохтори онҳо такмил меёбад. Ҳоло дар баробари Бонки миллии Тоҷикистон, «Амонатбонк» боз чандин бонкҳои саҳҳомӣ ташкил гардида, барои пешрафти ҳаёти иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии ҷумҳурӣ кумаки амалии ҳудро мерасонанд. Бонкҳои саҳҳомии «Агроинвестбонк», «Ориёнбонк», «Тоҷикпромбонк» ва «Тоҷиксодиротбонк» хусусан, ба хоҷагиҳои соҳибкории хурд ва калон кумаки пулии ҳудро расонда, барои истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ ва ба савдо баровардани онҳо хизмат меку- нанд. Баъди хотима ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ ва барқарор гарди- дани сулҳу ваҳдат дар ҷумҳурӣ бонкҳои хориҷӣ низ кумаки ҳудро дар татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ-иҷтимоӣ мерасонанд. Масалан, соли 2005 танҳо Бонки рушд ба Тоҷикистон барои тараққиёти иқтисодиёт 20 миллион доллар ҷудо намуд.

Дар роҳи татбиқи барномаи иқтисодӣ гузаронидани ислоҳоти пулӣ, хусусан, ҷорӣ намудани пули милли (соли 1995), асъори милли – сомонӣ (соли 2000) таъсири мусбат расонд.

Яке аз роҳҳои татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ ва пешрафти хоҷагии халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди соҳибкории хурд ва миёна мебо- шад. Хусусан, Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 апрели соли 1996 ва 20 феввали 1998 «Дар бораи аз тарафи давлат дастгирӣ ёфтани соҳибкории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои рушд ва татбиқи барномаи иқтисодиёти мамлакат таъсири мусбат расонд.

Дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикис- тон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

аз 23 январи соли 2015 қайд шудааст, ки «Дастгирии соҳибкорӣ ва дар навбати аввал соҳибкории истехсолӣ аз ҷумлаи самтҳои асосии фаъолияти сохтору мақомоти давлатӣ ба ҳисоб меравад...

Дар 5 соли охир аз ҳисоби бучети ҷумҳуриявӣ барои дастгирии соҳибкории хурду миёна беш аз 720 миллион сомонӣ қарзҳои имтиёзнок ҷудо карда шудаанд. Дар ин давра аз ҳисоби бонкҳо ба соҳибкорон 31 миллиард сомонӣ қарз дода шудааст ва тавасути пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ барои дастгирӣ ва пешрафти соҳибкорӣ 16 миллиард сомонӣ равона гардидааст».

Ҳамин тавр, соҳибкорӣ шакли фаъолияти пурсамару ташаббускоронаи шахрвандони алоҳида, гурӯҳҳо ё корхонаҳои истехсолу фурӯши молҳо ва хизматрасонӣ буда, дар натиҷаи дастгирии Ҳукумат саҳми онҳо сол то сол дар пешрафти ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ меафзояд. Ҳоло дар мамлакатамон 154168 нафар соҳибкорон фаъолияти пурсамар доранд.

Дар соҳаи филизоти ранга низ як қатор имкониятҳои истифода нашуда нишонанд. Зарур аст, ки зудтар қонҳои металлҳои нодири рангаро дар Конимансури калон (шаҳри Қайроққум) азхуд намоем.

Рушди комплекси агросаноатӣ ба иқтисоди ҷумҳури таъсири назаррасе карда метавонад. Барои ноил шудан ба муваффақиятҳо бояд ҳар як заҳматкаши деҳот худро соҳиби истехсолоти маҳсулоти кишоварзӣ ҳисоб кунад. Яъне натиҷаи заҳмати ӯ бояд, ки дар ҳаёти маишӣ вай аён шуда истад. Дар ин ҳолат деҳоти ҷумҳури ба ҳамаи шахрвандон кафолати дастархони фаровонро дода метавонад.

Акнун деҳқон хуб мефаҳмад, ки зиндагии обод ва ҳаёту мамоти ӯ ба замин вобаста буда, обшоркунии замин низ як замонати солимгардонии иқтисодӣ ҷумҳури аст. Ҳоло дар бобати обёрии заминҳои бекорҳобида бо мо ширкатҳои мутахассисони мамолики хориҷӣ ҳамкорӣ мекунанд.

Чорводорӣ низ яке аз соҳаҳои асосии боло бардоштани иқтисоди ҷумҳури хоҳад буд. Махсусан, афзудани маҳсулоти ширу гӯшт зарур аст. Барои ба ин мақсад муяссар шудан ба зами хӯроки чорворо бояд пурзӯр намуд, лекин барои ноил шудани он бояд ҳозир чораҳо бинем. Масалан, маълум аст, ки масъалаи қисме аз оби дарёи Зарафшонро ба минтақаи Истаравшан равон кардан дар барномаҳои иқтисодии ҷумҳурият чандин сол боз

сабт шудааст.

Тараққӣ додани туризм дар Тоҷикистон аз сарчашмаҳои назарраси пешрафти иқтисоди ҷумҳурӣ аст. Тахмин меравад, ки ба дараҷаи хуб бардоштани фарҳанги туризм соле ба Тоҷикистон омадани 5–6 миллион сайёҳонро таъмин хоҳад кард.

Ҳамин тавр, бо роҳи ислоҳоти пайдарҳами иқтисодӣ, ки муносибатҳои оқилонаи бозаргониро таъмин карда метавонад, вазъи иқтисодии ҷумҳурӣ хуб мешавад. Бозор ба сари худаш танҳо васила ва механизми амали мураттаби иқтисодӣ буда метавонад. Шартҳои асосӣ ба манфиатҳои харидорон тобеъ кардани истеҳсолот, таъмини мубодилаи озоду баробарбаҳои мол дар сурати мавҷуд будани шаклҳои гуногуни моликият мебошад.

Барномаи тадбирҳои аз бухрон раҳонидани иқтисодиёти ҷумҳурӣ қабул шудааст. Яке аз роҳҳои ҳалли он тадбирҳои ҷоннок кардани фаъолияти иқтисодии хориҷӣ мебошад, ки барои ҷумҳурӣ дурнамои ҳамгириро дар ҷараёни иқтисодиёти ҷаҳонӣ муҳайё месозад.

Таъсиси системаи муштакими робитаҳои тичоратию иқтисодӣ ва кооперативӣ ба ташкил кардани хонаҳои савдо, муассисаҳои муштарак, ширкатҳои саҳомӣ, фирмаҳо ва ассотсиатсияҳо мусоидат мекунад. Ҳоло дар ҷумҳурӣ муассисаҳои зиёди муштарак, аз ҷумла бо ширкатҳои Аврупои Ғарбӣ ба қайд гирифта шудаанд.

Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон бо технологияи нав, дастгоҳҳои ҳозиразамон, дониш, таҷрибаи мутахассисон ва соҳибкорони хориҷӣ иқтисодиёташро тараққӣ медиҳад.

6. СИЁСАТИ ИҚТИСОДИИ ХОРИҶИИ ҶУМҲУРӢ

Ҷанги шаҳрвандӣ ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон зарари калон расонд. Бинобар ин бе сармоягузориҳои хориҷӣ наметавонем хоҷагиро барқарор намуда, аз ҷиҳати тараққиёт ба мамлакатҳои пешқадами ҷаҳон расида гирем. Хусусан, барои истеҳсол ва харидани техникаи ҳозиразамон, технологияи пешқадам маблағи калон лозим буд. Хушбахтона, дар ҳалли амалии ин масъала зери сарвари Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар тӯли дар кишвар беш аз 15 сол бо ёрии созмонҳои байналмилалӣ корҳои муфид ба сомон расонда мешаванд.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20-уми январи соли 2016 омадааст, ки муносибатҳои мо ба созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ муваффақона сурат мегиранд.

Дар қисмати сиёсати бозоргонии хориҷӣ ва ҳалли амалии он аллақай таҷрибаи муфид ба даст омадааст. Ҳоло зарур аст, ки барои азнавсозии иқтисодиёти миллӣ ба ҳалли масъалаҳои зерин диққат диҳем: а) барои вориди кардани арзи хориҷӣ аз нигоҳи маданияти баланди хоҷагидорӣ ташкил намудани содироти ашёи хом; б) дар якҷоягӣ бо сармоягузори хориҷӣ оқилона истифода кардани сарватҳои табиӣи ҷумҳурӣ; в) аз нигоҳи илмӣ пеш бурдани сиёсати савдои хориҷӣ ва барои фурӯштани маҳсулоти ҷумҳурӣ пайдо намудани бозори мувофиқ дар он кишварҳо; г) мунтазам беҳтар намудани сифати маҳсулоти истеҳсолшаванда, то ки дар бозори дохилӣ ва хориҷӣ ба фурӯш рафта, маблағҳои зиёд барои пешрафти иқтисодиёти ҷумҳурӣ ворид гардад.

Барои амалӣ гаштани стратегияи сиёсати бозоргонии хориҷӣ чандин қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ», «Дар бораи сармоягузориҳои хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ҳамчунин, як қатор қарорҳои Ҳукумат ва Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бароварда шудаанд, ки онҳо ба рушди иқтисодиёти мамлакат мусоидат менамоянд.

Дар табрикномаи Сарвари давлатамон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати соли нави 2003 қайд шудааст, ки барои пешрафти мамлакат сиёсати "дарҳои кушод" пеш гирифта мешавад. Тибқи чунин сиёсат оид ба амалӣ гардидани барномаи стратегияи иқтисодиёти бозоргонии хориҷӣ аллақай қорҳои судманд гузаронида шуда, натиҷаи дилхоҳ медиҳанд. Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон қариб бо 150 кишвари дунё робитаи сиёсӣ дипломатӣ ва тичоратӣ иқтисодӣ дорад.

Ҳамкориҳои судманд бо созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ–Созмони Милали Муттаҳид, Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо, Созмони Конфронси Исломи, Иттиҳоди Давлатҳои Муствақил, Иттиҳоди Иқтисодии Авруосиё, Созмони Ҳамкори

Шанхай ва дигарҳо дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавқеи муҳимро ишғол менамоянд. Дар давраи солҳои 2006–2012 дар раванди ҳамгирии ҷумҳурӣ бо давлатҳои минтақа ва ҷаҳон ба рушди соҳаи савдо ва хизматрасонӣ заминаи воқеӣ гузошта шуд, ки ҳиссаи ин соҳаҳо дар сохтори маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ мунтазам меафзояд.

Ҳоло содироти асосии захираҳои табиӣи Ҷумҳурии Тоҷикистонро алюминий, пахта ва маҳсулоти коркарди он, тамоку, пиллаи хом ташкил медиҳанд. Солҳои минбаъда номгӯии маҳсулоти содиротии Тоҷикистон сол аз сол зиёд хоҳад гашт.

Агар мамлакатҳои хориҷии дур дар соҳаи содироти мол афзалият дошта бошанд, давлатҳои ИДМ дар соҳаи воридоти мол баргарӣ доранд. Ба ҳар ҳол мамлакатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил барои Ҷумҳурии Тоҷикистон як ҳавзаи муҳими иқтисодӣ ба ҳисоб рафта, дар пешбурди соҳаи тиҷорати хориҷӣ нақши ғаёб мебозанд.

Дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 2016) вазифаҳои стратегии ислоҳоти иқтисодии мамлакат барои ҳафт соли оянда ба тариқи мушаххас баён ёфтаанд. Татбиқи ин вазифаҳо иқтисодии иқтисодӣ, ҳаёти фарҳангии кишварамонро пурқувват намуда, сатҳи камбизоатиро паст хоҳад кард.

7. ВАЗЪИ САНОАТИ ҶУМҲУРӢ

Ҷанг инчунин ба соҳаи саноати ҷумҳурӣ зарари калон расонид. Он муваффақиятҳои, ки Тоҷикистон солҳои 60–80-ум дар соҳаи саноат ба даст оварда буд, кошта шуданд. Бинобар ин ба кишвари мо лозим омад, ки дар соҳаи саноат, пеш аз ҳама, корҳои зеринро ба сомон расонад: аз нав барқарор намудани заводу фабрикаҳои азқорбаромада; ба қор андохтани қорхонаҳои, ки бо сабаби набудани ашёи хом ва фирор кардани мутахассисон ба дигар шаҳру кишварҳо истеҳсоли маҳсулотро қатъ гардониданд.

Дар мағозаю бозорҳои ҷумҳурӣ дар ибтидои солҳои 90-ум, хусусан хӯрокворӣ, маҳсулоти саноати сабук, сӯзишворӣ, масолеҳи бинокорӣ ва ғайра намерасиданд. Бинобар ин ба Тоҷикистон лозим омад, ки ин масолеҳро аз кишварҳои хориҷии дуру наздик ворид намояд.

Тачрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки ҳамон вақт соҳиб-истиклолии давлат таъмин мегардад, агар дар дохили кишвар истехсолоти молҳои саноатӣ ба роҳ монда шавад. Ҷумҳурии Тоҷикистон сарват ва захираҳои табиӣ зиёд дорад. Бинобар ин метавонад саноати сабук ва вазнинро тараққӣ диҳад. Аз ин лиҳоз дар Барномаи тараққиёти иқтисодии ҷумҳурӣ то соли 2020 ба рушди саноат диққати махсус дода шудааст.

Бо фарорасии ҳаёти озоишта дар Тоҷикистон саноат дар ду бахш – давлатӣ ва ғайридавлатӣ инкишоф меёбад. Ҳоло дар ҷумҳурӣ 18680 корхонаи хусусиву муштарак амал мекунанд. Аз он ҷумла дар сектори давлатӣ – 289, ҷамъияти саҳомӣ – 83, корхонаҳои хусусӣ – 23 мавҷуданд. Танҳо дар сектори ғайридавлатӣ 759 корхонаи хурду калон фаъолият мекунанд.

Бояд қайд кард, ки сол то сол истехсоли маҳсулоти саноатӣ дар сектори ғайридавлатӣ зиёд мегардид. Агар соли 1999 саноати сектори ғайридавлатӣ 22,8 дарсадро ташкил дода бошад, пас соли 2014 ба 41,8 дарсад расид. Агар дар давраи аввали истиклолият дар ҷумҳурӣ 900 корхонаи саноатӣ вучуд дошта бошад, пас шумораи онҳо имрӯз ба 2041 адад расидааст. То имрӯз дар минтақаҳои озоди иқтисодии кишвар 61 ширкати ватанию хориҷӣ ҳамчун субъект ба қайд гирифта шудаанд. Нақбҳои мошингарди «Истиклол», «Шаҳристон», «Хатлон», «Озодӣ» пайи ҳам сохта, ба истифода дода шудаанд, ки онҳо барои рушд ва болоравии хоҷагии халқи ҷумҳурӣ саҳм мегузоранд. Ҳамин тавр, суръати истехсоли маҳсулот дар сектори ғайридавлатӣ баландтар буда, ҳиссаи сектори ҷамъиятӣ сол аз сол паст мегардад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаҳои зерини саноат: электроэнергетика, сӯзишворӣ, филизоти ранга, саноати сабук, хӯрокворӣ, масолеҳи бинокорӣ, кимиёю нафт, мошинсозӣ ва коркарди металл, саноати ҷангал, коркарди ҷӯбу тахта, зарфҳои шишагин ва чинӣ, орду ярма, хӯроки омехтаи чорво ва дигар соҳаҳо рушд меёбанд.

Тачриба нишон дод, ки дар тамоми ноҳияҳои Тоҷикистон, дар он ҷое, ки қувваҳои корӣ бисёранд, рушд додани корхонаҳои хурд, тақозои замон мебошад, ки ҳалли ин масъала боиси баробар шудани вазъи ноҳияҳо, баланд шудани музди миёнаи моҳонаи меҳнаткшон ва муҳиммаш барҳам додани бекорӣ мегардад.

Бояд мо соҳибкорӣ, кооперативҳои истеҳсолӣ, корхонаҳои хурди истеҳсолиро тараққӣ дода, дар заминаи он даромади миллии ҷумҳуриро зиёд намоем.

Таъини 25 соли истиқлолият саноат эҳё ва рушд ёфта, бештари корхонаҳо дар шаҳрҳои Душанбе, Хучанд, Турсунзода, Қўрғонтеппа, Истаравшан, Қўлоб, Конибодом, Ёвон, Исфара, Панҷакент, Норақ, Ҳисор, Мастҷоҳ ва ғайра амал мекунанд.

**Ҳамкорӣ бо
кишварҳои
хориҷӣ**

Бо кумак ва дастгирии чунин давлатҳои тараққикарда, мисли Русия, Британия, Ҷопон, Кореяи Ҷанубӣ, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) Тоҷикистон дар ду самт саноати худро рушд медиҳад. Аз як тараф, заводу фабрикаҳои бо техникаи нав, амалкунандаи бо технологияи пешқадам таъмин гардида, аз тарафи дигар, корхонаҳои нав, неругоҳҳои барқи бузург бунёд мешаванд. Масалан, бо кумаку дастгирии Куриёи Ҷанубӣ комбинати шоҳибобии шаҳри Хучанд бо дастгоҳҳои нав таҷҳизонида шуда, маҳсулоти абрешимии баландсифатро истеҳсол мекунад. Ба туфайли фаъолияти корхонаҳои муштараки Тоҷикистону Британия оид ба истеҳсоли тиллои Зарафшону Дарвоз, Тоҷикистону Амрико – «Оби Зулол», Тоҷикистону Кипр – «Тоҷиказот» ва ғайра сол то сол даромаднокии ҷумҳурӣ меафзояд.

Барои рушди саноати калон Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сармоягузориҳои хориҷӣ муҳтоҷ аст. Танҳо солҳои 2007–2009 ба иқтисодиёти Тоҷикистон аз тариқи 79 лоиҳаи сармоягузорӣ 1 миллиарду 749,7 миллион доллари амрикоӣ ҷалб гардид. Дар соли 2013 сармоягузориҳои хориҷӣ барои иқтисодиёти ҷумҳурӣ 6700585,5 ҳазор долларро ташкил дод. Дар натиҷаи пеш гирифтани сиёсати дурусти хориҷӣ Тоҷикистон имкон пайдо мекунад, ки саноат, алаҳусус корҳои сохтмониро ривож диҳад. Дар айни ҳол Русия барои корхонаҳои калон, аз ҷумла сохтмони неругоҳҳои барқии оби Роғун, Сангтӯда, заводи алюминий дар водии Вахш ва дигар объектҳои саноати кимиё, металлургия мошинсозӣ маблағҳои калон ҷудо кард. Танҳо дар тӯли солҳои 2006–2012 бо ҷалби сармояи дохилию хориҷӣ 430 корхона бунёд карда шуд.

Воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Президенти Федератсияи Русия Владимир Путин

Дар навбати худ Тоҷикистон барои пешрафти саноати металлургияи ранга, кимиё (алюминий, сурб, рух, симоб) ва бофандагии Русия кумаки амалӣ мерасонад. Тоҷикистон аз Русия, барои комплекси агросаноатии худ мошинаҳо, трансформаторҳои пуриқтидор ва таҷҳизоти технологӣ мегирад.

Дар Паёми худ Эмомалӣ Раҳмон 23 апрели соли 2014 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин қайд намуд: «Дар муносибатҳои мо

бо Ҷумҳурии Ислонии Эрон, чун бо Афғонистон, омили марбут ба умумиятҳои таърихӣ мардумони мо мавқеи муҳим дорад. Ҳамкориҳои гуногунпаҳлуи Тоҷикистону Эрон сол аз сол амиқтару ғанитар мегарданд...

Тавсеаву рушд ва густариши муносибати дарозмуддату босуботи Тоҷикистон бо кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва шарикҳои асосии стратегӣ бо Федератсияи Русия низ аз ҳадафҳои асосии мост.

Тоҷикистон дар самти шарқӣ ҳамсояшарикҳои бузург дорад ва рушду таҳкими ҳамкориҳои судманди гуногунсоҳаро бо Ҷумҳурии Халқии Чин аз вазифаҳои муҳимтарини сиёсати хориҷии худ дар Осиё медонад.

Тоҷикистон имрӯз бо бисёр кишварҳои пешрафтаи олами Араб, аз ҷумла Шохигарии Арабистони Саудӣ, Ҷумҳурии Мисри Араб, Кувайт, Амратҳои Муттаҳиди Араб, Давлати Қатар ва мамлакатҳои дигари мусулмон муносибатҳои муфиди дучониба ва бисёрҷониба дорад, ки аз ҷумла бар умумиятҳои таърихӣ фарҳангӣ ва динӣ бо асос ёфтаанд...».

Ҷумҳурии Ислонии Эрон низ саҳми амалӣ худро дар ба охир расонидани нақби Анзоб гузошта, тасмим гирифтааст, ки дар ди-

гар объектҳои саноати Тоҷикистон кумаки иқтисодию техникий худро мерасонад.

Ёрии амалии давлати Чин дар барпо кардани корхонаҳои саноатӣ, неругоҳҳои барқӣ, хусусан, барои сохтмони шохроҳҳои мошингарди Тоҷикистон, сол то сол афзоиш меёбад. Дар ҷумҳурӣ ба рушди энергетика диққати хосса дода мешавад. Ҳоло дар ноҳияҳои дурдасти мамлакат 305 неругоҳи хурд ва 2432 таҷҳизоти барқдихандаи офтобӣ мавриди истифода қарор дорад.

Дар эҳё ва рушди саноат, сохтмонҳои Тоҷикистони соҳибистиклол хазинаҳои гуногуни хоричӣ низ саҳм доранд. Чунончи, Бунёди Оғохонии IV дар сохтани корхонаҳои хурд ва роҳҳои мошингард, хусусан дар шароити ноҳияҳои кӯҳистон хиссагузор аст.

Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ

Ба туфайли ба қор даромадани корхонаҳои қуҳна ва нави саноатӣ сол то сол таъмини шаҳрвандон бо маводи саноатӣ беҳтар шуда, сатҳи зиндагии онҳо баланд мегардад. Ҳоло корхонаҳои саноатӣ маҳсулоти зеринро истеҳсол мекунанд: маснуоти бофандагӣ, пойафзол, пластмасса ва маснуоти он, маснуот аз санг, гач, маҳсулоти рустани, молҳои гуногуни озуқаворӣ, саноати сабук ва ғайра. Сол то сол миқдори истеҳсоли маҳсулоти ватанӣ бештар ва сифаташ беҳтар мегардад. Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар давоми солҳои 1997–2010 ҳар сол ба ҳисоби миёна ба андозаи 9% афзоиш ёфта, ҳамзамон бо ин дар давоми 10 соли охир дар соҳаи саноат беш аз 90 ҳазор ҷойи қорӣ таъсис ва барқарор карда шудааст.

Дар Тоҷикистон саноати филизгудозӣ рушд ёфта, заводи алюминии шаҳри Турсунзода дар байни корхонаҳои кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҷойи дуҷумро ишғол менамояд.

Ба қор даромадани қони гази Ҳочасартез ва истифодаи гази табиӣи Бештентак то як андоза талаботи мардуми минтақаи Қўлобро бо сўзишворӣ беҳтар намуд. Истифодаи қони гази нафти Ҳочабоқирғон низ сатҳи зиндагии шаҳрвандони вилояти Сугдро баланд хоҳад қард. Дар ҷумҳурӣ қорҳои мушаххас оид ба истиқлолияти энергетикӣ амалӣ мегарданд. Хусусан, баъд аз соли 1997 даҳҳо неругоҳи хурди барқи ва хатти нури барқи Боткенти

Қирғизистон ва Конибодом сохта шуданд.

Ба кор даромадани чандин корхонаҳои муштаракӣ саноатӣ, аз ҷумла «Абрешим» бо Италия, «Кабоол–Тоҷиктекстайл» бо Корея, «ВТ-Силк» бо Ветнам ва ғайра, ки маҳсулоти ба талаботи бозор ҷавобгӯ истеҳсол мекунанд, ба сатҳи зиндагии шаҳрвандонамон таъсири мусбат расонд.

Дар ҷумҳурӣ бо суръати баланд роҳҳои оҳан ва автомобилгарди нав ба кор даромада ба тараққиёти хоҷагии халқ мусоидат мекунанд. Суръати истеҳсоли маҳсулот дар сектори ғайридавлатӣ низ сол то сол зиёд шуда истодааст. Хусусан, татбиқи фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 8 апрели соли 1996 «Дар бораи аз тарафи давлат дастгирӣ намудани фаъолияти соҳибкории хурд» ва аз 20 феввали соли 1998 «Дар бораи дидани чораҳо аз тарафи давлат оид ба тақвият додани соҳибкории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» истеҳсоли маҳсулотро зиёд ва рақобатро дар бозори матлубот пурзӯр карда, шаклҳои хизматрасониро беҳтар гардонид, ҷойҳои нави кориро муҳайё намуд. Масалан, соли 2000-ум дар Тоҷикистон 14,8 ҳазор нафар шаҳрванд дар 1342 корхонаи хурд фаъолият мекарданд. Як қисми онҳо, яъне 38,5 дарсади корхонаҳо дар соҳаи тичорат ва таъминот фаъолият мекарданд. Соли 2013 ҳамагӣ дар иқтисодиёти ҷумҳурӣ 2307,3 ҳазор нафар машғули кор буданд.

Ба туфайли соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон торафт саноати маҳаллӣ, хусусан ҳунарҳои халқӣ рушд меёбанд. Дар намоишгоҳҳои ҷумҳурӣ ва байналмилалӣ шаҳрвандонамон маҳсулоти истеҳсолкардашон – сӯзанӣ, бозичаҳои аз гил сохташуда, кулоҳҳои тоҷикӣ, чуробҳои пашмин, матоъҳои атлас, кандакорӣ ва ғайраҳоро пешниҳод намуда, ба гирифтани ҷоизаҳо мушарраф мегарданд.

Мутаассифона, дар соҳаи истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ душворӣ ва камбудиро вучуд доранд. Ҳанӯз сифати маҳсулот, ҷӣ дар баҳши давлатӣ ва ҷӣ ғайридавлатӣ, беҳбудиро меҳаҳад. Тамоюли паст рафтани соҳаи мошинсозӣ, истеҳсоли маҳсулоти ҷангал, ҷӯббарорӣ, кимиё ва соҳтмонӣ ташвишвар мебошад.

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол бештар соҳаи энергетика рушд ёфта, шабакаи ягонаи энергетикӣ кишвар ба амал омад.

Хушбахтона, солҳои охир қорҳои соҳтмон дар иншооти

муҳими гидроэнергетикӣ ва хатҳои интиқоли барқ вусъат ёфта истодаанд. Дар доираи барномаи давлатии қабулшуда дар мамлакат то охири соли 2013-ум 310 нуругоҳи барқии обии хурд бо иқтидори 29 ҳазор киловатт сохта шуда, сохтмони боз 10 нуругоҳи хурд бо иқтидори 14 ҳазор киловатт идома дорад.

Дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 январи соли 2015 қайд шудааст, ки «Танҳо соли 2014 агрегати Нуругоҳи барқии обии «Сангтӯда-2» ва агрегати якуми навбати аввали Маркази барқи гармидиҳии «Душанбе-2» бо иқтидори 220 мегаватт ба қор дароварда шуда, сохтмони навбати дууми он оғоз гардид, ки соли 2017 бо дарназардошти навбати аввал бо иқтидори 400 мегаватт ба истифода дода мешавад...

Ҳоло аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон корҳои лоиҳакашии нуругоҳҳои барқии обии «Шӯроб», «Нуробод-1», «Нуробод-2», «Айнӣ», «Фондарё», «Санобод», ва «Сабзор» идома дошта, сохтмони хатҳои интиқоли барқ ва бунёди барқарорсозии зеристгоҳҳои барқии ба нақша гирифташуда ба итмом расонида мешавад».

Имрӯз дар доираи имкониятҳои мавҷуда таъмини истиқлолияти энергетикӣ кишвар ҳамчун ҳадафи стратегӣ дар маркази диққати Роҳбари давлат қарор дошта, дар бучети мамлакат барои соли 2016 барои рушди соҳаи мазкур беш аз 4 миллиард сомонӣ пешбинӣ гардидааст, ки шаҳодати равшани таъмини истиқлолияти энергетикӣ кишвар барои имрӯзу ояндаи он мебошад.

Мувофиқи «Барномаи дарозмуддати бунёди силсилаи нуругоҳҳои хурди барқӣ дар давраи солҳои 2009–2020» аллақай дар қаламрави мамлакат сохтмони 260 нуругоҳи хурду миёнаи барқии обӣ ба анҷом расонда шудааст.

Азбаски ҳанӯз саноати ҷумҳурӣ талаботи аҳолиро бо маҳсулоти гуногуни баландсифат таъмин карда наметавонад, бинобар ин воридоти молҳои саноати сабук ва хӯроқворӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёд гардидааст. Агар ҳаҷми умумии воридот дар соли 1991 – 63,2 миллион долларро ташкил дода бошад, пас соли 2013 ба 4млрд 150 млн 700 ҳазор доллар расид.

Тоҷикистони соҳибистиклол нақшаи содироти молро иҷро на-

муда, соли 1991 ба миқдори 67,9 миллион доллар ва соли 2004-ум ба 914,9 миллион доллар расонд. Хусусан, гурӯҳҳои зерини молҳо: маҳсулоти рустанӣ, маъданӣ, бофандагӣ ва маснуоти бофандагӣ, металлҳои арзонбаҳо бештар бароварда шуданд.

Сохтмони Неругоҳи барқи обии Рогун

Маълум аст, ки бе ҳалли масъалаи кадрҳои баландиҳтисос саноат ҳаматарафа рушд ёфта наметавонад. Бинобар ин бо вучуди мушкилиҳо дар солҳои соҳибистиқлолӣ тайёр намудани муҳандисон, техникҳо ва коргарон қатъ нагардидааст. Агар соли 1991 дар саноат 215,4 ҳазор корманд кор кунанд, пас соли 2013 онҳо 55,4 ҳазорро ташкил

медоданд. Сабабҳои кам шудани кормандон тасодуфӣ набуда, омилҳои объективӣ ва субъективӣ худро дорад. Дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандӣ як қисми кормандон ба кишварҳои хориҷӣ кӯч баста, бо сабаби вайрон шудани аз қор мондани заводу фабрикаҳои ихтисоси худро тағйир доданд. Қисми дигари кормандони ҷавон барои қор ба Федератсияи Русия ва дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҳичрат намуданд.

Хушбахтона, рӯз то рӯз бо оғози қорҳои сохтмонӣ ва ба қор даромадану васеъ шудани истехсолоти қорхонаҳои саноатӣ дар ҷумҳурӣ ҷойҳои нави қор пайдо мешаванд. Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки тоҷикписарони дар муҳочират буда метавонанд ба Ватан баргашта, саҳми худро баҳри тараққиёти минбаъдаи Ҷумҳурии Тоҷикистони азиз гузоранд.

Яке аз омилҳои пешрафти саноат ва умуман ҳаёти иқтисодӣ мубодилаи таҷрибаи пешқадам мебошад. Бо ин мақсад дар ҷумҳурӣ торафт ҳар гуна маҳфилҳои омӯхтани таҷрибаи пешқадам, даъват намудани мутахассисони пуртаҷрибаи кишварҳои хориҷӣ ва ғайраҳо гузаронида мешаванд. Ҳоло дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд мактабҳои таҷрибаи пешқадам барои соҳибқорон амал мекунанд, ки онҳо натиҷаи дилхоҳ медиҳанд.

Солҳои охир ташкил намудани намоишгоҳҳои байналмилалӣ

маҳсулоти саноат ва сохтмон дар пойтахти ҷумҳурӣ – шаҳри Душанбе низ аз аҳамият ҳолӣ нест.

Ба тӯфайли ғамхории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва корнамоии меҳнатии шаҳрвандонамон дар соҳаи саноат низ муваффақиятҳои назаррас ба даст оварда шудаанд. Дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати 14-умин солгарди Истиқлолияти ҷумҳурӣ чунин қайд гардидааст: «Дар натиҷаи амалӣ намудани тадбирҳои судманд аз соли 1997 на танҳо таназули иқтисодӣ боздошта шуд, балки ба рои рушди мунтазам ва устувори он заминаи бозғатимод фароҳам омада, афзоиши тадриҷии нишондиҳандаҳои иқтисодӣ таъмин гардид».

Таи солҳои 2009-2016 дар Тоҷикистон зиёда аз 1804 корхонаи нави саноатӣ бо 50 ҳазор ҷойи корӣ, аз ҷумла корхонаҳои коркарди маъдан ва дигар навҳои ашёи хоми саноатӣ бунёд карда шуданд.

8. КИШОВАРЗӢ ДАР ҶУМӢУРИИ СОӢИБИСТИҚЛОЛ

Дар ҳалли масъалаҳои аграрӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон сол то сол тадбирҳои судманд меандешад. Аз ҷумла Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ҷудо кардани 50 ва 25 ҳазор гектар замин барои хоҷагиҳои ёрирасони шаҳрвандон ба афзун гардидани маҳсулот дар хоҷагиҳои деҳқонон кумак расонд. Чунин тадбир натиҷаҳои дилхоҳ дод. Ҷумҳурӣ ҳоло аз кишварҳои хориҷӣ қариб ғалла намехарад ва бозори дохилии мамлакатро бо сабзавоту меваи худ таъмин менамояд.

Ба истехсолоти соҳаи кишоварзӣ ва рушди он қабули қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ)», «Дар бораи ислоҳоти замин», «Дар бораи шахсиқунонии молиқияти давлатӣ ва аз нав ташкил кардани хоҷагиҳо» таъсири мусбат расонданд. Хусусан, баъд аз соли 1995 вақте ки масъалаҳои шахсиқунонӣ ва аз нав ташкил намудани хоҷагиҳо дар асоси қонунҳои ҷумҳурӣ ба амал омад, сифат ва миқдори маҳсулоти кишоварзӣ зиёд гардид. Имрӯз дар деҳот ассотсиатсияи иҷорагирон, ҷамъиятҳои саҳомӣ, хоҷагиҳои иҷоравӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, корхонаҳои коллективии коркарди маҳсулот ва дигар навҳои хоҷагидорӣ сол то сол зиёд шуда истодаанд.

Дар чумхурӣ сохтори муайяни истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ташаққул ёфтааст. Имрӯз беш аз 54,3 ҳазор хоҷагиҳои деҳқонӣ, аз ҷумла 890 ассотсиатсияи хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), 819 хоҷагиҳои деҳқонии коллективӣ амал менамоянд.

Ба тӯфайли фаъолияти чунин сохтор дар мамлакат аллакай соли 1996 ба қафомонии истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ хотима дода шуд ва хусусан, аз ибтидои асри XXI ҳамасола ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот меафзояд. Агар соли 2000 афзоиши маҳсулот нисбати соли 1999-ум – 3,8 дарсадро ташкил дода бошад, пас соли 2001-ум – 11, 2002-ум – 15, 2004 ба 11,3 дарсад расид. Маҳсулоти умумии кишоварзӣ дар соли 2013-ум 16756,6 млн. сомони ро ташкил дод. Чунин афзоиши маҳсулот бозорҳои чумхуриро бо маҳсулоти кишоварзӣ ганӣ гардонда, сатҳи зиндагии шаҳрвандонамонро боз ҳам баланд мегардонад.

Табиати Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои хусусиятҳои хос ва ба рои рушди кишоварзӣ мусоид мебошад. Дар чумхурӣ гурӯҳҳои истифодабарандагони замин гуногун буда, навъҳои зерини замин вучуд дорад: киштзор, чарогоҳҳо, дарахтони бисёрсола ва ҷойҳои алафдарав. Соли 2004 дар Тоҷикистон фонди умумии замин 14254,4 ҳазор гектарро ташкил дод, вале ҳанӯз ҳам истифодаи он нокифоя мебошад.

Бо мақсади таъмини рушди кишоварзӣ ва амнияти озуқаворӣ дар буҷет сол то сол маблағгузори зиёд мегардад. Натиҷаи чунин тадбирҳо буд, ки соли 2009 бори аввал дар таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистон 1 миллион 300 ҳазор тонна ғалладона ҷамъоварӣ карда шуд.

Тибки Барномаи тараққиёти иқтисодии чумхурӣ ва "Консепсияи аграрии Ҷумҳурии Тоҷикистон" (26 декабри соли 2008) то соли 2015 ба рушди соҳаҳои пахтакорӣ, чорводорӣ, парандапарварӣ, боғдорию сабзавоткорӣ, рустанипарварӣ ва занбӯри асал бештар диққат дода шудааст.

Яке аз соҳаҳои муҳими кишоварзии чумхурӣ пахтакорӣ мебошад. Ҳоло Тоҷикистон ба бозорҳои ҷаҳонӣ ашёи хоми пахтаро ба фурӯш бароварда, аз ҳисоби он буҷети мамлакатро ганӣ мегардонад. Чумхурӣ тасмим гирифтааст, ки сол аз сол истеҳсоли

пахтаро бештар намояд.

Баҳри татбиқи нақшаҳои кишоварзӣ Ҳукумати Тоҷикистон чораҳои мушаххас меандешад. Аз ҷумла, хоҷагиҳо соҳиби техника ва технологияи пешқадами зироаткорӣ гардида, талаботи онҳо рӯз то рӯз бо нуриҳои минералӣ, дорувориҳо ва кадрҳои баландиҳтисос қонеъ мегардад. Солҳои охир баҳри баланд бардоштани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ ба ҳавасмандии моддӣ ва маънавӣ диққати махсус дода мешавад.

Табиати ҷумҳурӣ барои рушди ҷорводорӣ хеле мувофиқ аст. Вобаста ба шароити кӯҳистон навъҳои хоси ҷорво таракқӣ дода мешавад. Масалан, барои Кӯҳистони Бадахшон, аз ҷумла дар ноҳияи Мурғоб кутоспарварӣ хеле ғоидаовар аст.

Хушбахтона, ҳоло дар ҷумҳурӣ ғӯсфанди ҳисорӣ ва дигар навъҳои ҷорвои ғӯшту пашмдиҳанда эҳё ва рушд меёбанд.

Маълум аст, ки қисми бештари аҳолии ҷумҳурӣ, аз ҷумла насли наврас, дар деҳот зиндагӣ мекунанд ва аз тарбияи меҳнатии онҳо иҷрои барномаи стратегии соҳаи кишоварзӣ вобаста мебошад.

Барои пешрафти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ рӯз то рӯз тадбирҳои судманд андешида мешаванд.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели соли 2014-ум омадааст: «Ҳоло 46 дарсади аҳолии мамлакат дар соҳаи кишоварзӣ фаъолият намуда, ҳаҷми истеҳсолоти соҳа соли 2013 ба 17 миллиард сомонӣ ва ҳиссаи он дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ беш аз 21 дарсадро ташкил кардааст.

Барои таъмини рушди ин соҳа мо ният дорем, ки дар ҳафт соли оянда беш аз 3 миллиард сомонӣ равона намоем».

Бо ташаббуси Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон "Тоҷикагролизинг" таъсис дода шуд, ки вазифааш таъмини ноҳияҳо бо техника ва мошинҳои кишоварзӣ аст. Танҳо дар 7 соли охир корхона ба маблағи 25 миллион сомонӣ аз ҳисоби маблағҳои буҷетӣ ва фаъолияти хоҷагидорӣ 598 трактор, 433 мошини кишоварзӣ ворид намуд.

Ба тӯфайли пеш гирифтани сиёсати хирадмандона Ҳукумати Тоҷикистон тавонист сармояҳои мамлакатҳои хориҷии дуру наздикро ба эҳё ва рушди кишоварзӣ ҷалб намояд. Дар ин бора ин-

кишофи фаъолияти хочагиҳои деҳкони (фермери) ноҳияҳои кӯҳистони ҷумҳуриамон шаҳодат медиҳад. Масалан, Агроаксия Олмон кишоварзии водии Зарафшонро ба шефӣ гирифта, дар ноҳияи Кӯҳистони Мастҷоҳ истеҳсоли картошка, ғаллаи серҳосилро қорӣ намудааст. Агроаксия мунтазам ба деҳқонон олоти истеҳсоли ва тухмии рустаниҳои сифаташон баландро бе-пул таксим карда медиҳад. Ин тадбирҳо дар ҷумҳурӣ ба баланд гардидани сатҳи зиндагии шаҳрвандон мусоидат мекунад.

9. МАСЪАЛАҲОИ ИҶТИМОӢ ДАР ҶУМҲУРӢ

Бояд гуфт, ки бар асари бухрони иқтисодӣ ва оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ сатҳи иҷтимоии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дараҷаи пасттарин меистод. Бо мақсади ҳалли муаммоҳои бахши иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ сиёсати илмии баланд бардоштани сатҳи зиндагии шаҳрвандон амал мекунад. Баҳри татбиқи сиёсати иҷтимоӣ ҳоло ба ҳалли мушкилоти зерин диққат дода мешавад: а) пайдарҳам баланд бардоштани сатҳи зиндагии эҳтиҷмандон нафақахӯрон, оилаҳои нопурра, серфарзанд, камбизоат, бехтар намудани вазъи моддии иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ; б) бо қойҳои қор таъмин намудани шаҳрвандон, хусусан ҷавонон ва занон; в) мунтазам баланд бардоштани музди меҳнат.

Барои ҳалли ин масъалаҳо аллакай ҷандин қорҳо ба сомон расонда шудаанд. Солҳои 2001-2004 аз панҷ як ҳиссаи аҳолии кишварамон, яъне 1,2 миллион нафар камбизоатон, аз доираи камбизоатӣ бароварда шуданд.

Ҳамин тавр, дар давраи соҳибистиклолӣ барои баланд бардоштани музди қор, нафақа, стипендия, кумакҳо ба маъҷубону собиқадорони ҷангу меҳнат ва табақаҳои аҳолии камбизоат, додани замин барои рушди кишоварзӣ, соҳибқорӣ, соҳтмони нуругоҳҳои хурду миёнаи барқӣ, мусоидат намудан дар таъсиси қойҳои нави қорӣ, ташкили қурсҳои кӯтоҳмуддати касбомӯзӣ ва дигар қорабиниҳо амалӣ гардиданд.

Танҳо дар солҳои 2008–2012 ба оилаҳои камбизоат ба андозаи 178,8 млн. сомонӣ қубронпулӣ барои истифодаи қувваи барқ, қазӣ табиӣ ва кумакпулӣ ба мактабҷағон расонда шудааст, ки

ин иқдом дар баланд бардоштани сатҳи зиндагии онҳо нақши назаррас бозид.

Аз соли 2006 то соли 2013 андозаи нафақа чоруним баробар зиёд гардида, ҳаҷми маблағгузори он аз 212 миллион сомонӣ ба 1,6 миллиард сомонӣ расидааст, яъне ҳафтуним баробар афзоиш ёфтааст ва ин сиёсат идома дорад.

Ҳоло дар кишварамон 3800 нафар кӯдаконе, ки на падар ва на модар доранд, инчунин, беш аз 102 ҳазор нафар, ки ё падар ё модар надоранд, ба қайд гирифта шудаанд, ки нисбати онҳо давлату ҳукумати ҷумҳурӣ ғамхорӣ менамояд.

Дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20 январи соли 2016 қайд шудааст: "Сатҳи камбизоатӣ то 31 фоиз паст гардид ва маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар сари аҳоли 3,8 фоиз зиёд шуд".

Доир ба баҳши ҳимояи иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ кумакхарҷӣ, яъне таъйини ҷубронпулӣ ба камбизоатон, мунтазам баланд бардоштани ҳаҷми нафақа ва ба маъҷубон, ветеранҳои ҷангу меҳнат расонидани ёри доимии моддӣ амал мекунад. Хусусан, аз тарафи давлат ва сарпарастон ғамхорӣ карда шудан ба хонаҳои кӯдакони бепарастор, пирони бекас ва сари вақт расонидани ёри моддию маънавӣ аз ҳар ҷиҳат натиҷаи дилхоҳ медиҳад.

Дар баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ ва таълиму тарбияи насли наврас сиёсати демографии ҷумҳурӣ мусоидат мекунад. Хусусан, ба низом даровардани таваллуди кӯдакон дар шаҳру деҳот на танҳо ба саломатии модарон, балки ба бехтар гардидани сифати таълиму тарбияи кӯдакон низ мадад хоҳад расонд.

Маълум аст, ки дар масъалаи шуғли аҳоли дар Тоҷикистон ханӯз ҳам мушкилот вучуд доранд. Дар рафти аз иқтисодиёти барномавӣ ба иқтисодиёти бозаргонӣ гузаштан ва дар давраи гузариш аз кор мондани заводу фабрика ва хоҷагиҳои давлатии кишоварзӣ шумораи хеле зиёди аҳоли бекор монда, ба Русия ва дигар ҷумҳуриҳои ИДМ рафтанд. Аз рӯи маълумоти нашргардида беш аз 1 миллион нафар шаҳрванди ҷумҳурӣ дар он кишварҳо кор карда, ба оилаҳои худ кумаки моддӣ расонда, устувории вазъият ва оромиро дар Тоҷикистон таъмин мекунанд.

Солҳои охир дар ҷумҳури доир ба ҳаллу фасли ин мушкилот тадбирҳои судманд андешида шуда, аз сармояи хориҷӣ низ самаранок истифода бурда, ҷойҳои нави корӣ ташкил карда мешаванд. Дар натиҷа сатҳи камбизоатӣ паст мегардад.

Татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ барои сол то сол баланд гардидани музди меҳнат, яъне маоши шаҳрвандонамон мусоидат мекунад. Доир ба ин масъала Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 6 сентябри соли 2010 «Дар бораи тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони муассасаю ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақаҳо ва стипендия» инчунин шаҳодат медиҳад.

Ҳоло андозаи нафақа чоруним баробар зиёд гардида ва ин сиёсат идома дорад.

Соли 2014 маблағгузори соҳаҳои иҷтимоӣ 54,2 дарсад, ҳаҷми умумии хароҷоти бучети давлатӣ 7,7 миллиард сомони ро ташкил медиҳад ва дар 7 соли оянда соҳаҳои иҷтимоиро ҳамчун самти муҳимтарини сиёсати давлат дар ҳаҷми умумии зиёда аз 70 миллиард сомонӣ маблағгузорӣ хоҳад шуд.

Дар асари Эмомалӣ Раҳмон «Бист қадами созанда» қайд шудааст, ки «Давра ба давра татбиқи қардани Консепсияи музди меҳнат, аз байн бурдани номутаносибии маоши гурӯҳҳои алоҳидаи кормандон, афзоиши мунтазами музди миёнаи меҳнат, ислоҳоти пурраи низоми нафақа, дастгирии давлатии оилаҳои камбизоат ва шаҳрвандони эҳтиҷманд, зиёд намудани кумақпулиҳо ва таъмини суроғавии онҳо, ғамхорӣ нисбат ба یتимон, маъҷубон, нафақахӯрон, пиронсолони бесаробон ва дастгирии ҳамҷонибаи иҷтимоии онҳо аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлату Ҳукумати Тоҷикистон дар соҳаи иҷтимоии аҳоли мебошад».

Ҳамин тавр, дар натиҷаи самаранок истифода бурдани бучети давлатӣ ва сармоягузори хориҷӣ истеҳсолот дар мамлакат ривоч ёфта, ба шарофати ёрии башардӯстонаи созмонҳои байналмилалӣ зиндагии мардуми Тоҷикистони соҳибистиклол зина ба зина беҳтар мегардад.

10. ВАЪЪИ ТАДУРУСТӢ ДАР МАМЛАКАТ

Маълум аст, ки тандурустӣ ба яке аз шаклҳои хизматрасонии иҷтимоӣ мансуб буда, дар даврони шӯравӣ ба дараҷаи баланди худ расида буд, вале ҷанги шаҳрвандӣ ва тағйир ёфтани сохтори давлатӣ ба ислоҳоти соҳаи тандурустӣ низ таъсири ҳудро расонд. Дар давраи гузариш, сарфи назар аз душворихоӣ иқтисодӣ, техникӣ, кӯч бастанӣ мутахассисони пуртаҷриба, камбудихоӣ соҳаи тандурустӣ торафт паси сар шуда, ҳифзи сихатиӣ шаҳрвандон рӯ ба беҳбудӣ мениҳад.

Истироҳатгоҳи Ҳочабигарм

Дар моддаи 38 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин омадааст: «Ҳар як шахс ҳуқуқи ҳифзи саломатӣ дорад. Шахс дар доираи муқаррарнамудаи қонун аз ёрии тиббии роӣгон дар муассисаҳои ниғаҳдории тандурустии давлатӣ истифода менамояд. Давлат барои солимгардонии муҳити зист, рушди оммавии

варзиш, тарбияи ҷисмонӣ ва туризм тадбирҳо меандешад. Шаклҳои дигари ёрии тиббиро қонун муайян мекунад».

Соҳаи тандурустии кишвар тахти таваҷҷуҳи доимии ҳукумати мамлакат қарор дорад. Соли 2013 барои маблағгузории соҳа зиёда аз 900 миллион сомонӣ пешбинӣ шуда буд, ки ин нишондиҳанда нисбат ба соли 2000-ум 47 баробар зиёд мебошад. Музди меҳнати кормандони муассисаҳои тандурустӣ дар ҳафт соли охир 8 баробар зиёд карда шуд.

Баланд шудани сатҳу сифати зиндагии мардуми кишвар ва беҳшавии сифати хизматрасонии тиббӣ боиси тадриҷан кам шудани ғавти модару кӯдак, зиёд шудани дарозумрӣ ва афзоиши табиӣ аҳолии мамлакат гардидааст.

Агар дар соли 2000 дарозумрии сокинони мамлакат ба ҳисоби миёна 68,2 солро ташкил дода бошад, пас ин нишондиҳанда дар соли 2015 ба 73,5 сол баробар шудааст. Нишондиҳандаи ғавти модарон дар соли 2010 нисбат ба соли 2015 12 дарсад паст гардида, ғавти кӯдакони навзод дар ин давра дувуним баробар кам

шудааст.

Тибқи барномаи Стратегияи миллии солимии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010–2020 ва дигар барномаҳои қабулшудаи давлатӣ, бунёди муассисаҳои нави тандурустӣ, таъмиру таҷдиди муассисаҳои мавҷуда ва бо таҷҳизоти муосири тиббӣ таъмин намудани онҳо, баланд бардоштани сатҳу сифати хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли, таблиғу ташвиқи доимии тарзи ҳаёти солим, инчунин, тарбияи кадрҳои муосир идома дорад.

Ҳоло дар ҷумҳурӣ оид ба тандурустии шаҳрвандон дар самтҳои зерин тадбирҳо андешида мешаванд: аз нав барқарор намудани табобатхонаҳои дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ харобшуда; бо техникаи навтарин ҷиҳозонидани табобатхонаҳо; аз кишварҳои хориҷ ворид кардани беҳтарин дорувориҳо ва дар дохили мамлакат ба роҳ мондани истеҳсоли онҳо; тайёр кардани мутахассисони баланддараҷа ва ташкили такмили савияи дониши онҳо дар ҷумҳурӣ ва берун аз он; эҳё, рушд ва самаранок истифода бурдани тибби халқӣ; аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ҳавасманд кардани кормандони соҳаи тиб. Музди меҳнати кормандони муассисаҳои тандурустӣ дар ҳафт соли охир 12 баробар зиёд карда шуд.

Нақшаи стратегияи таҷдиди муассисаҳои тиббии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2011–2020 тасдиқ гардида, дар 15 соли охир ба соҳаи тандурустии кишвар аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ 4,3 миллиард сомонӣ ҷудо карда шудааст ва ҷиҳати таъмини рушди минбаъдаи соҳа дар 7 соли оянда 14 миллиард сомонӣ равона карда мешавад.

Маблағгузориҳои соҳаи тандурустӣ сол то сол зиёд гардида, танҳо дар соли 2016 ба ин соҳа 1 миллиарду 300 миллион сомонӣ ҷудо карда шудааст, ки ин нисбат ба соли 2005 14 баробар зиёд мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба такмили сохтори тандурустӣ ва самаранокӣ фаъолияти он барои беҳтар намудани саломатии шаҳрвандон диққати махсус дода мешавад. Ба туфайли кумаки амалии созмонҳои байналмилалӣ ва давлатҳои тараққиқкардаи ҷаҳон базаи моддию техникаи табобатхонаҳо ва хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли торафт беҳтар мегардад. Солҳои охир хидмати тибби оилавӣ ташкил ёфт. Ҳоло дар ҷумҳурӣ бештар аз 500 нафар

духтурони ин соҳа ба ҳайси табиби оилавӣ кор мекунанд. Самараи кори духтурони оилавӣ мусбат буда, бо дастгирии идораҳои тиббии ҷумҳурӣ ва кумаки моддии созмонҳои байналмилалӣ ин шакли хизмати тиббӣ торафт инкишоф меёбад.

Имрӯз дар ҷумҳурӣ дар қатори табибони ботачриба як зумра олимон, духтурони соҳаи саломатии мардум ба камол расидаанд, ки номи онҳо дар арсаи байналмилалӣ маълум ва машҳур аст. Дар ин соҳа саҳми Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино ва Донишкадаи тақмили ихтисоси баъдидипломии кормандони тиббии Тоҷикистон калон аст. Дар Донишгоҳ устодон, докторони илми тиб, профессорон: Н.У. Усмонов, У. Ю. Сирочиддинова, Ш.Ф. Раҷабалиев, Ф.А. Абдурахмонов, Н.Х. Ҳомидов, К.М. Қурбонов, М.Қ. Рафиев, Ҷ.Р. Сангинов ва дигарон ба донишҷӯён дарс гуфта, ҳамзамон, дар табобатхонаҳо ба беморон шифо мебахшанд.

Бо боварӣ гуфтан мумкин аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як муддати кӯтоҳ ба камбудихоӣ соҳаи тандурустӣ хотима дода мешавад ва табибон низ баҳри рушду пешравии ҳаёти сиёсӣ, иқтисодию фарҳангии мамлакат ва беҳтар гардидани саломатии шаҳрвандон саъю кӯшиш хоҳанд кард.

Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд намуд, ки дар айни замон «Ҳифзи саломатии аҳоли, ки гарави пешрафту муваффақиятҳои ҷомеа мебошад, аз ҷумлаи вазифаҳои муҳимтарини давлати Тоҷикистон эътироф шудааст. Аз ин рӯ, бояд ба ислоҳоти соҳаи тандурустӣ суръат бахшида, харчи тезтар қонун дар бораи суғуртаи ҳатмӣ ва ихтиёрии тиббӣ қабул шавад ва ташаккули бозори одилонаи хизматрасонии тиббӣ, рақобати солим ва озоди муассисаҳои давлатию ғайридавлатии табобатӣ, тақвияти низоми ҳифзи манфиатҳои истифодабарандагони хизмати тиббӣ таъмин карда шавад». (Эмомалӣ Раҳмон. Бист қадами созанда. - Душанбе: «Эр-граф», 2014.-С.85).

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

КОНСТИТУТСИЯИ ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН

Боби якум. Асосҳои сохтори конститусионӣ

Моддаи 1. Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитӣр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад.

Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ буда, барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Тоҷикистон ҳаммаъноянд ...

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – С.8.

ҚОНУНИ ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН

«Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ», 23 майи соли 1998

БОБИ 1. Қоидаҳои умумӣ

Моддаи 1. Ҳадафи Қонун.

Ин Қонун муносибатҳои ҷамъиятӣ ва муносибатҳои ба онҳо вобастаро, ки аз амалигардонии ҳуқуқи конститутсионии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муттаҳидшавӣ, инчунин, аз таъсис, фаъолият, азнавташкилкунӣ ва барҳамдиҳии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба миён меоянд, танзим менамоянд...

Ниг...: Зикриёев. Ф.Б. Таърихи ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2010 – С. 82.

ҚОНУНИ ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР БОРАИ ҲИЗБҲОИ СИЁСӢ (13 ноябри соли 1998)

БОБИ 1. ҚОИДАҲОИ УМУМӢ

Моддаи 1. Ҳуқуқи шаҳрвандон барои муттаҳид шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ.

Ҳуқуқи шаҳрвандон барои муттаҳид шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ ба тариқи зайл ба амал бароварда мешавад:

– таъсис кардани ҳизбҳои сиёсӣ мувофиқи эътиқоди худ;

- ихтиёран дохил шудан ба хизбҳои сиёсӣ бо шартӣ эътироф намудани оинномаҳои онҳо аз ҷониби дохилшавандагон;
- иштирок кардан ба фаъолияти хизбҳои сиёсӣ мувофиқи мақсадҳои муайянкардаи барномаҳои онҳо ва тибқи шаклҳои муқарраркардаи оинномаҳои онҳо;
- озодона баромадан аз хизбҳои сиёсӣ.

Ҳизбҳои сиёсӣ Тоҷикистон. Маълумотнома. – С. 3.

ФАРМОНИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

«Дар бораи тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони муассисаю ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақаҳо ва стипендия», 6 сентябри соли 2010.

Аз 1 октябри соли 2010 нафақаҳои меҳнати нафақахӯрон ба андозаи 15 дарсади нафақаи ҳадди ақали муқарраргардида зиёд карда шавад...

– андозаи амалкунандаи стипендияҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони мактабҳои таҳсилоти умумӣ, муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ ба маблағи 150 сомонӣ, барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ба маблағи 200 сомонӣ, барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба маблағи 250 сомонӣ ва аспирантҳо ба маблағи 300 сомонӣ дар як моҳ муқаррар карда шавад...

"Ҷумҳурият". – 2010. – 7 сентябр.

ПАЁМИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ, ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН Ш.ДУШАНБЕ, 20 ЯНВАРИ СОЛИ 2016.

ДАР САҲАИ ҲАЁТИ ИҶТИМОӢ

...Аз ҷумла, музди меҳнати кормандони мақомоти ҳокимият ва идоракунии давлатӣ, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва

хизматчиёни ҳарбӣ 15 фоиз, кормандони муассисаҳои маориф, ба шумули муассисаҳои таҳсилоти томақтабӣ, миёнаи умумӣ ва олий, дигар муассисаҳои соҳаи маориф, илм, фарҳанг, варзиш ва тандурустӣ 20 фоиз, муассисаҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, аз ҷумла хона-интернатҳо барои пиронсолону маъҷубон, шӯъбаҳои кумаки иҷтимоӣ дар хона ва истироҳатгоҳу осоишгоҳҳо барои собиқадорони ҷангу меҳнат ва шахсони ба онҳо баробаркардашуда 25 фоиз зиёд карда мешавад.

Ҳадди ақал ва ҳадди ниҳоии нафақа аз рӯи синну сол ва нафақаи заминавӣ, инчунин нафақаи меҳнати шахрвандон ба ҳисоби миёна то 20 фоиз баланд бардошта мешавад.

Дар баробари ин, стипендияи донишҷӯён ва дигар намудҳои стипендия 30 фоиз, инчунин музди меҳнати ҳадди ақал 60 фоиз зиёд шуда, андозаи он аз 250 сомонӣ то ба 400 сомонӣ баробар мегардад.

Қисми суғуртавии нафақаҳои суғуртавӣ низ бозҳисобӣ (индексатсия) карда мешавад. Барои маблағгузори ҷорабиниҳои зикршуда аз бучети давлат дар як сол 1 миллиарду 323 миллион сомонӣ равона мегардад.

Аз ин лиҳоз, ба Ҳукумати мамлакат супориш дода мешавад, ки дар ин самт тадбирҳои мушаххас андешад».

**ПАЁМИ
ПРЕЗИДЕНТИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ш. Душанбе, 23 январи соли 2015**

ТАНДУРУСТӢ ДАР МАМЛАКАТ

Ҳукумати мамлакат дар сиёсати иҷтимоии худ навсозиҳои соҳаи тандурустиро идома дода, маблағгузориҳои соҳаро дар соли 2015 нисбат ба соли гузашта 10 дарсад зиёд пешбинӣ намудааст.

Соли 2014 шароити инфрасохтори соҳаи тандурустӣ хеле беҳтар гардида, кумақҳои аввалияи тиббию санитарӣ тавсеа ёфтанд.

Дар ин давра як қатор муассисаҳои соҳаи тандурустӣ бунёд ва таъмиру азнавсозӣ гардиданд.

Ҳамчунин барои пешгирӣ ва паст намудани шиддати

бемориҳои сироятӣ, таъмини шаҳрвандон бо маводи босифати доруворӣ, ҳифзи саломатии модару кӯдак ва омода намудани мутахассисон як қатор тадбирҳои муассир амалӣ карда шуданд.

Дар даврони Истиқлолият барои рушди соҳаи тандурустӣ илова ба маблағҳои аз буҷет ҷудошуда 107 лоиҳаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи умумии қариб 3 миллиард сомонӣ татбиқ гардидааст.

Ҳоло дар соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии кишвар илова ба маблағҳои буҷетӣ татбиқи 38 лоиҳа ба маблағи 570 миллион сомонӣ идома дорад.

Чораҳои зикршуда, аз ҷумла ворид намудани таҷҳизоти муосир ва технологияҳои замонавӣ боиси беҳтар шудани сифати ташхис, муоина ва табobati беморон гардиданд. Натиҷаи ҳамин аст, ки имрӯз ба кишварҳои хориҷӣ барои табобат рафтани шаҳрвандони мо хеле кам шудааст.

Бо вучуди ин бояд гуфт, ки таъмини муассисаҳои тандурустӣ бо кадрҳои баландхатисос, сатҳи дониши касбии хатмкунандагон муассисаҳои таҳсилоти оливу миёнаи тиббӣ, аз ҷумла доир ба истифодаи таҷҳизоти ҳозиразамони тиббӣ ва ташхису табobati як қатор бемориҳо беҳбудиро тақозо мекунад.

Фаъолияти муассисаҳои ҳифзи иҷтимоӣ вобаста ба дастгирии маъюбон ва дигар гурӯҳҳои осебпазир ба ислоҳоти ҷиддӣ ниёз дорад ва масъулони соҳа вазифадоранд, ки дар асоси таҳлили ҳаматарафа доир ба рафъи камбудию мушкilotи ҷойдошта тадбирҳои зарурӣ андешанд.

Умуман, Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолиро зарур аст, ки якҷоя бо мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ чараҳои татбиқи санадҳои барномавии соҳаро зери назорати катъӣ қарор дода, барои боз ҳам беҳтар кардани хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли ҷорачӯӣ намояд.

Ҳамчунин, тақвият бахшидани имкониятҳои соҳа, баланд бардоштани сатҳи касбии мутахассисони соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, такмили ихтисос ва бозомӯзии кадрҳо аз ҷумлаи масъалаҳои асосӣ, ки бояд таҳти назорати доимии Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли қарор дода шаванд.

"Ҷумҳурият", 7 март 2015.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

- Сохтори бисёрҳизбӣ кай дар Тоҷикистон ба амал омад?
Кадам шаклҳои моликият дар Тоҷикистони соҳибистиклол вуҷуд доранд?
Мақоми кадом давлатҳо ва ташкилотҳои байналмилалӣ дар татбиқи
ислоҳоти иқтисодӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон беиштар мебошад?
Рамзҳои давлатии Тоҷикистони соҳибистиклолро номбар кунед.
Мавзӯҳо барои навиштани реферат:
–Зарурат ва моҳияти ислоҳоти сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
–Маҷлиси Олӣ – парлумони Ҷумҳурии Тоҷикистон.
–Аз таърихи ташаккули сохтори бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон.
–Сиёсати "дарҳои кушод".
–Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон.
–Муносибатҳои миллӣ дар Тоҷикистони соҳибистиклол.
–Хусусиятҳои хоси ислоҳоти иқтисодӣ дар Тоҷикистон.*

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чанд маротиба Конститутсия қабул карда шудааст ва охири он кадом сол буд?

- А) 3 маротиба, соли 1937; В) 2 маротиба, соли 1956; С) 6 маротиба, соли 1961; Д) 4 маротиба, соли 1985; Е) 5 маротиба, соли 1994.

2. Кай ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйирот дохил карда шуд, ки мувофиқи он Президенти кишвар ба муҳлати 7 сол интихоб мешавад?

- А) Соли 1994; В) Соли 1997; С) Соли 1999; Д) Соли 2000; Е) Соли 2003.

3. Рамзҳои давлатии Тоҷикистон – Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ дар кадом моддаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон баён ёфтаанд?

- А) Дар моддаи 1; В) Дар моддаи 3; С) Дар моддаи 5; Д) Дар моддаи 9; Е) Дар моддаи 12.

4. Аз номи тамоми халқи Тоҷикистон кихо ҳуқуқи суҳан гуфтан доранд?

- А) Роҳбарони хизбҳои сиёсӣ; В) Сарвазири Ҷумҳурӣ; С) Президент, Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Д) Фраксияҳои парлумони Ҷумҳурии Тоҷикистон; Е) Синфҳои коргар ва деҳқонон.

5. Чанд нафар шаҳрвандон бо роҳи райъпурсии умумихалқӣ Президенти

денти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шуданд ва қиҳоянд?

А) Як нафар: Қаҳҳор Маҳмамов; В) Ду нафар: Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон; С) Се нафар: Қаҳҳор Маҳмамов, Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон; D) Як нафар: Эмомалӣ Раҳмон; E) Чор нафар: Қаҳҳор Маҳмамов, Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон ва Сафаралӣ Раҷабов.

6.Қадам сол Эмомалӣ Раҳмон Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид?

А) Моҳи сентябри соли 1991; В) Моҳи ноябри соли 1994; С) Моҳи декабри соли 1993; D) Моҳи ноябри соли 1992; E) Моҳи июни соли 1997.

7. Қай Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид?

А) 15 декабри соли 2006; В) 5 марти соли 2007; С) 12 майи соли 2007; D) 8 июни соли 2007; E) 13 ноябри соли 1998.

8. Қай сохтори бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон ба амал омад?

А) Солҳои 20-ум; В) Солҳои 50-ум; С) Солҳои 70-ум; D) Дар ибтидои асри XXI; E) Охири солҳои 80-ум ва аввали солҳои 90-уми асри XX.

9. Дар Тоҷикистони соҳибистиклол чанд ҳизбу созмонҳои ҷамъиятӣ вучуд доранд?

А) 20 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ; В) 100 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ; С) 500 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ; D) Беш аз 3000 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ; E) 1000 ҳизбу созмонҳои ҷамъиятӣ.

10. Барои ташкил намудани фазаи ягонаи иқтисодӣ дар Осиёи Марказӣ қадам созмон бештар саҳм гузошта истодааст?

А) Созмони Милали Муттаҳид (СММ); В) Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА); С) Созмони Конфронси Исломи (ТКИ); D) Созмони Ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ (СҲОМ); E) Фонди Байналмилалии Асър (ФБА).

Ҷавоб

ба намунаи тестӣ (санҷишӣ)

1 – E, 2 – C, 3 – B, 4 – C, 5 – B, 6 – D, 7 – D, 8 – E, 9 – D, 10 – D.

БОБИ 9. САТҲИ ФАРҲАНГИ УМУМӢ ВА СИЁСИИ ШАҲРВАНДОН

1. ФАРҲАНГ ВА МАҚОМИ ОН ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Фарҳанг – Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки бе рушди **хастии миллат** фарҳанг давлат иқтисодиёти калон ба даст дароварда, сатҳи зиндагии мардумро низ баланд карда наметавонад.

Бо ташкилҳои Тоҷикистони соҳибистиклол, сарфи назар аз мушкилиҳои давраи гузариш, дар ҷумҳурӣ консепсияи давлатдорӣ оид ба рушди фарҳанг таҳия шудааст. Хусусан, дар суҳанронҳои ҳарсолаи Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар назди зиёиёни мамлакат назария ва амалияи фарҳанг ба тариқи мушаххас муайян мегарданд.

Бинои амфитеатр дар Душанбе

«Дар шароити нави таърихӣ – кайд намуд Эмомалӣ Раҳмон, – муваффақият ба онҳое бештар муяссар мегардад, ки таъя ба илму фарҳанг карда, арзишҳои маънавии худогоҳию ватанпарвариро тақвият медиҳанд, дар замири ҳар узви ҷомеа дарки за-

рурати пойдории амнияти миллӣ ва давлатиро ба вучуд меоранд.»

Ҳамин тариқ моҳияти консепсияи фарҳанг иборат аз баланд бардоштани сатҳи хувияти миллӣ ва ифтихори давлатдорӣ сокинони ҷумҳурӣ, пос доштани муқаддасоти миллии халқи тоҷик мебошад.

Вазифаҳои глобалии муассисаҳои фарҳангӣю иттилоотӣ кишвар дар ибтидои қарни XXI аз фаҳмонда додани роҳи стратегияи фарҳанг, ба шаҳрвандонамон, таблиғу тарғиб ва дар ҳаёт татбиқ намудани супоришу фармонҳои Президенти мамлакат, ҳуҷҷатҳои Маҷлиси Олӣ, Ҳукумат оид ба пешрафти ҳаёти иқтисодӣ дар асоси прогресси илмию техникӣ ва мунтазам баланд бардоштани сатҳи маънавиёти шаҳрвандон иборат мебошад.

Бо ин мақсад сарфи назар аз мушкилоти иқтисодию техникӣ, дар солҳои истиқлолияти давлатӣ мунтазам ташкил намудани чашнҳои мухташам, баргузор намудани симпозиуму семинарҳо, фестивалу озмунҳо, мулоқот бо аҳли зиё, нашри китобҳои таърихӣ, намунаҳои беҳтарини назму насри ходимони адабиёт, ташкили намоиши асарҳои рассомони ҷумҳурӣ дар кишварҳои хориҷӣ ба ҳукми анъана даромадаанд.

Ҷанги бародаркуш ва зиддияти ду қувва дар дохили мамлакат асосҳои ахлоқии шаҳрвандон, хусусан, насли наврасро сушт карда, авбошӣ, ғоратгарӣ, дуздӣ, нашъамандӣ, фоҳишагарӣ, бекоргарди-ро афзун гардонид. Барқарор кардан ва рушд бахшидан ба маориф, адабиёт, марказҳои фароғат, воситаҳои ахбор, санъат ва ғайра чун самтҳои асосии фарҳанг ба ҷомеа зарур гардиданд.

Дар Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба 1100-солагии Давлати Сомониён, 100-солагии зодрӯзи Қаҳрамони Тоҷикистон, академик Б.Ф.Ғафуров, «Дар бораи соли тамаддуни ориёӣ» зарурат ва роҳҳои баланд бардоштани маҷеи фарҳанг ва савияи маданияи шаҳрвандон баён ёфтаанд. Дар ин бора афзудани маблағгузорӣ ва азнавсозии қори идораҳои фарҳангӣ низ шаҳодат медиҳанд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (1997) вазифаҳои стратегӣ ва тактиқии фарҳангро дар шароити соҳибистиклолӣ равшан муайян кардааст. Дар моддаи якуми Қонун омадааст: "Мақсади асосии қонуни мазкур аз таъмин ва ҳимояи ҳуқуқи конститутсионии шаҳрвандонро дар фаъолияти фарҳангӣ, додани кафолати ҳуқуқӣ ба фаъолияти озоди фарҳангии иттиҳодияҳои шаҳрвандон, халқиятҳо ва дигар ҷамъиятҳои этниқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муайян кардани принцип ва меъёрҳои ҳуқуқии муносибати субъектҳои фарҳангӣ ва сиёсати фарҳангии давлат иборат мебошад".

Дар солҳои соҳибистиклолӣ барои тарғибу ташкили фарҳангу таърихи бисёрҳазорсолаи миллати тоҷик дар дохил ва хориҷи кишвар, муаррифӣ ва тарғиби фарҳанги тоҷикон, ҳифзи ёдгориҳои сершумори таърихӣ қорҳои зиёд карда шуд. Барои татбиқи босамари ин ҳадафҳо Барномаҳои давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ барои солҳои 2006–2015, рушди фарҳанги миллии барои солҳои 2008–2015, рушди ҳунароҳои бадеии халқӣ барои солҳои 2009–2015, компютеркунонии

китобхонаҳои давлатию оммавӣ барои солҳои 2013-2020 ва ғайра таҳия ва қабул гардида, маблағгузори соҳа тақрибан 7 баробар афзуд.

Моҳи декабри соли 2011 Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихию фарҳангӣ барои солҳои 2012–2020 тасдиқ карда шуд, ки тибқи он дар ду марҳала бояд 27 қалъа, 7 макбара, 5 мадраса, масҷиди таърихӣ, 3 маъбади пешазисломӣ навсозӣ шавад. Таърихи солҳои 2006–2015 Тоҷикистон бо кишварҳои зиёди хориҷӣ, аз ҷумла Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Мардумии Чин, Ҳиндустон, Сурия, Туркменистон, Озарбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Беларус ва бисёри дигарон санадҳои ҳамкорӣ дар соҳаи фарҳанг ба имзо расонда, дар асоси онҳо чорабиниҳои гуногунро амалӣ намуд.

Дар солҳои истиқлолият рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Қазоқистон, Русия, Хитой, Озарбойҷон, Беларус, Ҳиндустон, Фаронса, Туркменистон ва ғайра баргузор гардид. Ҳамчунин дар Тоҷикистон рӯзҳои фарҳанги Русия, Беларус, Хитой, Эрон, Қазоқистон ва ғайра гузаронида шуд.

Имрӯзҳо дар кишварамон тамоми шароит барои нигоҳ доштани мероси фарҳангӣ ва ғани гардонидани он фароҳам оварда мешавад.

Ҳамасола ташкил намудани вохӯриҳои Сарвари давлат бо зиёиёни мамлакат мақому манзалати илму фарҳангро боз ҳам баланд мебардорад.

Гиромидошти фарҳанг гавари дар оянда пойдор будани миллати тоҷик мебошад. Дар ҷумҳурӣ тамоми шароит барои рушди фарҳангу илм дар пояи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муҳайё гаштааст.

2. ИСЛОҲОТИ МАОРИФ

Илму маориф дар ҳама давраи замонҳо нишони тамаддун ва таъриху фарҳанги ҳар як давлату миллат аст.

Дар соҳаи маориф дар доираи Консепсияи миллии таҳсилот ва тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути пурра омода намудани кӯдакони синни томактабӣ ба мактаб ва ба ин васила баланд бардоштани сифати таҳсил, фарогирии кӯдакон дар муассисаҳои

томактабӣ рӯ ба афзоиш овард.

Дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо намояндагони ҷавонони мамлакат (21-уми майи соли 2005) махсус қайд карда шудааст, ки «Ҳукумат ба таҳкими низоми таҳсил дар кишвар ҳамаҷониба мусоидат менамояд, зеро маориф омили муҳимтарини наҷоти миллат ва таҳкими давлат аст. Аз ин рӯ рушди соҳаи маориф ҳадафи стратегии сиёсати давлати Тоҷикистон мебошад. Самти асоситарини рушди маориф аз нигоҳ доштани фазои ягонаи таълим, таъмини ҳатмии ҳуқуқҳои конститусионии шаҳрвандон ба таҳсил ва ба ҳамаи гурӯҳҳои аҳоли дастрас гардонидани таҳсилот иборат аст».

Соли 2010 дар ҷумҳурӣ 3845 мактаб мавҷуд буд, ки дар онҳо 1 миллиону 742 ҳазору 815 нафар хонанда таҳсил мекарданд. Дар донишқадаҳои олии 167660 донишҷӯ ба омӯхтани ихтисос машғул буданд. Маҷлиси Олии 27 декабри соли 1993 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва соли 2003 Қонун «Дар бораи маълумоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ»-ро қабул намуд, ки дар онҳо роҳҳои гузаронидани ислоҳоти муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва олии нишон дода шудаанд.

Дар замони истиқлолият то ба имрӯз дар кишвар 2254 бинои нави муассисаҳои таълимӣ сохта, ба истифода дода шуда, бо компютеру мебелҳои замонавӣ таҷҳизонида шудаанд. Дар низоми маорифи кишвар стандартҳои нави давлатӣ барои ҳар як зинаи таҳсилот қабул гардида, барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсию электронӣ ба теъдоди қариб 30 миллион нусха нашр карда шуданд, ки арзиши умумии онҳо ба 147 миллион сомонӣ баробар аст.

Дар ноҳияҳои гуногуни Тоҷикистон мактабҳо ва литсей-интернатҳои президентӣ барои хонандагони лаёқатманд ташкил шудаанд, ки дар онҳо беҳтарин хонандагон аз саросари кишвар фаро гирифта мешаванд.

Роҳҳои татбиқи амалии ислоҳоти маориф, хусусан, дар «Консепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (3 майи соли 2002) ба тариқи мушаххас баён ёфтаанд. Аз ҷумла дар ҳуччат омадааст, ки «Консепсияи миллии маълумот ҳуччати муҳими давлатӣ буда, дурнамои сиёсати давлатро дар соҳаи маълумот муайян мекунад ва тамоюлоти рушди ин системаи аҳамияти стратегидоштаро дар шароити муносибатҳои нави ҷамъиятӣ ба

танзим мебарорад. Чузъҳои таркибии мазмуну мундариҷаи ин ҳуҷҷат мақом, мақсад ва вазифаҳои маълумотро дар марҳалаи нави таърихӣ муқаррар менамоянд».

Дар «Консепсияи гузариш ба низоми нави таҳсилоти миёнаи умумӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки 3 майи соли 2010 бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудааст, масъалаҳои дарки худшиносии таърихӣ, аз худ намудани муқаррароти суннатию башарӣ ва дар ҳамин замина ҳосил намудани фаросати олии ворисӣ ба хувият ва анъанаҳои миллӣ, арзишҳои ахлоқию фарҳангӣ, идоракунии демократӣ, фаъолу пажӯҳанда будан барои ба даст овардани комёбиҳои илм, техника, фарҳанг ва ғайра тарҳрезӣ гардидаанд.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели соли 2014 қайд гардидааст, ки «Маҳз ба ҳамин хотир, ки маориф соҳаи ояндасози ҳаёти кишвар мебошад, мо ба нақша гирифтаем, ки бо мақсади ҳалли масъалаҳои таълиму тарбияи насли навраси халқамон ва умуман, чиҳати таъмин намудани рушди соҳаи маориф ва беҳтар гардонидани таъминоти иҷтимоии аҳли маориф дар 7 соли оянда 27 миллиард сомонӣ ҷудо намоем».

Дар ҷумҳурӣ сохтори нави мактабу донишқадаҳо ба вучуд омадаанд. Дар ҷумҳурӣ 89 гимназия ва 59 литсей фаъолият доранд ва дар онҳо зиёда аз 70 ҳазор хонанда таҳсил мекунад. Шумораи муассисаҳои таҳсилоти умумии ғайридавлатӣ ба 47 адад ва шумораи хонандагонии онҳо ба 14 ҳазор нафар расидааст.

Сол то сол шумораи мактабҳои типии нав – литсейҳо, коллечҳо зиёд гардида, дар донишқадаҳои олии омӯзиши бисёрзинагӣ ба амал омад. Ба хатмкунандагон инчунин унвони бакалавр ва магистр дода мешавад.

Ба тӯфайли Истиклолияти давлатӣ дар Тоҷикистон сатҳу сифати мактабҳои таҳсилоти умумӣ беҳтар мешавад. Ҳукумат сол то сол бучети давлатиро ба соҳаи маориф зиёд карда, базаи моддию техникаӣ, аз ҷумла барномаи бо компютерҳо таъмин намуданро пеш гирифтааст. Мактабҳо бо китобҳои нави дарсӣ ва дигар васоити таълимӣ таъмин мешаванд. Дар мамлакат беш аз 2250 биноии мактаби ҳозиразамон барои зиёда аз 310 ҳазор ҷойи нишаст сохта, мавриди истифода қарор дода шудааст.

Бояд кайд кард, ки бо омӯзгорони дорои маълумоти олий таъмин кардани мактабҳои низ зери назари Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Масалан, ҳар сол бо квотаи президентӣ садҳо духтарони ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ ба мактабҳои олий дохил шуда, баъди хатми таҳсил бо роҳхат ба зодгоҳи худ фиристода мешаванд. Бо вучуди ин, ханӯз ҳам дар роҳи ислоҳоти маориф камбудииҳои ҷиддӣ вучуд доранд. Хусусан, ҳодисаҳои аз мактаб берун мондани бачагон, бо сабаби кам будани маош аз кор рафтани беҳтарин омӯзгорон ташвишвар мебошад.

Мутаассифона, дар айни сатҳи замон дониши мактаббачагон хеле паст мебошад. Чунин вазъият ба мактабҳои олий низ таъсир расонда, мутахассисони тайёршуда на ҳама вақт бо техникаи нав ва технологияи пешқадами қарни XXI кор карда метавонанд. Дар мактабҳои миёна инчунин омӯзгорони баландихтисос намерасанд ва фисади муаллимони камтаҷриба хело зиёдаст. Бинобар ин, ба сохтор ва фаъолияти Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф тағйирот дохил намуда, амалан сатҳи дониш ва маҳорати омӯзгорони ҷавонро баланд бардоштан зарур аст.

Маълум аст, ки теъдоди муайяни хонандагон ба мактаб нарафта, вақти худро дар бозору мағозаҳо ва ҳатто дар шустушӯи мошину корҳои ношоиста мегузаронанд. Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки агар нақшаи ислоҳоти соҳаи маориф чомаи амал пӯшад, Тоҷикистон низ дар арсаи байналмилалӣ ба ҷумҳурии тараққикарда табдил ёфта метавонад.

Қарни XXI дар миқёси ҷаҳон асри прогресси техникӣ ва технологияи пешқадам буда, ҳалли амалии он, пеш аз ҳама, ба тайёр намудани мутахассисони баландихтисос робита дорад. Хусусан, ҷумҳурии мо, ки соҳиби истиқлолият гардидааст, ҳоло рӯ ба тараққиёт ниҳода, ба мутахассисони дорои маълумоти олий эҳтиёҷ дорад. Хушбахтона, чунин мутахассисон ҳоло дар дохили ҷумҳурӣ тайёр карда мешаванд. Тавассути татбиқи ислоҳоти соҳаи маориф дар 25 соли истиқлолият дар ҷумҳурӣ мактабҳои олии зиёд ташкил шуда, ҳар сол ҳазорҳо ҷавонони лаёқатманд соҳиби касбҳои гуногун— омӯзгор, духтур, агроном, муҳандис ва ғайра мешаванд. Муносибатҳои бозорӣ талаб мекунанд, ки мо на танҳо ба миқдор, балки ба сифати тайёр кардани мутахассисони ҷавон диққат дода,

мунтазам савияи ихтисоси онҳоро баланд бардорем.

Ба туфайли соҳибистиклолӣ мутахассисони сатҳи баланд тайёр карда мешавад. Соли 2015 зиёда аз 16 ҳазор нафар ҷавондухтар ва ҷавонписари болаёқат тибқи квотаи президентӣ дорои маълумоти олий ва соҳибкасб шуда, ба халқу Ватан содиқона хизмат карда истодаанд. Аз соли 2008 то ба ҳол беш аз 14 ҳазор ҷавони болаёқат аз рӯйи 52 ихтисос донишгоҳҳои олии бонуфузи мамлакатҳои тараққиқардаи ҷаҳонро тибқи Барномаи стипендияи байналмилалии Президенти мамлакат «Дурахшандагон» хатм намуда, соҳиби маълумоти олий гардидаанд ва дар аспирантура таҳсил намуданд. Беш аз 20 ҳазор нафар дар асоси шартномаҳои байнисоҳавӣ ва донишгоҳӣ ба 25 давлати хориҷӣ барои таҳсил фиристода шудаанд. Дар маҷмӯъ, имрӯз дар мактабҳои олии кишварҳои хориҷӣ беш аз 35 ҳазор ҷавони Тоҷикистон таҳсил карда истодаанд.

Шумораи донишҷӯёни муассисаҳои олии кишвар дар давоми солҳои истиқлолият зиёда аз панҷ баробар афзуда, теъдоди хатмкардагони мактабҳои олии ҳам дохили кишвар ва ҳам хориҷа ба беш аз 650 ҳазор нафар расидааст, ки ин нишондиҳанда дар ҳаёти ҷавонони мамлакат муҳим будани мавқеи таҳсилоти олиро исбот мекунад.

Алҳол дар мамлакати мо бо мақсади рушди ихтисосҳои техникӣ филиалҳои Донишгоҳи давлатии Москва ба номи Ломоносов, Донишкадаи хӯла ва пӯлоди Москва, Донишкадаи энергетикӣи Москва фаъолият доранд.

Сол то сол бучети давлатии соҳаи маориф зиёд шуда, соли 2011 яқуним миллиард сомониро ташкил дод. Таъминот бо китобҳои дарсӣю асбобҳои аёнии таълимӣ низ батадрич ҳалли худро меёбанд. Маълум аст, ки соли 2010 – «Соли маориф ва фарҳанги техникӣ» эълон шудааст ва ин иқдом барои ташаккули тафаккури техникӣву технологӣ заминаи хуб мегузорад. Имрӯз дар мактабҳои таҳсилоти умумии кишвар теъдоди техникаи компютерӣ қариб ба 32029 ҳазор расидааст, ки ин рақам 80 дарсади нишондоди Барномаи компютеркунонӣро ташкил медиҳад.

Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи ислоҳот ва рушди муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбиро барои солҳои 2012–2020» таҳия карда, ба Ҳукумат пешниҳод намуд.

Ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 38 муассисаи таҳсилоти олии касбӣ аз рӯйи 300 ихтисос мутахассис омода месозад. Ҳар сол муассисаҳои таҳсилоти олии мамлакатро беш аз 30 ҳазор нафар хатм мекунанд.

Дар мактабҳои олии низ роҳҳои ҳавасманд намудани донишмӯзии ҷавонон беҳтар мегардад. Тибқи Фармони Президенти Ҷумҳурии аз 26-уми феввали соли 1998 стипендияи президентӣ таъсис ёфта, ҳар сол садҳо донишҷӯён ба гирифтани он ва дигар стипендияҳо ноил мегарданд. Хусусан, ба туфайли таъсиси квотаи президентӣ аз ноҳияҳои дурдасти ҷумҳуриамон шумораи духтарони донишҷӯ сол то сол зиёд мегардад, вале чи дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва чи олии камбудихои чиддӣ ҳанӯз дида мешаванд. Масалан, ҳанӯз ҳам дар мактабҳои олии ҳолатҳои такроран дар курс мондани донишҷӯён, гирифтани баҳоҳои ғайриқаноатбахш, ба ҷойҳои кори таъйиншуда нарафтани хатмкардагон ҷой доранд.

Барномаи рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки мо имрӯз, ба тайёр намудани мутахассисони варзидаи соҳаҳои гидроэнергетика, саноат, сохтмон, нақлиёт, авиатсия ва алоқа эҳтиёҷи зиёд дорем. Аз ин лиҳоз таълими фанҳои дақиқро дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олии беҳтар ба роҳ мондан лозим аст.

Вобаста ба камбудихои соҳаи тайёр намудани мутахассисон Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст: «Вале ҳанӯз усули тарбия ва омодасозии мутахассисон, махсусан зиёиёни техникӣ, ҷавобгӯи эҳтиёҷоти иқтисоди миллӣ намебошад. Дар шароити имрӯза ҷумҳурии соҳибистиклоли мо қабл аз ҳама ба табақаи зиёиёни пешрафтаи техникӣ ниёз дорад».

20 январи соли 2016 дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи рушди минбаъдаи соҳаи маориф низ таври мушаххас таҳлил ва баррасӣ гардид.

Ҳамин тавр, Соли маориф ва фарҳанги техникӣ як иқдоми нек буда, бо як сол ба итмом нарасида, он давом хоҳад кард ва ҳадафи он, пеш аз ҳама, дар ҷавонон парваридани тафаккури техникуву технологӣ ва ба мамлақати пешрафтаи дунё табдил додани Тоҷикистон мебошад.

Баҳри амалӣ гардидани «Нақшаи тадбирҳои таҷлили Соли маориф ва фарҳанги техникӣ» аллакай дар ҷумҳурӣ тадбирҳо андешида шуда, барномаҳои мушаххас – «Барномаи рушди илмҳои табиатшиносӣ, риёзӣ ва техникӣ барои солҳои 2010–2020», «Барномаи давлатии таъмини муассисаҳои таълимию илмӣ ҷумҳурӣ бо кабинетҳои фанӣ, озмоишгоҳҳои мучахҳази таълимӣ ва илмию таҳқиқотӣ» тадбирҳои амалӣ андешида шуда истодаанд.

3. ИЛМ, АДАБИЁТ ВА САНЪАТ

Дар асри нав бе пешрафти илм дар ҳаёти иқтисодию фарҳангӣ ва иҷтимоии шаҳрвандонамон ба муваффақият ноил шудан ғайриимкон мебошад.

Вазифаҳои глобалии илми ҷумҳурӣ дар баромадҳои ҳарсолаи Президенти ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон дар назди зиёиёни мамлакат ва Паёмҳо ба Маҷлиси Олӣ равшан баён ёфтаанд. «Дар давраи истиқлолият, – қайд кардааст Эмомалӣ Раҳмон – проблемаҳои нав ба вучуд омадаанд, ки таҳқиқи қонунмандии онҳо аз ҳар ҷиҳат зарур аст. Проблемаҳои экологӣ, обёрӣ, заминшиносӣ, тарзу усулҳои нави таҳқиқоти илмӣ аз маркази диққат набояд берун монанд. Кишвари мо кишвари дорои захираҳои фаровони гидроэнергетикӣ мебошад. Ин соҳа низ таваҷҷуҳи ҷиддӣ мебошад.

Илми кишоварзӣ барои тараққиёти пахтакорӣ, чорводорӣ, растанипарварӣ, боғдорӣ таҳқиқоти худро бояд вусъат диҳад. Дар ин қор бояд Академияи илмҳои кишоварзӣ саҳми бештар гузорад...».

Барои тараққи додани илми ватанӣ дар 15 соли охир 362 миллион сомонӣ сарф гардида, дар 7 соли оянда зиёда аз 600 миллион сомонӣ пешбинӣ гардидааст.

Ҳарчанд дар пажӯҳишгоҳҳои Академияи илмҳо ва донишқадаҳои олии ҷумҳурӣ бештар аз 7 ҳазор кормандони илмӣ қор мекунанд, бо сабаби камии маош як қисми олимони аз қор рафтаанд, баъзе мавзӯҳои таҳқиқ нашуда монданд. Сарфи назар аз мушкилот, олимони Пажӯҳишгоҳи зилзиласанҷии Академияи илмҳои Тоҷикистон ва мутахассисони Қазоқистон чанд таҳқиқотро оид ба пешгӯии заминҷунбӣ бомуваффақият идома медиҳанд.

Дар даҳсолаҳои охир, хусусан, олимони донишқадаҳо оид ба таҳқиқоти илмӣ ва фанҳои ҷомеашиносӣ ва гуманитарӣ қомебиҳо

ба даст дароварданд. Аз ҷумла, нашриётҳои гуногуни ҷумхури оид ба таърих, адабиёт ва фалсафаи халқи тоҷик, таърихи ноҳияҳо, фаъолияти ҳизбу созмонҳои китобҳои гуногунҳаҷм ҷоп карданд.

Ҳоло баҳри рушди илм дар пажӯҳишгоҳҳои Академия ва мактабҳои олии ҷумхури маблағҳои калон таҳсис медиҳанд, ки барои таҷҳизонидани лабораторияҳо, ташкили экспедитсияҳо, омодакунӣ ва нашри асарҳои илмӣ мусоидат мекунанд.

Хусусан, докторони илм, профессорон: М.И.Илолов, А.А.Раҳмонов, Т.Н.Назаров, С.А.Одинаев, М.Диноршоев, Ф.Раҳимов, М.Маҳмудов, У.Мирсаидов, Н.Раҷабов, М.Имомов, О.Аминҷонов, К. Олимов, М.Б. Каримов ва дигарон саҳми арзандаи худро дар пешрафти илм, тайёр намудани олимони ҷавон мегузоранд. Хушбахтона, солҳои охир як гурӯҳ олимони ҷавон узви воқеаҳои Академияҳои илмҳои ҷумхури интихоб шуда, барои бехтарин таҳқиқот ба мукофоти ба номи Исмоили Сомонӣ ва дигар ҷоиҳои ноил гардидаанд. Чунин иқдомҳои нек аллакай натиҷаҳои дилхоҳ дода истодаанд. Олимони ҷумхури бо натиҷаи таҳқиқоти худ дар конференсияю симпозиумҳои байналмилалӣ баромад намуда, соҳиби мукофот ва дигар тухфҳои арзанда мегарданд.

Дар баланд бардоштани фарҳанги шаҳрвандон адабиёт мавқеи муҳимро ишғол мекунанд. Сарфи назар аз воқеаҳои солҳои 90-уми ҷумхури, шоирон ва нависандагон як қисми асарҳои офарида, дар ташаккули маънавияти шаҳрвандон саҳми мегузоранд. Дар қатори шоирон ва нависандагон ботаҷриба: Муъмин Қаноат, Лоик Шералӣ, Ёрун Қӯҳзод, Аскар Ҳаким, Меҳмон Бахтӣ, Гулназар Келдӣ, Бозор Собир, Гулрухсор, Ҳақназар Ғоиб, Абдулҳамид Самадов, Сорбон, Раҳмат Назрӣ, Зулфия Атоӣ, Салимшо Ҳалимшо, Камол Насрулло, Баҳманёр, Усмон Назирӣ, Ҳадиса Қурбонова, осори ҷавонони боистеъдод Фарзона, Сиёвуш, Рустами Ваҳҳоб, Олимхон Исмати, Ато Мирхоҷа, Латофат Кенчаева, Сафармуҳаммад Аюбӣ ва дигарон асарҳои эҷодкардашонро дар ҷумхури ва берун аз он бо забонҳои гуногун нашр кардаанд.

Сарфи назар аз душвориҳои адабони мо саҳми худро дар хотима додани ҷанги шаҳрвандӣ гузошта, ҳоло баҳри Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон ҷидду ҷаҳд доранд.

Санъатро халқ дӯст медорад. Ходимони ин соҳа маҳорати эҷодкунандагонро сайқал медиҳанд. Ансамблҳои гуногуни касбӣ ва халқӣ барномаҳои худро нав намуда, мардумро бо сурудаҳои худ

шод гардонда, илҳом мебахшанд.

Ба туфайли сохибистиклол гардидани Тоҷикистон санъати классикӣ ва мардумии тоҷик боз ҳам рушд меёбад. Хусусан, дар натиҷаи амалӣ гаштани фармонҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Эмомалӣ Раҳмон оид ба ташкили ансамблҳои давлатии шашмақомсароён ва фалаксароён сатҳи фарҳанги эстетикӣ шаҳрвандон торафт баланд мегардад.

Ҳунармандони мумтози ҷумҳурӣ: Ҷӯрабек Муродов, Зафар Нозимов, Одина Ҳошим, Давлатманд Ҳолов, Нуқра Раҳматова, Ҷӯрабек Набиев, Мастона Эргашева, Алиҷон Солиев, Муродбек Нариддинов, Саидкул Билолов, Адҳам Холиқов, Сурайё Қосимова, Афзалшо Шодиев, Хосияти Зарафшонӣ, Лола Азизова, Даврон Алиматов, Қурбоналӣ Абдуллоев, Хурсандмурод ва Қобилҷон Зарифовҳо ва дигарон бо ҳунари волои худ дили муҳлисонро маъво гирифтаанд.

Телевизион ва радиои Тоҷикистон низ дар гирд овардани дастаҳои ҳунарии мардумӣ хизмат карда, мунтазам оид ба суруд, рақс ва навозандаи беҳтарин озмунҳо мегузаронанд.

Идораҳои фарҳангӣ маърифатӣ харобиҳои солҳои ҷангро баргараф намуда, фаъолиятшонро бо қувваи нав эҳё карда истодаанд. Хатмқунандагони Донишкадаи давлатии санъат ва фарҳанги Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, Консерваторияи миллии Тоҷикистон баҳри пешрафти санъат ва умуман фарҳанги халқи тоҷик хизмати беҳамто меқунанд.

4. ҚОРҲОИ ТАРБИЯВИЮ ФАРҲАНГӢ ДАР БАЙНИ ШАҲРВАНДОН ВА ИНЪИКОСИ ОН ДАР АДАБИЁТИ ИЛМИЮ ОММАВӢ

Дар солҳои сохибистиклолӣ ба масъалаи баланд бардоштани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати махсус дода шуда, доир ба ин проблема мунтазам адабиёти илмию оммавӣ ҷоп гардида, баҳри рафъи камбудҳои қорҳои тарбиявӣ тақлифҳои мушаххас низ пешниҳод шудаанд.

Дар суҳанронии Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи яқҷояи Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибати савгандёдкунии Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон (16 ноябри соли 2013) чунин омадааст: «Ташаққули инсонӣ ҳамаҷониба инкишофёфта, тарғиби тарзи ҳаёти солим ва тарбияи насли наврас дар рӯҳияи худшиносӣ ва ҳушдорӣ миллӣ, ватандӯстӣ ва ватанпарастӣ ва эҳтиром ба арзишҳои неку созандаи миллию умумибашарӣ аз ҷумлаи ҳадафҳои муҳими сиёсати иҷтимоии давлат ба шумор меравад» ("Ҷумҳурият". – 2013. – 19 ноябр).

Доир ба фаъолияти хизматдорӣ дар ҳаёти сиёсӣ ҷамъиятии ҷумҳурии соҳибистиклол аз ҷониби муҳаққиқон: Б.Шокиров, А.Маҳмадқаримов, Д.Давлатзода, Б.Ризоев, А.Маҳмадазимов, Ф.Зикриёев ва дигарон рисолаҳои гуногунҷамъ нашр шудаанд. Хонандагон баъди мутолиаи онҳо бояд ба ҳусну кубҳи ин асарҳо баҳо диҳанд.

Фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятии занон, ҷавонон низ то рафт афзуда, доир ба ин масъала китобҳои гуногунҷамъ навишта ва нашр гардидаанд. Аз нигоҳи таърихшиносӣ таърихи занони тоҷик ва созмонҳои ҷавонон дар таҳқиқоти Р.А.Набиева «Ҷомеа ва зан» (Душанбе, 2010), М. Зикриёева «Историография проблемы женщин Таджикистана» (Душанбе, 2001), рисолаи номзадӣ Ш.Ҳақимов «Ҷавонон дар оинаи таърих» (Душанбе, 2010), В. Набиев "Президент Эмомалӣ Раҳмон ва ташаққули сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон" (Хуҷанд, 2013), Н. Буриев. "Сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" (Душанбе, 2015) таҳлил ва баррасӣ шудаанд.

Масъалаҳои методологӣ, назариявии проблемаи занон ва ҷавонон, хусусан дар китобҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Мақоми зан дар ҷомеа» (Душанбе, 1997), «Ҷавонон – созандагони фардои ҷомеа» (Душанбе, 2008), суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон оид ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» ("Ҷумҳурият". - 2010. - 16 декабр) ба тариқи мушаххас баён ёфтаанд.

Солҳои охир оид ба фаъолияти созмонҳои ҷавонон¹ ва занон² дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рисолаҳои номзадӣ

¹ Миралиев К.А. Состояние и перспективы развития молодежных объединений в современном Таджикистане. – Душанбе, 2007; Икромов Г.Х. Деятельность молодежных организаций по укреплению независимости Республики Таджикистан (1991-2008гг.). – Душанбе, 2009.

² Мирзоева В. История развития женского движения Таджикистана за годы независимости. – Душанбе, 2004; Хучасайдова Н. Участие женщин ГБАО в общественно – политической, культурной и экономической жизни Республики Таджикистан (1991-2008гг.). – Душанбе, 2008.

химоя гардидаанд. Дар рисолаҳои номзодии Ғ.Х. Икромов, Қ.Миралиев, В.Мирзоева, Н.Хӯчасайдова, ки ба тарбияи занон ва ҷавонон бахшида шудаанд, дар баробари таҳлил ва ҷамъбасти муваффақиятҳо, душворӣ, камбудии объективона нишон дода шуда, баҳри ҳалли онҳо тақлифҳои муфид пешниҳод гардидаанд.

Дар китоб ва мақолаҳои В.Набиев, Р.Асадуллоев, И.Раҳимов, Ф.Зикриёев, С.Ашӯров низ саҳми ҷавонон дар таҳкими пояҳои кишвари соҳибистиклол мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.¹

Таъсис ва фаъолияти марказҳои фарҳангии миллии халқҳои сокини Ҷумҳурии Тоҷикистон ва саҳми онҳо дар мустаҳкам гардидани ваҳдати ягонагӣ дар кишвар низ диққати муҳаққиқонро ба худ ҷалб намудааст. Фаъолияти Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (апрели соли 1996) ва «Ҳаракати Ваҳдати милли ва эҳёи Тоҷикистон» (июли 1997) оид ба пешравии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон дар китоби «Ризоияти ҷомеа мароми мост» (Душанбе, 2002) таҳлил ва арзёбӣ гардидааст.

5. БАЛАНД БАРДОШТАНИ САТҲИ ФАРҲАНГИ УМУМӢ ВА СИЁСИИ ШАҲРВАНДОН

Дар тарбияи шаҳрвандонамон ҳизбҳо, ва созмонҳои сершумори ҷамъиятӣ низ саҳми босазо гузошта истодаанд. Солҳои охир Бунёди байналмилали забони тоҷикии форсӣ, ба истикболи ҷашни 1150-солагии Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, тадбирҳои судманд андешида, оид ба баланд гардидани сатҳи фарҳангии умумии шаҳрвандонамон ҳиссагузор мебошанд.

Кори тарбиявӣ дар солҳои ҷанги бародаркуш ва рафти ислоҳоти иқтисодӣ коста шуд. Зарурати тартиб додани барномаи махсуси ҷумҳурӣ доир ба ин масъала ба миён омадааст. Дар моддаи 8-и Конститутсияи Тоҷикистон гуфта мешавад, ки «Дар Тоҷикистон ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ

¹Набиев В., Икромов Ғ. Сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон. –Душанбе, 1999; Асадуллоев Р. Ҷавонон – ояндаи миллат // Саҳми олимони ҷавон дар инкишофи илм. –Душанбе, 1999. –С.64-67; Раҳимов И. Формирование государственной молодежной политики в Республике Таджикистан. –Душанбе, 2002; Зикриёев Ф. Фарҳанг ва корҳои тарбиявии насли наврас дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон // Фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол.- Душанбе, 2006. –С.100-114; Ашӯров С. Государственная молодежная политика Таджикистана: состояние и перспективы. –Душанбе, 2002.

ва мафкуравӣ рушд меёбад.

Мафкураи ҳеч як ҳизб, иттиҳодияи чамъиятӣ, динӣ, ҳаракат ва гурӯҳе наметавонад ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф шавад...

Таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои чамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ, ки наҷодпарастӣ, миллатгароӣ, хусумат, бадбинии иҷтимоӣ ва мазҳабиро тарғиб мекунад ва ё барои бо зӯрӣ сарнагун кардани сохтори конститутсионӣ ва ташкили гурӯҳҳои мусаллаҳ даъват менамоянд, манъ аст».

Баҳри татбиқи ин нуктаҳои барномавии Конститутсия идораҳои давлатӣ, ҳизбу созмонҳо, чамъиятҳо ва ҳаракатҳои сершумор амал мекунад ва барои баланд бардоштани сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон саҳми босазо мегузоранд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло кори тарбиявӣ асосан аз равандҳои тарбияи шаҳрвандон дар рӯҳи ватандӯстӣ, ахлоқӣ, башардӯстона, меҳнатӣ ва тарбияи ҷисмонӣ иборат мебошад. Дар ин қор 868 клуб, 52 осорхона, 17 театр ва варзишгоҳи ҷумҳурӣ саҳми зиёд мегузоранд.

Қайд кардан лозим аст, ки бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон солҳои охир барои ба танзим даровардани расму оинҳои миллӣ ва анъанаву маросимҳо як қатор тадбирҳои мушаххас андешида шуданд. Чунончи, 8-уми июни соли 2007 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид, ки татбиқи он сатҳи фарҳанги умумӣ ва некуаҳволии шаҳрвандонамонро беҳтар кард. Ҳадафи қабули санадҳои ҳуқуқӣ, қабл аз ҳама, барои беҳтар намудани вазъи зиндагонии мардум, коҳиш ёфтани сатҳи камбизоатӣ, тарбияи насли солиму боодоб, худшиносу ватандӯст муфид мебошад.

Дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели 2014 чунин қайд гардидааст: «Имрӯз тамоюли ҷаҳонишавии фарҳанг аз ҷумлаи мушкилоти глобалии асри XXI мебошад».

**Саҳми
муассисаҳои
фарҳангӣ дар
кори тарбиявӣ**

Дар Тоҷикистон мақоми идораҳои фарҳангӣ дар кори тарбиявӣ сол то сол меафзояд. Идораҳои маданияту маърифатӣ: китобхонаҳо,

Китобхонаи миллии Тоҷикистон

клубҳо, қасрҳои маданият, осорхонаҳо, боғҳои маданият ва ғайраҳо дар байни шаҳрвандонамон кори пурмазмуни тарбиявӣ мебаранд. Сарфи назар аз мушкилоти иқтисодӣ, дар ҷумҳурӣ 2593 муассисаи фарҳангӣ, аз ҷумла 1395 китобхонаи оммавӣ, 1058 муассисаи клубӣ, 22 осорхона, 40 боғи фарҳангӣ фароғатӣ, 21 театри халқӣ, 57 ансамбли тарона ва рақс дар сатҳҳои гуногун амал мекунанд.

Идораҳои фарҳангӣ муассисаҳои театрию консертӣ озмунҳои умумичумхуриявӣ мутрибони эстрадӣ, шашмақомхонон, фалаксароёнро гузаронида, дар тарбияи эстетикӣ шаҳрвандонамон саҳми босазо мегузоранд. Ҷашнгирии маърақаҳои солинавӣ, Наврӯз, Иди занон, Артиши миллий, рӯзи Ваҳдати миллий, ҷашни Ғалаба, иди Истиклолияти давлатӣ ва ғайра пурмазmun ва дар дараҷаи баланди бадеӣ гузаронида мешаванд. Хусусан, дар сатҳи баланд гузаронидани Фестивал - озмуни театрҳои касбӣ ва студияҳои драматӣ «Парасту» дар тарбияи шаҳрвандонамон саҳми назаррас мегузоранд.

Дар ҳаёти фарҳангии ҷумҳурӣ мунтазам гузаронидани фестивал озмуни ҷумхуриявӣ телевизионӣ эҷодӣ халқ – «Андалеб» бахшида ба ҷашни Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз аҳамият ҳолӣ нест. Дар рафти ин фестивал озмун ҳунарҳои мардумӣ намоиш дода шуда, дар он намунаҳои беҳтарини ҳунарҳои халқӣ, аз қабилӣ заргарӣ, оҳангарӣ дуредгарӣ, кулолию чармгарӣ, дӯзандагӣ, чакандӯзӣ, кандакорӣ пешниҳод карда мешаванд. Танҳо дар фестивал-озмуни «Андалеб» бахшида ба ҷашни 10-солагии Истиклолияти давлатии Тоҷикистон 1200 нафар санъаткори халқӣ, 2110 нафар ҳунарманд аз ҳамаи ноҳия ва шаҳрҳои ҷумҳурӣ иштирок доштанд.

Осорхонаи миллии Тоҷикистон

Дар рафти чунин фестивал-озмунхо суннатҳои мардумӣ эҳё ва сайқал ёфта, як зумра ҷавонони эҷодкор ба майдони санъат меоянд. Хусусан, гузаронидани Ҳафтаи фарҳангии вилоятҳо (Сӯғд, Хатлон, Бадахшон), «Рӯзҳои фарҳанг» бахшида ба 20-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ба мустаҳкам гардидани дӯстии байни водию ноҳияҳо мусоидат мекунад. Таҷрибаи ташкил кардан ва фаъолияти гурӯҳҳои тарғиботӣ аз ҳисоби шоиру нависандагон ва санъаткорони шинохта низ аз аҳамият ҳолӣ нест.

*Муҷассамаи
Абӯалӣ ибни Сино
дар ш. Душанбе*

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил ва гузаронидани фестивалҳои байналмилалӣ фарҳангӣ низ ба наздикшавӣ ва мус-таҳкам гардидани дӯстии байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ бо халқҳои ҷаҳон самараи хуб медиҳанд.

Ҳунарнамоии дастаҳои ҳунари дар байни кормандони муассисаҳои истеҳсолӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, хонаҳои یتимону маъ-юбон, мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва қисмҳои Артиши миллӣ шаҳрвандонро дар рӯҳияи ватандӯстӣ тарбия менамоянд.

Ҳарчанд дар ҷумҳурӣ нисбати фарҳанг тадбирҳои судманд андешида шаванд ҳам, ҳанӯз дар ин соҳа камбудии вучуд доранд. Оид ба ин масъала дар Маҷлиси Ҳукумати Тоҷикистон, ки 15-16 январи соли 2009 барпо гардида буд, чунин қайд шудааст: "Дар соли 2008 барои рушди соҳаи фарҳанг ва татбиқи барномаҳои, ки ба ислоҳоти соҳа равона карда шудаанд, 150 миллион сомонӣ ҷудо шуда буд, вале бо вучуди баъзе пешравиҳо, вазъи муассисаҳои фарҳангӣ ва фаъолияти ҳадафманди онҳо барои баланд бардоштани сатҳи маърифати ва ташаккули эҳсоси худшиносӣ ватанпарастии мардум то ҳанӯз кофӣ нест."

Дар Тоҷикистон беш аз 2 ҳазор ёдгории таърихӣ фарҳангӣ ба қайд гирифта шудаанд. Барои ҳифзу таъмири онҳо ҳукумат ҳамасола маблағҳои зиёд ҷудо мекунад. Танҳо дар соли 2010 нисбат ба соли 2009-ум 60 дарсад хароҷоти соҳаи фарҳанг зиёд гардида, 214 миллион сомониро ташкил дод.

Ба тӯфайли соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон мақоми ёдгориҳои таърихӣ ва осорхонаҳо дар тарбияи шахрвандон сол то сол меафзояд. Хусусан, бо қабул намудан, татбиқ гардидани қонунҳо ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (13 декабри соли 1997), «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ» (3 марти соли 2006), «Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015» (3 марти соли 2007), «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» (3 июли соли 2012) ва ғайра сатҳи дониш, савияи худшиносӣ, ватандӯстию ватанпарварии шахрвандонамон то рафт баланд мегардад.

Дар натиҷаи татбиқи ин қонуну қарордодҳо дар Тоҷикистон осорхона-мамнӯъгоҳҳо ва навъҳои гуногуни осорхонаҳои замонавӣ бунёд ва ба истифода дода шудаанд. Хусусан 7 сентябри соли 2001 ба фаъолият шурӯъ кардани Осорхонаи миллии бостонии Тоҷикистон барои боло бурдани сатҳи фарҳангӣ ва тарбияи шахрвандонамон саҳми сазовор гузошта истодааст.

6. АФЗУДАНИ КОРИ ТАРБИЯВӢ ДАР БАӢНИ ЧАВОНОН

Маълум аст, ки ҳоло ҷавонон дар Тоҷикистон аксарияти кулли аҳолиро ташкил медиҳанд. Муваффақияти Тоҷикистон дар соҳаи сиёсати дохилӣ ва байналмиллӣ дар асри XXI аз бисёр бобат бо ҳалли мушкилоти насли наврас вобаста мебошад.

Масъалаи ҷавонон имрӯз зери назорати махсуси давлати соҳибистиклол мебошад. Ба ин масъала Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон диққати доимӣ дода, дар суҳанронихояш нақши созандагии ҷавонро борҳо қайд намудааст. Аз ҷумла зимни вохӯрӣ бо ҷавонони лаёқатманд Сарвари давлат гуфта буд: «Имрӯз, ки раванди бебозгашти сулҳу созиш ва Ваҳдати миллиро пеш гирифтаем ва зери парчами Ватан ва давлати соҳибистиклол гирд меоем, бояд пеш аз ҳама, ҷавонони мо мазмуну моҳияти Истиклолият, худшиносӣ, ифтихори миллӣ ва ваҳдату ягонагии миллатро дарк намоянд, зеро инҳо мафҳумҳои

Ҷашнгирии Рӯзи ҷавони Тоҷикистон

мебошанд, ки ҳар як ҷавон дер ё зуд барои фаҳмидани мазмуни онҳо мекӯшад».

Асарҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Бунёдкорони ояндаи Тоҷикистони соҳибистиклол» (Душанбе, 1997), «Ҷавонон–ояндаи миллат» (Душанбе, 1998), «Ҷавонон – созандагони фардои ҷомеа» (Душанбе, 2009), барномаи стратегии сиёсати давлатии насли наврас мебошанд. Хусусан, воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо ҷавонон 21 майи соли 2005 боиси амалан ба пояи стратегии давлатӣ ва амнияти миллии кишвар гузошта шудани масъалаи ҷавонон гардид.

Тибқи Қонун «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» торафт робитаи оила бо мактаб бехтар шуда, дар сифати таълиму тарбия пешрафтҳо дида мешавад. Бояд қайд кард, ки сарфи назар аз мушкилот, макоми ҷавонон дар арсаи байналмилалӣ афзуда истодааст, вале кори тарбия, касбомӯзонии онҳо на дар ҳама ҷо хуб аст. Аз ин лиҳоз дар шароите, ки прогресси илму техника дар истехсолот қорӣ шуда истодааст, ҷавонон кор карда наметавонанд ва маҷбуранд бекориро аз сар гузаронанд.

Бояд кайд кард, ки агар дар мамлакатҳои пешрафтаи дунё нисбати касбомӯзӣ ва бо ҷойи кор таъмин кардани ҷавонон тадбирҳои мушаххас андешида шаванд, дар мамлакатҳои сустрараққикарда ин масъала ҳалли худро наёфтааст. Бинобар ин дар нооромии ҷамъият ва даргирии маҳаллӣ ҷавонон фаъолона иштирок мекунанд.

Ҳамин тавр, проблемаи ҷавонон хусусиятҳои байналмилалӣ дошта, ҳалли мусбати он аз бисёр ҷиҳат бо сарварӣ ва кӯшиши Созмони Милали Муттаҳид робита дорад.

Тоҷикистонро мамлакати ҷавонон меноманд, чунки дар он аксари аҳолиро ҷавонон ташкил медиҳанд. Бинобар ин аз тарбия, касбомӯзӣ, бо кор таъмин кардани ҷавонон ва дуруст ҷо ба ҷо намудани кадрҳои лаёқатнок ояндаи ҷумҳурии соҳибистиклол муайян мешавад.

Шумораи умумии шаҳрвандони то 30-солаи кишвар беш аз 5 миллиону 800 нафар, яъне 70 дарсади аҳолиро ташкил медиҳад.

Барои ҷомаи амал пӯшидани масоили ҷавонон дар ҷумҳурӣ Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» (5 октябри соли 1998), «Консепсияи миллии тарбия» (3 март соли 2006) қабул шудааст, ки дар он самтҳои асосии кор бо насли наврас муайян гардидаанд. Дар татбиқи ин барнома Кумитаи кор бо ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шӯба оид ба сиёсати ҷавонони назди Дастгоҳи иҷроияи Президенти Тоҷикистон бевосита машғуланд.

Дар амалӣ гардондани барномаи ҷавонон иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва созмонҳои сершумори насли наврас кӯшиш менамоянд. Баъд аз қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» (23 майи соли 1998) шумораи созмонҳои ғайридавлатии ҷавонон хеле афзуд. Ҳоло дар ҷумҳурӣ иттиҳодияҳои зерин фаъолият мекунанд: Иттифоқи Ҷавонони Тоҷикистон, Фонди тарбияи эстетикӣ ва маънавии наврасон ва ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон «Ҷавонӣ», Шӯрои ҷумҳуриявии олимон ва мутахассисони ҷавон, Ассотсиатсияи ҳуқуқдонҳои ҷавони Тоҷикистон, Ассотсиатсияи донишҷӯёни тибби Тоҷикистон, ташкилотҳои ғайридавлатии «Нидои дӯстон», «Фидокор», «Парастор», Маркази экологии ҷавонон, Ҳазинаи

хайрияи «Сарпараст», Иттиҳодияи «Чомеа ва ҳуқуқи кӯдакон» ва ғайра баҳри татбиқи Созишномаи сулҳ, ризояти миллӣ, инчунин, ҳаёти ҷамъиятию сиёсии мамлакат фаъолият карда, саҳми худро дар бартараф кардани оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ ва гузаронидани ислоҳоти иқтисодию – иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ мегузоранд.

Дар Тоҷикистон барои баланд бардоштани савияи фарҳанги техникаи ҷавонон тадбирҳои мушаххас андешида мешаванд. Дар ин бора таъсиси стипендияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони мактабҳои таҳсилоти умумӣ, литсейҳо, гимназияҳо, омӯзишгоҳҳои касбӣ-техникӣ, техникумҳо ва коллеҷҳо шаҳодат медиҳад.

Аз соли 2013 ба ҳамаи кӯдакону наврасон ва донишҷӯёне, ки аз падар ва ҳам модар ятим мондаанд, кумаки моддӣ расонда мешавад.

Яке аз самтҳои татбиқи Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» самаранок истифода бурдани таҷрибаи муфиди кори тарбиявии насли наврас мебошад. Бо ин мақсад Шӯрои куҳансолони Ҷамъияти мутобиқати «Пайрав» дар назди Иттифоқи ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон созмон дода шуда, мунтазам масъалаҳои назариявӣ ва амалии ватандӯстии насли наврасро баррасӣ мекунад, тавсияҳои муфид пешниҳод карда, дар татбиқи онҳо кумак мерасонад.

Нақши ҷавонон инчунин, дар идораҳои давлатӣ меафзояд, ҳоло ҷавонони то 35-сола 7600 нафар ё 41,4 дарсади хизматчиёни давлатиро ташкил медиҳанд ва зиёда аз 1200 нафари онҳо мансабҳои роҳбарикунандаро ишғол менамоянд.

Азбаски асри XXI асри прогресси техника ва технологияи пешқадам мебошад, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 20-уми марти соли 1998 ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ барои олимони ҷавоне, ки дар соҳаи илм ва техника корҳои намоёнро анҷом медиҳанд, таъсис ёфт.

Аммо кори тарбиявии байни ҷавонон нишон медиҳад, ки ханӯз ҳам фоизи авбошӣ, дуздӣ ва нашъамандии насли наврас кам нашудааст. Хусусан, бекорӣ ва сатҳи пасти фарҳанги сиёсии ҷавонон ташвишвар мебошад.

Барномаи ҷумхури доир ба кори байни ҷавонон ҳамон вақт ҷомаи амал мепӯшад, ки агар ҳамаи шаҳрвандон, ҳизбу созмонҳо насли наврасро дар рӯҳияи ифтихори миллӣ ва ахлоқи ҳамида тарбия намоянд.

7. МАҚОМИ ЗАН ДАР ҶОМЕАИ СОҲИБИСТИҚЛОЛ

Маълум, ки сатҳи маърифати ҷомеа ва нуфузу эътибори он аз рӯйи муносибат ба зан, ба модар муайян карда мешавад, аз рӯйи он арзёбӣ мегардад, ки занон то чӣ андоза соҳибмаърифату соҳибкасбанд ва то чӣ андоза дар ҳаёти ҷомеа фаъол мебошанд.

Ҳукумати Тоҷикистон ханӯз аз оғози Истиқлолият вобаста ба таҳкими мақому манзалат ва таъмини риояи ҳуқуқи конститутсионии занон тамоми тадбирҳои заруриро андешида, мутобиқи меъёрҳои ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ амалӣ мегардонад.

Дар ин давра бо мақсади баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа, таъмин намудани баробарҳуқуқии мардону занон, тарбия, интиҳоб ва ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунанда, аз ҷумлаи занону духтарони лаёқатманд як силсила асноди зарурӣ қабул гардида, амалӣ мегарданд.

Мақсад аз қабули ин санадҳо, пеш аз ҳама, арчгузори ба ҳуқуку озодиҳои занон, баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа, нақши ӯ дар ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодию иҷтимоии мамлакат, фароҳам овардани шароити мусоид барои фаъолияти занону духтарон мебошад.

Дар натиҷа солҳои охир теъдоди занони мутахассису соҳибтаҷриба дар зинаҳои гуногуни ҳокимият Мақоми олии қонунгузор, Ҳокимияти судиву иҷроия ва тамоми сохтору мақомоти давлатию ҷамъиятӣ торафт афзоиш ёфта, онҳо дар рушду пешрафти самтҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа саҳми худро мегузоранд.

Дар суҳанронии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи якҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибати савгандёдкунии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 16 ноябри соли 2013 махсус қайд карда

шудааст, ки “Боло бардоштани мақоми зан дар чома, тарбияи кадрҳо аз ҳисоби занону духтарони болаёқат, инчунин дастгирии ташаббусҳои занону бонувон дар самтҳои мухталифи ҳаёти чома ва ғамхорӣ нисбат ба оила ҳадафи дигари давлати мо мебошад”.

Пош хӯрдани ИҶШС ва ташкилҳои Тоҷикистони соҳиб-истиклол объективона талаб мекард, ки дар шароити нави таърихӣ концепсияи назариявӣ ва барномаи маҷмӯии ҳалли амалии проблемаи занон таҳия шавад. Сарфи назар аз мушкилоти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии ибтидоӣ солҳои 90-ум, дар ҷумҳурӣ ба масъалаи занон диққати махсус дода мешуд.

Шахрвандони кишвар дар баробари интихоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, Конститутсияи мамлакатро қабул намуданд, ки дар моддаи 17-уми он омадааст: «Занон бо мардон баробар ҳуқуқанд». Аз ин ҳуқуқ занон истифода бурда, дар давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт, сиёсат, иҷтимоӣ, фарҳанг ва маориф фаъолона ширкат меварзанд. Имрӯз шумораи занони омӯзгор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 58588 нафар расидааст. Шумораи занону духтарони ҳамаи ихтисосҳо 6415 нафар, яъне 39 дарсад мебошад. Дар мақомоти идораҳои давлатӣ 35,2 ҳазор нафар занон фаъолият доранд.

Агар дар оғози солҳои Истиклолият шумораи занони соҳибкор 64 нафарро ташкил карда бошанд, имрӯз корхонаҳои хурду миёна, ки роҳбарашон занону духтарон мебошанд, ба 2220 расидааст. Дар соли 2015-ум 126 ҳазор нафар занону духтарон ба соҳибкориҳои инфиродӣ машғул буданд.

Ҳоло дар ҷумҳурӣ зиёда аз 60 созмони ғайридавлатии занон чун «Занони маълумоти олидор», «Олимаҳои Тоҷикистон», «Модар», «Мадад», «Симо», “Малика” ва ғайраҳо амал мекунанд, ки ҳамаи онҳо як марому мақсад доранд: занонро ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ иҷтимоӣ ва ҷамъиятӣ ҷалб намоянд. Инчунин, онҳо кӯшиш мекунанд, ки ҳуқуқи занону духтаронро ҳимоя кунанд. Ин созмонҳо конференсҳо ва симпозиумҳои байналмилалӣ гузаронида, хориҷиёро бо фаъолияти занони Тоҷикистон шинос менамоянд. Роҳбарони созмон ва иттиҳодияҳои занони Тоҷикистон ба монанди Б. Додхудоева, С. Раҷабова, М. Бобобекова ва дигарон дар ҷамъомадҳои бонуфузи байналмилалӣ дар давлатҳои хориҷӣ

суханронӣ намуда, ҷаҳониёро бо дастовардҳои занони тоҷик шинос мегардонанд, барои якпорчагӣ, мустаҳкам намудани сулҳу ваҳдат саҳм мегузоранд.

Бонувони Тоҷикистони соҳибистиклол дар рушди илму маърифат имрӯз низ саҳми худро мегузоранд. Дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олии ҷумҳурӣ садҳо занони пурғайрат баробари мардон меҳнат мекунанд. Ба шароити душвори иқтисодӣ нигоҳ накарда, имрӯз низ чун солҳои пешин аксари муаллимони мактабҳои таҳсилоти умумиро занон ташкил медиҳанд.

Ба туфайли Фармони Президенти кишвар «Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа», ҳамчунин Қарори Ҳукумат аз соли 2010 «Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» барои баланд бардоштани мақому манзалати зан дар бунёди ҷомеаи демократӣ нақши муҳим мебозанд.

Дар суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи модар аз 6 марти соли 2015 чунин қайд шудааст, ки "Имрӯз ҷомеаи Тоҷикистон дар симои зан на танҳо модар, хоҳар ва ҳамсар, балки сиёсатмадори шинохта, донишманди асил, сарвари муваффақ, соҳибкори саховатпеша, табиби ҳозиқ, корманди поквичдони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, ҳомии Ватан, бинокори номдор, мураббии наслҳо ва ҳамшираи меҳрубонро мебинад, ки ин мояи ифтихори ҳар яки мову шумо мебошад".

Дар ҳақиқат, имрӯз ҳазорон занон дар тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ – саноату кишоварзӣ, маорифу фарҳанг, тиббу илм ва соҳибкорӣ сарбаландона меҳнат мекунанд. Дар байни онҳо олимаҳои Тоҷикистон – профессорон: М.М. Ёкубова, М. Т. Ҷабборова, К.И. Неъматҷонова, М. Зикриёева, Д. Қодирова, М. Ҳ. Қурбонова, Т. Низомова ва даҳҳо дигарон дар рушди соҳаҳои гуногуни илми ҷумҳурӣ саҳм мегузоранд.

Шоираҳо Гулруҳсор, Фарзона, Меҳринисо, Ҳадиса, Шаҳрия, Зулфия Атой ва бисёри дигаронро кӣ намешиносад?

Давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон нисбати занон ҳамеша ғамхорӣ менамоянд, вале вазъи душвори иқтисодӣ як қисми занон ва духтаронро ба нашъамандӣ, нашъафурӯшӣ, фоҳишагӣ тела медиҳад. Бинобар ин имрӯз ташкилотҳои занон бояд дар як

марказ муттаҳид гардида, бонувонро аз ин роҳи бад баргардонид, онҳоро ба ҳаёти иқтисодии мамлакат ҳаматарафа ҷалб намоянд.

Бисёрзанӣ низ обрӯю эътибори занони тоҷикро паст карда, ҳуқуқи онҳоро поймол менамояд. Дар моддаи 33-юми Конститутсияи Тоҷикистон махсус қайд карда шудааст, ки «Бисёрзанӣ манъ аст», вале ин талабот аз тарафи баъзе шахрвандон вайрон карда мешавад. Ҳол он ки қонунҳои давлат ва махсусан, Конститутсияи Тоҷикистон бояд аз тарафи ҳар як шахрванд риоя карда шавад.

Бартараф намудани боқимондаҳои нобаробарии занон дар зиндагӣ барои бештар ривоч ёфтани онҳо, ба ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ҷалб кардани занон ва қувват додани саҳми онҳо дар тарбияи кӯдак шароити зарурӣ фароҳам меоварад.

Қобили қайд аст, ки мақоми занон низ дар ҳаёти сиёсии ҷумҳурӣ афзудан дорад. Дар интиҳоботи парлумонии соли 2015 занони пешқадаму фаъол, вакили Маҷлиси Миллӣ ва намояндагони Маҷлиси Олӣ интиҳоб шуданд.

Занони Тоҷикистон кӯшиш менамоянд, ки софдилона меҳнат кунанд ва дар бунёди ҷомеаи демократӣ, хушбахтии инсоният, ваҳдат ва сулҳи пойдор саҳми худро гузоранд.

Имрӯз бонувон дар сафи пеши мубориза барои сулҳ ва барои хушбахтии инсоният қарор доранд. Бе зан на ҷумҳурӣ обод мегардад ва на оила. Дар ин раванд аз ҷониби Ҳукумати мамлакат «Барномаи давлатии тарбия, интиҳоб ва ҷобачогузори кадрҳои роҳбарикунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби занону духтарони лаёқатманд барои солҳои 2007–2016» қабул гардид, ки амалӣ гаштани он ба афзоиши шумораи занону духтарон дар ҳамаи шохаҳои ҳокимият мусоидат намуд.

Икдоми дигар дар ҷодаи арҷгузорӣ ба мақому манзалати Зан–Модар таҷлили Рӯзи модар аст, ки ҳамасола рӯзи 8-уми март ҳамчун ҷашни умумимиллӣ ва идомаи анъанаҳои ниёгон аз соли 2009 то ба ҳол бо асолат ва муҳтавои азалиаш ҷашн гирифта мешавад.

Имрӯз дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа бо дарназардошти бахши хусусӣ беш аз як миллион занону духтарон фаъолият доранд. Қисми зиёди кормандони соҳаи маорифу тандурустиро за-

нон ташкил медиҳанд. Умуман, агар дар соҳаи тандурустии кишвар беш аз 50 ҳазор нафар машғули кор бошанд, аз ин рақам 44 ҳазор нафарашон занон мебошанд. Дар соҳаи маориф, 52 ҳазор омӯзгор аз ҳисоби занон фаъолият мекунанд. ("Садои мардум", 10 дек. соли 2015).

Ҳамин тавр, кори тарбиявии байни занон ва духтарон аз тарафи шӯроҳои занон ва ассотсиатсияҳои гуногуну сершумор бурда мешавад, вале бо сабаби вучуд надоштани Ҳамоҳангӣ ин масъалаи муҳим ҳанӯз пурра ҳал нашудааст.

8. «СОЛИ ОИЛА» ВА МАҚОМИ ОН ДАР ТАРБИЯИ ШАҲРВАНДОН

Маълум аст, ки бо вучуди оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ сол то сол дар Ҷумҳурии Соҳибистиклоли Тоҷикистон шумораи аҳоли зиёд гардида, соли 2014 8 миллиону 161 ҳазору, 100 нафарро ташкил меод. Соли 2013 дар мамлакат мардҳо 4 миллиону 124 ҳазору 200 ва занҳо 4 миллиону 36 ҳазору 900 нафарро ташкил медоданд. Омӯзиши сарчашмаҳо нишон медиҳад, ки дар ҷумҳурӣ сол то сол шумораи оилаҳои нав зиёд шуда истодааст. Дар моҳи январи соли 2014 шумораи никоҳ 97,0 ҳазорро ташкил меод¹.

Бо бехтар гардидани вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ вазъи оиладорӣ то рафт миқдоран ва сифатан хуб мегардад. Пешрафти ҷомеа ба ташкил ва тарбияи оилаҳои ҷавон ва фаъолияти онҳо робитаи зич дошта, он дар мустақкам намудани ҷомеаи соҳибистиклол таъсири муфид хоҳад расонд. Маълум аст, ки дар фаъолияти оилаҳои ҷавон ҳанӯз камбудҳои ҷиддӣ дида мешаванд. Бо мақсади баланд бардоштани мақоми оила дар ҷомеа Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон таҳти №352 аз 3 феввали соли 2015 Фармони махсус «Дар бораи эълон намудани соли 2015 Соли оила» баровард.

«Соли оила» эълон гардидани соли 2015 аҳли ҷомеаро ба тақвият бахшии фаъолият дар самтҳо масъул сохт, дар зехну тафаккури

¹ Ниг.: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон 2014. Агентии омили назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.-Душанбе, 2014.-С.10.

мардум таҳаввулотӣ некро эҷод намуд. Ба туфайли ин фармон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳким ва танзими муносибатҳои оилавӣ амал намуда, баҳри баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии аҳолии тадбирҳои мушаххас андешида мешаванд.

Дар асоси фармони мазкур ташкилотҳои сершумори ҷамъиятӣ, аз ҷумла хизбҳои сиёсӣ, хусусан, созмонҳои ҷавонон ва занон барномаҳои қорашонро оид ба мустаҳкам намудани оилаҳои навбунёд тартиб дода, роҳҳои ба қомеъӣ ноил шуданро ҷӯён мешаванд.

Дар мустаҳкам намудани оилаҳои ҷавон воситаҳои ахбор – матбуоти даврӣ, радио, телевизион низ фаъолона саҳми худро мегузоранд. Хусусан, дар маҳалҳо баҳри мустаҳкам намудани оилаҳои ҷавон ҷорабинҳои фарҳангӣ андешида, муваффақиятҳои назаррасро соҳиб мегарданд.

Барномаи мушаххас ва муфассали танзими муносибатҳои оилавӣ дар суҳанронии Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи модар аз 6 март соли 2015 баён ёфтааст. Аз ҷумла қайд карда шуд, ки «Оила дар фарҳанги мардуми қуҳанбунёди тоҷик ҳаҷҷун ниҳоди муқаддас эътироф гардидааст, зеро беҳтарин арзишҳои инсонӣ, аз қабилӣ муҳаббату садоқат, самимияту вафодорӣ ва ҳаҷҷигарфаҳмию таҳаммулгароӣ маҳз дар оила ташаккул меёбанд.

Президенти мамлакат дар Паёми наҷбатии худ (23 январӣ соли 2015) ба Маҷлиси Олии доир ба аҳамияти бузурги ин масъала изҳори назар карда, таъкид намуд, ки "бо вучуди дастгирӣ аз ҳуқуқу манфиатҳои занону ҷавонон мушқилоти ҳалталаб дар ин самт ҳаҷҷуз зиёданд. Аз ин лиҳоз мо соли 2015-умро "Соли оила" эҷлон намудем ва итминони қомил дорем, ки ҳамаи мо дастҷамъона барои рафъи мушқилоти маҷҷуда талош карда, дар таблиғи устувории оила ва рушди фарҳанги оиладорӣ қушишҳои бештаре ро ба харҷ медиҳем. Албатта, ҳамаи мушқилоту қамбудихоро дар як сол бартараф қардан душвор аст, аз ин рӯ мо вазиқадорем, ки ба хотири ҳаллу фасли онҳо ҳаҷҷеша саъю талош қунем" ("Ҷумҳурият", 7 март соли 2015).

Баҳри таҷбиқи нишондодҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон оид ба баланд бардоштани мақоми оила дар тарбияи насли наврас идораҳои фарҳангию маърифатӣ низ

корҳои мушаххасро ба амал оварда истодаанд. Асарҳои дар сахнаи театрҳо гузошташуда, нақшҳои офаридашуда на танҳо мақоми падар ва модарро дар ташкили оиладорӣ, балки дарси рӯзгордориро ҳам ба ҷавонон меомӯзонанд.

Мутаассифона, доир ба ташкили оиладорӣ ҳанӯз масъалаҳои низ ҳастанд, ки онҳоро бояд амалан ҳал кард. Аз ҷумла гирифтани пеши роҳи хонадоршавии ҳешовандони наздик, беҳтар намудани манзили зисти оилаҳои ҷавон, ба насли наврас омӯзонидани касбу ҳунар ва дар партави ҷорӣ гардидани техникаю технологияи пешқадам дар хоҷагии халқ ғамхорӣ намудан оид ба таъмини ҷойи кор барои онҳо ва ғайра.

Хушбахтона, дар ҷумҳуриямон шароитҳои муфид барои мустаҳкам намудани зисту зиндагии оилаҳои ҷавон муҳайё шуда истодаанд, Бинобар ин мушкilot ва душвориҳо наметавонанд боиси вайроншавии зиндагии ин оилаҳо гарданд.

Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низ доир ба мустаҳкам намудани зиндагии оилаҳои ҷавон тадбирҳои мушаххас меандешанд. Ин кумитаҳо дар якҷоягӣ бо созмонҳои сершумори ҷамъиятӣ дар байни аҳоли суҳбату маърузаҳо ва лексияҳо, конференсҳои илмӣ мегузаронанд. Барномаҳои телевизион ва радио доир ба тарбияи фарзанд ташкил карда истодаанд. Дар миқёси ҷумҳурӣ гузаронидани муоинаи тиббӣ, ба мустаҳкам гардидани ҳаёти оилавӣ ва таваллуди кӯдаки солим мусоидат намуда, дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ҷорӣ намудани таълими фанни «Маърифати оиладорӣ» ва ғайра низ самараи мусбат медиҳанд.

Дар доираи «Соли оила» қарор дода шудааст, ки дар пойтахти мамлакат – шаҳри Душанбе «Мучассамаи модар» ва як маҷмааи кӯдакон бо номи «Меҳри модар» бунёд гардад, ки дорои аҳамияти калони тарбиявӣ мебошад.

9. ВАРЗИШ ВА ТАРЗИ ҲАЁТИ СОЛИМ

Ташкилѐбии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон барои рушди тарбияи ҷисмонии шаҳрвандонамон заминаҳои хуб муҳайѐ намуд. Дар асарҳо, суҳанрониҳо, паѐмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва суҳанрониҳо дар назди ҷавонон ба тариқи мушаххас вазифаҳои идораҳои давлатӣ, созмонҳои ҷамъиятӣ баҳри ба варзиш ҷалб намудани шаҳрвандони ҷумҳурӣ муайян гардидаанд. Аз ҷумла дар китоби Эмомалӣ Раҳмон «Варзиш–қосиди сулҳу дӯстӣ» (Душанбе, 2010) қайд шудааст, ки «Дар воқеъ, варзиш дар ҳама давру замонҳо барои инсоният аҳамияти хосса дошт ва он яке аз омилҳои муҳимми ташаккули шахсияти солими ҷомеа аст. Варзиш қисми муҳимми фарҳанги умумибашарӣ ва қосиди сулҳу амонӣ буда, ба таҳкими саломатӣ, рушди ҳамаҷонибаи қобилияти ҷисмонии инсон мусоидат мекунад, инчунин, пайвандгари муносибатҳои дӯстӣ, ҳамдилӣ ва ошноии мардумони гуногуни олам мебошад».

Ҳукумати Тоҷикистон ба масъалаи тарбияи ҷисмонии ҷавонон аҳамияти лозима медиҳад. Дар як давраи кӯтоҳ дар шаҳру ноҳияҳои мамлакат зиѐда аз 2400 толору майдончаи варзишӣ сохта, ба истифода дода шудаанд.

Дастгирӣ ва ёрмандӣ ба ятимону маъҷубон, нафақахӯрон, оилаҳои камбизоат, парастории пиронсолони ниѐзманд, таъмиру таҷдиди мактаб-интернатҳо, хонаҳои кӯдакону пиронсолон ва бо таҷҳизоти муосир таъмин намудани онҳо яке аз рисолатҳои аслии Ҳукумати Тоҷикистон мебошад.

Дар солҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон мунтазам оид ба рушди варзиш ва тақмили тарбияи шаҳрвандон тадбирҳои судманд андешида мешаванд. Дар ин соҳа Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 майи соли 1997 «Оид ба тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш», Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 декабри соли 2004 «Консепсияи миллии рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва ғайра нақши мусбат бозида истодаанд.

Бо мақсади амалӣ гардидани Барномаи варзиш дар мамлакат дар самтҳои зерин корҳо ҷараён доранд: мустаҳкам намуда-

ни базаи моддию техникии варзиш; тайёр намудани устодони пуртачрибаи соҳаи тарбияи ҷисмонӣ; инкишоф додани шаклу усул ва намудҳои варзиш, ки дар миқёси байналмилалӣ қабул шудаанд; ба мусобикаҳои варзишӣ, ҷалб намудани наврасону бахусус, ҷавонон, духтарон; гузаронидани мусобикаҳои варзишии ҷумҳурӣ; баланд бардоштани мақоми воситаҳои ахбор дар тарбияи варзишии шаҳрвандонамон ва ғайра.

Барои сохтмон ва таҷдиди иншооти варзишию фарҳангӣ ва сайёҳӣ дар даҳ соли охир як миллиард сомонӣ ҷудо шуда буд.

Таҷриба нишон медиҳад, ки аз ҳисоби варзишгарони пуртачриба ташкил намудани агитбригадаҳо, воҳӯрӣ бо устодони тарбияи ҷисмонӣ, чемпионҳои олимпӣ ва мунтазам гузаронидани мусобикаҳои варзишӣ, Рӯзи дави миллӣ, теннисбозони наврас, «Ҳафтаи ҷавонон» ва ғайра аз аҳамият ҳолӣ нест.

Дар соли 1992 ташкилёбии Кумитаи миллии Олимпии Тоҷикистон якҷоя бо Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қорӣ намудани намудҳои нави варзиш – теквандо, каратэ, барқарор кардан ва инкишоф додани камонварӣ, ҷавгонбозӣ дар болои сабза, теннис ва ғайра ба ривочу сифати варзиш ва шумораи иштирокчиён, хусусан дар мусобикаҳои байналмилалӣ, таъсири мусбат расонд.

Қобили қайд аст, ки сол то сол варзишгарони ҷумҳурӣ дар Бозиҳои олимпии байналмилалӣ фаъолона иштирок менамоянд. Аз ҷумла варзишгарони мо дар Бозиҳои олимпии шаҳрҳои Атланта–1996, Сидней–2000, Афина–2004, Пекин–2008, Лондон–2012 ва ғайра иштирок намуда, ба комёбиҳои назаррас ноил гардиданд. Танҳо дар ду соли охир варзишгарони ҷумҳурӣ дар 152 мусобикаи байналмилалӣ иштирок намуда, 730 медал, аз ҷумла, 210 медали тилло, 208 медали нуқра ва 312 медали биринҷӣ ба даст оварданд.

Халқи тоҷик бо чемпионҳои ҷаҳонии худ Саидмуъмин Раҳимов (самбо), Иброҳим Ҳасанов (заврақронӣ), Зебуннисо Рустамова (камонварӣ), Наргис Набиева (теквандо), Мавзуна Чориева (бокс), Расул Боқиев (дзюдо) ва ғайра ифтихор дорад. Қайд кардан лозим аст, ки сол то сол шумораи варзишгарон аз ҳисоби занон афзуда истодааст.

Солҳои охир дар мамлакат баҳри иштироки фаъоли варзишгаро-

ни ҷавони ҷумҳурӣ дар мусобиқаҳои байналмилалӣ тадбирҳои мушаххас андешида мешавад. Дар ин бора Фармони навбатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи Ҷоизаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ғолибон ва ҷоизадорони мусобиқаҳои байналмилалӣ варзишӣ» шаҳодат медиҳад.

Сарфи назар аз баъзе мушкилот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳалли масъалаҳои зерин диққат дода мешавад: а) самаранок истифода бурдани таҷрибаи таърихӣ халқи тоҷик аз навҳои варзиши давраҳои гузашта, б) дар амал ҷорӣ кардани навҳои нави варзиш, ки дорои аҳамияти байналмилалӣ доранд.

Дар баробари муваффақиятҳо дар соҳаи варзиш баъзе камбудихо вучуд доранд. Ҳанӯз дар маҳалҳо базаи варзишӣ хуб нест, корҳои фаҳмондадиҳӣ, махсусан дар байни духтарон, суст ба роҳ монда шуда, иштирокчиёни мусобиқаҳои гуногун аз ҷиҳати маънавӣ ҳавасманд карда намешаванд. Мутаассифона, як қисми ҷавонон нақшаҳои варзиширо дар тирпарронӣ, шиноварӣ ва алалхусус дар соҳаи варзиши ҳарбӣ-техникӣ, иҷро карда наметавонанд.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистони соҳибистиклол рӯз то рӯз шароитҳои хубтар барои рушди соҳаҳои гуногуни варзиш муҳайё мегардад.

Имрӯз варзишгарон дорои эҳсоси баланди ватандӯстии ватанпарастӣ ва ифтихори миллӣ буда, дар миқёси байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро муаррифӣ намуда, дар соҳаи варзиш ба комёбиҳои намоён ноил мешаванд.

Дар Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 23 январӣ соли 2015 вазифаҳои навбатӣ дар соҳаи варзиш хеле мушаххас муайян гардидаанд. Аз ҷумла қайд карда шудааст, ки «Барои рушди соҳаи ҷомеаи кишвар ва ҷалби наврасону ҷавонон ба варзиш тайи панҷ соли охир 19 варзишгоҳ, 621 майдонча ва 110 толори варзишӣ, 11 ҳавзи шиноварӣ ва 9 маҷмааи варзишӣ сохта, ба истифода дода шудааст, инчунин 2700 майдонча ва 635 толори варзишӣ, 14 ҳавзи шиноварӣ ва 5 маҷмааи варзишӣ таъмиру азнавсозӣ гардидааст.

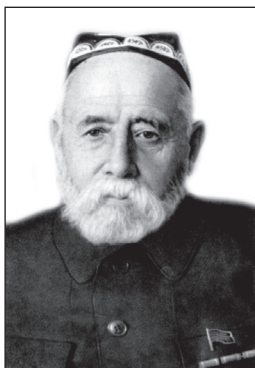
Вобаста ба ин таъкид менамоем, ки бо мақсади оммавиғардонию варзиш ва таблиғу ташвиқи тарзи ҳаёти солим иншооти зикршудаи варзишӣ дар ҳолати хуб нигоҳ дошта, самаранок мақсаднок истифода бурда шаванд».

10. ҚАДРШИНОСӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Сарфи назар аз душвориҳои давраи гузариш дар Тоҷикистони соҳибистиклол шаклу усулҳои баланд бардоштани мақоми шахс ва ҳавасмандии он пайдо гардидаанд. Аз ҷумла кормандони соҳаи илму фарҳанг, пешқадамони соҳаҳои гуногуни ҳоҷагии халқ мунтазам бо унвонҳои фахрӣ, ордену медалҳо сарфароз мегарданд. Ба тӯфайли муайян шудани ҷоизаҳои ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Исмоили Сомонӣ сафи эҷодкорон, хусусан аз ҳисоби ҷавонон, сол то сол меафзояд.

Хурсандибаш аст, ки чунин ҳавасмандӣ ба синну сол вобаста набуда, пеш аз ҳама, ба натиҷаи кори илмию эҷодӣ ва меҳнати пурсамари шахс вобаста аст. Бинобар он ҳар сол дар арафаи ҷашни Истиклолият бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон даҳҳо намояндагони соҳаҳои гуногуни ҳоҷагии халқ, бахусус илму фарҳанг, барои меҳнати пурсамар ва корҳои илмию эҷодӣ соҳиби унвонҳои «Арбоби илм ва техникаи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Корманди шоистаи Тоҷикистон» ва ғайра мегарданд.

Таъсис дода шудани унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» шаҳодати тантанаи соҳибистиклолии ҷумҳурӣ буда, дорои аҳамияти таърихӣ аст. Аз ҷиҳати маънавӣ ҳавасманд намудани шаҳрвандон яке аз омилҳои муҳими пешравии ҷомеа ва дар рӯҳи ватандӯстӣ тарбия ёфтани онҳо мебошад. Ин унвон то ҳол ба шахсоне дода шудааст, ки хизмати онҳо дар назди халқи тоҷик, таъсис ва пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле бузург аст. Ба ин унвони олий Садриддин Айнӣ, Бобочон Ғафуров, Эмомалӣ Раҳмон, Мирзо Турсунзода, Нусратулло Махсум ва Шириншоҳ Шохтемур мушарраф гардидаанд.

**Қаҳрамони
Тоҷикистон,
аввалин Президенти
Академияи
илмҳои Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Садриддин Айнӣ**

ҚАҲРАМОНОНИ ТОҶИКИСТОН

САДРИДДИН АЙНӢ

Барои хизматҳои бузург ва фидокориҳо дар поягузори Истиқлолияти Тоҷикистон, рушди тамаддун ва худшиносии миллӣ бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 8-уми сентябри соли 1997 ба фарзанди бошарафи халқи тоҷик Садриддин Айнӣ унвони олиӣ «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шуд.

Садриддин Саидмуродзода Айнӣ 15 апрели соли 1878 дар деҳаи Соктарей тумани Гичдувони аморати Бухоро, дар оилаи деҳқон таваллуд ёфта, 15 июли соли 1954 дар шаҳри Душанбе вафот кардааст. Ӯ асосгузори адабиёти давраи навини тоҷик, аввалин Президенти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон буд. Барои осори илмиаш Садриддин Айнӣ соҳиби унвони доктори илми филология, академик ва Ходими хизматнишондодаи илми Ҷумҳурии Тоҷикистон гардидааст.

С. Айнӣ дар назму дар наср асарҳои пурмазмунро офарид, ки дар шакли “Куллиёт” ва мунтахаботи шашҷилда ба забонҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ чоп шудаанд. Ӯ як силсила асарҳои таърихӣ навиштааст. Аз ҷумла дар асарҳои “Таърихи амирони манғитияи Бухоро”, “Қаҳрамони халқи тоҷик Темурмалик”, “Исёни Муқаннаъ” ва чанде дигар таърихи халқамон ҳолисона инъикос ёфтааст. Инчунин, ба туфайли наشري очерку рисолаҳои бахшида ба Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Восифӣ, Саъдӣ, Бедил, хусусан бо чопи “Намунаи адабиёти тоҷик” ба ҷаҳониён исбот кард, ки халқи тоҷик аз замонҳои қадим арзи вучуд дошта, дорои таъриху фарҳанги ғани мебошад ва дар тамаддуни ҷаҳонӣ мақоми хоссае дорад.

Ҳамин тавр дар шароити мураккаби солҳои 20–30-юми қарни XX С. Айнӣ дар пойдориву рушди забони тоҷикӣ, фарҳанги миллӣ дар ташкилҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳиссаи сазовор гузоштааст.

БОБОЧОН ҒАФУРОВ

*Қаҳрамони
Тоҷикистон,
академик
Бобочон Ғафуров*

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон 8-уми сентябри соли 1997 барои хизматҳои бузург ва фидокориҳо дар поягузори Истиқлолияти Тоҷикистон, руши тамаддун ва худшиносии миллӣ ба фарзанди бошарафи халқи тоҷик Бобочон Ғафуров унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шуд.

Академик Бобочон Ғафуров 31-уми декабри соли 1908 дар деҳаи Исфисори ноҳияи Хучанд, дар оилаи коргари роҳи оҳан таваллуд ёфта, 12 июли соли 1977 аз олам ҷашм пӯшидааст. Дар ташаккули Бобочон Ғафуров чун инсонӣ комилу хоксор, ватандӯст, башардӯст, олими сатҳи ҷаҳонӣ модари маърифатпарвари ӯ, шоираи ширинкалом Розия Озод нақши босазо гузоштааст.

Давраи ҷавонии ӯ дар вазъияте мегузашт, ки ҷараёни сиёсии иртиқоии туркпарастон (пантуркистҳо) вучуд доштани халқи тоҷикро инкор карда, Осиеи Миёнаро ба империяи “Туркияи бузург” пайваस्त карданӣ буданд.

Бобочон Ғафуров дар тӯли ҳаёти худ дар вазифаҳои гуногуни ҷамъиятӣ ва давлатӣ бомуваффақият кор кардааст. Ӯ солҳои 1946–1956 вазифаи котиби якуми Ҳизби Коммунисти Тоҷикистонро ба уҳда дошт.

Фаъолияти илмию эҷодии Бобочон Ғафуров дар шароите оғоз гардид, ки бо меҳнати шоёнаш дар тамаддуни ҷаҳонӣ аз давраҳои қадим маълум ва машҳур будани халқи тоҷик бояд дар афкори ҷамъиятӣ исбот карда мешуд. Бинобар он академик Б. Ғафуров чун фарзанди фарзонаи миллат дар назди худ вазифа гузошт, ки дар асоси сарчашмаҳои инкорнашаванда мақоми халқи хешро дар тамаддуни ҷаҳонӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок намояд. Ҳанӯз дар солҳои 30-юм Б. Ғафуров ба омӯхтани таърихи халқи тоҷик шурӯъ намуда, соли 1941 дар мавзӯи “Таърихи фирқаи исмоилия

аз ибтидои асри XIX то чанги якуми ҷаҳон” рисолаи номзадӣ ва 25-уми феввали соли 1952 рисолаи докториро дар мавзӯи “Таърихи халқи тоҷик” бомуваффақият Ҳимоя кардааст.

Яке аз хизматҳои бузурги аллома Бобочон Ғафуров дар соҳаи илм аз он иборат аст, ки вай концепсияи методологӣ ва назариявии таърихро дар мисоли таърихи халқи тоҷик қор карда баромад.

ӯ соҳиби қариб 400 асару мақола оид ба таърихи халқи тоҷик ва таърихи умумиҷаҳонӣ мебошад, ки дар нашрияҳои гуногуни дунё ҷоп шудаанд. Танҳо дар навиштани китоби ҷовидонии “Тоҷикон” беш аз 30 соли умрашро бахшид ва асаре офарид, ки он яке аз китобҳои беҳтарини аср шинохта шудааст. Асарҳои ӯ бо забонҳои гуногун дар Дехлӣ, Берлин, Рим, Техрон, Пекин, Афина, Қобул, Париж, Қароҷӣ, Варшава ва ғайра бо теъдоди зиёд ба таъб расидаанд.

Барои фаъолияти баланди илмӣ чандин донишгоҳ ва академияҳои хориҷӣ ба ӯ унвони доктори фахрӣ дода, узви академияи интиҳоб кардаанд. Аз ҷумла ӯ доктори фахрии Донишгоҳи Техрон (1973), Донишгоҳи Олигархи Ҳиндустон (1970) ва узви хориҷии Академияи илм ва санъати Босния ва Ҳерсоговина (с. 1973) интиҳоб гардидааст.

Фаъолияти илмии Б. Ғафуров гуногунҷанба буда, ӯ дар солҳои 60–70-ум доир ба таърихи қадим, таърихи асримиёнагии Шарқ, масъалаҳои ҳаракатҳои миллию озодихоҳии халқҳо ва сиёсати байналмилалӣ ИҶШС як силсила асарҳо таълиф намудааст.

Академик Бобочон Ғафуров дар вазифаи директори Институти шарқшиносии Академияи илмҳои ИҶШС (1956–1977) қор карда, ба омӯхтан ва интишори таърихи мамлакатҳои Шарқ диққати махсус додааст. Бо ташаббус ва зери таҳрири ӯ танҳо бо забонҳои англисӣ қариб 30 асар дар мавзӯҳои муҳими таърихи мамлакатҳои Шарқ нашр гардидаанд.

Академик Бобочон Ғафуров мактаби бузург ва эътирофшудаи шарқшиносонро асос гузошт. Ба тӯфайли фаъолияти илмию ҷамъиятии ӯ миёни ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ ва ҳусусан мамлакатҳои Шарқ, муносибатҳои муътадили тичоратӣ фарҳангӣ ба амал омаданд.

Академик Бобочон Ғафуров ягона олими тоҷике буд, ки ўро дар миқёси ҷаҳон ва Шарқ хуб мешинохтанд ва эҳтиром мекарданд. Шоири машҳури Покистон Файз Аҳмад Файз соли 1978 қабри Б. Ғафуровро зиёрат карда, чунин гуфта буд: «Ин фарзанди бузурги тоҷик дар асл фарзанди бузургтарини Шарқ мебошад».

ҚАРОРИ
МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ОИД БА САРФАРОЗ ГАРДОНИДАНИ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН
– ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
БО УНВОНИ ОЛИИ «ҚАҲРАМОНИ ТОҶИКИСТОН»

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор мекунад: Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои корнамоиҳои беназир дар роҳи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, демократикунонии ҷомеа, таъмини тамомияти арзӣ, пойдорӣ давлат ва хизмати содиқона ба халқ бо унвони олии “Қаҳрамони Тоҷикистон” сарфароз гардонидани шавад.

*Раиси Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон С. Раҷабов.
ш. Душанбе, 11 декабри соли 1999, №923*

*Қаҳрамони
Тоҷикистон,
Президенти
Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Эмомалӣ Раҳмон*

ЭМОМАЛӢ РАҲМОН

Эмомалӣ Раҳмон 5 октябри соли 1952 дар ноҳияи Данғара, дар оилаи деҳқон таваллуд шудааст. Падар ва модар фарзандони худ, аз ҷумла Эмомалиро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ, садоқат ба Ватан, инсондӯстӣ ва хоксорӣ тарбия кардаанд.

Фаъолияти меҳнатиро Эмомалӣ Раҳмон соли 1971 ба ҳайси устои барқи заводи равғанкашии ш. Қӯрғонтеппа сар карда, сипас ба сафи қувваҳои мусаллаҳи баҳрӣ даъват шуда, хизматро дар Шарқи Дур ба итмом расонидааст. Баъди бозгашт дар соvxози ба номи Ленин ба кор даромада, соли

1982 шуъбаи ғоибонаи факултаи иқтисодии Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро бомуваффақият хатм намуд.

Ҳамин тавр, фаъолияти меҳнатиро Эмомалӣ Раҳмон аз вазифаи коргар оғоз карда, раиси иттифоқи касабаи совхозии ба номи Ленин, сипас директори он шуда кор кард. Фаъолияти ҷамъиятию сиёсии Эмомалӣ Раҳмон бо пирӯзиаш дар интиҳобот ва вакили Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон интиҳоб шуданаш бештар гардид.

Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Тоҷикистон (даъвати дувоздахум) ба вазифаи Сардори давлат Эмомалӣ Раҳмонро интиҳоб намуд. Аз минбари ҳамон иҷлосияи таърихӣ ӯ савганд ёд карда буд, ки тамоми қувваи худро баҳри хотима додани ҷанги шаҳрвандӣ, таъмини сулҳ, ваҳдат ва ба Ватан баргардонидани тамоми гурезаҳо дарег намендорад. Президент Эмомалӣ Раҳмон ба ваъдаи додааш вафо кард.

Тахти сарварии ӯ дар ҷумҳуриамон ислоҳоти сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангию маънавӣ татбиқ гардида, обрӯ ва нуфузи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ сол то сол баланд шуда истодааст.

Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як силсила тадбирҳо андешида шуданд, ки онҳо барои таъмини сулҳ ва ваҳдат мусоидат мекунанд. Барномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман тафаккури нав оид ба сиёсати байналхалқӣ дар нутқҳои Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид ва дигар форумҳои байналмилалӣ баён ёфтаанд.

Мо бо камоли мамнуният қайд карда метавонем, ки Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун Сардори давлат ва сиёсатмадори варзида тавонист Тоҷикистони азизро дар миқёси байналмилалӣ муаррифӣ намуда, обрӯи онро боз ҳам баланд бардорад. Тоҷикистон чун ҷузъи ҷудонопазири ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф гардид.

Бояд гуфт, ки мушкilotи асосии қарни XXI Тоҷикистон ва роҳҳои ҳалли онҳо хеле мушаххас дар китобҳои пурмуҳтавои ӯ: «Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ» ва «Тоҷикон дар оинаи таърих» равшан баён ёфтаанд. Хусусан, дар китобҳои «Тоҷикон дар оинаи таърих», дар фасли «Нигоҳе ба

таърих ва тамаддуни ориёӣ» масъалаҳои методологӣ ва назария-вӣ таърихи халқи тоҷик таҳлил гардидаанд, ки дар худшиносии халқи хеш кумаки амалӣ хоҳанд расонд.

9 декабри соли 2015 вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат» қонун қабул намуданд.

Хизматҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар миқёси байналмилалӣ низ қадршиносӣ ёфтаанд. Дар ин бора узви фахрӣ ва профессори ифтихории фалсафаи Академияи умумичаҳонии тиб интиҳоб шудани ӯ шаҳодат медиҳад. Эмомалӣ Раҳмон барои хизматҳои шоён дар роҳи таҳкими сулҳ ва саҳми арзанда дар пешрафти илм бо ситораи тиллоии Алберт Швейсер ва ғайра мукофотонида шудааст.

Корпуси Байналмилалӣ сулҳ соли 2000-ум саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар таъмини сулҳ ба назар гирифта, ӯро бо Ҷоизаи байналмилалӣ Сулҳ мушарраф гардонд.

МИРЗО ТУРСУНЗОДА

**Қаҳрамони
Тоҷикистон,
академик, Шоири
халқи Тоҷикистон
Мирзо Турсунзода**

Дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 7 майи соли 2001 омадааст: «Барои хизматҳои бузург ва матонат дар бунёди пояҳои Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, инкишофи адабиёт, фарҳанг ва тарғиби гояҳои сулҳ, дӯстии халқҳо ва густариши нуфузи байналмилалӣ Тоҷикистон ба фарзанди шарафманди халқи тоҷик Мирзо Турсунзода унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шавад».

Мирзо Турсунзода 2-юми майи соли 1911 дар деҳаи Қаратоғ таваллуд ёфта, 24 сентябри соли 1977 вафот кардааст. Ӯ пас аз хатми дорулмуаллимини Тошканд (с. 1930) дар вазифаҳои гуногун – рӯзноманигор, мутасаддии соҳаи адабиёту

санъати чумхурӣ кор карда, солҳои тӯлонӣ раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон буд.

Фаъолияти эҷодӣ, илмӣ ва ҷамъиятии ӯ борҳо кадр шудааст. Соли 1961 Мирзо Турсунзода «Шоирӣ халқии Тоҷикистон» ва соли 1967 ба унвони «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» мушарраф гардид. Аз рӯзҳои аввали ташкилҳои Академияи илмҳои Тоҷикистон (с. 1951) узви ҳақиқии он буд.

Мирзо Турсунзода барои эҷодиёти пурмаҳсули худ бо ҷоизаҳои гуногун – Мукофоти давлатии ИҶШС (с. 1948), Мукофоти Ленинӣ (с. 1960), барандаи Мукофоти давлатии ҶШС Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ (с. 1963), Мукофоти байналмилалӣ Ҷавохирлаъл Неҳру (с. 1968) ва ғайраҳо ноил гардидааст.

Академик Мирзо Турсунзода чун ходими ҷамъиятӣ на танҳо дар чумхурӣ ва собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, инчунин, дар миқёси байналмилалӣ низ машҳур гардида, муборизи ҳақиқии тантанавӣ сулҳ, ҳаёти осоишта ва дӯстии байни халқҳои ҷаҳон буд.

Мирзо Турсунзода мисли устодон С. Айнӣ ва Б. Ғафуров исбот намуд, ки тоҷикон қадимтарин халқи сарзамини Осиёи Миёна буда, дар тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми арзанда доранд. Ӯ дар вақти сафарҳои сершуморааш ба ҳайси раиси Кумитаи шӯравии яқдили мамлакатҳои Осиё ва Африқо бо ифтихор худро ҳамчун намоёнҳои миллати тоҷик муаррифӣ менамуд. Ба гуфайли фаъолияти бевоситаи устодон Мирзо Турсунзода, Бобочон Ғафуров Тоҷикистонро, хусусан дар Осиёи Африқо, хеле хуб мешинохтагӣ шуданд.

Эҷодиёти Мирзо Турсунзода гуногунрангу пурмазмун буда, шеърӯ дoston, драма ва мақолаҳои публицистияи илмиаш мардумро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ, ватандӯстӣ, фарҳанги баланди умумӣ ва сиёсӣ тарбия мекунанд. Аз рӯйи асарҳои ӯ филмҳои бадеии “Ҳасани аробакаш”, “Бо амри дил”, “Субҳи Ганг” ба навор гирифта шудаанд.

Осори Мирзо Турсунзода дар «Куллият»-и чорчилдааш (солҳои 1971–1985) гирд оварда шуда, мавзӯҳои гуногунро дар бар мегиранд. Масалан, дар васфи занону духтарони тоҷик шеърҳои “Бӯйи гул ояд аз ӯ”, “Зан посбони оташ аст”, “Дарди ман боло гирифт” ва ғайраҳо навишта, симои зани озоди тоҷикро тараннум кардааст.

Роҳи пурбаракати тайкардаи Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо

Турсунзода барои ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ, хусусан насли наврас, ибратбахш мебошад. Онҳо имрӯз метавонанд мисли устод сахми арзандаи худро дар пешрафти Тоҷикистони азизи худ гузоранд.

Соли 2011 шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон 100-солагии зодрузи Мирзо Турсунзодаро бо тантанаи бузург чашн гирифтанд.

*Кахрамони
Тоҷикистон
Нусратулло
Махсум*

НУСРАТУЛЛО МАХСУМ **(Лутфуллоев Нусратулло)**

Дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 27-уми июни соли 2006 қайд шудааст: «Барои фаъолияти бунёдкоронаи давлатдорӣ ва хизматҳои бузург дар поягузори Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фарзанди барӯманди халқи тоҷик Нусратулло Махсум (Лутфуллоев Нусратулло) унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шавад».

Нусратулло Махсум 1 июли соли 1881 дар деҳаи Чашмаи Қизилбеки ноҳияи ҳозираи Рашт (Ғарм)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар оилаи деҳқон таваллуд ёфтааст. Барои бехтар намудани ҳаёти иқтисодии хонаводагӣ ва шинос шудан бо вазъи иҷтимоию сиёсии дигар мавзёҳои Осиеи Миёна чун коргар дар яке аз корхонаҳои Қўқанд аз соли 1895 то 1906 кор мекунад. Барои дар ҳаракати коргарӣ иштирок кардани аз кор ронда мешавад. Ў ба зодгоҳаш баргашта, то сарнагун шудани аморати Бухоро (с.1920) дар заминҳои сарватмандон ба деҳқонӣ машғул мешавад.

Нусратулло Махсум хангоми мардикорӣ бо шахсиятҳои пешқадам ва инқилобгар шинос шуда, савияи умумии сиёсиашро баланд намуда, баҳри дигаргун гардидани ҳаёти ҷамъиятӣ ва барпо кардани давлатдорӣ халқи тоҷик тамоми ҳастии худро бахшид. Ў дар барпо ва мустаҳкам намудани Ҳокимияти Шӯравӣ дар Тоҷикистон сахми арзанда гузоштааст.

Солҳои 20–30-юм Нусратулло Махсум дар вазифаҳои муҳими давлатӣ–намояндаи КИМ-и Ҷумҳурии Халқии Шӯравии Бухоро оид ба корҳои Бухорои Шарқӣ, узви Комиссияи фавқулодаи диктатории

КИМ-и ҶХШБ оид ба корҳои Бухори Шарқӣ, Раиси Комитроияи вилояти Фарм кор кард. Ӯ аввалин Раиси Ҳукумати Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон буда, солҳои 1929–1933 сарвари КИМ-и ҶШС Тоҷикистонро ба уҳда дошт.

Нусратулло Махсум дар солҳои барои халқи тоҷик хеле мураккаб дар вазифаҳои муҳимми давлатӣ фаъолият карда, барои ташкилҳои Ҷумҳурии Мухтор ва баъдан Иттифоқи Тоҷикистон дар ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ саҳми калон гузошт.

Ӯ чун фидои миллат дар ҷодаи давлатдорӣ тоҷикон, тантанави Ваҳдати миллий, ба Ватан баргардонидани фирориёни тоҷик аз Афғонистон, ташкили муҳоҷирати деҳқонони кӯҳистон барои азхуд кардани заминҳои бекорхобидаи водиҳо, амалан озод намудани зани тоҷик ва ғайра саҳми арзанда гузоштааст.

Мутаассифона, душманон муваффақиятҳои халқи тоҷикро дар роҳи эҳё ва таъсиси Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон, сохтмони ҷомеаи нав дида натавониста, сарварони давлат, аз ҷумла Нусратулло Махсумро ба ҷазои сиёсӣ гирифтанд. Хушбахтона, ҳақиқат ғалаба кард ва номи неки бегуноҳ ҷазодидигон барқарор шуд. Ба тӯфайли соҳибистиқлолгардони Тоҷикистон Нусратулло Махсум низ ба унвони баланди «Қаҳрамони Тоҷикистон» мушарраф гардид.

*Қаҳрамони
Тоҷикистон
Шириншоҳ
Шоҳтемур*

ШИРИНШОҲ ШОҲТЕМУР

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 27-уми июни соли 2006 фарзанди бошарафи халқи тоҷик Шириншоҳ Шоҳтемур барои фаъолияти бунёдкоронаи давлатдорӣ ва хизматҳои бузургаш дар поягузори Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо унвони оли «Қаҳрамони Тоҷикистон» сарфароз гардид.

Шириншоҳ Шоҳтемур соли 1899 дар деҳаи Поршневи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон дар оилаи деҳқони камбағал таваллуд ёфтааст. Ӯ чун коргар солҳои 1914–1919 дар корхонаҳои Тошканд кор карда, бо

шахсони пешқадами фарҳангӣ ва ҷамъиятӣ шинос шуда, савияи умумӣ ва сиёсии худро баланд бардоштааст. Фаъолияти давлатии ӯ соли 1920 дар ш. Хучанд ҳамчун корманди идораи тақсими озӯқа оғоз ёфта, баъди як сол дар ҳайати Комиссияи ҳарбии сиёсӣ ба Бадахшон фиристода мешавад.

Солҳои 1921–1923 Шириншоҳ Шоҳтемур дар вазифаи Раиси Кумитаи инқилобӣ ва Раиси Комиссияи ҳарбии сиёсӣ кор кардааст. Солҳои 1923–1928 ӯ дар идораҳои баландмақоми Ҳизби Коммунистии Туркистон кор карда, аз соли 1929 то соли 1932 вазифаи котиби дуҷуми КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистонро иҷро намудааст.

Шириншоҳ Шоҳтемур баъди хатми Университети Коммунистии заҳматкашони Шарқ солҳои 1933–1937 вазифаи Раиси КИМ-и ҚШС Тоҷикистонро иҷро мекард.

Омӯхтани сарчашмаҳо шаҳодат медиҳанд, ки Шириншоҳ Шоҳтемур шахси принципнок, ростқавл, меҳнатдӯст, ватанпарвар буда, баҳри ободии Тоҷикистони азиз хизмати босазо намуда, дар рушди ҳаёти хоҷагӣ, фарҳангӣ ва тарбиявии сокинони ҷумҳурӣ ҳиссагузор мебошад. Ӯ дар пурқувват намудани ташкилотҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ, тайёр кардани кадрҳои болаёқати миллии саҳми калон гузоштааст.

Шириншоҳ Шоҳтемур ҳам соли 1937 бо ҳукми ноҳақ чун "душмани халқ" ба қатл расонда мешавад. Танҳо дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон хизматҳои Шириншоҳ Шоҳтемурро кадрдонӣ намуда, ӯро ба унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» муносиб донистанд.

11. ЧАШНИ НАВРӮЗ – ОМИЛИ МУҲИММИ ВАҲДАТУ ЯГОНАГӢ

Аз сарчашмаҳои таърихӣ маълум гардидааст, ки асосгузори Наврӯз Ҷамшед мебошад. Олимону шоирон, аз ҷумла Хайём, Берунӣ, Наршахӣ, Гардезӣ низ ин нуктаро дастгирӣ менамоянд. Наврӯз дар қисматҳои гуногуни Тоҷикистон бо хусусиятҳои хосаш ҷашн гирифта мешавад. Дар ин рӯз мардум гузаштагонро ёд мекунанд, ба сари қабри онҳо мераванд. Барои сазовор пешвои гирифтани ин ҷашн шаҳрвандони Тоҷикистон тайёри мебинанд.

Пеш аз ҳама, хонаҳои худро тоза мекунанд, деворҳоро сафед менамоянд, гандум ё чавро дар зарфе месабзонанд ва аз он суманак мепазанд.

Дар вақти пухтани суманак асосан занону духтарон бо кафгири калон дегро то сахар мекобанд, дар гирди дег сурудхонӣ ва рақсу бозӣ мекунанд. Бештар дубайтиҳо, рубоӣҳои ишқӣ, баҳорӣ, наврӯзӣ суруда мешавад. Дар баробари тоза кардани хонаю хавлӣ мардум дастархони идона орошта, дар рӯйи он нозу неъматӣ зиёд мегузоранд. Дар рӯйи дастархон дар тақсимчаҳо ва табақҳо ҳафтшину ҳафтсин мегузоранд.

Дар рӯзҳои Наврӯз хунаҳои гуногунро мардум нишон медиҳанд, аз ҷумла масҳарабозӣ, дорбозӣ, гӯштингирӣ, аспакбозӣ, дойразанӣ, кабкчанг, тухмбозӣ ва монанди инҳо, ки тамошобинон аз он лаззат мебаранд.

Дар айёми Наврӯз ҳама хурсандӣ мекунанд, духтаракон аз наваҳои бед кокул мебофанд ва суруд мехонанд. Ҳамсоҷо ба хонаи ҳамдигар мебароянд, барои дидорбинӣ ва беморбинӣ, дастгирӣ намудани пиронсолон фарзандон ва хешу таборон ба назди онҳо мераванд. Дар ноҳияҳои Тоҷикистон дар иди Наврӯз бузқашӣ низ гузаронида мешавад, ки барои тамошои он аз ноҳияҳои гуногун мардум ҷамъ меоянд.

Дар ҷашни Наврӯз мардум либосҳои нави ранга мепӯшанд, вале як қисми онҳо ба либоси рангаш сафед аҳамият медиҳанд, зеро дар гузашта ин рангро рамзи покӣ, сулҳу осоиштагӣ, осмони соф ва кушоиши қор мешумурданд.

Ҳамин тавр, дар вақти гузаронидани ҷашни Наврӯз, ки расму оинҳои пурасрори зиёдеро дорад, мардуми ноҳияҳои гуногуни Тоҷикистон бо хусусиятҳои хоси худ онро ҷашн мегиранд.

Дар натиҷаи соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сарзамини бостонии мо ҷашну маросимҳои қадимаамон эҳё гардида, бо шарофати онҳо дӯстию рафоқати байни шаҳрвандон торафт мустаҳкам мегардад. Дар суҳанронии хеш бахшида ба Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон таъкид дошт: «Бузургдошти Наврӯз, умуман, бузургдошти таърих ва тамаддуни башарист, ки дар тӯли садсолаҳо арзишҳои неки инсониро дар худ таҷассум кардааст».

Наврӯз таърихи беш аз шашхазорсола дошта, чашни оғози баҳор ва соли нави мардуми тоҷику форс ва дигар халқҳои ҷаҳон буда, аз замони қадим ҳамчун санаи бунёдкорӣ, дӯстию бародарӣ қайд карда мешавад.

Моҳи феврالی соли 2010 Маҷмааи умумии Созмони Милалӣ Муттаҳид дар иҷлосияи 64-уми худ қарор қабул намуд, ки ҳар сол 21-уми март ҳамчун Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз таҷлил карда шавад.

Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2011 «Дар бораи рӯзи ид» ҳангоми ҷашнгирии Наврӯз ҷаҳор рӯз расман истироҳат эълон шудааст.

Ҷашни Наврӯз айёми баробар шудани шабу рӯз, ҳангоми эҳёи табиат ва оғози мавсими киштукори баҳорӣ аст.

Ба туфайли тайёри ва таҷлили Наврӯз дар мамлакат, пеш аз ҳама, дар самтҳои зерин: мустаҳкам намудани ваҳдат ва ягонагӣ; тараннуми сулҳу дӯстӣ бо халқҳои ҷаҳон; меҳрварзӣ, некию эҳсон намудан ба инсон; саҳми арзанда гузоштан дар ободии Ватани азиз ва нигоҳ доштани сулҳ дар рӯи замин қор бурда мешавад.

Қобили қайд аст, ки ҳар сол иди байналмилалӣ Наврӯз дар миқёси ҷумҳурӣ ва дар яке аз вилоятҳои он ҷамъбаст карда мешавад. Чунончи, соли 2015 Наврӯзи байналмилалӣ дар вилояти Суғд дар сатҳи баланди ташкилӣ ва тарбиявӣ гузашт.

Ҳамин тавр дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Наврӯз умри дубора дида, бо ҳама шукӯҳу тантана гузаронида мешавад. Ба муносибати пешвозгирии ҷашни Наврӯз ҳар сол дар мамлакат тадбирҳои зиёде андешида мешаванд. Пеш аз ҳама барои баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии аҳоли иншооти иҷтимоӣ ва корхонаҳои истеҳсоли бунёд гардида, боғу тоқзорҳои нав, хусусан гулзор кардани ноҳияю шаҳрҳо, дар сатҳи ҷумҳуриявӣ гузаронидани мусобикаҳои варзишӣ, инчунин, эҳё намудан ва рушди шаклҳои қадимаи варзишии ниёгонамон барин ҷорабиниҳо андешида мешаванд.

Дар натиҷаи тайёри ба ҷашнгирии Наврӯз дар мамлакат на танҳо сатҳи зиндагии мардум беҳтар мегардад, балки инчунин, се рукни ахлоқии инсон – пиндори нек, гуфтори нек ва рафтори нек амалан рушд ёфта, мустаҳкам мешавад.

Дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ

Раҳмон дар чорабиниҳои тантанавӣ ба ифтихори Наврӯзи байналмилалӣ дар Варзишгоҳи марказии шаҳри Хучанд рӯзи 22 март соли 2015, қайд гардид, ки «Яке аз суннатҳои инсондӯстонаи Наврӯз бахшиши гуноҳҳо, навозиши یتимону аёдати калонсолон ва хайру саховат ба дармондагону ниёзмандон мебошад. Боиси қаноатмандист, ки ҷавонмардони саховатманд ин анъанаи неки ниёгонро идома бахшида, ба یتимону маъҷубон ва оилаҳои камбизоату муҳтоҷон пайваста дасти мадад дароз мекунад».

"Садои мардум", 27 март соли 2015.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, ш. Душанбе, 23 январи соли 2015

Ҳукумати мамлакат бо мақсади рушди босуботи соҳаи маориф ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати иҷтимоӣ тамоми тадбирҳои заруриро амалӣ менамояд.

Соли гузашта барои пешрафти соҳа беш аз дуҷоним миллиард сомонӣ ҷудо гардида, соли равон ба ин хотир ҷудо намудани се миллиард сомонӣ пешбинӣ шудааст.

Бо мақсади инкишофи зинаи аввали таҳсилот Ҳукумати мамлакат дар асоси супориши Паёми соли гузаштаи Президенти кишвар "Барномаи рушди муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014 – 2019"-ро қабул намуд ва ҳоло татбиқи он идома дорад.

"Ҷумҳурият", 24 январи соли 2015.

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН «ДАР БОРАИ СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ҶАВОНОН» (13 МАРТИ СОЛИ 1992)

Қонун тартиби ба амал баровардани сиёсати давлатии ҷавононро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намуда, муносибатҳои давлат, ташкилотҳои ҷавонон ва шахрвандони ҷавонро танзим мекунад, барои инкишофи қонунҳо ва амалиёти Маҷлисиҳои маҳаллии вакилони халқ, ки бояд механизми татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро таъмин намояд, асоси ҳуқуқӣ мебошад ...

ПАЁМИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ш. Душанбе, 23 январи соли 2015
ФАРҲАНГ ДАР КИШВАР

Ҳукумати кишвар ба инкишофи бонизоми фарҳанг ва махсусан масъалаҳои боло бурдани фарҳанги ҷомеа, эҳтиром ба арзишҳои миллию фарҳангӣ, эҳёи анъанаву ҳунарҳои мардумӣ, рушди санъату мусиқӣ ва театр таваҷҷуҳи хос зоҳир менамояд.

Ҳукумат дар муддати даҳ соли охир танҳо барои таъмиру таҷдиди ёдгориҳои таърихӣ қариб 3 миллиард сомонӣ равона карда, аксари осорхонаҳо, қасру марказҳои фарҳангӣ, қалъаву шаҳрҳои бостонӣ, мақбараҳои шахсиятҳои таърихию ирфонӣ ва дигар мероси моддиву маънавии халқамонро азнавсозӣ намуд.

Вале бояд гуфт, ки бо вучуди тадбирҳои то ба ҳол андешидашуда ҳанӯз ҳам баъзе масъалаҳои ҳалталаб, аз қабилӣ костагии фарҳанги гурӯҳҳои алоҳидаи ҷомеа ва гароиши онҳо ба мафкураи бегона мавҷуданд.

Таъминоти муассисаҳои фарҳангӣ бо таҷҳизоту технологияҳои муосир ва амсоли инҳо низ ҳалли саривақтии худро талаб менамоянд.

Дар ин росто кинои тоҷик ба рушди чиддӣ ниёз дошта, филмҳои ҳозиразамони мустанаду бадеӣ, ки гузаштаву имрӯзро воқеъбинона инъикос намоянд, масъалаҳои муҳимми ҳаёти ҷомеаро тасвир созанд ва ахлоқи ҳамидаву анъанаҳои неки халқамонро тарғиб кунанд, кам ба назар мерасанд.

Бинобар ин Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио ва иттифокҳои эҷодӣ вазифадор карда мешаванд, ки бо мақсади таблиғи ғояҳои миллий, тарбияи зебоипарастӣ ва ҳифзи мероси таърихию фарҳангӣ чихати таҳияи асарҳои нави саҳнавӣ ва филмномаҳои таърихӣ чораҳои зарурӣ андешанд.

Дар баробари ин Ҳукумати мамлакат вазифадор карда мешавад, ки барои инкишофи ин санъати муҳим иҷрои барномаи давлатии рушди кинои тоҷикро таҳлил карда, минбаъд ҳамасола барои эҷоду наворбардории филмҳои наваз ва тайёр кардани мутахассисони соҳа маблағҳои махсус пешбинӣ намояд.

"Ҷумҳурият", 7 мартӣ соли 2015

ФАРМОНИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
«ДАР БОРАИ ТАДБИРҶОИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ
МАҚОМИ ЗАН ДАР ҶОМЕА», 3 ДЕКАБРИ СОЛИ 1999

Бо мақсади таъмини иштироки фаъолонаи занон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва идораи давлат, баланд бардоштани мақоми иҷтимоии зан ва солим гардонидани генофонди миллӣ, болоравии нақши зан дар таҳкими пояҳои ахлоқию маънавӣ ва сулҳу ваҳдат мутобиқи моддаҳои 64, 69 ва 70 Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон фармон медиҳам:

1. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои баланд бардоштани мақоми зан, татбиқи воқеии ҳуқуқи озодии конститутсионии онҳо, таъмини масъулияти воқеии волидайн дар тарбияи кӯдакон, бартаарафсозии хурофот ва урфу одатҳои ирриҷоӣ, ташаккули оилаи солим тадбирҳои амалӣ андешида, то 1 майи соли 2000-ум барномаи давлатии «Мақоми зан дар ҷомеа»-ро таҳия намояд...

Низ.: Зикриёев Ф.Б. Таърихи ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2010. – С. 88.

СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ВОҲӢРӢ
БО ОЛИМОН-ОМУӢЗГОРОН ВА ДОНИШӢӢНИ
МУАССИСАӢОИ ТАӢСИЛОТИ ОЛИИ КАСБӢ ДАР
ДОНИШГОӢИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН
1 СЕНТЯБРИ СОЛИ 2010

Соли маориф ва фарҳанги техникаӣ эълон шудани соли 2010 ҳаргиз ба он маъно нест, ки мо дар муддати як сол ба тамоми ҳадафҳои мерасида бошем. Муҳим он аст, ки аз ин роҳ метавонем заминаи мусоидеро барои рушди донишҳои техникаӣ дар давраҳои баъдӣ муҳайё созем. Ин иқдом як такони ҷиддӣ дар роҳи расидан ба ҳадафҳои стратегии кишвар мебошад...

Ҳадафу мароми Ҳукумат иборат аз он аст, ки илму дониш дар кишвари мо ба арзишҳои воло табдил ёфта, аз ҷониби олимон,

бахусус олимони чавон кашфиёту ихтирооти нав ба вучуд оянд. Барои илмҳои бунёди пояҳои мустақкам гузоштан зарур аст, то ки дастовардҳои илми ватанӣ на танҳо дар хизмати мардуми тоҷик, балки башарият қарор гиранд.

"Ҷумҳурият", 2 сентябри соли 2010.

**СУҲАНРОНИИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ЗИМНИ МУЛОҚОТ БО
ЗИЁИЁНИ МАМЛАКАТ
19 марти соли 2015**

Бояд таъкид намоям, ки мақсадҳои наҷиби мо дар як қатор стратегия ва барномаҳои давлатӣ ифода ёфта, ба ободӣ ва шукуфоии Ватани маҳбубамон мусоидат карда истодаанд.

Вобаста ба ин ҳадафҳои созанда иштироки зиёиёни мамлакастро дар татбиқи чунин вазифаҳо муҳим мешуморем:

Якум, ислоҳоти бомароми маориф, бехтар кардани сифати таълим, баланд бардоштани масъулияти устод-муаллим-омӯзгор. Зеро калиди ҳама гуна дастоварду пешравӣ ва истиқлолияти фикрӣ муаллим-омӯзгор ва хазинаи маънавию илмӣ ӯ ба шумор меравад. Аз ин рӯ самаранок ба роҳ мондани корҳои таълиму тарбия аз ҷониби омӯзгор имкон фароҳам меорад, ки сатҳи мафкура ва донишу ҷаҳонбинии толибилмон боло равад ва онҳо ҳамқадами замон гарданд.

Дуюм, ба рушди бонизом ва воқеии илм тавачҷуҳ зоҳир намуна, илмҳои бунёдиро ба иҷрои ҳадафҳои стратегии давлат ва халқ равона созанд, инчунин, ба хоҳири ҷорӣ кардани дастовардҳои илмӣ дар истеҳсолот, кашфи роҳу имкониятҳои нави рушди кишвар ва боз ҳам устувор намудани нерӯҳои зеҳнӣ саъю талоши бештар намоянд.

Сеюм, ҳадафҳои Консепсияи миллии тарбияро дар миёни тамоми кишрҳои ҷомеа ҳамаҷониба тарғиб намуна, тавассути се ниҳоди асосӣ-ҷомеа, мактаб ва оила ҳифзи арзишҳои миллии ва фарҳангиро таъмин гардонанд.

Чорум, бо мақсади ҳимояи манфиатҳои миллии ҷиҳати баланд

бардоштани мақоми забони давлатӣ ва дар зехну шуури аҳли ҷомеа устувор намудани мафкураи миллӣ ва ғояҳои миллию ватандӯстона ғаёлона иштирок кунанд.

Панҷум, ба хотири аз ҳама гуна равияҳои хурофотӣ ва бегонаву ифротӣ ҳифз намудани шахрвандон тавассути воситаҳои ахбори омма ва ғаёлияти дастҷамъона корҳои ташвиқотию тарғиботиро ба роҳ монда, ба таҳкими рукнҳои ҷомеаи шахрвандӣ ва тақвияти ҳифзи озодиҳои инсон бевосита саҳмгузори намоянд.

"Садои мардум", 20 мартӣ соли 2015.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Чаро мақоми фарҳанг дар Тоҷикистони соҳибистиқлол меафзояд?

Мақсади ислоҳоти соҳаи маориф аз чӣ иборат аст?

Камбудиҳои кори тарбиявии насли наврас аз чӣ иборатанд?

Сабабҳои афзун гардидани мақоми зан дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро номбар кунед.

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

–Мақоми фарҳанг дар мустаҳкам шудани истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Ислоҳот дар соҳаи мактаби таҳсилоти умумӣ.

–Илм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Моҳияти Қонун дар бораи забони тоҷикӣ ва рафти иҷрои он.

–Консепсияи нав оид ба масъалаи ҷавонон дар замони ҳозира.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1. Чанд нафар чавонони болаёқати Тоҷикистон соли 2009 дар муассисаҳои таълимии кишварҳои хориҷӣ таҳсил доштанд?

- A) 250 нафар; B) 300 нафар; C) 500 нафар; D) 7000 нафар;
E) 8000 нафар.

2. Кай степендияи президентӣ таъсис ёфт?

- A) 26 феввали соли 1998; B) 2 январи соли 1999; C) 11 майи соли 2000;
D) 1 сентябри соли 2001; E) 15 ноябри соли 2002.

3. Кай 1100-солагии давлати Сомониён бо тантанаи чашми гирифта шуд?

- A) Моҳи декабри соли 1993; B) Моҳи ноябри соли 1994; C) Моҳи июни соли 1997; D) Моҳи сентябри соли 1999; E) Моҳи марти соли 2004.

4. Кай 800-умин солгарди зодрӯзи Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ қайд гардид?

- A) Соли 2000; B) Соли 2002; C) Соли 2004; D) Соли 2006; E) Соли 2007.

5. Кай пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе шаҳри фарҳанги исломӣ эълон гардид?

- A) Соли 2006; B) Соли 2007; C) Соли 2008; D) Соли 2009; E) Соли 2010.

6. Қаҳрамонони Тоҷикистони соҳибистиклол кӣҳо мебошанд?

- A) Спитамен, Восеъ; B) Темурмалик, Махмуди Горобӣ; C) Муқаннаъ, Абумуслим; D) Бехзод, А.Ҷомӣ, А. Дониш; E) С.Айнӣ, Б.Ғафуров, Э.Раҳмон, М.Турсунзода, Н.Махсум, Ш.Шохтемур.

7. Дар айни ҳол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон унвонҳои фахрӣ барои хизматҳои шоиста ба пешниҳоди кадом мақомот ва бо фармони кӣ дода мешавад?

- A) Бо қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
B) Бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
C) Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
D) Бо қарори Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон;
E) Бо қарори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.

8. Кай бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷои ба номи Исмоили Сомонӣ таъсис дода шуд?

- A) 20 марти соли 1998; B) Моҳи декабри соли 1999; C) 7 майи соли 2001; D) 30 августи соли 2003; E) Моҳи апрели соли 2004.

9. 23 май чӣ гуна сана мебошад?

- А) Рӯзи байналмилалӣ занон; В) Артиши миллӣ; С) Ваҳдати миллӣ;
D) Рӯзи ҷавонон; E) Иди Ғалаба.

10. Кадом сол «Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон» ташкил ёфт ва рамзи он чӣ гуна мебошад?

- А) Соли 1989, Парчами ҷумҳурӣ; В) Соли 1990, Парчами сурх; С) Соли 1992, «Барги сабзи чинор»; D) Соли 1994, «Досу болға»; E) Соли 1997, кабутари сафед.

11. Кадом сол Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил дода шуд?

- А) Соли 1990; В) Соли 1991; С) Соли 1993; D) Соли 1994; E) Соли 1995.

12. Кумитаи миллии олимпии Тоҷикистон кадом сол таъсис ёфт?

- А) Соли 1988; В) Соли 1989; С) Соли 1990; D) Соли 1992; E) Соли 1993.

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1	2	3	4	5	6
Е	В	С	Е	Е	Е
7	8	9	10	11	12
С	А	Д	С	В	Д

БОБИ 10.
САҲМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР
ПЕШРАФТИ ҶАҲОНИ ИМРӯЗА

1. ИНЪИКОСИ СИЁСАТИ ХОРИҶИИ
ТОҶИКИСТОНИ СОҲИБИСТИҚЛОЛ ДАР
АДАБИЁТИ ИЛМӢ

Сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон гуногунҷабҳа буда, масъалаҳои зеринро дар бар мегирад: афзудани мақом ва саҳми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷаҳони имрӯза; робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои хориҷӣ; эҳё ва густариши робитаҳои Тоҷикистони соҳибистиқлол бо тоҷикони бурунмарзӣ.

Баъд аз соҳибистиқлол гардидани Тоҷикистон дар сиёсати байналмилалӣ он давраи нав сар шуд. Ҷумҳурии Тоҷикистонро бисёр давлатҳои ҷаҳон ба расмият шинохтанд ва бо он муносибатҳои дипломатии худро барқарор намуданд.

Фаъолияти хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асарҳо, паёмҳо ва суҳанронҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаҳои ҳукумати, Маҷлиси Олӣ, ҳангоми ташрифҳои ӯ ба кишварҳои хориҷӣ ва аз минбарҳои баланди ҷаласаҳои СММ ва дигар созмону конфронсҳои байналмилалӣ баён ёфтаанд.

Дар китобу мақолаҳои олимони, ходимони давлатӣ, рӯзноманигорони масъалаҳои зерин таҳлил ва ҷамъбаст шудаанд: саҳми Тоҷикистон дар таҳкими сулҳ дар ҷаҳон; ҳалли масъалаҳои экологӣ; таъмини беҳатарӣ; ҳифзи саломатии инсоният дар рӯйи замин; мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва нашъамандӣ; начоти башарият аз нарасидани маводди ғизоӣ, хусусан нон ва оби тоза; барҳам додани маҳви бесаводӣ.

Масъалаҳои мазкур инчунин, дар суҳанронӣ ва асарҳои ҷопшудаи собиқ вазирони корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Т.Н.Назаров ва Ҳамроҳон Зарифӣ, дар китобҳои З.Саидов «Политика открытых дверей» (Душанбе, 2003), «Внешняя политика

Республики Таджикистан на современном этапе» (Душанбе, 2006) ва дигар асарҳо чамъбааст шудаанд.

Чумхурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз рӯзи аввали ташкилѐиаш дар асоси принципҳои баробарҳуқуқӣ бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ баҳри рушди ҳаёти иқтисодӣ, фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷии дуру наздик ҳамкорӣ менамояд. Таърихшиносии масъала нишон медиҳад, ки ин робитаҳо оид ба масъалаҳои фарҳанг, иқтисодиёт, ҷири гуманитарӣ, тиббӣ, барқарор ва ба қор даровардани объектҳои ҳаётан муҳим, яъне қорхонаҳои, ки маводди ниѐзи мардумро истехсол мекунад; хонаҳои истиқоматӣ, хатҳои оби ошомиданӣ; таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои инсон мутобиқи принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва ғайра сурат гирифтаанд.

Маълум аст, ки тоҷикон на танҳо дар сарзамини имрӯзаи Чумхурии Тоҷикистон, балки аз замонҳои қадим то ба ҳол дар макони аҷдодии худ, Афғонистон, Эрон, Покистон, Хитой, дар собиқ чумхуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ, ҳусусан дар Ёзбекистон, Қирғизистон, Туркманистон ва кишварҳои дигар истиқомат мекунад.¹

Дар асарҳои қормандони Пажӯҳишгоҳи забону адабиёт, шарқшиносӣ ва мероси хаттии АИ Тоҷикистон, устодони донишгоҳҳо ва донишқадаҳои чумхури аз нигоҳи илмӣ таърихи тоҷикон, ки аз замонҳои қадим дар кишварҳои Осиё ва аз қумла дар Осиёи Марказӣ суқунат доранд, таҳлил ва баррасӣ шудаанд. Ҳусусан дар асарҳои узви вобастаи Академияи илмҳои Тоҷикистон, доктори илми таърих Ҳ.Н. Назаров² «Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон» (Душанбе, 1998. -650с.), «Нақши эронӣ – тоҷикон дар таърих ва фарҳанги қаҳон» (Душанбе, 2005); Д.С. Саидмуродов, Ю.С. Мальцев «Из истории востоковедения в Таджикистане (1917–1958гг.)» (Душанбе, 1990); Ҳ.Шарифов «Яъқуббеки Бадавлат (тоҷики арқманде дар тахти Кошғар)» (М., 2001); Н.Амиршоҳӣ «Давлати Куртҳои Ҳирот (1245-1381)» (Душанбе, 1996); «Нақши давлатҳои тоҷикон дар таърих // Давлатдорӣи тоҷикон дар асрҳои IX-XIV» (Душанбе, 1999) ва ғайра баён ѐфтаанд.

¹ Ниг.: Суҳанронии Президенти Чумхурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи забон, ш.Душанбе, 22-юми июли соли 2008 // "Чумхурият", .24 июли соли 2008.

² Муфассал ниг.: Исқандаров Қ. Муҳаққиқе дар таърихи Хуросон. – Душанбе: Амри илм, 2001. -100с.

Дар ҷумҳурии соҳибистиклоли мо мактаби илми муаррихони афғоншинос ташаккул ёфтааст, ки онро профессор Ҳ. Назаров сарварӣ мекард. Бо меҳнати ин фидоии илм китоб ва мақолаҳои зиёд оид ба таърихи тоҷикони Афғонистон ва Эрон ба таъби расидааст.

Таҳқиқоти илмӣ нишон медиҳанд, ки ба тӯфайли соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон робитаҳо бо тоҷикони бурунмарзӣ на ин ки эҳё, балки рушд меёбанд. Ин масъала солҳои охир дар асарҳо ва баромадҳои Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон, хусусан дар китоби «Даҳ соли Истиклолият, Ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ» (Душанбе, 2001), дар асарҳои нашргардидаи Ҳ.Шарифов «Тоҷикони бурунмарзӣ (Таърихи пошхӯрӣ ва аҳволи ҳозира)» (Хучанд, 1996), дар китоби дарсии Р.А.Набиева, Ф.Зикриёев, М.Зикриёева «Тоҷикистон дар асри XX ва ибтидои асри XXI» (Душанбе, 2008), «Таърихи халқи тоҷик» (Душанбе, 2010) ва ғайра таҳлил ва ҷамъбасти гардидаанд.

2. АФЗУДАНИ МАҚОМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ҶАҲОНИ ИМРӯЗА

Баъд аз соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон дар сиёсати байналмилалӣ мамлакат давраи нав сар шуд. Ҷумҳурии Тоҷикистонро бисёр давлатҳои ҷаҳон шинохтанд ва бо кишвари мо муносибатҳои дипломатӣ барқарор карданд.

Доир ба самтҳои асосии сиёсати хориҷӣ мамлакат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз нигоҳи илмӣ қайд кардааст, ки "Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи маҳалли ҷуғрофӣ, мавқеи геополитикӣ ва манфиатҳои иқтисодӣ ба панҷ ҳавзаи сиёсӣ дохил мешавад. Ҳавзаи якум Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аст, ки бо вучуди душвориҳои солҳои аввали ташаккулаш ба сӯйи таҳкими равобити ҳамҷониба тамоюли ботинӣ дорад. Ҳавзаи дувум Осиёи Марказӣ аст, ки рушди ҳамкории минтақавӣ ва муттаҳидсозии имконоти иқтисодии кишварҳои қаламрави он ба манфиати кулли давлатҳо ва мардумони ин минтақа аст. Ҳавзаи сеюм фазои зисту амали давлатҳои ҳамсояи форсиабон аст, ки ба ягон иттиҳоди муштараки сиёсӣ ё иқтисодӣ нарасида бошанд ҳам, онҳоро на фақат ҳамбастагии таърихӣ ва динию фарҳангӣ, балки дурнамои воқеии рушди миллӣ

ба ҳам қазб мекунад. Ҳавзаи ҷаҳорум доираи нуфузи давлатҳои мусулмоннишини Шарқ аст, ки онҳоро на фақат ягонагии дину оин ва суннатҳои рӯҳонӣ, балки имконият ва эҳтиёҷоти рушди миллий низ ба ҳам мепайвандад. Ниҳоят, ҳавзаи панҷум – ҷомеаи байналмилалӣ, ки ҳамбастагии зоҳирию ботиниаш беш аз пеш қувват мегирад ва охираву пайваста ба сӯи тамаддуни умумибашарӣ роҳ мепаймояд". (7 соли Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе, 2013. – с.274-275).

Дар асри XXI мақоми тафаккури нави сиёсӣ торафт афзуда, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар татбиқи он фаъолона иштирок менамояд.

Маълум аст, ки танҳо дар асри XX инсоният ду ҷанги ҷаҳонӣ ва якчанд ҷангҳои маҳаллиро (локалиро) аз сар гузаронидааст. Ин ҷангҳо ба инсоният зарари калони моддӣ ва маънавӣ расондаанд. Танҳо дар рафти Ҷанги дуҷуми ҷаҳон 60 миллион инсон талаф ёфтанд. Аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фронтҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ 300 ҳазор сарбоз рафта, қариб 100 ҳазор фарзанди ҷумҳурӣ ҳалок гардидаанд. Ҷангҳо ба тамаддуни ҷаҳонӣ зарари калон расонда, хусусан ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии мардумро ба муддати чандин солҳо ба ақиб партофтаанд. Аз ин лиҳоз мардуми пешқадами дунё кӯшиш мекунад, ки инсоният дар асри XXI ба ҷангҳои ҷаҳонӣ дучор нагардад.

Ҳамин тавр дар асри навин мақоми тафаккури нави сиёсӣ боло гирифта, проблемаҳои зерин ҳал шуда истодаанд: манъи истеҳсол ва истифодаи силоҳи ҳастаӣ; масъалаҳои экологӣ; таъмини беҳатарӣ, ҳифзи саломатии инсоният дар рӯйи замин; мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва нашъамандӣ; начоти инсоният аз нарасидани маводи ғизоӣ, хусусан нон ва оби тоза; маҳви бесаводӣ.

Тоҷикистони соҳибистиклол тасмим гирифтааст, ки дар қарни XXI дар татбиқи консепсияи тафаккури нави сиёсӣ мунтазам мубориза барад.

Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ чун давлати соҳибхитӣро демократӣ ва ҳуқуқбунёду ягона ба таври расмӣ шинохта шудааст. Соҳибистиклол гаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи зиёда аз 200 давлати ҷаҳон эътироф карда шуд ва бо 95 давлати дунё муносибатҳои сиёсӣ иқтисодӣ барқарор гардид, инчунин Ҷумҳурии Тоҷикистон ба узвияти беш аз 40 ташкилоти

байналмилалӣ пазируфта шуд. Ҳамаи ин аз он шаҳодат медиҳад, ки обрӯю эътибори Ҷумҳурии Тоҷикистон чун субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ рӯз аз рӯз боло рафта, ҳамчун узви ҷудонопазири ҷомеаи байналмилалӣ эътироф гаштааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон як узви назоратгари одии равандҳои сиёсии байналмилалӣ набуда, балки сиёсати хориҷии ташаббускор дорад. Дар ин самт маҳз бо пешниҳоди Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон Маҷмаи умумии СММ соли 2003-ро «Соли байналмилалии оби тоза», солҳои 2005–2015-ро Даҳсолаи байналмилалии амалиёти «Об–барои ҳаёт» ва соли 2013-ро «Соли байналмилалии ҳамкорӣ дар соҳаи об» эълон намуд. Пешниҳоди нав дар бораи эълон намудани даҳсолаи нави байналмилалии «Об–барои рушди устувор» барои даҳсолаи оянда мавриди дастгирии ҷомеаи ҷаҳонӣ гардид.

Сарвари давлати Тоҷикистон аз минбарҳои баланди ҷаҳон суҳанронӣ намуда, мавқеи ҷумҳуриро дар масъалаҳои минтақавӣ, алалхусус нисбати ҷалби таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба ҳалли мушкилоти Ҷумҳурии Исломии Афғонистон, муборизаи беамон ба муқобили терроризм ва экстремизми байналмилалӣ кушоду равшан маълум менамояд. Ҳамаи ин иқдомҳо обрӯю эътибори Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ рӯз аз рӯз баланд менамояд.

3. САҲМИ ТОҶИКИСТОН ДАР ТАЪМИНИ СУЛҲ ДАР ҶАҲОН

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо бисёр давлатҳои ҷаҳон муносибати сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангиро мустақкам месозад. Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели 2014 чунин омадааст: «Мисли ҳамеша ҳадафҳои асосии сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дурнамои дарозмуддат ҷиҳати ҳифзи манфиатҳои олии кишвар бояд аз фароҳам овардани шароити мусоиди берунӣ барои рушди устувори иқтисодию иҷтимоӣ, таъмини амнияти миллий, тақвияти рукҳои давлатдорӣ, дифоъ аз ҳуқуқи озодихо, эътибор ва манфиатҳои шахрвандони кишвар,

Воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Дабири кулли Созмони Милали Муттаҳид Пан Ги Мун

таҳкими мавқеи давлат дар арсаи байналмилалӣ иборат бошанд.

Эҷоди камарбанди эътимоду амният дар тамоми тӯли сарҳади кишвар аз тариқи густариш ва таҳкими муносибатҳои неки ҳамсоягӣ бо ҳамаи мамлакатҳои ҳамҷавор вазифаи муҳимтарини сиёсати хориҷӣ буд ва хоҳад монд.

Мо минбаъд низ ба анъанаҳои деринаву созандаи ҳамзистии дӯстонаи мардумо-

ни Осиёи Марказӣ содиқ мемонем».

Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиклол гаштанаш мунтазам барои нигоҳ доштани сулҳ дар ҷаҳони муосир фаъолона мубориза мебарад. Кишвари соҳибистиклоли мо ҳуччатҳои аз тарафи созмонҳои байналмилалӣ ва давлатҳои ҷаҳон оид ба таъмини сулҳу беҳатарии мамлакатҳо қабулшударо эътироф ва дастгирӣ мекунад. Чунончи, Ҷумҳурии Тоҷикистон ба раванди Хелсинки ҳамроҳ шуда, ҳуччати хотимавии Ҷаласаи Амният ва Ҳамкориро имзо намудааст. Ҳамин тавр, Тоҷикистон имрӯз имкони ҳамкориҳои фаъолона ва баробарҳуқуқи байналмилалӣ дорад.

Соли 1992 Ҷумҳурии Тоҷикистон узви Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ва дигар созмонҳои байналмилалӣ гардида, дар роҳи ҳалли дурусти проблемаҳои актуалии ҷаҳон саҳм мегузорад. Дар ин хусус ташаббусҳои наҷиби ҷумҳуриамон шаҳодат медиҳанд, ки аз тарафи созмонҳои байналмилалӣ дастгирӣ гардидаанд. Масалан, Созмони Милали Муттаҳид ташаббуси Тоҷикистонро доир ба эълон намудани «Соли оби тоза» ва Даҳсолаи байналхалқии амалиёти «Об барои ҳаёт» (солҳои 2005-2015) маъқул донист.

Президенти ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди ҷаласаи СММ борҳо суҳанронӣ карда, тақлифҳои муфидро доир

*Суҳанрони Президент
Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ
Раҳмон аз минбари Созмони
Милали Муттаҳид*

ба ҳалли проблемаҳои глобалӣ пешниҳод намуд. 14 сентябри соли 2005 дар саммити СММ, ки дар ш. Нью-Йорк барпо гардид, Эмомалӣ Раҳмон, оид дар соли 2010 дар шаҳри Душанбе гузаронидани Форуми байналмилалӣ барои ҳалли масъалаи оби тоза таклифи муфид пешниҳод намуд ва дар хусуси мубориза бар зидди терроризм, экстремизм, нашъачаллобӣ, одамфурӯшӣ ва ғулумдории муосир суҳанронӣ кард.

Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз ҷониби Ҷумҳурии

Тоҷикистон дар қатори 63 давлати ҷаҳон яке аз аввалинҳо шуда ба Конвенсияи байналмилалӣ мубориза бар зидди терроризм имзо гузошт.

Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯз бо бештар аз 20 созмони байналмилалӣ робитаҳои қавии ҳамкорӣ дорад. Аз ҷумла Тоҷикистон бо Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), Созмони Конфронси Исломи (СКИ), Фонди Байналмилалӣ Асьор (ФБА), Созмони Ҳамкориҳои Шанхай ва дигар ташкилотҳо робитаи зич дорад.

Созмони Ҳамкориҳои Шанхай (СҲШ) соли 2001 ташкил ёфта, ба ҳайати он айни ҳол давлатҳои зерин дохил мебошанд: Русия, Чин, Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон ва Ўзбекистон. Панҷ кишвари дигар ба ҳайси нозир қабул гардидаанд (Афғонистон, Ҳиндустон, Эрон, Муғулистон, Покистон). Шарикони сатҳи муқолама Беларус, Туркия ва Шри-Ланка мебошанд.

Созмон дар самтҳои мубориза бо терроризм ва ҳаракатҳои экстремистӣ чунинчун, нашъачаллобӣ, рушди ҳамкориҳои иқтисодӣ, энергетикӣ, инчунин дар соҳаи фарҳангу илм фаъолият нишон медиҳад.

Бештар аз 50 созмони байналмилалӣ бо Тоҷикистон робита барқарор кардаанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун субъ-

екти байналмилалӣ сиёсати сулҳпарваронаро пеш бурда, бар зидди озмоиши силоҳи ҳастай баромад мекунад. Дар микёси байналмилалӣ Тоҷикистон саҳми худро дар ҷодаи ҳифзи табиат гузошта, паҳн гардидани маводи нашъамандиро маҳкум мекунад. Барномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман, тафаккури нав оид ба сиёсати байналмилалӣ, махсусан, дар суҳанрониҳои Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид ифода ёфтаанд.

Тоҷикистони соҳибистиклол чун узви комилҳукуқи Созмони Милали Муттаҳид ҷангҳои маҳаллиро маҳкум карда, баҳри пойдо-рии сулҳ дар тамоми ҷаҳон баромад мекунад. Бо қарори ЮНЕСКО, сентябри соли 2004, ҷоиҳои «Шаҳри Сулҳ» ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – шаҳри Душанбе супорида шуд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳалли масъалаҳои глобалӣ – истеҳсол накардани силоҳи ҳастай; хомӯш кардани оташи ҷангҳои маҳаллӣ, минтақавӣ ва ғайра саҳм мегузорад. Ҳангоми сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии Ислонд Афғонистон 27–28 апрели соли 2005 дар мулоқот бо устодону донишҷӯёни Донишгоҳи Кобул ва олимону намоёндагони фарҳанг оид ба ҷаҳонишавӣ чунин қайд кардааст: «Ҷаҳонишавӣ аз як тараф, омили густариши равобити васеи халқҳо ва кишварҳо аз тариқи шабакаи фарогир ва амалан глобалии василаҳои иқтисодӣ, техникӣ, технологӣ, иттилоотӣ, дастбӣ ба пешрафти навини башарӣ, сарфачӯйии захираҳои ҳаётӣ, танзими беҳатарӣ, фаъолияти сатҳи минтақавию ҷаҳонӣ ва падидаҳои дигари мусбат мегардад. Ҳамзамон бо ҷаҳонишавӣ раванди худшиносии миллату халқҳо, фарҳангҳо, тамаддунҳо ва минтақаҳои бузурги таърихӣ ҷаҳон ҷараён дорад, ки дар оянда мӯчиби таҳаввулоти амиқ хоҳад гардид».

Ҷумҳурии мо чун узви Созмони Ҳамкориҳои Шанхай баҳри таъмини сулҳ дар Осиё низ саҳми босазо мегузорад.

Имрӯз мо бо камолӣ мамнуният қайд карда метавонем, ки Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун сиёсатмадори варзида тавонист Тоҷикистони азизро дар микёси байналмилалӣ муаррифӣ намуда, обрӯйи онро боз ҳам баланд бардорад. Хушбахтона, ҳоло таҷрибаи таърихӣ сулҳи тоҷикон дар микёси байналмилалӣ эътироф шудааст.

4. РОБИТАҶОИ ИҚТИСОДӢ ВА ИҚТИМОИИ ҶУМҲУРӢ БО ДАВЛАТҶОИ ХОРИҶӢ

Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали ташкилбаиш дар асоси принципҳои баробарҳуқуқӣ, бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ баҳри рушди ҳаёти иқтисодӣ, фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷии дуру наздик ҳамкорӣ менамояд. Ин робитаҳо доир ба масъалаҳои ёрии гуманитарӣ, тиббӣ, барқарор кардан ва ба кор даровардани объектҳои ҳаётан муҳим, яъне корхонаҳои, ки маводи ниёзи мардумро истехсол мекунанд; хонаҳои истиқоматӣ, хатҳои оби ошомиданӣ; таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои инсон мутобиқи принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва ғайра сурат гирифтаанд. Аз моҳи январи соли 2003 сар карда Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати дарҳои кушодро пеш гирифт ва дар натиҷа кишварҳои хориҷ дилпуруна сармояшонро дар сохтмонҳои калони саноатӣ, неругоҳҳои барқии обӣ, роҳҳо, кӯпрукҳо ва ғайра мегузоранд.

Сиёсати "дарҳои кушод" ба Тоҷикистон имкон медиҳад, ки давлатҳои хориҷӣ бо мо ҳамкориҳои муфиди иқтисодӣ баранд ва дар айни ҳол, мо ба Созмони умумичаҳонии савдо дохил шуда, ба раванди ҳамгироии ҷаҳонӣ пайваस्त гардем.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ханӯз 16 марти соли 2003 дар ш. Киото пешниҳод карда буд, ки «...дурӯст мебуд, агар аз соли 2005 сар карда, Даҳсолаи байналмилалӣ амалиёти «Об – барои ҳаёт» (солҳои 2005 – 2015) эълон карда шавад». Хушбахтона, ин ташаббус аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид маъқул дониста шуд. Бо мақсади татбиқи ин иқдоми нек 30-31 майи соли 2005 дар толори «Ҷоҳи Ваҳдат»-и ш. Душанбе Конфронси байналмилалӣ оид ба ҳамкориҳои минтақавӣ дар ҳавзаҳои дарёҳои сарҳадгузар баргузор гардид. Конфронс барнома – тавсияҳои мушаххасро оиди ба татбиқи Даҳсолаи байналмилалӣ амалиёти «Об – барои ҳаёт» қабул намуд.

Ҳоло зиёда аз 150 мамлақати хориҷӣ, аз ҷумла Русия, Эрон, Чин, Корея, Қазоқистон, Ўзбекистон, Нидерландия, Швейтсария, Туркия, Австрия, Литва, Британия, ИМА, Олмон, Нигерия, Ҷопон ва дигар давлатҳо бо Тоҷикистон ҳамкорӣ доранд. Маса-

лан, мутобиқи шартномаи байни Русия ва Тоҷикистон аз 16 октябри соли 2004 Федератсияи Русия барои сохтмони Неругоҳи барқии оби Сангтӯда, заводи алюминий ва ғайра сармояи калон ҷудо намуд, ки як қисми он корхонаҳо ба кор даромаданд. Русия тайи панҷ соли охир барои пешрафти иқтисодиёти Тоҷикистон 2 миллиард доллари амрикоӣ маблағ ҷудо кардааст.

Соли 2009 дар ҷумҳурӣ 51 лоиҳаи сармоягузорӣ татбиқ шуд, ки маблағи умумии онҳо 5 миллиарду 200 миллион сомониро ташкил дод.

Солҳои охир робита ва ҳамкорӣ дар байни ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ беҳтар гардида, дар пешрафти ҳаёти иқтисодӣ тағйироти мусбӣ дида мешавад. Барои ташкил намудани фазои ягонаи иқтисодии минтақа Созмони Ҳамкории Осиёи Марказӣ, ки ба он ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Тоҷикистон ва Русия дохил шудаанд, фаъолияти хуб нишон медиҳад. 18 октябри соли 2004 дар ш. Душанбе мулоқоти сарони давлатҳои Созмони мазкур барпо гардид, ки дар он масъалаҳои зерин муҳокима шуданд: мустақам намудани робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоию фарҳангӣ, башардӯстона, мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир. Аз рӯи масъалаҳои муҳокимашуда қарорҳои мушаххас қабул шуда, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон Раиси Шӯрои сарони мамлакатҳои узви Созмони ҳамкории Осиёи Марказӣ интихоб гардид.

Ба туфайли пеш гирифта шудани сиёсати дурусти хориҷӣ Тоҷикистон имкон пайдо кард, ки бо кишварҳои мусулмонӣ муносибати хуб намуда, сармояҳои онҳоро дар пешрафти иқтисодиёти худ гузорад. Муносибати хуби иқтисодии байни Тоҷикистону Эрон, ба ин мисол шуда метавонад Ҷумҳурии Ислонии Эрон аллакай барои сохтмони нақби «Истиклол» ва Неругоҳи барқии оби "Сангтӯда-2" зиёда 250 миллион доллари ИМА ҷудо кардааст.

Мувофиқи барномаи сиёсати хориҷии Тоҷикистон робита ва ҳамкорӣ бо мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон низ дар назар дошта шудааст, вале, мутаассифона, дар айни ҳол бештари давлатҳои Аврупои Ғарбӣ мехоҳанд ба Тоҷикистон моли тайёрро оварда, аз ҷумҳурӣ ашёи хомро баранд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути кушода шудани нақлиёти трансконтиненталӣ, хусусан истифодаи Шоҳроҳи Абрешим, аз як тараф, ба давлатҳои Осиёи Ҷанубӣ ва аз тарафи дигар, ба кишварҳои Аврупои Ғарбӣ пайваست шуда, тичорат ва робитаҳои иқтисодиро беҳтар хоҳад кард.

5. ҲАМКОРИҶОИ ФАРҲАНҒИ БО КИШВАРҶОИ ХОРИҶӢ

Тоҷикистони соҳибистиклол дар арсаи байналмилалӣ мустақилона робитаҳои фарҳангиро пеш мебарад. Маълум аст, ки робитаҳои фарҳангӣ яке аз шаклҳои муфиди ба ҳам наздикшавии халқҳои ҷаҳон мебошанд.

Дар ибтидои асри XXI ин робитаҳо бо мамлакатҳои дуру наздики ҷаҳон дар самтҳои тайёр кардани мутахассисони баландихтисос аз байни ҷавонон; гузаронидани рӯзҳо ва ҳафтаҳои фарҳангу санъат; иштирок дар спартакиадаҳо, олимпиада ва ҳар гуна мусобиқаҳои варзишӣ байни давлатҳо; ширкат дар конференсҳо, симпозиумҳои байналмилалӣ ва ғайра амали гардонда шуданд. Масалан, ба варзишгарони Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо дар давраи соҳибистиклолӣ муяссар шуд, ки мустақилона дар ҳаракати варзишӣ ва олимпиадаи давлатҳои мусулмонӣ иштирок намоянд. Моҳи апрели соли 2005 дастаҳои варзишии Тоҷикистон дар олимпиадаи мамлакатҳои мусулмоне, ки дар Арабистони Саудӣ барпо гардида буд, иштирок намуда, ба унвон ва тухфаҳо ноил гардиданд.

Рӯзи Тоҷикистон дар ЮНЕСКО, Париж, октябри соли 2005. «Ансамбли «Зебо»

Яке аз падидаҳои мусба-ти даврони соҳибистиклолӣ он аст, ки аз мамлакатҳои дуру наздик ба Ҷумҳурии Тоҷикистон зуд-зудастаҳои хунарӣ ташриф оварда, таъби шаҳрвандонамонро шод мегардонанд. Танҳо солҳои 2004–2005 дар Тоҷикистон баромади дастаи хунарии Юлдуз Усмо-

*Дабири кулли ЮНЕСКО Коичи Матсуура ба Президент Эмомалӣ Раҳмон медали тиллоӣ супурда истодааст.
Париж,
октябри соли 2005*

нова (Ўзбекистон), гурӯҳи "Жасмин", Е. Петросян (Русия), хунарпешагони Ҷумҳурии Қирғизистон ва ғайра бомуваффақият гузаронида шуд.

Солҳои соҳибистиклоли хунарпешагони касбӣ ва фолклорию этнографии Тоҷикистон низ санъати волои худро дар кишварҳои ҷаҳон намоиш додаанд. Ансамбли давлатии «Лола» хунари хешро дар сатҳи баланд ба тамошобинони шаҳри Истанбули Ҷумҳурии Туркия нишон дода, бо комёбиҳои назаррас ба Ватан баргашт.

Дар фестивали 19-уми байналмилалӣ «Баҳори апрел» (с.2002) дар шаҳри Пхеняни Ҷумҳурии Халқии Корея санъаткорони тоҷик иштирок намуда, дар байни хунарпешагони 46 давлати ҷаҳон ҷойҳои намоёнро ишғол карда, соҳиби ҷомҳои тиллоӣ ва нуқрагини гаштанд. Театри русии ба номи В. Маяковский дар фестивали театрҳои драмативии русии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва соҳили Баҳри Балтик иштирок намуда, бомуваффақият хунарнамоӣ кард.

Соли 2005-ум санъаткорони ҷумҳуриӣ дар Русия, Ҷопон ва хусусан, дар Париж ба муносибати Рӯзи Тоҷикистон дар ЮНЕСКО хунарнамоӣ карда, ҳамаро мафтун гардониданд. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тасмим гирифтааст мунтазам дар ҷорабиниҳои фарҳангии байналмилалӣ иштирок намуда, саҳми арзандаи худро барои боз ҳам мустақкам шудани дӯстии байни халқҳо ва пойдории сулҳ дар рӯйи замин гузорад.

Моҳи октябри соли 2005 Дабири кулли ЮНЕСКО Коичи Матсуура барои саҳми босазо гузоштан дар рушди муносибати фарҳангӣ, хифзу гиромидошти ёдгориҳои таърихӣ ва мавқеи дурбинонаи фарҳангпарварӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро бо медали тилло сарфароз гардонид.

Тоҷикистони соҳибистиклол кӯшиш дорад, ки саҳми арзандаи

худро инчунин дар пешрафти фарҳанги байналмилалӣ гузорад. 23 феввали соли 2010 Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид ташаббуси наҷиби ҳукуматҳои Тоҷикистон, Озарбойҷон, Туркманистон, Қирғизистонро дастгирӣ намуда, 21 мартро Рӯзи ҷашни байналмилалии Наврӯз эълон намуд.

Дар пешрафти фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварҳои хориҷӣ низ саҳм мегузоранд. Чунончи, Ҷумҳурии Ислонии Эрон барои мактабҳои ҷумҳурӣ китобҳои дарсӣ ва осори чандин шоиру нависандаро ҷоп кардааст. Асарҳои зиёди адибону олимони тоҷик бо хатти ниёгон дар ин кишвари дӯст ҷоп шуданд. ИМА китобҳои илмӣ олимони тоҷикро нашр намуда, дар назди музейи Метрополи Нью-Йорк намоиши «Тоҷикистони қадима»-ро ташкил додааст. Китоби олимони тоҷик Ю. Нуралиев ва С. Нодирӣ «Табобат бо усули Ибни Сино» ду маротиба дар Булғористон ҷоп шуд.

Дар даврони Иттиҳоди Шӯравӣ ҷумҳуриҳои РСФСР, Украина, Беларус, Қазоқистон, Ўзбекистон барои Тоҷикистон шароит муҳайё намуданд, то ки шаҳрвандони он М. Ашрафӣ, Т.Р. Каримов, Х. Холҷӯраев, Д. Уроқов, Ф. Зикриёев, М. Ҳасанова (ш. Маскав), Т.Н. Назаров (ш. Ленинград), Ф. Мирзоаҳмадов (ш. Киев), К. Абдулов (ш. Тошканд) ва бисёр дигарон рисолаҳои докториашонро тайёр карда, бомуваффақият дифоъ намоянд. Дар асри ХХІ бошад, дахҳо донишмандони варзидаи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон сарбаландона саҳми арзандаи худро дар пешрафти илм ва тайёр намудани мутахассисони баландихтисос барои давлатҳои ҷаҳон мегузоранд. Ҳоло як зумра докторони илм, профессорони Тоҷикистон Т. Қурбонов дар Донишгоҳи Маскав, Б. Сафаралиев дар ш. Челябинск ва ғайра ба фаъолияти илмию омӯзгорӣ машғуланд.

6. МУҲОЧИРАТИ ШАҲРВАНДОНИ ТОҶИКИСТОН БА КИШВАРҲОИ ХОРИҶӢ

Муҳочирати хеле калони аҳолии Тоҷикистон дар арафа ва рафти ҷанги шаҳрвандии солҳои 90-ум сурат гирифт. Шаҳрвандони ҷумҳурӣ ба ҷумҳуриҳои Ўзбекистон, Туркманистон, Қирғизистон, Қазоқистон, Русия, ИМА, Исроил ва ғайра кӯч бастанд.

Албатта, дар роҳи баргардонидани шаҳрвандонамон ба

Ватан зери сарвари Президентии Ҷумҳурии Эмомалӣ Раҳмон корҳои начиниб карда шуд ва аксари мардуми гуреза, инчунин, як қисми муҳоҷирон ба Тоҷикистон баргаштанд, вале тоҷикон, тоҷикзабонон ва собиқ шаҳрвандони ҷумҳуриамон бисёр меҳондорон ба Тоҷикистон робитаи доимӣ дошта бошанд. Хусусан, баъд аз он, ки дар Тоҷикистон сулҳ, ваҳдат ва ягонагӣ ба амал омад, барои эҳё ва ривоҷи робитаҳои судманд бо тоҷикистониён шароитҳои хуб фароҳам омад.

Ҳамин тавр агар то имзо гардидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон (27 июни соли 1997) робитаҳо танҳо дар сатҳи гузаронидани чорабиниҳои фарҳангӣ сурат гирифта бошанд, пас баъди имзои ҳуҷҷат оид ба сулҳ аҳдномаҳои дутарафа дар байни давлатҳо аз рӯи масъалаҳои иқтисодӣ, техникаӣ, илмию фарҳангӣ ва ёрии башардӯстонаи тиббӣ сурат мегиранд.

Ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон созмонҳои сершумори ҷамъиятӣ амал намуда, бо тоҷикистониҳои бурунмарзӣ робитаҳои доимӣ доранд. Дар ин бора фаъолияти созмонҳои «Ҷунбиши миллии Тоҷикистон» (9 ноябри соли 1996), «Ҷамъияти русҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (1 октябри соли 1991), «Ҷамъияти ўзбекҳои Тоҷикистон» (30 март соли 1991), «Маркази ҷамъиятӣ-фарҳангии тотору бошқирҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дӯстлик» (16 майи соли 1992),», «Ҷамъияти фарҳангӣ маърифатии гурчиҳо «Сатвистимо Иберия» (26 майи соли 1997), «Ассотсиатсияи корейгиҳои шӯравии Тоҷикистон» (20 январи соли 1990), «Ҷамъияти туркманҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (24 майи соли 1994), «Ҷамъияти арманҳои Тоҷикистон бо номи Месроп Маштотс (9 декабри соли 1989), «Ассотсиатсияи уйғурҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (16 майи соли 1992), «Ҷамъияти қирғизҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (26 июни соли 1997) ва ғайра шаҳодат медиҳанд. Ин созмонҳо на танҳо дар дохили ҷумҳурии, балки бо собиқ шаҳрвандонамон, ки ҳоло дар кишварҳои хориҷӣ иқомат мекунанд, робита доранд ва чорабиниҳои фарҳангӣ мегузаронанд.

Бо дарназардошти рушди ояндаи иҷтимоию иқтисодии ҷумҳурии, аз ҷумла таъмини сатҳи сазовори зиндагии аҳолии, коҳиш

додани сатҳи бекорӣ ва рақобатпазирии захираҳои меҳнати моҳи июни соли 2011 Стратегияи давлатии рушди бозори меҳнат барои давраи то соли 2020 тасдиқ гардид.

Дар соли 2011 барои такмили механизми танзим ва мурағаб-созии муҳочирати кории хориҷӣ, фаъолсозии муколамаи сиёсӣ бо мақсади таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои муҳочирони тоҷик дар қаламрави давлатҳои хориҷӣ як қатор корҳо ба анҷом расонида шуда, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон моҳи октябри соли 2011 Стратегияи миллии муҳочирати меҳнати шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хориҷа барои солҳои 2011–2015 қабул гардид.

7. ЭҶЁ ВА РУШДИ РОБИТАҶОИ ТОҶИКИСТОН БО ТОҶИКОНИ БУРУНМАРЗӢ

Ба тӯфайли ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистикҷоли Тоҷикистон барои барқарор кардан ва рушд додани равобит бо тоҷиконе, ки берун аз марзи ҷумҳурӣ зиндагӣ мекунанд, шароити хуб муҳайё гардид. Дар натиҷаи равобити байни ҳаммиллату ҳамзабонон дӯстӣ боз ҳам мустаҳкам гардида, ҳамгирии фарҳангӣ ва иқтисодӣ густариш хоҳад ёфт.

Маълум аст, ки тоҷикон на танҳо дар сарзамини имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз замони қадим дар Афғонистон, Эрон, Покистон, Чин, дар собиқ ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ, хусусан, дар Ёзбекистон, Қирғизистон, Туркменистон ва ғайра низ истиқомат мекарданд.

Дар қарни ХХ низ аз қаламрави Тоҷикистон ба кишварҳои хориҷии дур ва наздик як қисми тоҷикон кӯч бастаанд. Бори аввал баъди Инқилоби Октябр ва барпо гардидани Ҳокимияти Шӯравӣ дар сарзамини Осиёи Марказӣ баъзе сармоядорон, ходимони динӣ, онҳое, ки дар оппозиция ва аз сохтори нав норозӣ буданд, ба ҳудуди Афғонистон, Эрон, Чин, Покистон, Ҳиндустон, Туркия, ҳатто ба Арабистони Саудӣ рафтанд.

Мутаассифона, дар натиҷаи тақсимои милли-худудии Осиёи Миёна баъзе ноҳия ва деҳоти тоҷикнишин дар ҳудуди дигар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ, ки ҳоло соҳибистикҷол гардидаанд, монданд.

Яке аз созмонҳое, ки бо тоҷикони бурунмарзӣ кори доимии

пурсамар мебарад, Чамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ мебошад. Дар ҷумҳуриамон, инчунин, Чамъиятҳои дӯстии Тоҷикистон бо Олмон, Покистон, Ҳиндустон, Эрон, Афғонистон ва ғайра амал мекунанд ва мунтазам конференсҳои илмӣ, шабнишинӣ, намоишҳои асарҳои расмон, вохӯрӣ ва баромади дастаҳои хунари кишварҳои хориҷиро ташкил менамоянд. Фаъолони ин чамъиятҳо дар чорабиниҳои фарҳангии мамлакатҳои хориҷӣ низ иштирок мекунанд.

Бо мақсади барқарор намудани робитаҳои доимӣ ва самаранок бо тоҷикони бурунмарзӣ, (берун аз ҷумҳурӣ 70 миллион ҳамватан зиндагӣ мекунанд) Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон «Пайванд» чун созмони ғайридавлатии байналмилалӣ фаъолият мекунад, ки сарварии онро Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба уҳда дорад. Дар Оинномаи созмони «Пайванд» қайд шудааст, ки «...дар бунёди арзишҳо ва суннатҳои муштараки таърихӣ ва фарҳангии тоҷикон ва форсизабонон ба манзури густариш ва таҳкими муносибатҳои дӯстона таъсис ёфтааст. Анҷумани «Пайванд» бо мақсади фароҳам овардани фазои мусоид ва шароити муносиби ҳамкорӣ дар роҳи тавсеа ва рушди муносибати фарҳангӣ, илмӣ, иқтисодӣ ва тиҷоратӣ робитаҳои ҳамҷониба бо ҳамватанон ва ҳамзабонони бурунмарзиро таъмин ва таҳким мебахшад».

Яке аз корҳои начиби Анҷумани «Пайванд» кӯшиши муайян намудани ҷойи сукунати тоҷикон ва дар ибтидои кор ташкили алоқаҳои амалӣ оид ба корҳои фарҳангӣ ва ривочи робитаҳои тиҷоратӣ мебошад. Баҳри амалӣ гардонидани ин мақсад Анҷумани фаъолони худро ба минтақа ва шаҳрҳои, ки дар он ҷо аз замонҳои қадим тоҷикон сукунат доранд, ба мисли Самарқанд, Бухоро, Тошканд ва ноҳияҳои водии Фарғона фиристонд. Сарфи назар аз душвории объективӣ ва субъективӣ, оҳиста-оҳиста тадбирҳои натиҷаи дилхоҳ доданд. Дар амалӣ гардидани чунин барнома матбуоти даврии Анҷумани, ки бо номи «Пайванд» нашр мешавад, натиҷаи мусбат бахшид. Маҷалла бо забонҳои тоҷикӣ, форсӣ ва англисӣ нашр гардида, инчунин, ба хонандагони хориҷӣ фиристода мешавад.

Бояд қайд кард, ки дар пешрафти кори Анҷумани «Пайванд»

хусусан ходимони он – М.Осимӣ, К.Айнӣ, А. Маниёзов, У. Холикназар, З.Аҳрорӣ, Ю. Нуралиев, И. Салоҳиддинов ва дигарон хизмати босазо кардаанд. Танҳо дар солҳои 1993-1996 раёсати созмони байналмилалии тоҷикон тавонист зиёда аз 25 гурӯҳро, ки намояндагони илму фарҳанги форсизабонон буда, аз 20 мамлақати ҷаҳон 700 нафарро ташкил меоданд, қабул намоянд. Дар рафти ташкили мулоқот бо меҳмонон ба масъалаҳои мустаҳкам кардани дӯстию ҳамкорӣ, хусусан дар соҳаи илму фарҳанг, қадамҳои амалӣ гузошта шуд.

Бояд қайд намуд, ки бо дастгирии Президенти Ҷумҳурӣ, раиси Анҷуман Эмомалӣ Раҳмон сол то сол муносибат бо ҳамватанони бурунмарзӣ бештар рушду густариш меёбад.

Анҷумани «Пайванд» дар давоми фаъолияти худ тавонист ҳамкориашро бо ҷамъиятҳои тоҷикони Афғонистон, Эрон, Покистон, давлатҳои Осиё, Африқо барқарор намояд ва инкишоф диҳад. Дар ин бора фаъолияти Анҷумани «Пайванд» оид ба тайёр кардан ва гузаронидани Форумҳои тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон шаҳодат медиҳад. Анҷумани «Пайванд» инчунин, саҳми арзандаи худро дар бозгардонидани шаҳрвандон-фирориён, ки солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ба кишварҳои хориҷӣ кӯч баста буданд, гузошт.

Яке аз самтҳои муҳими фаъолияти Анҷумани «Пайванд» тайёр кардан ва гузаронидани симпозиумҳои байналмилалии илмӣ-фарҳангӣ ба муносибати 1100-солагии давлати Сомониён, 675-солагии Камоли Хучандӣ, ҳазораи «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ, 1400-солагии Борбади Марвазӣ ва ғайра мебошад, ки дар Тоҷикистон, Ўзбекистон, Эрон ва Русия баргузор гардиданд.

Ҳамин тавр, Анҷумани «Пайванд» саҳми арзандаи худро дар мустаҳкам гардонидани сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон бомуваффақият мегузорад.

Бо кумаку дастгирии ҳамватанон ва тоҷикону ҳамзабонони бурунмарзӣ Анҷумани «Пайванд» чорабиниҳои зиёди фарҳангӣ доир месозад. Аз ҷумла бо забони тоҷикӣ-форсӣ китобҳои илмӣ-оммавӣ, бадеӣ, рӯзнама ва маҷалла чоп намуда, дар байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ ва кишварҳои хориҷӣ риштаҳои дӯстиро боз ҳам мустаҳкам менамояд.

Фаъолияти самараноки Анчумани «Пайванд» боз дар он ифода меёбад, ки тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон мунтазам дар ҷашни Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолона ширкат меварзанд.

Бояд қайд кард, ки дар кишварҳои хориҷӣ низ ҷамъиятҳои тоҷикони бурунмарзӣ амал мекунанд ва дар омӯхтан ва тарғиби фарҳанги қадима ва муосири тоҷикону форсизабонон хизмати босазо менамоянд. Чунончи, дар ш. Париж Анчумани байналмилалии Рӯдакӣ таъсис дода шудааст, ки вай дар интишори фарҳанг, масъалаҳои муҳимми таърих, назарияи тамаддуни мардуми форсизабон ва умуман дӯстии мардуми ориёӣ саҳми муносиб мегузорад.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ
СУХАНРОНИИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ
РАҲМОН ДАР МУЛОҚОТИ САРОНИ ДАВЛАТҲОИ ОСИЁ
ВА АФРИҚО БА ИФТИХОРИ 50-УМИН СОЛГАРДИ
КОНФРОНСИ БАНДУНГ

...Мо хама гуна зухуроти терроризмро, сарфи назар аз ҳадафҳои танзимдиҳандагони он, қотеона маҳкум менамоем ва бо он мубориза мебарем. Дар ин мубориза, ки пирузӣ дар он танҳо бо кӯшишҳои муштарақ ба даст хоҳад омад, муносибати интиҳобӣ ва стандартҳои дугона набояд ҷой дошта бошад, вале бояд ҳамеша дар мадди назар дошт, ки танҳо бо роҳи истифода аз қувва наметавон терроризмро аз байн бурд. Зиеда аз ин, набояд решаи онро дар ин ё он мазҳаб ё фарҳанг ҷуст. Кӯшиши баъзе доираҳо дар бобати бо дини мубини ислом пайванд додани терроризм ва ифротгароӣ боиси таассуф аст.

Чунин тафсир моҳияти ҳақиқии исломро таҳриф намуда, дар назари оламиён онро чун сарчашмаи бадӣ ва зӯрварӣ вонамуд менамояд, ки ин худ барои бархостани эҳсоси бадбинӣ нисбати олами ислом ва хоҳу ноҳақ барои ҷоннок шудани нерӯҳои неофашистӣ ва шовинистӣ мусоидат менамояд...

"Садои мардум", 27 апрели соли 2005.

СУХАНРОНИИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ
РАҲМОН ДАР МАҶЛИСИ УМУМИИ САТҲИ ОЛИИ
МАҶМАИ УМУМИИ СММ БАҲШИДА БА МАСЪАЛАҲОИ
ҲАДАФҲОИ РУШДИ ҲАЗОРСОЛА,
Ню-Йорк,
20 октябри соли 2010

...Тоҷикистон дар бобати ба даст овардани Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола аз ҷумлаи ҳашт мамлакати озмоишӣ (пилотӣ) ба шумор меравад.

Вобаста ба ин, дар мамлакати мо Стратегияи миллии рушд ба-рои давраи то соли 2015 қабул карда шудааст. Барномаи мазкур ҳуҷҷати асосии стратегӣ буда, афзалият ва самтҳои умумии сиёсати давлатро муайян менамояд, ки ба рушди устувори иқтисодӣ, осонгардонии дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои асосии иҷтимоӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ равона шудааст.

...Айни ҳол тақрибан нисфи бучети давлатии мамлакат ба соҳаҳои иҷтимоӣ, асосан ба соҳаҳои маориф ва тандурустӣ сарф карда мешавад.

"Ҷумҳурият", 25 сентябри соли 2010.

ПАЁМИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ш. Душанбе, 23 январи соли 2015
БАҲРИ СУЛҲ ДАР РӮЙИ ЗАМИН

Вазъияти ҷаҳони имрӯза моро водор мекунад, ки фаъолияти самараноки тамоми сохторҳои давлатиро барои таъмини бозъти-моди сулҳу субот ва амнияти кишварамон равона созем ва барои ҳар як сокини кишвар шароити арзандаи зиндагӣ ва ҳаёти осоиш-таро муҳайё кунем.

Бори дигар хотиррасон менамоям, ки ҳар як шахрванди киш-вар бояд ба кадрҳои давлати соҳибистиклол ва зиндагии оромӣ осу-да расида, ҳеҷ гоҳ зиракии сиёсиро аз даст надихад ва ҳаргиз фи-рефтаи таблиғоту ақидаҳои бебунёди ифротӣ нашавад.

Ҳукумати мамлакат вазифадор аст, ки бо мақсади таъмини ам-нияти давлат ва ҷомеа маблағгузориро барои таъминоти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ бо техникаву технологияҳои замонавӣ ва таҷҳизоту дастгоҳҳои муосир, бунёди иншооти сарҳадӣ, мустаҳкам намудани заминаҳои моддию техникӣ, муҳайё кардани тамоми шароити зарурии зиндагӣ ва хизмат барои сохто-ру мақомоти зикршуда сол ба сол зиёд намояд.

Ба хоџири хифзи сулху оромӣ ва пайдорию суботи сиёсӣ ҳама бояд муттаҳид бошем ва ба фаъолияти сохтору мақомоти давлатӣ ҳамаҷониба мусоидат намоем.

"Ҷумҳурият", 7 мартӣ соли 2015

**ПАЁМИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ш. Душанбе, 23 январӣ соли 2015**

**"СИЁСАТИ ДАРҲОИ КУШОД" ВА РОБИТА БО
КИШВАРҲОИ ХОРИҶӢ**

Муҳтаво ва ҳадафҳои "сиёсати дарҳои кушод", ки бо амалӣ намудани он сарзамини мо сафи дӯстони худро пайваста зиёд намудааст, ҳамоно мисли пештара боқӣ хоҳанд монд ва барои тақвияти рабобити Тоҷикистон бо тамоми кишварҳои дунё хизмат хоҳанд кард...

Робитаҳои муассир ва созанда бо созмонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла ниҳодҳои бонуфузи молиявӣ, ки мо тӯли солҳои истиқлолият бо онҳо ҳамеша ҳамкориҳои судманд доштем, ба таври устувор идома хоҳанд ёфт.

Дар ин ҷаҳорҷӯба мо минбаъд низ бо роҳандозии густурдаи дипломатияи ҳамкорӣ дар соҳаи об нақши пешбарандаи Тоҷикистонро оид ба ин масъалаҳо дар арсаи байналмилалӣ тақвият хоҳем бахшид.

Бинобар ин кишвари мо дар идомаи ташаббусҳои созандаи қаблӣ ният дорад, ки ба мақсади арзёбии фарогири раванди татбиқи Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои ҳаёт 2005–2015», ки бо ташаббуси Тоҷикистон роҳандозӣ шуда буд, имсол тибқи қарори нави Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид дар Душанбе конفرонси байналмилалии сатҳи баландро доир намояд.

Мақсад аз он баррасии мушкилоти глобалии нарасидани оби нӯшокӣ дар сайёра, андешидани чораҳои зарурӣ дар ҷавоби он,

таъкиди зарурат ва талқини ғояи ҳамкориҳои созанда дар ҳалли масъалаҳои марбут ба об буда, ба хоҳири рушди устувори кишварҳои минтақа ва ояндаи неки мардумони он доир карда мешавад.

"Ҷумҳурият", 7 март соли 2015.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Дар кадом кишварҳои хориҷӣ тоҷикон аз даврҳои қадим сукунат до-ранд?

Дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандии солҳои 90-ум шаҳрвандони Тоҷикистон ба кадом мамлакатҳои хориҷӣ қўч бастанд?

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

–Нақши ҷамъиятҳои дӯстии Тоҷикистон дар рушди робитаҳои фарҳангӣ бо мамлакатҳои хориҷӣ.

–Фаъолияти Ҷамъияти фарҳангии тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон.

–Саҳми Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1. Кай Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон узви Созмони Миллали Муттаҳид гардид?

А) Соли 1991; В) Соли 1992; С) Соли 1999; D) Соли 2002; E) Соли 2003.

2. Кадом давлат аввалин шуда Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистонро шинохтааст?

А) Федератсияи Русия; В) Ҷумҳурии Ўзбекистон; С) Ҷумҳурии Ислонии Эрон; D) Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон; E) Ҷумҳурии Қирғизистон.

3. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз кадом сол сиёсати "дарҳои кушод"-ро пеш гирифт?

А) Соли 2000; В) Соли 2001; С) Соли 2002; D) Соли 2003; E) Соли 2005.

4. Созмоне, ки бо тоҷикони бурунмарзӣ кори доимии пурсамар мебаррад, ҷӣ ном дорад?

А) Ҷунбиши миллии Тоҷикистон; В) Ҷамъияти русҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон; С) Ҷамъияти фарҳангии тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон «Пайванд»; D) Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ; E) Ҷамъияти ўзбекҳои Тоҷикистон.

5. Кадом сол бо қарори ЮНЕСКО ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе ҷои «Шаҳри Сулҳ» супорида шуд?

А) Соли 2003; В) Соли 2004; С) Соли 2005; D) Соли 2006; E) Соли 2007.

6. Кадом созмони ҷаҳонӣ қарор қабул кард, ки ҷашни Наврӯз дар сатҳи байналмилалӣ қайд карда шавад?

А) Аз соли 2004 бо қарори ЮНЕСКО; В) Соли 2005 бо қарори Созмони Ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ; С) Соли 2008 бо қарори Созмони Ҳамкориҳои Шанхай; D) Соли 2009 бо қарори Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА); E) Соли 2010 бо қарори Созмони Милали Муттаҳид.

Ҷавоб

ба намунаи тестӣ (санҷишӣ)

1 – В, 2 – С, 3 – D, 4 – С, 5 – В, 6 – E.

ХУЛОСА

Асри XX, сарфи назар аз душворӣ, қачравӣ ва камбудихо, барои халқи тоҷик асри комёбиҳо буд. Маводи дар китоб овардашуда ба хонанда имкон медиҳад, ки роҳи тайкардаи халқи хешро дар тӯли солҳои 40-уми асри XX ва ибтидои асри XXI ҳолисона таҳлил ва ҷамъбаст намояд. Аз солҳои 90-ум сар карда, Тоҷикистон роҳи хоссаеро пеш гирифтааст, ки мувофиқи Конститутсия дар мамлакат давлати соҳибхатиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона барпо ва мустақкам гардид.

Ташкилҳои давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон дар ҳаёти сиёсӣ воқеаи таърихӣ мебошад, вале истиқлолият дар шароите ба амал омад, ки ҷанги бародаркуш ҷумхуриро хароб карда, бӯхрони сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоиро амиқ гардонд ва маънавиётро кошта кард.

Бо мустақкам гардидани сулҳ ва ваҳдати миллӣ Тоҷикистони соҳибистиклол ба таҷрибаи таърихӣ хеш таъя намуда, дар қарни XXI комёбиҳои бузург ба даст меорад. Комёбиҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон бештар ба кӯшишу иродаи ҷавонони мамлакат, ки аксари аҳолиро ташкил медиҳанд, вобаста аст.

Ҳоло барои омӯхтани касбу ҳунар ва ҳатто барои дар мактабҳои бонуфузи дунё таҳсил намудани ҷавонон шароит муҳайё гардидааст. Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки насли наврас бо донишу маҳорати бузург ва меҳнатдӯстиаш дар асри XXI шуҳрати Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд хоҳад бардошт.

Ҳамин тавр, сарфи назар аз мушкилиҳои иқтисодию иҷтимоӣ бо сарвари Пешвои миллат, Президент Эмомалӣ Раҳмон корҳои бузург оғоз ва ба анҷом расонида мешавад. Аз ҷумла ба мардум тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин аҳолиро аз хатари гуруснагӣ раҳой бахшид. Қолиби қайд аст, ки аз соли 1997 сар карда дар кишвар пешрафт дар соҳаи иқтисодӣ ба амал омад.

Ба тӯфайли созишномаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Ислонии Эрон ва Чин сохтмонҳои азими ҷумҳурий, чун Неругоҳҳои барқи обии Роғун сохта шуда истодааст, Сангтӯда 1 ва 2 ба итмом расида ва солҳои наздик истиқлолияти

энергетикии мамлакат таъмин хоҳад гашт.

Бо кумак ва сармояи ватанию хориҷӣ боз сохтмони бисёр корхонаҳо ва роҳҳои автомобилгарду оҳан ба охир хоҳад расид. Дар соҳаи фарҳанг, маориф ва варзиш низ муваффақиятҳои назаррас дида мешавад. Шаҳрвандони кишвар 25-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистонро бо тухфаҳои арзанда пешвоз гирифтанд. Халқи тоҷик таҳти сарвари Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон тавонист ба ҷаҳониён исбот намояд, ки вай миллати куҳан ва дорои фарҳанги ғании қадима мебошад. Дар мамлакат на танҳо оташи ҷанг хомӯш ва бухрони калони умумӣ паси сар шуд, инчунин, Тоҷикистони азиз рӯ ба эҳё ва тараққиёт ниҳода, аз тарафи кулли кишварҳои ҷаҳон эътироф гардид. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистонро зиёда аз 200 мамлакати ҷаҳон ба расмият шинохта, 130 давлати хориҷӣ бо кишварӣ муносибатҳои дипломатӣ доранд.

Алҳол вазифаи муқаддаси ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ гузоштани саҳм дар роҳи сулҳ ва таъмини ваҳдати миллӣ мебошад. Ҳамдигарфаҳмӣ ва ваҳдати миллӣ метавонад сатҳи зиндагии мардумро баланд бардошта, равнақи Тоҷикистонро таъмин намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон чун узви Созмони Милали Муттаҳид барои нигоҳ доштани сулҳ дар миқёси ҷаҳон саҳми босазо хоҳад гузошт.

20 октябри соли 2010 дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Маҷлиси умумии сатҳи олии Маҷмаи умумии СММ бахшида ба масъалаҳои Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола (ш. Нью-Йорк) қайд карда шуд, ки «Имрӯз дар арафаи панҷ соли охири барои расидан ба ин ҳадафҳо ҷудокардашуда итминон дорам, ки Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола ноилшавандаанд ва мо барои иҷрои ин кор бояд тадбирҳои муштаракӣ таъхирнопазир ва муассир андешем».

Ба ҷавонони ватандӯстамон муроҷиат карда онҳоро даъват менамоем, ки бо таърихи ғанию гуногунранги худ аз тамоми бурду боҳти он огоҳ гардида, паҳлуҳои муфиди онро истифода карда, дар қарни XXI чун аҷдоди нақуноми худ дар ташаккули тамаддуни ҷаҳонӣ саҳмгузор бошанд.

Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон 23 январӣ соли 2015 дар Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин таъкид намуд: "Мо бояд Ватани худро сидқан ва баробари ҷони ҳеш дӯст до-рем, ватандӯсту меҳанпарастӣ воқеӣ бошем, шукронаи неъматӣ бузургтарин ва муқаддаси инсонӣ, яъне соҳибватанӣ ва озодиро ба ҷо орем, барои ҳимояи сарзамини аҷдодӣ ҳамеша омода бо-шем, ба хоҳири пешрафту ободии дарвлати соҳибистиклоламон ва рӯзгори осудаву орои ҳар як хонадони кишвари азизамон шабу рӯз заҳмат кашем".

САНАҶОИ АСОСИИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОЧИК ДАР НИМАИ ДУЮМИ СОЛҶОИ 40-УМИ АСРИ XX ВА ИБ- ТИДОИ АСРИ XXI

- Соли 1946,
8 август** –Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи чорумро қабул намуд.
- Солҳои
1946–1956** –Бобочон Ғафуров вазифаи котиби аввали Ҷизби Коммунистии Тоҷикистонро ба уҳда дошт.
- Соли 1947,
моҳи феврал** –Интихоботи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон гузаронида шуд.
- Соли 1948,
моҳи сентябр** –Шӯрои Иттифокҳои касабаи ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт.
- Соли 1948** –Донишгоҳи миллии Тоҷикистон таъсис ёфт.
- Соли 1949** –Неругоҳи барқи обии Варзоби поён ба кор даромад.
- Соли 1949,
моҳи сентябр** –Дар пойтахти мамлакат – ш. Маскав даҳаи адабиёти тоҷик гузаронида шуд.
- Соли 1951,
14 апрел** –Академияи илмҳои Тоҷикистон ташкил ёфт. Аввалин президенти он С. Айнӣ интихоб гардид.
- Солҳои
1956–1961** –Турсун Ёлчабоев вазифаи котиби аввали Ҷизби Коммунисти Тоҷикистонро иҷро кардааст.
- Соли 1956,
22 декабр** –ҶШС Тоҷикистон бо ордени Ленин мушарраф гардид.
- Соли 1958,
23-25 апрел** –Дар ш. Душанбе Анҷумани якуми рассомони Тоҷикистон барпо шуд.
- Соли 1958,
июн** –Бюрои КМ ҶК Тоҷикистон қарори махсусро оид ба аз соли хониши 1958–59 чорӣ намудани омӯзиши фанни таърихи халқи тоҷик дар тамоми мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва мактабҳои олии ҷумҳурӣ қабул намуд.

- Соли 1959,
7 ноябр** –Студияи телевизиони Тоҷикистон ба кор даромад.
- Соли 1960** –Соҳтмони Неругоҳи барқи обии Норақ оғоз ёфт.
- Соли 1960** –Филми «Қисмати шоир» дар Қоҳира сазовори мукофоти кинофестивали мамлакатҳои Осиё «Уқоби тиллоӣ» гардид.
- Солҳои
1961-1982** –Ҷаббор Расулов котиби якуми Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон буд.
- Соли 1963,
2 январ** –Мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯадуллоҳи Рӯдакӣ дар соҳаи адабиёт, санъат ва меъморӣ таъсис ёфт.
- Соли 1967,
1 март** –Таъсиси Мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино дар соҳаи илму техника.
- Соли 1967** –Заводи нуриҳои азотии Вахш ба кор даромад.
- Соли 1967** –Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон барои комёбиҳои хоҷагии халқ бо ордени Ленин мукофотонида шуд.
- Соли 1968,
15-16 феврал** –Анҷумани XVIII Комсомоли Тоҷикистон баргузор гардид.
- Соли 1971** –Кушода шудани Театри давлатии ҷавонон, ки баъдтар ба он номи Маҳмудҷон Воҳидов гузошта шуд.
- Соли 1972,
15 ноябр** –Аввалин агрегати Неругоҳи барқи обии Норақ ба кор даромад.
- Соли 1972,
моҳи декабр** –Тоҷикистон бо ордени «Дӯстии халқҳо» мукофотонида шуд.
- Соли 1973** –Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода таъсис ёфт.

- Соли 1978,
14 апрел** –Сессияи ҳаштуми ғайринавбатии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон Конституция (Қонуни Асосӣ)-и Тоҷикистонро қабул кард.
- Соли 1980** –Тоҷикистон бори аввал ба давлат зиёда аз 1 млн. тонна пахта супорид.
- Соли 1981,
моҳи май** –Дар Спартакиадаи VII ҷавонзанони Тоҷикистон 130 ҳазор духтар ширкат варзиданд.
- Соли 1984,
15 октябр** –60-солагии ҶШС Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.
- Соли 1986,
моҳи январ** –Анҷумани XX Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон сиёсати бозсозиро дастгирӣ намуд.
- Соли 1989,
22 июл** –Шӯрои Олии Тоҷикистон Қонунро «Дар бораи ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ» қабул намуд.
- Соли 1990,
12–14 феврал** –Дар шаҳри Душанбе бесарусомониҳо рух доданд, ки дар рафти он шаҳрвандони бегуноҳ ҳалок шуданд.
- Соли 1990,
24 август** –Иҷлосияи дуюми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи соҳибистиклолии Тоҷикистон эълomia қабул намуд.
- Соли 1990,
22 ноябр** –Дар Маҷлиси Шӯрои Оли Қаҳҳор Маҳкамов аввалин Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.
- Соли 1990,
12 декабр** –Шӯрои Оли Қонуни ҶШС Тоҷикистонро «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҶШС Тоҷикистон» қабул намуд.
- Соли 1991,
моҳи сентябр** –Иҷлосияи ғайринавбатии Шӯрои Оли 9-сентябрро чун санаи таъсиси Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тасдиқ кард.
- Соли 1991,
24 ноябр** –Раҳмон Набиев бо раёйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шуд.

- Соли 1992,
2 март** – Ҷумҳурии Тоҷикистон узви Созмони Милали Муттаҳид гардид.
- Соли 1992,
моҳи май** – Дар Тоҷикистони соҳибистиклол ҷанги шаҳрвандӣ оғоз ёфт.
- Соли 1992,
16 ноябр-2
декабр** – Дар қасри Арбоби Хучанд иҷлосияи таърихӣ XVI-уми (даъвати дувоздахум) Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд.
- Соли 1992,
19 ноябр** – Эмомалӣ Раҳмон дар иҷлосияи XVI, ки дар ш.Хучанд барпо гардида буд, раиси Шӯрои Оли интиҳоб гардид.
- Соли 1993,
23 феврал** – Артиши миллии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ташкил ёфт.
- Соли 1993,
27 декабр** – Маҷлиси Шӯрои Оли Қонун «Дар бораи маориф»-ро қабул намуд.
- Соли 1994,
4 апрел** – Бо мақсади таъмини сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон гуфтушуниди байни тоҷикон оғоз ёфт.
- Соли 1994,
5 сентябр** – Ба муносибати 1000-солагии «Шоҳнома»-и А. Фирдавсӣ дар ш. Душанбе Симпозиуми байналмилалӣ баргузор гардид.
- Соли 1994,
6 ноябр** – Дар натиҷаи раъйпурсии умумихалқӣ Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд.
- Соли 1994,
6 ноябр** – Эмомалӣ Раҳмон ба тариқи раъйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.
- Соли 1994,
10 декабр** – Анҷумани якуми Ҳизби Халқӣ-Демократии Тоҷикистон барпо гардид. Соли 2002 ҳизб беш аз 90 ҳазор узв дошт. 18 апрели соли 1998 Эмомалӣ Раҳмон Раиси ҳизб интиҳоб гардид.

- Соли 1995** –Ворид намудани рубли тоҷикӣ ба низоми мустақили пули миллӣ, пеш бурдани сиёсати ягонаи пулию қарзӣ ва асбори Тоҷикистон шароит фароҳам оварда, барои қорӣ намудани пули миллии нав – сомонӣ заминаи зарурӣ гузошт.
- Соли 1995, 9 октябр** –Фармони Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон дар хусуси ба деҳқонон ҷудо карда додани 50 ҳазор гектар замин баромад.
- Соли 1996, 9 март** –Бо дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон намояндагони 30 соҳмон, хизмҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ «Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистон»-ро имзо карданд.
- Соли 1996, 23 декабр** –Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбари Иттиҳоди неруҳои оппозитсионии тоҷик С.А. Нурӣ дар ш. Маскав созишнома имзо кард, ки тибқи он Комиссияи оштии миллӣ таъсис дода шуд.
- Соли 1997, 27 май** –Кумитаи қор бо ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфт.
- Соли 1997, 27 июн** –Дар шаҳри Маскав Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон имзо шуд.
- Соли 1997, 18 июл** –«Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон» таъсис ёфт. Раиси Ҳаракат яқдилона Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон интиҳоб гардид.
- Соли 1997, 8 сентябр** –Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Садриддин Айнӣ ва Бобочон Ғафуров бо унвони олии Ватан «Қаҳрамони Тоҷикистон» мушарраф гардонида шуданд.

- Соли 1998,
20 март** –Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ таъсис дода шуд, ки он ба олимони ҷавони, дар соҳаи илм ва техника корҳои намоён анҷом дода, супорида мешавад.
- Соли 1998,
13 ноябр** –Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмҳои сиёсӣ» қабул гардид.
- Соли 1999,
3 август** –Роҳбарияти Иттиҳоди неруҳои оппозитсионии тоҷик расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд.
- Соли 1999,
моҳи сентябр** –1100-солагии давлати Сомониён ботантана ҷашн гирифта шуд.
- Соли 1999,
30 сентябр** –Дар ҷаласаи XVIII сессияи 54-уми СММ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон раисӣ намуд.
- Соли 1999,
моҳи ноябр** –Эмомалӣ Раҳмон бори дуюм ба муҳлати 7 сол Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб гардид.
- Соли 1999,
моҳи декабр** –Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи баланд шудани мавқеи зан дар ҷомеа» баромад.
- Соли 1999,
11 декабр** –Қарори Маҷлиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сарфароз гардонидани Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» яқдилона қабул гардид.
- Соли 2000** –Дар Тоҷикистон 2700-солагии «Авесто» ҷашн гирифта шуд.
- Соли 2000** –Корпуси байналмилалӣ сулҳ саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар таъмини сулҳ ба назар гирифта, ўро ба Ҷоизаи байналмилалӣ Сулҳ мушарраф гардонд.

- Соли 2000,
26 октябр** –Пули миллӣ – сомонӣ ба муомилот бароварда шуд.
- Соли 2001,
7 май** –Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ба Мирзо Турсунзода додани унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон».
- Соли 2002,
18 май** –Сокинони Душанбе ба шабакаи компютери чавоншумули Интернет пайваст гардиданд.
- Соли 2003,
13 сентябр** –Бо фармони Президент Эмомалӣ Раҳмон соли 2006 "Соли тамаддуни ориёӣ" эълон гардид.
- Соли 2004,
15 июл** –Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи чавонон ва сиёсати давлатии чавонон” қабул карда шуд.
- Соли 2004,
моҳи сентябр** –Бо қарори ЮНЕСКО ҷоизаи “Шаҳри Сулҳ” барои солҳои 2002–2003 ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе супорида шуд.
- Соли 2004,
16 октябр** –Президенти Федератсияи Русия Владимир Путин бо сафари расмӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омад.
- Соли 2005,
27 феврал** –Вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати сеюм) интихоб гардиданд.
- Соли 2005,
моҳи апрел** –Бо пешниҳоди Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳар сол ҳафтаи сеюми моҳи апрел дар мамлакат «Рӯзи пойтахт» гузаронида мешавад.
- Соли 2005,
16 апрел** –Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Соли 2005,
9 май** –60-солагии Ғалаба дар Ҷанги Бузурги Ватании солҳои 1941–1945 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.

- Соли 2005,
23 май** –Рӯзи ҷавонони Тоҷикистон баргузор гардид.
- Соли 2005,
30-31 май** –Дар ш. Душанбе конфронси байналмилалӣ баргузор гардид, ки он барнома ро оид ба татбиқи Даҳсолаи байналмилалӣ амалиёти «Об – барои ҳаёт» қабул кард.
- Соли 2005,
моҳи июн** –Созмони ғайридавлатии байналмилалӣ – Федератсияи сулҳу ризоят Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро барои хизматҳои бузургаш ва саҳми арзандааш дар таҳкими сулҳу ризоят ва ҳамкориҳои байни халқҳо бо Мукофоти олий – "Медали тилло" сарфароз намуд.
- Соли 2005,
14 сентябр** –Дар саммити Созмони Милалӣ Муттаҳид Президент Эмомалӣ Раҳмон суханронӣ карда, тақлиф намуд, ки соли 2010-ум дар ш. Душанбе Форуми байналмилалӣ оид ба ҳалли масъалаи оби тоза гузаронида шавад.
- Соли 2005,
моҳи октябр** –Рӯзи фарҳанги Тоҷикистон ба муносибати 60-солагии ЮНЕСКО дар ш. Париж дар сатҳи дараҷаи баланд гузаронида шуд.
- Соли 2005,
22 декабр** –Дар ш. Душанбе ҷаласаи кормандони соҳаи маорифи кишвар баргузор гардида, дар суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон барномаи минбаъдаи рушди ин соҳа пешниҳод шуд.
- Соли 2005** –Тоҷикистон дар 10 давлати дунё барои таҳсили шаҳрвандон квота дошта, 2500 нафар ҷавон дар донишгоҳҳои Федератсияи Русия, Амрико, Ҷопон, Канада, Туркия, Чин, Украина, Хиндустон, Австралия, Миср ва ғайра таҳсил мекарданд.

- Соли 2005** –Созмони Милали Муттаҳид фароҳам омада-ни вазъияти оромӣ ва созандагии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистонро ба назар гирифта, дар қатори ҳашт давлати ҷаҳон онро ба узвияти Барномаи рушди ҳазорсола дохил намуд. Ҳоло СММ баҳри рушди ҳаёти фарҳангию иқтисодӣ, иҷтимоӣ хусусан, сохт-мони роҳҳо, мактабу табобатхонаҳо, истифодаи захираҳои обӣ ва беҳтар намудани сифати маҳсулоти кишоварзӣ кумаки амалӣ мерасонад.
- Соли 2006, 27 июн** –Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Нусратулло Махсум (Лутфуллоев Нусратулло) ва Шириншоҳ Шохтемур бо унвони олии Ватан «Қаҳрамони Тоҷикистон» мушарраф гардонида шуданд.
- Соли 2006, Сентябрь** –Таҷлили ҷашнҳои 15-солагии Истиклолияти давлатии Тоҷикистон, Соли бузургдошти тамаддуни ориёӣ ва 2700-солагии шаҳри бостонии Кӯлоб.
- Соли 2006** –Дар ҷумҳурӣ ба маблағи 4559,9 миллион сомонӣ маҳсулоти саноатӣ истеҳсол шуд.
- Соли 2007, 10 январ** –Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ташкили Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор ёфт.
- Соли 2007, 12 май** –Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид.
- Соли 2007, 24 май** –Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи умумиҷумҳуриявӣ доир ба танзими расму оинҳои миллӣ ва анъана-ву маросимҳо.

- Соли 2007** –Бори аввал дар таърих пайкараи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар шабакаи ҷаҳонии Интернет ҷой дода шуд.
- Соли 2007, 16 октябр** –Дар Қасри Арбоби шаҳри Хучанд бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон маҷлиси ботантана бахшида ба 15-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барпо шуд.
- Соли 2008, 7 март** –Паёми табрикии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Иди бонувон – 8 Март.
- Соли 2008, 19 март** –Дар пойтахти мамлакат ш. Душанбе ҷаласа бо аҳли зиёи Тоҷикистон баргузор гардид.
- Соли 2008, 25 июл** –Дар шаҳри Душанбе ҷаласаи Шӯрои вазирони корҳои хориҷии давлатҳои аъзои Созмони Ҳамкорию Шанхай оғоз шуд.
- Соли 2008, 6 сентябр** –Дар шаҳри Душанбе Симпозиуми байналмилалӣ илмӣ ба муносибати 1150-солагии Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ баргузор гардид.
- Соли 2008, 8 сентябр** – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронии худ ба муносибати 17-солагии Истиқлоли кишвар чунин қайд намуд: «Мо ифтихори хосса дорем, ки бунёдгузори бузургтарин ва бонуфузтарин мазҳаб дар дини мубини ислом, фарзанди халқи тоҷик Имом Абӯҳанифа Нуъмон ибни Собит маъруф ба номи Имоми Аъзам мебошад... Мазҳаби Абӯҳанифа ҳам таърихан ва ҳам амалан омили муҳими ваҳдати умумиинсонӣ, ҳифзи субот ва амнияти низомии ҷамъиятӣ аст. Ба ақидаи ӯ яғонагии мақсад, яғонагии гуфтор ва яғонагии кирдори аҳли ҷомеа шартӣ бақо ва ҳастии ҳар як миллат мебошад».

- Соли 2009,
24 ноябр** –Бори аввал дар ҷумҳурӣ Рӯзи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.
- Соли 2009,
29 ноябр** –Ба туфайли ба кор даромадани ҳатти 500-киловатаи «Ҷануб-Шимол» бори аввал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шабакаҳои барқии вилояти Суғд бо марказ ва ҷануби кишвар пайваст гардида, шабакаи ягонаи энергетикӣ дар мамлакат ба амал омад.
- Соли 2010,
6 январ** –Шаҳрвандони кишвар ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро барои бо қувваю неруи шаҳрвандони мамлакат бунёд намудани Неругоҳи барқии оби Роғун ҷонибдорӣ карда, ба харидории саҳмияҳои ин иншоот шурӯъ намуданд. Маъракаи харидории ин саҳмияҳо низ аз ҷониби ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии Тоҷикистон дастгирӣ ёфт.
- Соли 2010,
8 июн** –Намояндагони 70 кишвар ва 65 созмони байналмилалӣ ба Тоҷикистон ташриф оварда, дар Конфронси байналмилалӣ бахшида ба татбиқи амалии тадбирҳои Даҳсолаи байналмилалии амалиёти «Об барои ҳаёт», ки дар Кохи Борбади шаҳри Душанбе барпо гардид, иштирок намуданд. Дар конфронс Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон суханронӣ кард.
- Соли 2010** –Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2010-ро «Соли маориф ва фарҳанги техникӣ» эълон намуд.
- Соли 2010,
1 сентябр** –Рӯзи дониш ва сулҳ бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон баргузор гардид.

- Соли 2010** –Бо пош хӯрдани ИҶШС ва ташкил ёфтани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон дар мамлакат сохтори бисёрҳизбӣ ба амал омад. Ҳоло 7 ҳизби сиёсӣ–Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон, Ҳизби Сотсиалистии Тоҷикистон, Ҳизби Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Сотсиал-Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон, Ҳизби Аграрии Тоҷикистон фаъолият мекунанд.
- Соли 2010, 6 сентябр** –Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи тағбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони муассасаю ташкилотҳои буҷетӣ, андозаи нафақаҳо ва стипендия» эълон гардид.
- Соли 2011** –Тайи даҳ соли охир шумораи аҳолии камбизоат 30 дарсад кам шуда, зиндагии қариб 2 миллион нафар аҳолии кишвар рӯ ба беҳбудӣ овардааст. Барои ҳифзи иҷтимоии бошандагони хона-интернатҳои маъҷубону یتимон ва пиронсолони бесаробонмонда аз буҷети давлатӣ 13 миллион сомонӣ ҷудо гардида, аз ин миқдор ба ҳар як нафар дар як сол 8600 сомонӣ рост меояд.
- Соли 2012** – Дар ҷумҳурӣ 404 рӯзнома ва маҷалла нашр шуда, 160-тоашон давлатӣ мебошанд. Дар баробари 16 барномаи радио ва телевизиони давлатӣ барномаҳои 28 радио ва телевизиони ғайридавлатӣ низ паҳш мегарданд.
- Соли 2012, январ** –Ҷумҳурии Тоҷикистон бо 130 мамлақати дунё муносибатҳои сиёсӣю иқтисодӣ ва дипломатӣ дорад.

- Соли 2012,
27 октябр** – Орзуи ҳазорсолаи миллати тамаддунофари тоҷик ҷомаи амал пӯшид. Ба қор даромадани нақби Шаҳристон.
- Соли 2012,
10 декабр** – Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон узви Созмони Умумиҷаҳонии Савдо гардид.
- Соли 2013,
16 ноябр** – Суханронии Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи якҷояи Маҷлиси Миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибати савгандёдкунии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Соли 2013** – Дар шаҳри Душанбе бинои нави Муассисаи давлатии «Маркази миллии тестӣ» ба қор даромад.
- Соли 2013,
16 декабр** – Ҷаласаи якҷояи ғайринавбатии Маҷлиси Миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, даъвати чорум ҳайати нави Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро тасдиқ намуд.
- Соли 2014,
феврал** – Баҳри мустаҳкам намудани дӯстии байни мамлакатҳои ҷаҳон, рушди робитаҳои фарҳангӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон низ саҳми арзандаи худро мегузорад. Дар ин бора иштироки варзишгарони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бозиҳои зимистонаи Олимпиадаи байналмилалӣи варзишгарон, ки аз 7-ум то 23 феввали соли 2014 дар сарзамини Сочии Федератсияи Русия баргузор гардида буд, шаҳодат медиҳад.
- Соли 2014,
3 сентябр** – Бо иштироки Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон терминали нави фурудгоҳи байналмилалӣи Душанбе ифтитоҳ гардид.
- Соли 2014,
11-13 сентябр** – Дар ш. Душанбе ҷаласаи навбатии Созмони Ҳамкории Шанхай барпо гардид.

- Соли 2015,
3 феврал** – Фармони Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон "Дар бораи "Соли оила"" эълон намудани соли 2015.
- Соли 2015,
март** – Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҳифзи ҳуқуқҳои кӯдак". "Ҷумҳурият", 28 марти соли 2015.
- Соли 2015,
12 апрел** – Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар форуми умумичаҳонӣ оид ба масъалаҳои об. Корея, 12 апрел соли 2015. "Ҷумҳурият", 14 апрели соли 2015.
- Соли 2015,
июн** – Дар ш. Душанбе 9-10 июни соли 2015 дар сатҳи баланд Конференсияи байналмилалӣ бахшида ба масъалаи глобалӣ "Даҳсолаи амалиёти об барои ҳаёт" (с 2005-2015) барпо гардид, ки дар қори он намоёндагони зиёде аз давлатҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ ширкат варзиданд.
- Соли 2015,
июн** – Варзишгарони тоҷик дар мусобиқаи байналмилалӣ оид ба бокс барои гиромидошти ёди Қаҳрамони Иттиҳоди Шӯравӣ Сагадат Нурмагамбетов, ки дар шаҳри Алмаатои Қазоқистон баргузор гардид, се медал ба даст оварданд. Варзишгари тоҷик Анвар Юнусов дар вазни 60 килограмм соҳиби медали тилло, Чаҳон Қурбонов (то 91кг) ва Наврӯз Чафоев (то 81 кг) соҳиби медалҳои биринҷӣ шуданд.
- Соли 2015,
12-13 август** – Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти миёнаи касбӣ» қабул гардид.

- Соли 2015,
1 сентябр** – Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, бахшида ба Рӯзи дониш ва 70-солагии таъсиси Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ.
- Соли 2015,
8 сентябр** – Дар табрикномаи Президенти Федератсияи Русия Владимир Путин ба муносибати шабни милли- 24-умин солгарди Рӯзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, чунин омадааст: «Муносибати Тоҷикистону Русия дар рӯҳияи шарикии стратегӣ ва иттифоқчигӣ бо-суръат рушд мекунад. Ҳамкориҳои мо дар доираи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, СПАД, СҲШ ва дигар сохторҳои бисёрҷониба самаранам хуб медиҳад».
- Соли 2015,
18 октябр** – Суханронии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи Қасри фарҳанги ноҳияи Айни ва мулоқот бо сокинони ноҳия ба ифтихори шабни 150-солагии Нақибхон Туғрали Аҳрорӣ.
- Соли 2015,
12 ноябр** – Баррасии масъалаҳои вобаста ба рушди минбаъдаи муносиботи дӯстӣ ва ҳамкориҳои ду кишвар нахуст дар мулоқоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Сарвазири Ҷумҳурии Ислонии Покистон Муҳаммад Навоз Шариф оғоз гашт.
- Соли 2015,
24 ноябр** – Паёми табрикии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи Парчами давлатӣ.
- Соли 2015,
9 декабр** – Вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат» қарор қабул карданд.

- Соли 2015,
12 декабр** – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар шаҳри Ашқободи Ҷумҳурии Туркманистон дар Конфронси байналмилалии «Сиёсати бетарафӣ: ҳамкориҳои байналмилалӣ баҳри сулҳ, амният ва рушд» иштирок ва суханронӣ кард.
- Соли 2016,
20 январ** – Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомали Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Соли 2016
22 майи** Раёйпурсии Умумихалқӣ оид ба "Тағйири иловаҳо ба Конститутсияи (сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон".

ЛУҒАТНОМАИ МУХТАСАРИ ТАЪРИХӢ

АНАРХИЗМ – калимаи юнонӣ буда, маънояш беҳокимиятӣ мебошад. Равияи ҷамъиятӣ-сиёсии майдабуржуазӣ буда, дар солҳои 40–70-уми асри XIX ба вучуд омадааст. Асосгузори равия Шмидт, Прудон, Кропоткин мебошанд. Онҳо муқобили марксизм ва ҳама гуна ҳокимият, давлат баромад намуда, хоҷагиҳои майдаи деҳқонро ба истехсолоти калон муқобил мегузошанд.

АРИСТОКРАТИЯ – калимаи юнонӣ буда, маънояш ҳокимияти ашрофон мебошад.

АРТЕЛҲО – шакли муфиди хоҷагии коллективӣ буда, дар онҳо заминаҳои қорам, олоти меҳнат, ҳайвоноти қорӣ, ҷамъиятӣ гардонида шуда, дар айни замон манзил, замини наздиҳавлигӣ, ҳайвоноту паррандаҳои хонагӣ ва ғайра моликияти хусусии аъзоёнаш боқӣ мемонанд.

БОЗСОЗӢ – дар ҷамъияти шӯравӣ аз моҳи апрели соли 1985 сар шудааст. Чи тавре ки маълум аст, пленуми апрелии (с. 1985) Қумитаи Марказӣ таҳти сарвариини собиқ қотиби генералии ҲҚИШ М.С. Горбачёв бори аввал изҳор намуд, ки дар мамлакат азнавсозии ҷамъияти сотсиалистӣ ба амал оварда мешавад. Мақсади бозсозӣ иборат аз хотима додан ба ҳолати қарахтӣ дар мамлакат; баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар истехсолот ва қонеъ гардонидани талаботи рӯзафзуни мардуми шӯравӣ; барҳам додани боқимондаҳои сохтори роҳбарии фармонфармоёнаи маъмурий ва минбаъд рушд додани раванди демократиқунонии ҳаёти ҷамъиятӣ буд.

Ҳамин тавр бозсозӣ мебоист ҷамъияти сотсиалистиро тақмил дода, қамбудӣ ва мушкилиҳое, ки садди роҳи он мешуданд барҳам меод, вале бо барҳам хӯрдани ИҚШС ва ташқил ёфтани давлатҳои мустақил хусусияти бозсозӣ тағйир ёфт. Ҳоло дар баъзе аз қумхуриҳои собиқ ИҚШС суҳан дар бораи азнавсозии сохтори сотсиалистӣ нафта, баръакс, роҳи инқишофи ғайрисотсиалистӣ пеш гирифта шудааст. Дар Конституқсияи Қумхурии Тоҷикистон

қайд шудааст, ки ҷумҳурии мо давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад.

БОЛШЕВИЗМ – ҳамчун ҷараёни марксистони револусионӣ аз ибтидои асри XX вучуд дорад. Онҳое, ки дар анҷумани II РСДРП аз рӯи интихоботи органҳои роҳбарикунанда В.И. Ленинро тарафдорӣ карданд, аксарият (болшевикон) ва мухолифони ӯ ақаллият (меншевикон)-ро ташкил доданд. Ҳамин тавр, бо ифодаи В.И. Ленин «Болшеви́зм», ҳамчун ҷараёни афкори сиёсӣ ва ҳамчун ҳизби сиёсӣ, аз соли 1903 вучуд дорад (Асарҳо. Ҷ. 31, - С. 8.).

БУРЖУАЗИЯ – синфи ҳукмрони ҷомеаи капиталистӣ буда, соҳиби воситаҳои истеҳсолот ва истисморкунандаи меҳнати кироӣ аст.

БУҲРОН – вазъи мураккабест, ки дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба амал меояд. Бухрон метавонад як соҳаро фаро гирад (масалан, бухрони иқтисодии ҷаҳони капиталистӣ дар охири солҳои 20-уми асри XX). Агар дар мамлакат вазъи мураккаб яқбора бисёр соҳаҳои ҷамъиятӣ (иқтисодиёт, сиёсат, маънавиёт)-ро дар бар гирад, он гоҳ чунин вазъро бухрони умумӣ меноманд. Ба ин вазъи ниҳоят мураккаби Ҷумҳурии Тоҷикистон дар аввали солҳои 90-уми асри XX мисол шуда метавонад.

БУҶЕТ – (аз англисӣ – ҳалта) даромаду хароҷот буда, ба як муддати муайян пешбинӣ карда мешавад. Бюджет метавонад дар миқёси давлат, корхонаю муассисаҳо, ташкилотҳо ва ҳатто оилаву шахсони алоҳида низ муқаррар гардад.

БЮРОКРАТИЯ – (аз калимаи фаронсавии бюро–идора ва юнонӣ – кратос – қувва, ҳокимият) ҳокимияти идоравӣ. Сохтори идораи давлатӣ, ки ҳокимият амалан дар ихтиёри мансабдорон мебошад. Бюрократия дорои хусусиятҳои хос аст: ба амал омадани расмиятчиғӣ ва роҳ додан ба худсарӣ.

Бюрократизм воқеаи таърихӣ буда, ҳанӯз аз давраи пайдо-

иши давлатҳои гуломдорӣ маълум аст. Сарфи назар аз сохтори иҷтимоию сиёсӣ, бюрократизм ба амал меояд. Воситаи асосии мубориза бар зидди бюрократизм рушди ҳаматарафаи демократия ва ба кори идоракунии давлатӣ васеъ ҷалб намудани омма, дар асоси инкишофи ошкорбаёнӣ васеъ ба роҳ мондани танқид ва худтанқидкунии объективона мебошад.

БҮРОИ ТАШКИЛИИ ЛКСМ ЎЗБЕКИСТОН ДАР ҶМШС ТОҶИКИСТОН – органи иҷроияи Созмони Комсомол, декабри соли 1924 ташкил шуда, фаъолияти худро асосан аз январи соли 1925 сар кардааст. Вазифаи Бюрои ташкилӣ аз барпо кардани дастгоҳи роҳбарикунандаи Созмони Комсомол ва яҷейкаҳои нави он дар маҳалҳо, ба корҳои масъул пешбарӣ кардани фаъолон, қабул ба сафи комсомол, мустаҳкам намудани шефӣ ба Артиши Сурх, баланд бардоштани дараҷаи фаъолияти ҷамъиятию сиёсии комсомолону ҷавонон ва таъмин кардани иштироқи фаъолонаи онҳо дар иҷрои вазифаҳои бамиёнгӯзоштаи ҳизб иборат буд. Бюрои ташкилӣ дар мустаҳкам намудани Ҳокимияти Шӯравӣ ва тарбияи ҷавонон ҳиссаи худро гузошт. 27 октябри соли 1925 мувофиқи қарори конфронси 1-уми Комсомоли Тоҷикистон ба ҷойи Бюрои ташкилии КМ ЛКСМ Ўзбекистон дар ҶМШС Тоҷикистон Қумитаи Комсомоли вилояти Тоҷикистон ташкил ёфт.

ВАЗЪИЯТИ ҲАРБӢ – ҳангоми ба амал омадани вазъияти махсус (ҷанг, офати табиӣ ва ғайра) дар мамлакат ё дар маҳалҳои алоҳида аз ҷониби органи олии давлатӣ қорӣ карда мешавад.

ВАСИҚА – (калимаи арабӣ – аҳду паймон), ҳуҷҷатест, ки ба шахси дахлдор оиди молу мулк, аз ҷумла обу замин, иморат ва ғайра доимӣ ё муваққатӣ соҳиб шудан ҳуқуқ медиҳад.

ВАҲДАТ – 1. Дар фаҳмиши динӣ эътиқод ба ягонагии Худо аст. 2. Ба маънои иҷтимоӣ, сиёсӣ ягонагӣ, як будан ва аз як гиребон сар баровардани мардум. Ваҳдати миллӣ омили муҳимми пешравӣ, рушди ҳаматарафаи ҷомеа мебошад, вале ваҳдати миллӣ худ аз худ ба амал намеояд. Барои таъмини ваҳдат пеш аз ҳама, ба омилҳои зерин диққат додан зарур аст: ба пояи илмӣ баланд

бардоштани нақши воситаҳои ахбор, матбуоти даврӣ, идораҳои фарҳангӣ-маърифатӣ, бо дар назардошти суннатҳои миллӣ тартиб додани барномаи кори тарбиявӣ, хусусан бо насли наврас ва таъмини иҷрои консепсияи миллии маорифи халқ.

Ваҳдати миллӣ дар бисёр бобат ба рушди ҳаёти иқтисодӣ низ вобаста аст. Барои ваҳдат маҳалгарой ҳалали калон мерасонад. Дар он ҷумҳуриҳое, ки хизбҳо ва созмонҳои гуногун амал мекунанд, Ваҳдати миллӣ бояд дар мадди аввали фаъолияти онҳо ҷаҳд ва баҳри таъмини ин масъала ҳамдигарфаҳмӣ нақши муҳим мебозад.

ВАҚФ – (арабӣ – таваккуф, ист, сукунат) – давлат ва ашхосҳои алоҳида молу мулкро баҳри манфиати дин ба масҷид, мадраса ва ғайра месупоранд, ки ин боигарӣ дар навбати худ мустақкамшавии идораҳои диниро таъмин мекард. Вақф дар замони Ҳокимияти Шӯравӣ амалан барҳам хӯрда буд.

ВОЛОНТАРИЗМ- чараёни реаксионии идеалистӣ, ки иродаро ҳамчун асоси ҳақиқат ва ҳамаи мавҷудот мешуморад.

ДАФТАРИ «ЗАН ДАР ТАРАҚҚИЁТ» – дар асоси Барномаи Рушди Созмони Милали Муттаҳид моҳи июли соли 1994 намояндагии худро барои омӯзиш ва муайян намудани эҳтиёҷоти занон, мураттаб сохтани барномаҳо дар муҳлатҳои дуру наздик ва ҳамкорӣ баҳри рушд ба Тоҷикистон фиристод. Бо ин мақсад моҳи июни соли 1995 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дафтари «Зан дар тараққиёт» созмон дода шуд, ки ба он номзади илми таърих Вилоят Мирзоева сарварӣ мекард. Марказ барои касбомӯзии занон курсҳои таълимӣ, ҷойи қор ва бо ин мақсад барпо намудани корхонаҳои хурд, хусусан дар деҳот тадбирҳо андешида, дар бахшҳои тандурустӣ, маориф, маърифати ҳуқуқӣ ва ғайра фаъолият кардааст.

ДЕМОКРАТИЯ – (юнонӣ – демос –халқ, кратос-ҳокимият) дар таърих ду шакл дорад, яъне аз демократияи ғайрисиёсӣ ва сиёсӣ иборат мебошад. Ба ғайр аз сохти ҷамоаи ибтидоӣ демократия хусусияти синфӣ дошта, шакли сиёсии ҳокимияти синфҳои ҳукмрон мебошад. Демократия дорои хусусиятҳои зерин мебо-

шад: озодӣ ва баробарии шаҳрвандон; вучуд доштани интихоби сохтори давлатӣ; эътироф намудани принсипи тобеияти ақаллият ба аксарият ва ғайраҳо.

Дар қарни ХХ демократияи сотсиалистӣ ва буржуазӣ вучуд дошт, ки онҳо аз ҳамдигар бақуллӣ фарқ мекарданд. Дар ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ, инчунин демократияи дохилиҳизбӣ ва созмонӣ вучуд дорад.

ДЕПОРТАТСИЯ – бадарға, хорич рондан, пеш кардани шахс. Шаҳрванди мамлақати хорич ба ватанаш фиристода мешавад.

ДЕВОН – идораи мутамарказ дар мамлақатҳои мусулмонии асри миёна, ки ханӯз дар давраи ҳукмронии сулолаи Сосониён муқаррар гардида, дар давраи аҳди Сомониён тақомул ёфтааст. Он дар давраи ҳукмронии сулолаи Ғазнавиён ва Манғитиён низ вучуд дошт.

ДИРАФШИ КОВИЁН – дар осори ислонии форсу тоҷик қайд шудааст, ки бо ҳамин ном давлати шоҳони қадими Эрон парчами (байрак) худро доштанд.

ЗАБОНИ ТОҶИКӢ – дар моддаи 2-юми Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон навишта шудааст, ки забони тоҷикӣ забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Оид ба таърихи забони тоҷикӣ дар «Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ» (Душанбе, 2006., с.7) чунин омадааст:,... Забони тоҷикӣ ба гурӯҳи эронии хонаводаи забонҳои ҳиндуаврупоӣ мутааллиқ буда, мутобиқи осори хаттии маҳфуз аз давраҳои гуногун, таърихи он ба се давраи умда – давраҳои бостон, миёна ва нав бахш мегардад, ки ҳар кадоми ин давраҳо дорои суннати махсуси хаттӣ мебошанд. Осори давраҳои таърихии забони тоҷикӣ марҳалаҳои ташаккул ва таҳаввули ин забонро бо ҷандин нави алифбо дарҷ менамоянд. Давраи нави таърихи забони тоҷикӣ бо расмилхатти арабӣ аз асрҳои VIII–IX оғоз гардида ва он яке аз давраҳои муҳим дар ташаккули луғоту истилоҳоти ин забон ба шумор меравад. Шакли навишторӣ ва ё адабии забони тоҷикӣ дар ин давра бо номҳои

порсӣ, форсӣ, дарӣ, порсии дарӣ ва ё форсии дарӣ маъруф аст. Ҳамчунон ки аз хусусиятҳои луғавии осори он замон бар меояд, сарзамини ташаккули забони дарӣ минтақаҳои шарқӣ ва ё сарзамини таърихии Хуросону Мовароуннаҳр мебошад. Дар натиҷаи таъсиси давлатдориҳои мустақил аз ҷониби ҳокимони маҳаллӣ дар асрҳои IX–X барои шаклгирӣ ва рушди забони адабӣ дар ин сарзамин заминаҳои воқеӣ фароҳам гардида, аз он давра ва баъд бо ин забон осори фаровони адабӣ, илмӣ ва таърихӣ офарида мешавад, ки он дар таърихи забони дарӣ бесобика мебошад. Ҳамин тавр, забони дарӣ ва ё тоҷикӣ дар Хуросону Мовароуннаҳр дар қорҳои идории давлатҳои маҳаллӣ бар ивази забони арабӣ мавриди истифода қарор гирифта ва ҳамзамон дар минтақаҳои дигар низ густириш пайдо мекунад.

Шаклгирии забони дарӣ ва ё тоҷикӣ дар асоси лаҳҷаҳо ва забонҳои маҳаллӣ аз замони Тоҳириён ва Саффорӣён оғоз гардида, дар замони Сомониён ба марҳалаи рушди адабии худ мерасад..."

ЗАРДУШТ – пайғамбари дини қадими Эронзамин, муаллифи "Готҳо" – бахши қадимтарини китоби "Авесто" мебошад, ки тақрибан солҳои 630-553 пеш аз милод зиндагӣ ба сар бурдааст. Ӯ дар дарбори Виштосп пайравон пайдо намуда, минбаъд таълимоташ дар давраи ҳукмронии сулолаи Ҳахоманишиён раванқ ёфтааст. Зардушт аз тарафи душмани Виштосп ба қатл расонида шудааст.

ИНФИЛАТСИЯ – паст рафтани қобилияти харидорӣ ва беқурбшавии пул дар натиҷаи зиёд баровардани он ва ғайри кофӣ будани молҳои истеъмолӣ мебошад.

ИТТИФОҚИ ЛЕНИНИИ КОММУНИСТИИ ҶАВОНОНИ ТОҶИКИСТОН – ташкилоти оммавии ҷамъиятию сиёсии ҷавонон, қисми таркибӣ ва яке аз отрядҳои пешсафи ВЛКСМ. Комсомолҳои Тоҷикистон дар асоси принципҳои ленинии ғоявию ташкилии созмонҳои ҷавонон ба вучуд омадааст.

Дар Тоҷикистон ячейкаҳои комсомолӣ соли 1918 дар ноҳияҳои

шимол, дар марказ ва чануби Тоҷикистон, баъди сарнагун шудани аморати Бухоро ба вучуд омаданд. Ячейкаҳои аввалини комсомолӣ дар Помир соли 1923 ташкил ёфтаанд.

27 октябри соли 1925 дар Душанбе конференсияи якуми Комсомоли Тоҷикистон барпо гардид, ки он ҳамчун рӯзи ташкилёбии комсомоли ҷумҳурӣ ҳисоб меёбад.

Ноябри соли 1930 Анҷумани якуми Комсомоли Тоҷикистон Иттифоқи Ленинии Коммунистии Ҷавонони Тоҷикистонро таъсис дод. Солҳои 90-ум дар ҷумҳурӣ якҷанд созмонҳои нав, аз ҷумла Иттифоқи Ҷавонони Тоҷикистон таъсис ёфт.

ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМЪИЯТИИ ЗАНОН – Дар Тоҷикистон дар раванди демократикунонии ҷомеа ва гузариш ба иқтисоди бозоргонӣ таъсис ёфтанд. Соли 1998 ба зиёда аз 40 ширкат ва 20 иттиҳодияи ҷамъиятӣ бонувон сарварӣ карда, дар рушди Тоҷикистони соҳибистиклол саҳмгузор буданд.

ИТТИФОҚҲОИ КАСАБАИ ТОҶИКИСТОН – бори аввал дар Хучанд моҳи марти соли 1917 ташкил ёфтааст. Соли 1925 Бюрои ташкилии иттифоқҳои касабаи ҶМШС Тоҷикистон барпо гардид. Иттифоқҳои касабаи ҷумҳурӣ дар анҷумани 1-уми Умумитоҷикистонии иттифоқҳои касаба, ки моҳи апрели соли 1926 барпо гардида буд, ташкил ёфтааст.

КАПИТАЛИЗМ – форматсияи ҷамъиятӣ-иқтисодие, ки асосанро моликияти хусусӣ будани воситаҳои истеҳсолот ва истисмори меҳнати кироя аз тарафи капитал ташкил медиҳад.

КЛЕРИКАЛИЗМ – (лотинӣ – калисоӣ) равияи сиёсӣест, ки баъри дар ҷамъият пурқувват намудани мавқеи муассисаҳои динӣ ва рӯҳонӣи хидмат мекунад. Ҳанӯз аз давраҳои феодализм саркарда, рӯҳонӣи клерикализмро чун аслиҳа барои ба даст овардани ҳокимият истифода мебарданд.

Клерикализм дар замони ҳозира бо мақсади пурқувват намудани мавқеи калисо ва масҷид дар ҳаёти сиёсӣ-ҷамъиятӣ ташкилотҳои худро барпо мекунад. Дар давраҳои гуногун, инчу-

нин, антиклерикализм амал мекард. Дар "Энциклопедияи Советии тоҷик" омадааст: «Ақидаҳои зиддиклерикалӣ дар осори мутафаккирони форсу тоҷик: Закариёи Розӣ, Носири Хусрав, Ибни Сино, Хофиз, Саъдӣ, Камоли Хучандӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Мушфиқӣ, Убайди Зоконӣ, Сайидои Насафӣ ва Аҳмади Дониш низ ҷой доранд. Мутафаккирони номбурда бар зидди иртиқоии динӣ, рӯҳониёни мутаассиб мубориза бурда, бесаводию нодонӣ, дурӯягию авомфиребӣ, бадахлоқию беинсофии онҳоро фаш, инсон, хираду дониши ӯ ва қимати озодиро тараннум намудаанд» (ЭСТ, ҷ. 3, с.354).

КОНСЕРВАТИЗМ – (аз лотинӣ, фаронсавӣ – маҳфуз медорам, муҳофизат менамоем) эътиқод доштан ба ҳама чизи кӯҳнашуда; кӯшиш ва мубориза оид ба нигоҳ доштани тартиботи кӯҳна; муқобилат ба чизи наву пешқадам дар ҳаёти ҷамъиятӣ, илмӣ, адабӣ, санъат, техника ва ғайраҳо.

КОНФЕДЕРАТСИЯ – (лотинӣ – иттифок, иттиҳодия), шакли сохтори давлатӣ; гурӯҳи давлатҳое, ки ба конфедератсия дохил гардидаанд, пурра истиқлолияти худро нигоҳ медоранд (сохтори миллӣ – давлатиашон боқӣ мемонад). Танҳо барои равоит ва ҳалли масъалаҳои муҳим сохтори махсус барпо мекунанд. Масалан, ҳамкорӣ дар соҳаи ҳарбӣ, сиёсати беруна ва ғайра.

КОНФРОНТАТСИЯ – (фаронсавӣ – муқовимат кардан) – муқобилгузорӣ, бархӯрдани сохторҳои иҷтимоӣ, манфиатҳои синфӣ, принсипҳои идеявӣ-сиёсӣ, масалан, муқобилгузории сиёсӣ, муқобилгузории ҳарбӣ бо муқобилгузории ақидаҳои осоиштагӣ.

КООПЕРАТСИЯ – шакли ташкили истеҳсолот ва меҳнат, ки асосанро моликияти умумии аъзоёнаш, алоқаи корхонаҳое, ки бо истеҳсоли якҷоя машғуланд, ташкил медиҳад.

КОРРУПСИЯ – аз тарафи шахсони вазифадор ҷинояткорона истифода намудани ҳуқуқ ва шароитҳои барояшон додасуда баҳри сарватманд шудани худ.

КУМИТАИ КОР БО ЗАНОН ВА ОИЛАИ НАЗДИ ХУКУМАТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН – аз моҳи июли соли 1991 инҷониб фаъолият мекунад. Дар низомномаи он омадааст: «Кумита ба манзури баланд бардоштани мақоми иҷтимоии зан дар ҷамъият, фароҳам овардани имкониятҳои баробар барои амали гардидани манфиатҳои эшон, ҳалли масъалаҳои оила ва ҳифзи модару кӯдак таъсис гардида, дар фаъолияти худ тобеи Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад».

МАОРИФПАРВАРӢ – чун ҷараёни пешқадами давраи гузариш аз феодализм ба капитализм саҳми худро дар рушди маданият, илм, ақидаҳои ҷамъиятию сиёсии мардум гузоштааст. Маорифпарварон роҳҳои барҳам додани қафомонӣ ва камбудихоӣ ҷомеаро дар тақомули маориф ва маърифатнок гардонидани оммаи халқ меиданд, вале ҷаҳонбинӣ ва нуқтаи назари маорифпарварон дар пояи ақидаҳои идеалистӣ қарор гирифта буд. Дар як қатор мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ маорифпарварӣ дар асри XVIII ба вучуд омадааст. Ходимони намоёни он Ҷ. Локк (Англия), Ж.Ж. Руссо, Ш. Монтескё, Д. Дидро (Фаронса), Г.Э. Лессинг, И.В. Ҳёте (Олмон) ва дигарон мебошанд. Маорифпарварӣ дар Осиёи Марказӣ ва дар якҷанд мамлакатҳои Шарқ дар ниҳми дуҷуми асри XIX ба вучуд омадааст. Маорифпарварӣ дар ин кишварҳо хусусияти хос дошта, бо афкори динӣ алоқаманд буд. Ходимони намоёни маорифпарварии мамлакатҳои муосир Шарқи мусалмонӣ инҳо буданд: Муҳаммадиқболи Лоҳурӣ, Муҳаммад Абдо, Ҷамолиддини Афғонӣ ва дигарон.

Дар байни халқи тоҷик низ ғояҳои маорифпарварӣ инкишоф ёфта буданд. Хусусан, равшанфикрони тоҷик – Аҳмади Дониш, Савдо, Ҳайрат, Асирӣ, Возех, Шоҳин ва дигарон сабабҳои қафомонии иқтисодию маданияти кишварро баён намуда, бо қувваҳои ирриҷоии феодалию динӣ мубориза мебуданд. Ғояҳои пешқадаму демократии маорифпарварони тоҷик беҳуда нарафтанд, қорҳои неки онҳо аз ҷониби ислохотчиёни оянда – ҷадидон давом дода шудаанд.

МЕНШЕВИЗМ – чараёни сиёсии майдабуржуазӣ, як навъи оппортунизми байналмилалӣ, ки дар анҷумани дуюми РСДРП (1903) ташкил ёфтааст. Меншевикон чунин мешумориданд, ки қувваи ҳаракатдиҳандаи инқилоби буржуазӣ-демократӣ буржуазия буда, синфи деҳқон хусусияти иртиҷоӣ дорад. Онҳо гегемонияи пролетариатро инкор карда, ба инқилоби сотсиалистӣ сабзида расидани инқилоби буржуазӣ-демократиро имконнопазир мешумориданд. Аксари меншевикон дар солҳои ҷанги якуми ҷаҳон дар мавқеи сотсиал-шовинизм меистоданд. Тобистони соли 1917 пешвоёни меншевикон ба лагери аксулинқилобӣ гузашта, баъди Инқилоби Октябр душмани Ҳокимияти Шӯравӣ гардиданд. Меншевиконе, ки ба хорича фирор карда буданд, мунтазам зидди ҳокимияти Шӯроҳо баромад мекарданд.

МИЛЛАТ – калимаи арабӣ буда, маънояш қабила, халқ мебошад. Миллат ин умумияти таърихӣ одамон буда, дар асоси ягонагии ҳаёти иқтисодӣ, забон, марз, хусусиятҳои ҳаёти фарҳангӣ ва шуур ташаккул меёбад.

МУСТАМЛИКА – мамлакат ё худудеро меноманд, ки дар зери ҳокимияти хоричӣ (метрополия) буда, наметавонад мустақилона масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоиашро ҳал намояд. Мустамликаҳо барои мустамликадорон чун манбаи ашёи хом, қувваи арзони қорӣ ва бозори мол хизмат мекарданд.

Дар асри XX дар ҷаҳон сиёсате ташаккул ёфт, ки онро сиёсати мустамликадорӣ меномиданд. Дар асоси ин сиёсат гурӯҳи мамлакатҳои мутараққии капиталистӣ дар натиҷаи истифодаи қувваи ҳарбӣ ва фишангҳои иқтисодӣ давлатҳои султараққикардари бераҳмона истисмор мекарданд. Вале дар натиҷаи муборизаи милли-озодихоҳӣ сиёсати мустамликадорӣ барҳам дода шуд. Мутаассифона, алҳол мамлакатҳои ҳастанд, ки истиқлолияти худро эълон карда бошанд ҳам, аз ҷиҳати ҳаёти иқтисодӣ ба давлатҳои бузурги дунёи капиталистӣ вобаста мебошанд.

ОРИЁИҶО – халқҳои мансуб ба наҷоди ориёӣ (эронӣ). Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон

дар ин хусус чунин навиштааст: «Ба ҳама маълум аст, ки тоҷикон халқи ориёнасл буда, аз қадимулайём сокинони аслии Осиёи Марказӣ мебошанд. Ва таърихи онҳо бо таърихи қулли мардуми эронинажод пайванди ногуастанӣ ва решаи қавӣ дорад. Ин таърих хеле пурпечутоб буда, тобишу паҳлуҳои гуногуни он ханӯз пурра омӯхта нашудааст. Аммо як нукта маълум аст: саропои ин таърих аз хуни фарзандони озодипараст, ватандӯст ва ғаюру маърифатпарвараш гулгун аст. Ин миллати ҷонсаҳт, ки дар ҳеҷ давру замоне барои ғасбу торочи давлате, сарзамине шамшер нақашдааст, гоҳе ба ҳукми беадолатии таърих зери хокистари ҷаҳолат мемонд, лекин гумному нопадид нашуда, чун шоҳини дурпарвоз боз бол мекушод. Миллати мо дар ҳама давру замон фазлу хирад, озодманишӣ, донишандӯзӣ, сарбаландӣ ва зиндагии поку беолоишро пеша карда, чун кӯҳсоронаш асоратнописанд буд, мисли арча дар дили санг реша давонда, умри ҷовидон ёфтааст». (Ориёнома. Ҷуғрофиё, таърих ва фарҳанги мардумони ориёӣ дар интишорот. Ҷ. 1. –Душанбе, 2006, сах. 1).

ПАНИСЛОМИЗМ (исломпарастон) – идеологияи динию сиёсӣ буда, исломро воситаи муттаҳидкунии мусалмонони тамоми дунё меҳисобид. Панисломизм дар охири асри XIX, дар вазъияте, ки капитализм сиёсати мустамликадорӣ худро пурзӯр менамуд, ташаккул ёфтааст. Асосгузори он Сайд Ҷамолиддини Афғонӣ буд. Синфҳои ҳукмрон ба панисломизм такя карда, меҳостанд муборизаи озодихоҳонаи миллӣ ва синфӣи меҳнатқашонро ба муборизаи динӣ табдил диҳанд.

ПАНТУРКИЗМ (туркпарастон)– ҳамчун идеологияи миллатчигию буржуазӣ дар аввали асри XX ба вучуд омада, дар асоси он ҳамаи халқҳои туркзабон бояд бо сардории Туркия дар як давлат муттаҳид мешуданд. Пантуркизм «афзалияти наҷодӣ»-и халқҳои туркзабонро баён карда, истисмори халқҳои майдаро раво медонист ва нақшаҳои қувваҳои иртиҷоии забткори Туркияро дастгирӣ мекард. Яке аз асосгузори аввалини ин таълимоти иртиҷоӣ Юсуфбой Оқчур-ӯғлӣ (Юсуф Оқчурин) буд.

ПАРТИЯИ КОММУНИСТИИ ТОЧИКИСТОН – то соли 1991 чун қисми таркибии ҲКИШ амал мекард. Ҳоло дар ҷумҳурӣ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон вучуд дорад. Ташкилотҳои аввалини болшевикӣ дар охири солҳои 1917 – ибтидои 1918 дар ноҳияҳои шимолии Тоҷикистон ташкил ёфта буданд. Дар ин кор саҳми болшевикон: Е.А.Иванитский, К.А. Жданов, Д.Т.Деканов, Ҷ.Зокиров, Ҳ.Усмонов ва дигарон калон аст. Баъди сарнагун шудани аморати Бухоро (1920) дар Тоҷикистони Марказӣ ва Ҷанубӣ аввалин ташкилотҳои ҳизбӣ барпо гардиданд. 6–15-уми июни соли 1930 дар Душанбе Анҷумани якуми муассисони ҲК (б) Тоҷикистон барпо гардид. Анҷуман ҲК (б) Тоҷикистонро ба расмият дароварда, ташкилотҳои роҳбарикунандаро интихоб намуд.

ПАРЛАМЕНТ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН – тибқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси Олӣ ном дошта, аз ду Маҷлис – Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намоёндагон иборат аст.

Мувофиқи моддаи 48-уми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳлати ваколати Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намоёндагон 5 сол аст. Маҷлиси миллий аз 33 вакил ва Маҷлиси намоёндагон аз 63 вакил иборат аст. Муҳлати ваколати Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 5 сол мебошад.

ПРЕЗИДЕНТ – (лотинӣ – сарвар, сардор). 1. Дар як қатор давлатҳои ҷаҳон дар асоси нишондоди конститутсияшон президент интихоб карда мешавад. Баъди соҳибистиклол гардидани кишварамон сохтори президентӣ дар Тоҷикистон низ ҷорӣ шуд. Президентҳои аввалини Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қ.Маҳкамов, Р.Н. Набиев, Эмомалӣ Раҳмон мебошанд. 2. Баъзе ташкилотҳои байналмилалӣ ва муассисаҳои ҷамъиятию илмӣ низ вазифаи президентро муайян карданд. Масалан, дар Академияи илмҳои Тоҷикистон мувофиқи низомномаи қабулшуда президентро интихоб менамоянд.

РАМЗҲОИ ДАВЛАТИИ ТОЧИКИСТОН – Пас аз соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон рамзҳои он – Парчам, Нишон ва Суруди миллий бо тағйир иловаҳо аз нав қабул шуданд (Ниг. ба

китоби “Мачлиси Олии (Парламенти)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон”. Санкт-Петербург, 1998.-С.51,53).

Парчами давлатии Тоҷикистон. Парчами давлатии Тоҷикистон рамзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёиён, дӯстию бародарии ҳамаи миллатҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад. Парчами давлатии Тоҷикистон матои росткунҷаест, ки аз се раҳи рангаи уфуқӣ иборат аст: раҳи боло ранги сурх дошта, паҳнои он бо раҳи поёни сабз баробар мебошад, раҳи сафеди мобайнӣ якуним баробари паҳнои ҳар яке аз раҳҳои ранга аст. Рӯйи раҳи сафед, дар мобайни парчам бо зарҳал рамзи тоҷ ва болои он ҳафт ситора дар шакли нимдоира кашида шудаанд... Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 ноябри соли 2009 «Дар бораи рӯзҳои ид» ҳар сол 24 ноябр рӯзи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашн гирифта мешавад.

Нишони давлатии Тоҷикистон. Нишони давлатии Тоҷикистон рамзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёиён, дӯстию бародарии тамоми халқҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад.

Нишони давлатии Тоҷикистон аз тасвири тоҷ ва ҳафт ситораи дар шакли нимдоира ҷойгиршуда дар партави нурҳои офтоби аз паси кӯҳҳо бароянда иборат буда, атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шоҳаҳои пахтаи шукуфон ихота кардаанд. Болои чанбара бо тасмаи сераха печонда, хошиябандӣ шуда, дар қисми поён рӯйи курсӣ китоби боз ҷойгир шудааст.

Суруди миллии Тоҷикистон. Шеърӣ Гулназар Келдӣ, оҳанги Сулаймон Юдаков.

СОЗМОНҲОИ МИЛЛӢ – ФАРҲАНГИИ ХАЛҚҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН. Аз «Чамбияти русҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (с. 1991), «Чамбияти ўзбекҳои Тоҷикистон» (с.1991), Маркази чамбиятӣ-фарҳангии тотору бошқирдҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дӯстлик» (с.1991), Чамбияти фарҳангӣ-маърифатии гурҷиҳо «Сервистимо Иберия» (с.1991), «Ассотсиатсияи корегияҳои Тоҷикистон» (с.1990), «Чамбияти туркманҳои Ҷумҳурии Тоҷи-

кистон» (с.1994), «Чамбияти арманҳои Тоҷикистон ба номи Месроп Маштотс» (с.1989), «Ассотсиатсияи уйғурҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (с.1992), «Чамбияти қирғизҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (с.1997) ва ғайра иборат аст.

СОЗМОНИ МИЛАЛИ МУТТАҲИД (СММ). Бо мақсади нигохдоштани сулҳ дар рӯи замин ва рушди робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ дар байни мамлакатҳои ҷаҳон ташкил карда шудааст. Оинномаи СММ 26-уми июни соли 1945 қабул гардида, 25-уми октябри ҳамон сол ба ҳукми қонун даромад. СММ чун созмони байналмилалӣ аз сохтори зерин иборат аст: маҷмаи умумӣ (Ассамблеяи Генералӣ) Шӯрои Амният, Шӯрои иқтисодӣ-иҷтимоӣ; Шӯро доир ба васоят, Суди байналмилалӣ ва Котибот. Идораи СММ дар шаҳри Нью-Йорк воқеъ аст.

СОТСИАЛИЗМ – аз рӯи назарияи марксистӣ давраи аввали форматсияи коммунистӣ буда, дар рафти он моликияти хусусӣ бекор карда шуда, моликияти ҷамъиятӣ будани воситаҳои истеҳсолот ва адолати иҷтимоӣ, дараҷаи баланди некуахлоқии халқро мақсад ва вазифаи асосии худ медонад.

СОХТОРИ БИСЁРҲИЗБӢ ДАР ТОҶИКИСТОН. Он дар аввали солҳои 90-ум ба амал омадааст. Дар ҷумҳурӣ шумораи зиёди ҳизбҳо: Ҳизби Коммунист, Ҳизби Халқии-Демократӣ; ва созмонҳои «Растохез», «Пайванд», «Носири Хусрав», Бунёди байналмилалӣ забони тоҷикӣ (форсӣ) ва ғайра амал мекунанд. Вазифаи минбаъдаи муҳаққиқон аз таҳлили объективонаи таҷрибаи мусбат ва камбудии ҷиддии фаъолияти ин ҳизбу созмонҳо иборат буда, нишон додани барномаи амиқи баромадан аз бӯҳрон ва барпо кардани ҷумҳурии демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягонаи Тоҷикистон мебошад.

ТОТАЛИТАРӢ – аз лотинӣ – ҳама, пурра, комил. 1. Яке аз шаклҳои давлати буржуазӣ-авторитарӣ (давлати тоталитарӣ), ки ҳаёти мамлакатро ба зери назорати худ мегирад; 2. Равияи афкори сиёсии буржуазӣ, ки авторитаризм (дӯстдори ҳукмравой, ба гузаронидани нуфузу эътибори худ кӯшишкунанда; ҳукмраво)-ро

дуруст мешуморад. Аз давраҳои саршавии «чанги сард» нисбат ба давлатҳои сотсиалистӣ мафҳуми тоталитарӣ истифода бурда мешуд ва гуё дар ин давлатҳо демократия ва озодӣ вучуд надошта бошад.

ФАШИЗМ – (аз калимаи италиявӣ) ҳокимияти террористӣ, иртиҷой буда, дар ҷамъияти капиталистӣ ба вучуд омадааст. Бори аввал фашизм дар Италия (1919), Полша (1926) ва дар Олмон (1933) ба вучуд омада буд. Дар мавриди пойдор шудани сохтори фашистӣ дар дохили мамлакат нормаҳои демократӣ барҳам меҳӯрданд. Фашизм барои ба даст даровардани нақшаҳои сиёҳи худ ба ҷанг тайёри дида, сиёсати инсонбадбинӣ, расизм ва шовинистиро пеш мегирад. Он ба инсоният бадбахтӣ меорад, ки инро мардуми ҷаҳон дар мисоли Олмони фашистӣ равшан мушоҳида карданд.

ФРАКСИЯ – гурӯҳ. Дар таърихи ҳизбҳо ин гурӯҳи аъзоёне, ки бо роҳи умумии ҳизб зид мебошанд, бахусус фраксияи парламентӣ. Дар Маҷлиси Намояндагони Маҷлисии Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳизбҳои зерин фраксияҳои худро доштанд: Ҳизбии Халқии Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон.

ҲИЗБҲОИ СИЁСИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН. Мутобиқи моддаи 8, 28 Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷумҳурӣ ҳизбҳои зерини сиёсӣ фаъолият мекунанд: Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон, Ҳизби Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон, Ҳизби Аграрии Тоҷикистон, Ҳизби Сотсиалистии Тоҷикистон, Ҳизби сотсиал-демократии Тоҷикистон.

ҶАЗОДИҲИИ СИЁСӢ ДАР ТОҶИКИСТОН. Он асосан дар солҳои 30–40-ум гузаштааст. Дар натиҷа бисёр ходимон ва фаъолони ҳизбу давлати Тоҷикистон бегуноҳ қатл, ҳабс ва бадарға шудаанд. Дар байни онҳо: Н.Махсум, А.Раҳимбоев, Ш.Шоҳтемур, С.К. Шадунс, А.Т. Федин, И. Исмоилов, Ҷ. Имомов, А. Мавлонбеков ва дигарон буданд. Ба туфайли рушди демократия ва такмили ҷамъияти шӯравӣ раванди сафедкунӣ ва баргардонидани номи неки онҳо сар шуд.

ШАРИАТ – (арабӣ – қонун, ҳукм) маҷмӯи қонунҳои динӣ, меъёрҳои ахлоқӣ ва ҷиноӣ мебошад. Сарчашмаи асосии шариат китоби Қуръон мебошад. Аҳкоми шариатро ба гурӯҳҳои зерин – ахлоқи динӣ ва ҳуқуқӣ ҷудо кардан мумкин аст. Ахлоқи динӣ аз калимаи шаҳодат, намоз, рӯза, закот ва ҳаҷ иборат аст. Дар маънои ҳуқуқии шариат ҳуқуқ ба молу мулк, мерос, муносибатҳои оилавӣ, кафолати шаҳрвандон ва ғайра дохил мешавад.

То Инқилоби Октябр дар Осиёи Марказӣ аҳкоми шариат ҷорӣ буд. Баъд аз барқароршавии Ҳокимияти Шӯравӣ ба ҷойи шариат қонунҳои нави сотсиалистӣ амал мекарданд.

«ШҶҶРОИ АМНИЯТ» – яке аз мақомоти муҳимми доимоамалкунандаи Созмони Милали Муттаҳид мебошад. Вазифаи ШҶҶро пойдор намудани сулҳу амният дар ҷаҳон аст. ШҶҶрои амният 15 узв дошта, 5 узви он – ИМА, Британияи Кабир, Фаронса, Чин ва Русия аъзоёни доимӣ мебошанд.

МУНДАРИҶА

Сарсухан 3

ФАСЛИ ЯКУМ

ЧУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 1945-1990

БОБИ 1

Чумхурии Тоҷикистон дар давраи барқароркунии хоҷагии халқ (солҳои 1945–1950)

1. Ба охир расидани ҷанг ва оғози барқароркунии
хоҷагии халқ 6
2. Тадбирҳо оид ба пешрафти хоҷагии халқ 9
3. Дар шароити осоишта афзудани мақоми фарҳанг 12
4. Сатҳи некуаҳволии халқ 15
5. Ҳаёти ҷамъиятӣ - сиёсӣ 17

БОБИ 2

Тоҷикистон дар давраи демократикунони ҳаёти ҷамъиятӣ (солҳои 50–80-ум)

1. Вазъияти байналмилалӣ ва саҳми ИҶШС дар
мустаҳкам намудани сулҳ дар ҷаҳон 24
2. Маҳкум карда шудани шахспарастӣ ва саршавии
ҷараёни демократикунони ҷомеа 28
3. Ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ дар ҷумҳурӣ 30
4. Тағйирот дар роҳбарии сиёсӣ ва идории ҷумҳурӣ 35

БОБИ 3

Хоҷагии халқи Чумхурии Тоҷикистон дар солҳои 50–80-ум

1. Нақши панҷсолаҳо дар пешрафти ҳаёти иқтисодӣ 41
2. Рушди саноат. Комплекси ҳудудӣ-истехсолии
Ҷануби Тоҷикистон.. 42
3. Синфи коргар ва фаъолияти меҳнати ӯ 45
4. Сиёсати аграрӣ дар ҷумҳурӣ 47
5. Ҳаракати механизаторӣ дар деҳот 50
6. Чорводорӣ ва боғу тоқпарварӣ 52

БОБИ 4

Фарҳанг ва корҳои тарбиявӣ дар Чумхурии Тоҷикистон (солҳои 50–80-ум)

1. Пешрафтҳо дар соҳаи маорифи ҷумҳурӣ 58
2. Илм ва адабиёт 61

3. Санъат ва муассисаҳои фарҳангӣ	63
4. Кори тарбиявии байни шахрвандон	67
5. Тарбияи насли наврас	70
6. Кори тарбиявии байни занон	73

БОБИ 5

Тоҷикистон дар солҳои фарорасии бӯҳрон ва оғози бозсозӣ дар ҷомеаи Шӯравӣ

1. Фарорасии қарахтӣ ва паст шудани сатҳи худфаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ	79
2. Вазъи бӯҳронӣ дар мамлакат	80
3. Пеш гирифтани роҳи бозсозӣ	82
4. Бозсозӣ ва оқибатҳои он	84

ФАСЛИ ДУЮМ

ҶУМҲУРИИ СОҶИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

БОБИ 6

Ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон

1. Зарурати омӯхтани таърихи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон	90
2. Пош хӯрдани ИҶШС	92
3. Бӯҳрони сиёсӣ	94
4. Шароити таърихии ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон	98
5. Иҷлосияи таърихии тақдирсоз	102

БОБИ 7

Ҷанги шахрвандӣ. Сулҳ ва ваҳдат дар сарзамини тоҷикон

1. Сабабҳои саршавии ҷанги шахрвандӣ	110
2. Ҷанги шахрвандӣ ва ба итмом расидани он	114
3. Оғози гуфтушуниди байни тоҷикон. Комиссияи оштии миллӣ	117
4. Мустақкам намудани ягонагӣ ва ваҳдат дар ҷумҳурӣ	121
5. Аҳдномаи ризояти ҷомеа дар Тоҷикистон	123
6. Давраҳои сабақҳои таърихии сулҳи тоҷикон	126

БОБИ 8

Ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар

Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Зарурати гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ дар мамлакат	133
--	-----

2. Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон	135
3. Сохтори бисёрхизбӣ дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон	139
4. Ислохоти иқтисодӣ ва хусусиятҳои он	142
5. Барномаи тараққиёти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон	145
6. Сиёсати иқтисодии хориҷии ҷумҳурӣ	150
7. Вазъи саноати ҷумҳурӣ	152
8. Кишоварзӣ дар Ҷумҳурии соҳибистиклол	160
9. Масъалаҳои иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ	163
10. Вазъи тандурустӣ дар мамлакат	166

БОБИ 9

Сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон

1. Фарҳанг ва мақоми он дар ҷумҳурии Тоҷикистон	175
2. Ислохоти маориф	177
3. Илм, адабиёт ва санъат	183
4. Корҳои тарбиявӣ-фарҳангӣ дар байни шаҳрвандон ва инъикоси он дар адабиёти илмӣ-оммавӣ	185
5. Баланд бардоштани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон	187
6. Афзудани қори тарбиявӣ дар байни ҷавонон	191
7. Мақоми зан дар ҷомеаи соҳибистиклол	195
8. "Соли оила" ва мақоми он дар тарбияи шаҳрвандон	199
9. Варзиш ва тарзи ҳаёти солим	202
10. Қадршиносӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	205
11. Ҷашни Наврӯз—омили муҳими ваҳдату ягонагӣ	215

БОБИ 10

Саҳми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар пешрафти ҷаҳони имрӯза

1. Инъикоси сиёсати хориҷии Тоҷикистони соҳибистиклол дар адабиёти илмӣ	226
2. Афзудани мақоми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷаҳони имрӯза	228
3. Саҳми Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон	230
4. Робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоии ҷумҳурӣ бо давлатҳои хориҷӣ	234
5. Ҳамкориҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ	236

6. Мухочирати шаҳрвандони Тоҷикистон ба кишварҳои хориҷӣ	238
7. Эҳё ва рушди робитаҳои Тоҷикистон бо тоҷикони бурунмарзӣ	240
Хулоса	249
Санаҳои асосии таърихи халқи тоҷик дар нимаи дуюми солҳои 40-уми асри XX ва ибтидои асри XXI	252
Луғатномаи мухтасари таърихӣ	268

**РОҶАТ НАБИЕВА
ФАЙЗӢ ЗИКРИЁЕВ**

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

Китоби дарсӣ барои синфи 11

(Нашри сеюм)

Мухаррир
Мухаррири техникӣ
Тарроҳ

Қиёмиддин Саторӣ
Қобилҷон Саъдуллоев
Иқбол Сатторов

Ба матбаа 04.01.2016 супорида шуд.
Ба чоп 15.06.2016 иҷозат дода шуд. Коғазӣ офсет.
Чопи офсетӣ. Андозаи 60x90 ¹/₁₆. Чузӣ чопӣ 18.
Адади нашр 75000 нусха.
Супориши № 01/2016.

Муассисаи нашриявӣ «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи А. Дониш, 50.
Тел.: 222-14-66
E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар матбааи КВД "Комбинати полиграфии ш. Душанбе"
бо супориши №000 ба таъби расидааст